

germán arciniegas

biografia caraibelor

* *

cultură generală

Germán Arciniegas

Biografia Caraibelor

Titlul original: *Biografia vel Caribe*
Buenos Aires, 1973

Traducere: Paul Alexandru Georgescu
Şi
Ruxandra Georgescu
Prefaţa şi Tabel cronologic de
Paul Alexandru Georgescu

EDITURA MINERVA
Bucureşti, 1978

**

Cartea a doua
Secolul de argint

XII
Lupta de cocoşi

„Aici oamenii poartă armele ca şi cum s-ar duce la carnaval.”

Jean du Case

„Depuis Drake et l’assaut des Anglais mécréants
Tes murs désemparés croulent en noirs décombres
Et, comme un glorieux collier de perles sombres,
Des boulets de Points montrent les trous béants.”[1]

José Maria de Haredia (*A Carthagene*)

Nenorocoasa Spanie, care timp de un secol şi jumătate a trebuit să reziste la atacul tuturor puterilor din Europa, asistă acum la un spectacol care nu era în program. Până ieri, în cortul piraţilor *bucaneros* sau pe puntea bărcii pirate, toţi duşmanii ei erau fraţi şi cu o camaraderie veselă o atacau, strigând: „Cu toţii împotriva unuia”. Deodată, banda se destramă şi

---

[1] „Din vremea când piraţii lui Drake te-au asaltat, / Se năruie centura-ţi de ziduri crenelate; / Deschis-a-n ele tunul colier întunecat / De perle, goluri, falǎ a luptelor purtate.” (Fr.).

Marea Caraibelor se transformă în locul universal de lupte de cocoşi. Fiecare insulă se îmbracă în culori proprii şi multe îşi schimbă culorile după norocul jocului. Când nu se văd pinteni în aer înseamnă că de fapt crescătorii de cocoşi îi ascut pentru luptă. Acolo, în occidentul îndepărtat, în Anglia, Franţa, Olanda, jucătorii asistă la luptă prin corespondenţă, schimbă pariuri, stimulează încăierările ca nişte cartofori vicioşi. Aici, în arena pe care o formează coloniile de pe Pământul Ferm, Spania asistă la încăierări cu bucuria naturală a spectatorului care nu plăteşte bilet de intrare, deşi riscă, fără îndoială, ca vechii camarazi să-şi amintească pe neaşteptate de el, ca să-i pună în spinare cheltuielile întregului spectacol. Uneori e invitată să dea drumul propriului ei cocoş şi să arunce cartea ei în joc. Este firesc ca, măcar în această ocazie, sângele să curgă pe seama celorlalţi.

În 1665: război între Olanda şi Anglia; 1667: război între Franţa şi Anglia; 1667: pace între Anglia, Olanda şi Franţa; 1670: pace între Anglia şi Spania; 1672: războiul Olandei împotriva Franţei şi Angliei; 1673: război între Franţa şi Spania; 1673: pace între Olanda şi Anglia; 1678: pace între Franţa şi Olanda; 1689: războiul Angliei, Olandei şi Spaniei contra Franţei; 1697: pace; 1702: război purtat de Anglia şi Olanda împotriva Franţei şi Spaniei... etc.

Evident, războaiele sunt purtate pe mare şi marea aceasta e Caraibele. În Caraibe veştile ajung târziu: când sosesc curierii cu ştirea de pace, flota a şi plecat să atace pe duşmanul din ajun, şi când aduc vestea că e război, presentimentul i-a îndemnat pe aventurieri să şi pornească, anticipând atacul. Deviza războinicului din Caraibe e următoarea: „Gata întotdeauna şi mai bine cu un ceas mai devreme decât cu un minut mai târziu." Regii joacă uneori comedia de a dojeni aceste excese de grabă, dar, întotdeauna, după dojană urmează recompensa. Ştim p cu toţii că pentru a fi promovat cavaler trebuie să treci prin Turnul Londrei, ca sală de aşteptare.

La început, hughenoţi, puritani, evrei, luterani, calvinişti luptau împotriva spaniolilor pentru că aceştia erau catolici. Aurul şi argintul le dădeau curaj în ofensivă. Acesta nu mai este însă secolul aurului, ci al pieilor. Pieile, zahărul, negrul, tutunul valorează tot cât aurul de odinioară şi devine tot atât de interesant să capturezi un vas olandez cât şi unul spaniol. Francezii catolici îi atacă pe englezii protestanţi, englezii protestanţi pe olandezii evrei, olandezii evrei pe francezii catolici, luteranii pe papistaşi, papistaşii pe evreii convertiţi, evreii pe călugării ignoranţi, călugării pe câinii de protestanţi, punând fiecare în strigătul de luptă ceea ce găseşte mai bun în dicţionarul său de

adjective.

Lupta însă nu rămâne redusă la iniţiativa particulară. În prima jumătate a secolului, lucrurile se petreceau altfel: pe atunci, guvernele din Europa nu erau decât umbre chinezeşti a ceea ce făcea piratul din Caraibe cu mâinile lui. Câinele de mare din Devon ataca în Panama şi, docil, regina îi urma paşii. Insulele erau un fel de proprietate personală a şefului de bandă. Când s-au constituit primele companii din Franţa, regele le-a binecuvântat, a devenit asociatul lor, însă compania era aceea care îi numea pe guvernatori. După câţiva ani, companiile se dizolvă, pentru că nu era nimeni în stare să-i facă pe guvernatori să dea socoteală. În cele din urmă însă, statul, care treptat s-a dezvoltat ca noua maşină a lumii politice europene, hotărăşte să intervină. Insulele devin provincii plutitoare ale patriei mame. Regele îi numeşte pe guvernatori, şi în Caraibe sosesc flote oficiale, pe care le comandă funcţionari ai coroanei şi poartă cu adevărat steagul Franţei. Tot aşa fac şi Olanda şi Anglia. Uneori se luptă în stil grecesc, adică neluându-se în consideraţie mijloacele de a-l înşela pe duşman. Lordul Willoughby, pentru a-i ataca pe francezi la San Cristóbal, pune la navele sale pavilioane franceze. Faptul fundamental este însă că nu se mai trăieşte în Caraibe în formă de societate anonimă, ci în forma care se obişnuieşte să fie numită,

cu multă ironie, societatea naţiunilor, unde personajele surâd numai ca să-şi arate dinţii şi dau mâna ca să li se vadă unghiile.

Războaiele se înnoadă şi se deznoadă în Europa, din motive pe care pot să le înţeleagă numai europenii. Întotdeauna e ceva de nepătruns în jocul politic, neînţeles de cel ce trăieşte în Caraibe. Pentru acesta, posibilitatea de a asalta nişte vase olandeze constituie, în mod evident, un motiv suficient pentru a se război, şi nu-şi explică de ce, pentru ca Wilhelm de Orania să se căsătorească cu o nepoată a lui Carol al II-lea, trebuie să înceteze războiul dintre Olanda şi Anglia. Francezii, bunăoară, săvârşesc adevărate minuni pentru a-i alunga pe englezi din insulele pe care le ocupaseră de zeci de ani, dar se semnează pacea de la Breda şi trebuie să se restituie învinşilor tot ce le fusese smuls, cinstit, în război. Un istoric spune despre pacea de la Ryswick: „Fuseseră trimise mari expediţii navale, debarcate armate, date bătălii şi asedii, invazii respinse, şi când, în sfârşit, s-a terminat războiul, niciuna dintre naţiuni nu a reţinut nici măcar o palmă din teritoriul celeilalte.” Sunt mici detalii care creează un sentiment de lipsă de răspundere la soldatul din Antile. El ştie că treaba lui e să lupte. Cum, de ce şi alături de cine e un lucru care sfârşeşte prin a-i fi indiferent. Spaniolii s-au luptat cu englezii timp de o sută cincizeci de ani. Într-o

bună zi, unul din căpitanii lor le spune: „Acum suntem aliaţi cu englezii şi mâine vom porni la luptă, spanioli şi englezi, ca fraţi de totdeauna, împotriva Franţei.” Şi într-adevăr aşa pornesc la atac împotriva acestora, la Haiti. Ceea ce nu împiedica deloc ca, abia terminată lupta, spaniolii sa strige: „Câini de protestanţi!” Şi englezii să le răspundă: „Papistaşi fricoşi!”

Să vorbim mai întâi de francezi. Aceştia au un simţ al statului mai puternic decât ceilalţi. Regele Franţei este, pe deasupra, un monarh catolic şi absolut. De când a binecuvântat statutele primei companii, Richelieu a hotărât ca în Antilele franceze să nu poată veni decât francezi prin naştere, catolici, apostolici şi romani. Biserica este însă în Franţa flexibilă şi lumească, aşa cum nu e în Spania. Regele care a spus: „Tronul Franţei valorează sigur o liturghie”, a schiţat o atitudine care nu era în afară de spiritul general al ţării. Pentru aceasta, în insule au existat mandatari hughenoţi, şi hughenotă a fost colonia din Tortuga. Esenţial nu este, deci, Biserica, precum în Spania, ci Statul. „Statul sunt eu”, spune regele, şi în urma acestor trei cuvinte merge un regat strâns unit şi orgolios, plin de funcţionari şi cu o formidabilă maşină, pe care o manevrează cardinali puternici, ca Richelieu şi Mazarin, sau miniştri geniali, ca, de pildă, Colbert. Şi în felul acesta, în timp ce în Antilele franceze se montează scena birocraţiei, în cele

engleze îşi înfig ghearele stăpânii de plantaţii. Imperiul englez este presărat pe capetele supuşilor regelui, care acolo unde îşi duc barca, duc cu ei o fărâmă de suveranitate (în paranteză: cuvântul *soberania* şi cuvântul *soberbia*[2] au aceeaşi rădăcină). La curtea Franţei, regele spune: „Statul sunt eu”. În insula Jamaica, în insula Barbados, în insula Nevis, spune englezul: Imperiul sunt eu.

Regele Franţei încredinţează cavalerilor Ordinului de Malta guvernarea insulelor San Cristóbal şi Santa Cruz. „Aşa precum cavalerii – se spune într-un document lung şi elaborat – au făcut din insula Malta în Mediterana o fortăreaţă împotriva necredinţei, tot aşa trebuie să faceţi voi o operă asemănătoare în insulele din Caraibe”. Al doilea guvernator trimis e chiar un nepot al lui Saint François de Sales. Domnul de Sales pleacă la război cu călugări iezuiţi, care, în ajun de luptă, în loc să permită ca soldaţii să se ocupe cu exerciţii militare, îi prepară prin exerciţii spirituale. Desigur, nu totul poate fi pietate şi primul lucru pe care-l face domnul de Sales e să mişte braţul justiţiei, tăind în sferturi pe un om numit Boisson, ins curajos, dar beţiv şi cu maţe pestriţe, care cu perfidie îi ceruse suprimarea unor impozite. Subliniind cuvintele sale cu

---

[2] *Soberania* – suveranitate; *soberbia* – *trufie* (n. trad.).

un foc de pistol, fusese cât pe-aci să-l omoare pe guvernator. Capul, braţele şi picioarele îndrăzneţului sunt expuse, conform obiceiului, în diferite localităţi ale insulei, pentru a pune capăt răzmeriţelor. Guvernatorul se dedică războiului împotriva englezilor şi pune în această îndeletnicire atâta entuziasm, încât sfârşeşte prin a-şi pierde viaţa în luptă.

Steagurile catolice ale Franţei îi atrag pe irlandezi. Sunt mulţi acei care fug din Jamaica şi din Barbados şi depun jurământ de credinţă Franţei. Formează o întreagă companie în armată, în fruntea cărei vine, nici mai mult nici mai puţin, decât M. Coullet, un tip ciudat, a cărui viaţă ar putea servi drept materie pentru o carte. S-a născut chiar în palatul regelui Franţei: tatăl lui a fost comandantul regimentului de Navarra şi mama sa, învăţătoarea fiilor fratelui lui Ludovic al XIV-lea. Când Coullet a ajuns la vârsta de a alege între Regele Soare şi soarele din Caraibe, a optat pentru ultimul. Pentru că era vagabond şi temerar. Sosit în Caraibe, îşi propune să ridice pe irlandezi sub steagul papei. Intrând în insulă, francezii dau foc proprietăţilor englezilor şi le respectă pe cele ale irlandezilor. Bisericile protestante trec în mâna preoţilor catolici. Irlandezii se pot ruga acum aşa cum le cere conştiinţa şi sunt foarte recunoscători Domnului Coullet. Acesta trece imediat în insulele unde sunt caraibi şi negri răzvrătiţi

împotriva englezilor. Strigă negrii: Iată-l pe cumătrul Coullet. „*Mi compá Culé*”... Acelaşi lucru intonează şi caraibii. Omul devine popular pretutindeni. Când le vorbeşte caraibilor, se înfăţişează în faţa lor gol, cu trupul vopsit în roşu, întocmai ca ei: pare un drac. Ca mărturie a victoriilor lor, caraibii îi aduc lui *„compá Culé*” câte un picior de englez afumat, după sistemul piraţilor *bucaneros.*

Batalioanele de negri înaintează sub comanda propriilor lor căpitani, care cu puţin înainte încercaseră să provoace o rebeliune împotriva englezilor. Francezii îi dau celui mai important dintre ei uniformă de general, pălărie cu pene şi spadă. Şi promit că le vor da femei albe după victorie. Nicicând tobele n-au chemat cu atâta entuziasm la sărbătoarea războinică.

„Plesneşte bombarda lui nenea Culé,
e tromba din Congo a lui nea Culé,
îl tună şi-l sfarmă de tot pe englé.
Parşivă e rumba lui nenea Culé!”

În Mexic şi Quinto, în interior, în inima munţilor, clopotul care bate vestind rugăciunea *Angelus* continuă să vibreze într-un cerc aurit, ca aureola luminoasă de pe capul sfinţilor. Acolo, nicio gălăgie nu tulbură pacea rugăciunii. Aici însă insulele sunt cu foc, cu rachiu şi cu

împuşcături. Trecerile de la acţiune la meditaţie nu se petrec ca în blândele transpuneri ale vieţii mistice. Aici *filibusterii* vin să caute pacea sufletelor lor după ce au trimis pe lumea cealaltă sufletele duşmanilor. „Într-o zi – povesteşte părintele dominican Jean Baptiste Labat – mă gândeam să mă întorc în parohia mea, când stareţul nostru m-a reţinut să asist la Liturghia Mare, pe care piraţii *filibusteros o* ceruseră pentru ziua următoare şi în cursul căreia urmau să se împărtăşească pentru a ţine o făgăduinţă solemnă făcută în timpul unei lupte în care au capturat două nave engleze. Toată dimineaţa de vineri am petrecut-o cu spovedania acestor *filibusteros.* S-a cântat o liturghie în cinstea Fecioarei Maria, cu toată solemnitatea posibilă; eu am slujit şi am binecuvântat trei pâini mari, care mi-au fost prezentate de către căpitan, însoţit de ofiţerii săi şi cu muzică de tobe şi cornuri. O corvetă şi două vase capturate, care erau ancorate în faţa bisericii, au tras salve la începutul liturghiei, la înălţare, la binecuvântare şi la *Te Deum,* care s-a cântat după liturghie. Fiecare pirat şi-a dat obolul: câte o lumânare şi un ban de treizeci de centime sau un escud. Cei care s-au împărtăşit au făcut-o cu cea mai mare pietate şi modestie. Când am vizitat corveta am vrut să cumpăr o cutie de untură şi alta de lumânări. L-am întrebat pe contramaestru cât costă şi mi-a răspuns: „Alege, părinte, ceea ce doreşti că ne

înţelegem noi”. Am luat ce doream şi, când am vrut să-i plătesc, mi-a răspuns că prada a fost atât de mare că n-o să-mi ia el mie bani pentru aceste fleacuri şi mi-a mai dat şi cincizeci de sticle de bere şi de cidru, spunându-mi că măcar atâta să-mi dăruiască pentru că venisem să cânt liturghia şi că nădăjduia ca în rugăciunile mele să-i amintesc lui Dumnezeu de el.” În continuare, părintele Labat adaugă că este inexactă ideea pe care o au europenii cum că piraţii *filibusteros* nu ar fi pioşi, căci ei opresc întotdeauna o parte din pradă pentru biserică şi că atunci când, în asalturile pe care le dau, găsesc lucruri care ar putea să servească pentru slujba divină, le opresc întotdeauna ca să le ducă la parohia lor.

Părintele Labat, a cărei carte va fi una din cărţile clasice despre lumea Antilelor, în cele din urmă se adaptează atât de bine la viaţa piraţilor, încât în apropierea bisericii, ca s-o apere, construieşte un turn şi chiar el aşază acolo un tun. Ocheşte atât de bine încât piraţii îi cer concursul într-una din bătăliile cele mai crâncene. Înaintea părintelui Labat, alt dominican, părintele Du Tertre, a scris *Histoire generale des Antilles habitées par les française*[3]. În cartea aceasta, care zugrăveşte pe om în mijlocul naturii, Du Tertre, spune

---

[3] Istoria generală a Antilelor, locuite de francezi (fr.) (n. trad.).

un istoric, anticipează cu o sută de ani pe Rousseau, şi adaugă: „Du Tertre va fi una din sursele din care Rousseau se va documenta, şi acesta este un lucru în afară de orice îndoială.”

Părintele Du Tertre spune că aşa cum, Antilele au fost infernul indienelor şi paradisul indienilor, ele sunt acum infern pentru francezi şi paradis pentru franţuzoaice. Afirmaţia este hazardată. Fapt este că atât bărbatul cât şi femeia participă în mod egal la riscurile şi emoţiile vieţii cotidiene. Şi că în centrul vieţii stă problema teribilă de a echilibra materialul uman care se aglomerează mereu şi în care cele două jumătăţi necesare echilibrului vieţii, în uniunea celor două sexe, trebuie uneori potrivite prin amestecarea tuturor culorilor. În lupte, ardoarea femeilor nu rămâne niciodată în urma celei a bărbaţilor. Totdeauna a fost aşa şi dacă femeilor li s-ar încredinţa guvernarea lumii, războaiele ar fi mai frecvente, în pofida faptului că unii afirmă contrariul cu evidentă uşurătate. Ca o stampă tipică a acelor vremuri va rămâne amintirea Magdalenei Valence, fiica lui Wilhelm de Orania, care deservea unul din tunurile tatălui ei cu o ardoare şi o eficienţă neîntrecute de nici un alt artilerist.

La început, să menţii ordinea internă în insule este o treabă serioasă. Guvernatorul din Martinica, Jean Charles de Bass, marchiz de Castelmore, pentru a

stabili o oarecare poliţie, dă un decret prin care sunt reglementate activităţilor protestanţilor, evreilor, cârciumarilor, vagabonzilor şi altor elemente indezirabile. Este uşor de închipuit cum îngrămădeşte guvernatorul grupuri atât de diverse şi le reduce la un numitor comun. Trebuie să adăugăm că el e un adevărat cavaler şi că fratele lui, domnul d'Artagnan-Montesquiou, va fi modelul autentic al unuia dintre cei trei muşchetari ai lui Dumas. Când vine apoi guvernatorul D'Ogeron, politica îşi schimbă direcţia. Principiul pe care se întemeiază: ceea ce este dezirabil la indezirabile. Insulele nu pot fi stăpânite atâta timp cât bărbaţii umblă de capul lor, şi se adresează superiorilor săi, în Franţa, cerându-le transporturi de fete. Sosesc în port o sută cincizeci, la întoarcerea vasului. Istoricii se vor împărţi ulterior în două şcoli, purtând discuţii asupra calităţii fetelor. Este evident că nu vor fi fost dintre cele mai distinse. Ca rezultat final însă se, ştie că imediat dobândesc „multe din virtuţile vieţii la frontieră: se transformă în adevărate amazoane care pot să tragă cu puşca, să călărească şi să vâneze pe picior de egalitate cu soţii lor".

Problema constă în modul în care se vor combina culorile. Guvernul vede cu spaimă răspândirea mulatrului. Mulatrul, neliniştit, susceptibil, versatil,

guraliv, nu dă pace cârmuitorilor. Se emit ordonanţe împotriva legăturilor de dragoste între albi şi negrese. Dacă copilul unei negrese trage spre alb, trebuie să se cerceteze paternitatea pentru pedepsirea celui vinovat cu o amendă de 2000 de livre de zahăr, iar negresa şi micul mulatru devin proprietatea spitalului. Cum aceasta pare o mană căzută din cer pentru spital, oamenii bisericii care-l administrează depun strădanii de detectivi pentru a descoperi paternităţi. Unul dintre aceştia ajunge celebru prin descoperirile lui, care într-o zi îi fac pe judecători să izbucnească în hohote de râs: trebuia să se dovedească faptul că un negru mititel este fiul unui cavaler francez. În faţa judecătorilor se află călugărul cu pricina, expert în probleme de legături ilicite, când soseşte negresa cu copilaşul în braţe şi, fără să aştepte să fie întrebată ceva, se apropie de călugăr şi i-l arată negrişorului: „Priveşte-l pe tăticul tău...” În realitate, negresele sunt dracul împieliţat.

Părintele Labat are un întreg tratat în cartea sa asupra modului în care se poate descoperi dacă un copilaş e mulatru. Problema e complicată, pentru că în prima lună culoarea e vădită, dar el descoperă o metodă căutând un anumit semn la rădăcina unghiilor şi în părţile ascunse. Părintele Gumilla, la Orinoco, afirmă că semnul apare în alt loc. În realitate, această discuţie rămâne în seama academiilor de antropologie. Partea

grozavă o constituie problemele morale. Părintelui Labat i se prezintă cazul unei fete albe care urmează să aibă un copil cu un negru, sclavul ei. Când tatăl fetei află, îşi pierde capul, cum e firesc. Labat nu găseşte decât să-i dea un sfat: să-l vândă imediat pe negru şi să fie dus în altă insulă, iar pe fată să o trimită în pădure, pentru ca nimenea să nu ştie când va veni pe lume copilul. Din fericire, se prezintă un polonez care vrea să se căsătorească cu fata şi să recunoască paternitatea. Labat conchide: „Să ne grăbim să-i căsătorim înainte ca polonezul să se răzgândească...”

Timp de mai bine de o jumătate de secol, cu foarte scurte întreruperi, Franţa şi Anglia continuă să se războiască, dar sunt perioade în care aceste două naţiuni se unesc împotriva unui duşman comun: Olanda. Este interesant de văzut cum această minusculă naţiune, ieşită din mâl, sfidează acum Anglia. Franţa şi Portugalia, cu aceeaşi îndrăzneală cu care mai înainte înfruntase Spania. Cum coloniile ei sunt împrăştiate în îndepărtatul Orient, şi în Brazilia, în America de Nord, Guyana şi Antile, pentru prima dată în istorie, zidul de catarge acoperă o linie de bătălie care înconjoară pământul. Brazilienii reuşesc să-i alunge din Recife. Fugarii ajung în Martinica şi Guadalupe, iar francezii îi primesc cordial. Constituie

un grup de plantatori harnici, care aduc cu ei în aceste insule primele seminţe de trestie de zahăr. Deşi sunt evrei, se spune că autorităţile catolice ajung până a face aranjamente de calendar pentru ca noii fraţi să poată să-şi sărbătorească sâmbăta.

În America de Nord, englezii îi combat cu aceeaşi eficienţă ca şi în Brazilia. Acolo olandezii cumpăraseră de la indieni insula Manhathan pe 600 de florini, care echivalau cu 24 de dolari. Au construit un oraş frumos cu case din cărămidă şi lemn, acoperişuri în unghi şi mori de vânt, reproducând în Lumea Nouă stampa tipică a porturilor olandeze. Au numit aşezarea Noul Amsterdam. Regele Carol al II-lea al Angliei plănuieşte să atace prin surprindere Noul Amsterdam. Ideea lui e să dea lovitura, să ia oraşul şi apoi n-are decât să vină războiul, căci el va avea prada în gheare. În secret cumpără pretenţiile Lordului Stirling asupra Long Island-ului pe 3500 de lire şi trece proprietatea fratelui său Iacob, care e pe atunci duce de York. Flota de asalt e pregătită în taină. În Noul Amsterdam coloniştii au o presimţire a ceea ce se va întâmpla; opresc vapoarele care trebuie să ridice ancora spre Curaçao şi se pregătesc de apărare. Este însă atât de neobişnuită bănuiala, şi asigurările primite din Olanda atât de categorice, încât, în cele din urmă, vapoarele pleacă şi Noul Amsterdam rămâne descoperit. Se iveşte tocmai

atunci, în faţa portului, flota engleză. Comandantul cere predarea necondiţionată. Peter Stuyvesant, nefericitul, aleargă să facă baricade pe strada zidului – Wall Street – şi steagul Olandei fâlfâie pe fort. Aceasta e mândrie, duioşie şi nimic altceva. Disproporţia e vădită. Locuitorii sunt unanimi în a crede că nu există decât o cale: să se predea. Numele Noul Amsterdam e şters de pe hartă şi apare altul: New York. Când se semnează pacea de la Breda, Olanda trebuie să se plece în faţa inevitabilului, recunoscând dominaţia engleză asupra vechii sale colonii din America de Nord, acceptând drept compensaţie colonia Surinam, adică Guayana Olandeză. Şi în felul acesta englezii plătesc, cu câţiva stânjeni de pământ sălbatic de o parte şi de alta a unui râu virgin, la cinci grade de linia ecuatorială, aşezarea oraşului New York şi regiunile învecinate.

În Guayana, olandezii arată aceeaşi tenacitate ca şi în alte părţi. În plajele de aluviuni găsesc un motiv de luptă împotriva mării şi a naturii, care le aminteşte de înaintarea digurilor în Olanda. Aici vor vedea generaţiile viitoare alt Nou Amsterdam, care nu va fi decât un grup de case de lemn şi o grădină botanică. E ceva cam de felul acesta în destinul Olandei: să înceapă cu imperii şi să termine cu grădini. Nu e rău. Olandezii fac însă în Guayana şi portul lor de trafic cu negri, iar în plantaţii introduc trestia de zahăr, cafeaua, tutunul:

domnii cu pălării mari de pai, cu cămăşi albe şi cu cizme grele. De piele beau cafea în ceşcuţe mici, multă bere şi fumează propriul lor tutun, în frumoase pipe.

Lovitura pe care o primesc olandezii în Brazilia şi în America de Nord e hotărâtoare. Marea continuă să fie a lor, iar Franţa şi Anglia se unesc să-i şteargă de pe hartă. Olandezii reacţionează în primul rând faţă de Anglia. Trădarea, a căror victimă au fost în Noul Amsterdam, le face să le clocotească sângele. Atacă flota engleză în Canalul Mânecii şi obţin victoria de la Tuxel, „care e cea mai dureroasă umilinţă militară pe care a cunoscut-o Anglia din ziua în care William, Normandul, a debarcat în Sussex." Flota engleză piere în flăcări la Chattham şi Tamisa e blocată. Anglia semnează pacea. Rămâne acum problema Franţei, şi Franţa trebuie atacată în Caraibe. Aici soarta e diferită. În Guayana se înaintează până la Cayena, însă francezii o recuceresc. Puţin a lipsit ca insula Curaçao să nu rămână sub culorile Franţei: numai febra galbenă i-a oprit pe soldaţii care înaintau asupra insulei. Mai trist e ce se întâmplă cu Martinica. De Ruyter, amiralul care contribuise la înfrângerea englezilor în Canalul Mânecii, nu reuşeşte să oblige să se predea capitala acestei insule de negri şi de zahăr. Umilit, se retrage, bolnav de friguri şi de dizenterie. Lasă sute de morţi, care continuă să plutească până vin peştii şi-i

devorează. În sfârşit, în minuscula insulă Tobago, care este scena unde Daniel Defoe îl situează pe Robinson Crusoe, într-o zi, întreaga flotă a Olandei se găseşte sub focul celei a Franţei, şi de data aceasta olandezii sunt distruşi. O anumită împrejurare permite ca olandezii să se oprească pe această pantă a înfrângerilor: căsătoria lui Wilhelm de Orania cu nepoata regelui Carol al II-lea. Astfel, pacea cu Anglia pare definitivă, iar Franţa singură nu îndrăzneşte să continue să ţină piept duşmanului olandez. Pe de altă parte, flota victorioasă a Franţei se sfărâmă de nişte stânci în mijlocul mării, şi în ţăndărise care plutesc pe apele învolburate se vede cum se învârte roata soartei în Caraibe.

În războiul următor, de o parte apar englezii, olandezii şi spaniolii. De cealaltă, francezii. Franţa va ajunge la sorocul logic al acestor lupte. De ce să nu le poarte împotriva Spaniei? În primele acte ale dramei, norocul oscilează ca un pendul. Flota engleză – patru mii de oameni, patruzeci şi patru de vele – atacă Martinica şi dă greş. În schimb, englezii şi spaniolii, uniţi, triumfă în insula Santo Domingo. Francezii încep să vadă, cu o limpezime uimitoare. Iată Cartagena. Portobello, Veracruz. Duşmanul, vechiul, adevăratul duşman, este spectatorul care a petrecut câţiva ani, frecându-şi mâinile şi privind cocoşii de la balcon.

L'Olonnais, un tip feroce, care în cărţile lui Esquemeling apare deschizând cu propria lui sabie pieptul unui duşman pentru a-i scoate inima şi a o mânca crudă, a dat exemplul, intrând să jefuiască în Maracaibo. Un olandez şi un francez – împotriva Spaniei toţi sunt fraţi –, Van Horn şi de Grammont, asaltează San Juan de Ulúa. În sfârşit, regele Ludovic al XIV-lea primeşte o înştiinţare providenţială.

În închisoarea Bastiliei se găseşte un hughenot care ispăşeşte crima de a fi trăit în Olanda, bătându-şi joc de biserica catolică. Încercând să-şi obţină libertatea, scrie un memoriu asupra unui posibil atac militar asupra Cartaginei, în urma căruia Ludovic al XIV-lea ar putea să bage nişte ducaţi în buzunar. Planul îl seduce pe baronul de Pointis, comandant secund al flotei, şi baronul îl seduce pe rege. Nu există decât un pericol: acela de a izbucni pacea între Spania şi Franţa – de n-ar îngădui-o Dumnezeu! Se accelerează planurile. De Pointis încearcă să-i intereseze pe bogătaşii din Franţa să sub scrie acţiuni. Deşi nimeni nu ştie ce fortăreaţă va fi atacată, apare iarăşi mirajul galioanelor încărcate cu argint. Este vestit, prin scrisoare, Du Casse, căpetenia piraţilor *bucaneros* din Antile, să fie cu toţii gata, cu pistoale şi cuţite.

Cartagena, de la Drake încoace, şi-a înmulţit forturile, dar totuşi rolul Spaniei nu e atât de uşor ca cel

al Angliei sau al Franţei, care nu fac întărituri decât în insule minuscule, unde ajung pentru apărare unul sau două forturi. Spania trebuie să ridice ziduri de la strâmtoarea lui Magellan până pe coastele Mexicului, cu front spre două oceane. A fost o mare prevedere sau un mare noroc faptul de a fi înălţat oraşele importante în inima munţilor, în locuri inaccesibile pentru piraţi. Dar mai sunt şi porturile, şi fiecare port trebuie să fie o fortăreaţă. Când a venit Antonelli, încă în vremea lui Filip al II-lea, sarcina lui a fost să studieze apărarea pe continent şi trebuia să înceapă prin a construi forturi în strâmtoarea Magellan. A alcătuit apoi un vast plan de fortificaţii, care vor rămâne timp de secole ca fragmente dintr-o centură de piatră care trebuia să păstreze America virgină, pe care le vedem aici în zidurile şi forturile din Portobello în Panamá. În cele din insula Puerto Rico, în cele de pe colina Morro la Havana, în San Juan de Ulúa în Mexic, la Cartagena în Nueva Granada. Şi între acestea, Cartagena ocupă un loc de frunte cu fortul ei, cel mai mare de pe Pământul Ferm. Înălţându-se, regele Filip a cheltuit atât de mult, încât într-o zi un curtean ce se găsea acolo, văzându-l pe rege înălţându-se ca şi cum ar fi voit să zărească ceva la ferestrele Escorialului, îl întreabă: „Ce doreşte să vadă majestatea voastră?” Şi regele: „Zidurile Cartagenei”.

La drum, deci spre Cartagena, spune baronul De

Pointis, pe care însă Du Casse, căpetenie a piraţilor *bucaneros,* vrea să-l facă să renunţe la această aventură temerară. De ce să nu meargă la Portobello, Veracruz sau Havana? Baronul, însă, misterios şi orbit, cu cheia hughenotului în buzunar, nu discută. E un militar care îndeplineşte o misiune dată de rege şi asta-i tot. Lui Pointis îi face plăcere, când scrie, să acapareze glorie. Cui nu-i face plăcere? Du Casse se mărgineşte să-şi pregătească piraţii şi semnează cu De Pointis o înţelegere asupra părţii de pradă care va reveni oamenilor săi. *Filibusterii* n-au niciodată încredere în aceşti oameni de vază, de curând sosiţi din Franţa.

În Cartagena, oamenii nu se grăbesc să se înroleze, căci nu cred în posibilitatea atacului. Când De Pointis se apropie cu 26 de nave, cu mai bine de 5000 de oameni şi 538 de tunuri, apărătorii oraşului se mişcă între surpriză, improvizaţie şi zăpăceală. *Don* Sancho Jimeno e surprins în fortul Bocachica, unde guvernatorul nu-i trimite întăririle indispensabile pentru a se apăra. Nu-i rămâne decât să se predea. O face sub presiunea ofiţerilor săi, dar arătase atâta dârzenie în luptă încât, se spune că francezul îi dăruieşte spada ca un elegant omagiu adus bravurii lui. *Don* Sancho predă fortul cu lacrimi de ruşine şi de mânie. În fund se află fortăreaţa, învăluită în zidurile ei, fără oameni care s-o apere şi fără cap care s-o

guverneze. Francezii atacă pietrele. De Pointis debarcă tunurile, unul câte unul, le plasează şi începe un bombardament metodic în acel punct al zidurilor unde el crede că se poate deschide o breşă. Face un ponton în faţa turnului mare de la Santo Domingo şi de pe acesta bombardează în interiorul oraşului. Două mii două sute de proiectile cad asupra bisericilor şi edificiilor principale, ca o pedeapsă a cerului. Catedrala e distrusă; biserica parohială a Sfintei Treimi e ciuruită: în capela spitalului explodează o ghiulea când era expus Sfântul Sacrament. Pe străzi aleargă şi se îmbulzesc femei, tineri curajoşi, tineri laşi, toţi la fel de înspăimântaţi. Slujitorii Sfântului Oficiu, care au făcut gardă în clădirea Inchiziţiei, văd că a sosit ceasul fugii: grăbiţi, leagă cufere, lăzi, genţi cu hârtiile cancelariei secrete, şi lichidează în mare grabă procesele pendinte, ca nu care cumva să intre francezii fără ca ei să fi pus sambenitul[4] ereticilor. Fuge toată lumea pe drumurile ce duc în pădure, sub o ploaie torenţială, „văzându-se mulţi oameni înecaţi pe drumuri, alţii îngropaţi în noroi, cei mai mulţi pierind de foame...”. În sfârşit, De Pointis izbuteşte să deschidă spărtura la care lucra. Francezii intră, spaniolii capitulează. Condiţia e să fie

---

[4] *Scimbenito,* giulgiu galben în care erau învăluiţi cei condamnaţi de inchiziţie (n. trad.).

predate toate lucrurile de valoare: învingătorul permite ca cei învinşi să-şi păstreze hainele şi mobilele. „În sfârşit, s-a convenit să fie predată fortăreaţa, putând să plece guvernatorul împreună cu companiile plătite şi cu soldaţii, cu steagurile arborate şi cu patru tunuri”. Asta se întâmplă în luna mai, de ziua Crucii. De Pointis porunceşte să se cânte un *Te Deum* în catedrală, ca un act de recunoştinţă pentru triumful acordat de Dumnezeu trupelor franceze.

Slujitorii Inchiziţiei îşi fac cruce când văd că piraţii, atât de catolici şi acum soldaţi ai preacreştinului Ludovic al XIV-lea, omoară un călugăr franciscan pentru că imploră să nu i se ia Fecioarei coroana ei de aur; şi fac bucăţi statuia Nuestra Señora del Rosario şi acelea ale tuturor sfinţilor, „căci nu iartă slaba strălucire a aurului din podoabe”, şi îmbracă, în chip batjocoritor, statuia lui San Miguel, o aşază într-unul din balcoanele Tribunalului Inchiziţiei şi trag în ea, amestecând-o apoi cu grămada de gunoi. „Din casele Tribunalului Inchiziţiei au scos pe sambeniţi şi pe cei cu scufiile infamante; unii dintre aceştia au ieşit în piaţă ca inculpaţi, iar alţii, făcând pe slujitorii Sfântului Oficiu, imitând procedurile folosite în cursul unui autodafeu, cu recitarea sentinţelor cu voce tare, totul în derâdere şi batjocură.” Prizonierii erau păstraţi în temniţele Inchiziţiei şi inculpaţi de bigamie sunt scoşi şi

îngroaşă rândurile atacatorilor. La jaf iau parte şi elementele de jos ale populaţiei cartageneze. Mormântul de argint cizelat, care se păstra în mănăstirea San Augustin pentru procesiunile din Săptămâna Patimilor, va forma parte din pradă. Oh! Fecioară preacurată!

Este tipic pentru jaf acest scurt inventar a ceea ce se ia de la *don* Pedro Calderón, *alguacil*[5] al Inchiziţiei: o ladă cu monede, în valoare le 32.894 de *pesos,* şi apoi „şase ceşcuţe, o solniţă, două ceşti, o oală mică cu diferite piese înăuntru, un taler, un coşuleţ, o tavă, o căldăruşă. Două sfeşnice, o ulcică cu cioc, şase farfurii, două farfurii adânci, două farfurii mari de servit, două castroane de mărimi deosebite – totul de argint; un colier cu 33 de mărgele, altul cu 36 – totul de aur; un şirag cu 98 de perle; două coliere de perle mărunte şi potrivite, o brăţară; o cravată de aur cu o cruce de smaralde şi 11 broşe; un şirag de mătănii de aur. Un ac de perle cu douăsprezece perle şi un smarald în mijloc, nişte cercei de aur cu smaralde cu trei pietre atârnând, în formă de pară. Două inele de aur cu şapte diamante fiecare, cercei de aur lustruit...”

Când francezii se retrag din Cartagena, atacaţi mai mult de dizenterie decât de altceva, dar veşnic cu

---

[5] Agent de poliţie (n. trad.).

teamă că ar putea să vină împotriva lor flota regelui Spaniei, se pune problema împărţirii prăzii. Piraţii iscă un scandal îndrăcit: li se pare că De Pointis îi fură. Tot ce li se dă sunt patruzeci de mii de coroane şi se spune că jaful a adus o sută de milioane de *pesos.* De Pointis mărturiseşte opt milioane de coroane, şi în memoriile lui scrie că s-a pierdut mult. Deoarece locuitorii din Cartagena au reuşit să scoată o sută douăzeci de catâri încărcaţi cu aur. În orice caz, piraţii *filibusteros,* plini de ciudă, se întorc la Cartagena să desăvârşească devastarea. Aceasta se face cu violarea înţelegerii stabilite cu autorităţile, dar fapt e că. Torturând multe persoane şi prădând mănăstiri şi edificii, mai scot, ca să-şi rotunjească partea lor, un milion de coroane. Baronului de Pointis i se pare o lipsă de decenţă, şi într-o cărticică pe care *g* scrie, povestind expediţia, nu recunoaşte niciun merit piraţilor *filibusteros,* spunând că întotdeauna au fost laşi, că nu au făcut decât să creeze probleme în cursul atacului, că nu a văzut la ei nici umbră de îndrăzneală, ci numai lăcomie. Şi totuşi ceva or fi făcut aceşti bătrâni piraţi care cunosc Caraibele ca pe buzunarele lor. Şi când Du Casse se prezintă la curtea regelui Ludovic al XIV-lea, regele îi recunoaşte plusul de cereri pentru piraţii lui, iar pe el îl face cavaler al Ordinului Sfântului Ludovic şi apoi amiral.

Lucrul cel mai curios şi cel mai tipic pentru noutăţile care se petrec în lumea politică este sfârşitul carierei sale de căpetenie a piraţilor. Prin moartea smintitului rege al Spaniei, pe care istoria îl cunoaşte sub numele de Carlos el Hechizado[6], domnia Casei de Austria se termină aici, fără glorie, şi în locul ei vin Bourbonii. Curţile de la Madrid şi Paris se împacă, şi totul e cât se poate de bine. Filosofii şi oamenii de stat din Franţa revarsă lumina lor asupra celor întreprinse de Filip al V-lea. Şi atunci, Ludovic al XIV-lea, dorind să dea o dovadă de deferenţă deosebită faţă de regele Spaniei, îi cedează serviciile amiralului Du Casse. Regele Spaniei îl copleşeşte cu onoruri şi răspunderi. Du Casse veghează acum asupra flotelor ce vin din Mexic şi Peru cu aur şi argint. Nimeni, în realitate, nu poate, cu mai multă competenţă, să îndeplinească o asemenea sarcină. Regele Spaniei îl recompensează pe fostul pirat cu Ordinul Lânii de Aur, pe care, la curtea lui, îl poartă nobilii cavaleri.

XIII
La Copenhaga, ca şi la Edimburg, sunt oameni care visează la Roza Mărilor

---

[6] Carol cel Vrăjit (n. trad.).

„This door of the seas – El Darién – and the key of the universe, with anything of a sort of reasonable management, will course enable its proprietors to give laws to the booth oceans, and to become arbitrators of the commercial world, without being liable to the fatigues, expenses and dangers or contracting the guilt and blood of Alexander and Caesar.”[7]

William Paterson

Pe ţărmurile mării Baltice, ca şi pe acelea ale mării Nordului, există regate pe care nu izbutim să le vedem cu precizia şi claritatea unei Franţe, ale unei Anglii. Distanţa ne face să-i vedem pe regii lor ca pe nişte personaje pictate din poveştile pentru copii. Istoria Norvegiei e ca o lanternă magică: soarele de la miezul nopţii, lampă care luminează un peisaj ireal. Dramele din palatul de la Stockholm par ramuri care se reînnoiesc şi înmuguresc din vechiul trunchi al străvechilor legende. Danemarca ni se pare o poveste a castelului de la Elsinor. Edimburg, Dundee, Aberdeen, Inverness nu ne par nume de oraşe, ci imagini minunate, crâmpeie de poeme. Europa noastră, la nord,

---

7 „Această poartă a mărilor ─ Darienul ─ şi această cheie a universului, deşi nu în virtutea unei orânduiri raţionale, va face ca stăpânii ei să poată porunci ambelor oceane şi să devină arbitrii lumii comerciale, fără a fi supuşi oboselilor, cheltuielilor şi primejdiilor sau să cunoască vinovăţia şi sângele unui Alexandru sau Cesar. “ (Engl.).

se termină la Londra, la frontierele Franţei. Cel mult dacă ajunge până în Olanda. Mai departe de aici, cu vraja impalpabilului, a imprecisului, a irealului, lumea nordică aparţine dimensiunii imaginare a visului.

Nu este însă numai o idee a noastră că nordul este fruntea visătoare a chipului european. Iernile lungi, care adună pe aceste popoare de pescari în jurul jăraticului din cămin, verile lungi în care se doarme în pădurile aurite de un soare care nu se ascunde, aprind imaginaţia bătrânului care născoceşte poveşti pentru copii, a poetului care-i face pe eroii săi să păşească pe poteca legendelor. Grieg aduce în orchestră o lume de pitici şi de silfide. Andersen va scrie pagini care vor aprinde imaginaţia tuturor copiilor din lume. Stevenson va preface lumea din Marea Caraibelor în acea povestire despre Insula Comorii, unde Picior-de-Lemn, Morgan şi Hawkins se vor preschimba în marile personaje ale comediei infantile.

Visul regatelor nordice porneşte întotdeauna din munţi către mare. Marea le-a pătruns până în adâncul sufletului. O văd de pe culmea fiecărui munte. În Danemarca, marea a tăiat regatul într-o zăpăceală de insule. În Norvegia sunt nişte văi înguste: în fund nu sunt câmpii ca în toate văile de pe pământ, ci degetele lungi ale mării care ajung până la piciorul muntelui; sus, sus de tot, sprijinindu-se de nori, încununând

stâncile, armate de pini înfig în aer lăncile lor verzi. Sunt ţări în care fiecare sat e un port, iar leagănul în care sunt legănaţi copiii, o barcă. Vikingii au fost primii călăreţi care şi-au făcut cai de lemn şi, săltând pe câmpiile mării, au intrat pe Rhin până în Pădurea Neagră şi pe drumurile Oceanului Artic au dat de nordul Americii.

Lucruri din alte vremi... Acum însă, de pe întreg continentul ajung în aceste regate veşti despre alte mări: mări din Orient, mări din America. Le cuceresc naţiuni de păstori şi de ţărani, ca cea din Castilia, sau republici fără istorie ca Olanda. Unii se înapoiază cu ouă de aur, ceilalţi aduc corăbiile lor pline de cuişoare, zahăr, rom şi piper. Scoţienii nu văd de ce ei ar trebui să fie mai prejos decât englezii şi de ce Londra trebuie să aibă mai multă putere pe mări decât Edimburg. Tot aşa gândesc şi cei din Copenhaga. Atunci când Danemarca, Norvegia şi Suedia au fost cârmuite de un singur suveran, Copenhaga a fost cheia Mării Baltice, iar Danemarca şi, împreună cu ea, întreaga Scandinavie au ţinut la respect pe principii din nordul Germaniei. Regele Hans, care a creat flota daneză, a avut satisfacţia de a învinge Liga Hanseatică. Cristian al II-lea, ultimul dintre suveranii care au guvernat cele trei regate, a fundat o Companie Scandinavă a Indiilor şi a pregătit marea expediţie care trebuia să meargă să facă cuceriri

în America şi să exploreze drumul către India. Dezmembrarea Suediei a lăsat în suspensie aceste întreprinderi. Danemarca s-a retras. Regele ei, umanist, prieten cu Erasm, a adus la curte literaţi, a introdus în regat tiparul, a dat avânt Universităţii, a transformat Copenhaga în cel mai cordial cămin pentru cei care dialoghează în cercul luminat de lampa înţelepciunii. Şi imaginaţia s-a deşteptat iarăşi. Danemarca s-a simţit renăscând.

Se naşte visul Caraibelor. Hans Nansen, din Islanda, care şi-a petrecut tinereţea rătăcind prin Danzig, Amsterdam, Glückstadt, Hamburg, Copenhaga, şi Erick Neilsen Schmidt, care cunoaşte atât de bine Caraibele, de vreme ce două din navele lui au rămas în ghearele corsarilor englezi, sosesc într-o bună zi la Copenhaga, cu tutun şi rom din Antile. Asta mai lipsea. Entuziasmul cuprinde atât portul cât şi curtea. De pe colinele Elsinorului se poate vedea vela aventurieră a unui vas care porneşte spre îndepărtata insulă Santo Tomás, în Marea Caraibelor. Este cea pe care regele a ales-o ca să înfigă în ea pavilionul său.

Pe hărţi, insula Santo Tomás are forma unui fierăstrău. Marea, jucându-se printre roci, formează mii de golfuri pe care ochii nu le pot cuprinde şi veghea, şi ele sunt paradisul piraţilor. Compania Daneză a

Indiilor Occidentale se înfiinţează urmărind ideea de a pune un picior în Africa şi altul în America. Pe de o parte, va vâna negri, pe de alta, va vinde sclavi, va coloniza insula, va face negoţ cu piraţii şi contrabandă. Regele, regina, principele George sunt primii în a subscrie acţiuni.

Insula e aproape pustie. Când sosesc, danezii nu găsesc decât trei indieni şi pentru ca unul din ei să nu fugă, guvernatorul îi taie un picior. Acest prim guvernator e George Iversen, fiul unui brutar, născut la Elsinor. Primii coloni sunt şaizeci şi unu de criminali, scoşi din temniţe. Sosesc apoi treptat francezi, olandezi, germani, evrei, englezi. Într-un cuvânt: refugiaţi. Nefericiţii guvernatori nu ştiu cum să procedeze ca să pună ordine într-o populaţie cu antecedente atât de dubioase, unde oamenii vorbesc toate limbile şi au trecut sub toate steagurile. Pentru ca lucrurile să se complice şi mai tare, când trestia creşte şi e măcinată, Santo Tomás devine celebru pentru romul denumit „Ucide dracul”. În pofida a ceea ce pare să însemne eticheta, romul îl bagă pe dracul viu în corpul beţivului. Când se bea la Santo Tomás, guvernatorul nu mai numără suflete pe stradă: vede numai draci.

La Copenhaga, regele face tot ce poate ca să-şi apere întreprinderea. Fiecare funcţionar public va trebui să cedeze zece la sută din salariul său pentru a cumpăra

acţiuni ale Companiei. Problema e mai curând omenească decât economică. Primii ani ai Companiei sunt ani de lupte mari pe scene minuscule. Iversen, primul guvernator, trebuie să apere insula împotriva francezilor; se îmbolnăveşte. Cuprins de nostalgia Danemarcei, cere regelui să trimită un înlocuitor. Vine ca succesor Nicolas Smit, dar fratele său Adolphe Smit, prieten cu piraţii, conspiră împotriva lui Nicloas şi se face guvernator. Pentru a stabili ordinea, rege îl trimite din nou pe Iversen, care, vindecat de nostalgiile lui, poate să se întoarcă la lupte. Iversen nu ajunge însă. Aduce cu el o colonie de puşcăriaşi care, pe drum, se răscoală şi-l aruncă în mare. Regele trimite atunci pe un evreu convertit, Gabriel Milán, care vorbeşte patru limbi şi are idei fantastice. În Santo Tomás acesta îşi scoate ghearele. Pe fraţii Smit îi zvârle în temniţă. Pe negri îi învaţă să asculte: pentru greşeli mici, pe unul îl trage în ţeapă de viu, altuia îi retează piciorul cu o lovitură de secure. Plângerile ajung până la Copenhaga. Soseşte un nou guvernator care-l asediază pe Milán şi-l întemniţează. După guvernator, soseşte un investigator, domnul Mikkelsen, care limpezeşte situaţia, trimiţându-i prizonieri, în Danemarca, pe Milán şi pe fraţii Smit. Soarta acestor trei foşti guvernatori constituie un apolog al vieţii din acest secol. Adolf Smit înnebuneşte în închisoare. Nicolas

Smit se întoarce în Antile, pentru că-i oferă regelui să scoată la suprafaţă tezaurul unei nave spaniole care a naufragiat, încărcată cu argint. Gabriel Milán este condamnat la moarte şi cetăţenii cumsecade din Copenhaga care se strâng în Piaţa Nouă ca să asiste la execuţie, au plăcerea să vadă cum călăul majestăţii sale retează cu o lovitură capul fostului guvernator al insulei Santo Tomás din Antile.

În spatele Danemarcei şi oarecum în umbra ei, începe să se ridice o naţiune care va produce schimbări importante în lume: ducatul Prusiei. Deocamdată, de abia se insinuează în societatea naţiunilor. Frederich Wilhelm de Hohenzollern, elector de Brandeburg, duce de Prusia, e departe de a putea organiza şi conduce el singur o întreprindere maritimă: încearcă mai întâi să se alăture Danemarcei, apoi Austriei, în cele din urmă Spaniei, pentru a promova o companie a Indiilor Orientale din care familia Hohenzollern să tragă foloase. Nu reuşeşte nimic. Într-o zi însă un anumit aventurier olandez, intrigant şi viclean, care în patria lui nu izbutise să ridice capul, se apropie de duce. Se ştie că a avut avere ca armator de vase, că s-a ruinat şi că acum vrea să se refacă, asemenea multor alţi nemulţumiţi, pe seama Companiei Olandeze. El prezintă electorului de Brandeburg un plan vast pentru

a aduna sclavi, a da atacuri piratereşti, a face comerţ în Antile şi a duce mai departe cuceririle. Frederich Wilhelm îl ascultă încântat şi-l numeşte director general al flotei proiectate.

În felul acesta se ridică Benjamin Raule şi, la puţin timp după aceasta, pleacă spre Antile şi spre coastele Guineei primele două expediţii prusace. „Când în luna august 1680, flota formată din şase vase de război şi un vas incendiator – Brenner – pleacă spre America prin portul Copenhaga, curioşii locuitori care o văd sunt departe de a-şi da seama că privesc, în embrion, flota imperială a Germaniei, destinată să fie factorul dominant în Marea Baltică, timp de secole”.

Lacoma flotă face câteva prăzi lipsite de importanţă. Se ajunge la concluzia că atâta timp cât Prusia nu are în Antile un loc unde să ajungă şi să-şi adăpostească navele ca în casă proprie, e utopic să se gândească la noi întreprinderi. Planul lui Benjanim Raule constă în a funda o staţiune de comerţ cu negri şi să intre în tovărăşie cu danezii pentru a împărţi cu ei privilegiile în insula Santo Tomás. Şi astfel, în timp ce Prusia se sprijină pe un vecin puternic, cum e Danemarca, Raule izbuteşte să-şi satisfacă dorinţa sa personală: să atace compania olandeză, disputându-i piaţa de negri. „Toată lumea ştie – explică Raule domnului de Hohenzollern – că acest comerţ cu sclavi e o sursă de

bogăţie pe care spaniolii o scot din Antile şi că cel care poate să le furnizeze sclavi va împărţi cu ei această bogăţie.” Frederich al Prusiei se lasă convins: devine traficant de negri. Compania la care se asociază Brandeburgul şi Danemarca se face sub seducţia magică a olandezului. Cele două ţări îşi dau o îmbrăţişare frăţească. Vor funcţiona două consilii directorale: unul la Copenhaga, altul la Emden. Guvernatorul va avea reşedinţa la Copenhaga. Prusacii vor avea în insula Santo Tomás un spaţiu pentru plantaţiile şi depozitele lor, plătind Danemarcei impozite. Suveranitatea insulei va aparţine regelui Danemarcei. Vor avea liberă exercitare a cultului lor calviniştii şi luteranii. Catolicii şi evreii vor fi toleraţi atât timp cât nu provoacă vreun scandal.

În Antile creşte trestia de zahăr şi asudă negrii domnului de Hohenzollern. La Brandenburg, electorul, irezistibil orbit de gloria lui Ludovic al XIV-lea, se gândeşte să se încoroneze rege al Prusiei. La Santo Tomás, prusienii şi danezii nu se înţeleg: la toate s-au gândit prusacii în afară de a plăti impozitele; se înfurie pentru că danezii vor să folosească cântarele pentru a controla cât tutun şi zahăr scot asociaţii lor. Directorul prusac concepe un mijloc de a deveni independenţi: să cucerească insula Cangrejo şi să treacă în ea cu negri şi cu depozite. Când soseşte la Cangrejo găseşte,

fluturând pe insulă, drapelul Danemarcei. Blestemaţi danezi care nu-l lasă să plece nici măcar la Cangrejo! La rândul lor, danezii îşi pierd răbdarea. Guvernatorul interzice colonilor săi să cumpere ceva de la germani. Germanii refuză să plătească în ziua în care trebuiau să facă plăţile. Guvernatorul îi ameninţă în numele tratatelor, al regelui său, al onoarei lor. Inutil: prusacii, cu braţele încrucişate, rămân neclintiţi ca o stâncă. Guvernatorul îl cheamă pe fierar, merge la depozitele germanilor, descuie uşa şi ia în posesie zahărul, tutunul, totul notat scrupulos în registre şi cântărit pe cântarele daneze. Ciocnirile răsună de data aceasta la Copenhaga şi la Berlin. Directorul prusac îi scrie lui Frederich că danezii sunt nişte beţivi, nişte bestii feroce. Cu amabilitate curteană se semnează noi acorduri în Danemarca, prin care se fac unele facilităţi germanilor în privinţa plăţilor.

Şi timpul îşi urmează cursul. Frédéric vrea să fie încoronat. La Santo Tomás, guvernatorul danez e obligat din nou, să ia cu forţa depozitele prusacilor. Frédéric se joacă iarăşi de-a imperiul: prin registrele companiei sale vede trecând grupuri de negri, butoaie de rom. Soseşte anul 1701. Frédéric e rege. În oraşul Koenigsberg, electorul de Brandeburg face deci din familia Hohenzollern o familie regală. Se lichidează compania cu danezii. Cu registrele de contabilitate în

faţă, danezii reclamă de la regele Prusiei 1.028.729 de *pesos.* Este bilanţul tentativei prusace de a avea insule în Antile.

Danezii respiră. Şi se luptă. Uneori, de teama atacurilor spaniole, insulele se golesc de locuitori. Apoi, colonii se reîntorc. În războaie, Santo Tomás e un refugiu internaţional, mai ales prin ironie, pentru olandezi. Iată un recensământ al populaţiei: sunt 148 de albi, astfel: 66 olandezi, 31 englezi, 17 danezi şi norvegieni, 17 francezi, 4 irlandezi, 4 flamanzi, 3 germani, 3 suedezi, un scoţian, un brazilian, un portughez şi în plus, majoritatea: negri. La început, instalaţiile pentru producerea zahărului erau puse în mişcare cu mori de vânt. Apoi s-a trecut de la vânt la catâr. Manipularea o fac negrii. Ei alimentează cilindrii acestor instalaţii. Uneori, vreun negru distrat întârzie cu braţul printre trestii. Repede vine alt negru cu securea. Există întotdeauna o secure la îndemână, pentru a evita ca instalaţia să înghită, împreună cu braţul, întreg trupul şi să fie pierdută toată marfa. Ca un mare progres în contabilitate, partidele, care mai înainte erau trecute în livre de zahăr, încep să fie socotite în bani. Pe corăbiile daneze sosesc mărfuri din Antile la Copenhaga, Elsinor, Christian, Tronddjem, Lubeck. Danzig, Stetin, Koenigsberg, Petersburg, Stockholm, Gotemborg... Compania daneză va dăinui

84 de ani. După aceea, insulele vor rămâne, sub steagul regelui, până în 1916 când vor fi cumpărate de Statele Unite în vederea apărării lor în Caraibe...

La Edimburg, scoţienii discută în taverne, iar când vorbesc despre lucrurile din Scoţia şi din Londra se vede cum li se urcă la cap sângele şi alcoolul. Poate înnebuni şi omul cel mai liniştit când vede că Londra vrea să absoarbă toate pieţele. Lumea e destul de mare pentru ca în ea să se reverse atât cei de la Londra, cât şi cei din Edimburg sau Dundee, care sunt şi ei oameni. Chiar şi în City nu sunt puţini acei care se simt tot mai incomodaţi de privilegiile Companiei Indiilor Orientale. O companie scoţiană, bunăoară, care ar atrage un număr mai mare de persoane pentru întreprinderi pe mări, ar fi o soluţie. Aşa se vorbeşte în Scoţia în ajunul reuniunii Parlamentului. Ar trebui aprobată o lege de autorizaţie şi, pentru a o face să treacă, e nevoie să se asigure voturile parlamentarilor, iar pentru asigurarea voturilor, parlamentarii ar trebui duşi în taverne, unde să li se ofere mese; poate, chiar, discret, sume de bani. Istoria ar putea fi reconstituită apoi cu toată precizia, pentru fiind scoţieni cei ce se ocupă de aceste treburi, în jurnalele lor vor nota în lire, şilingi şi *penny* ceea ce îi costă fiecare ospăţ şi fiecare dar. Unul dintre cei care se ocupă mai intens de această

afacere este James Balfour. Numele acesta trebuie reţinut; în cele din urmă scoţienii merg în Caraibe şi Belfour va relua tradiţia piraţilor, a tezaurelor fantastice, a insulelor miraculoase. Numai despre asta se va vorbi în casa sa. Descendent direct al lui va fi Robert Louis Stevenson şi se vede clar cum trebuie să fi luat naştere *Insula Comorii* şi alte naraţiuni fantastice ale neîntrecutului povestitor de aventuri.

Fapt este că uneori în taverna lui William Ross, alteori în cea a lui Buque, sau în cafeneaua lui Melurg, sau în hanul văduvei Graham, sau în cel al lui Patrick Steel, se întrunesc, la Edimburg, prietenii progresului, oarecum în felul conspiratorilor, pentru a plănui înfiinţarea Companiei Scoţiene de Comerţ cu Africa şi cu Indiile. Se deschide Parlamentul Scoţiei. Treburile continentului nu i-au permis regelui să vină să-l instaleze, cum obişnuieşte, dar marchizul de Tweeddale, la inaugurarea sesiunii, în scurtul său discurs declară că ar vedea cu plăcerea înfiinţarea Companiei. Trei sau patru cuvinte, dar care deschid poarta pentru ceea ce au pus la cale burghezii din Edimburg.

E poate puţin vag ceea ce gândesc James Balfour şi prietenii săi. Ei ştiu doar că plecând pe mare afli pământuri neasemuit de bogate. Dar încotro să plece şi cum să plece sunt lucruri la care nu s-au gândit cu

precizie. În Londra însă se găseşte un alt scoţian care le spune: este William Paterson.

Asupra negustorilor din Edimburg, viaţa lui William Paterson produce o irezistibilă atracţie. La 17 ani Paterson a plecat din Bristol la Amsterdam, fugind de persecuţiile religioase. La Amsterdam, ca bun scoţian, şi-a petrecut timpul prin taverne şi acolo a aflat de Antile şi s-a îmbarcat pentru aventură. S-a dus în Jamaica şi în alte insule, a cunoscut şi poate a şi practicat puţin viaţa de corsar şi în orice caz a legat prietenie cu doi piraţi faimoşi: William Dampier şi Lionel Wafer. Aceştia, unul naturalist, altul chirurg, datorită unor împrejurări care numai în acele timpuri se puteau produce, au participat la cel mai grozave aventuri ale piraţilor, au trecut istmul Panama, navigând în Pacific, după ce au străbătut coastele Africii, şi din toate aceste peregrinări a rezultat o carte celebră, al cărui original Dampier îl păstrează într-un tub de bambus, pentru a-l salva de naufragii şi a-l apăra de ploile torenţiale.

William Paterson a conceput lucrurile într-un chip diferit de cel al acestor doi aventurieri. S-a întors în Europa, făurind în minte planul unei mari companii de comerţ cu Antilele. Una din persoanele pe care le-a vizitat mai întâi a fost tocmai electorul de Brandeburg, care atunci nu a putut să-l folosească, aşa cum îl va face

mai târziu cu Raule; astfel fiind, Paterson a oferit în altă parte proiectele sale pentru a fi transpuse în viaţă, şi ele au fost utilizate la întemeierea Băncii Angliei care îl va face celebru. A mers la Londra, a deşteptat interesul bogătaşilor de acolo, al regelui, şi astfel a luat naştere această instituţie care va dăinui secole întregi. A ţâşnit din mintea unui scoţian care învăţase arta afacerilor în taifasurile cu piraţii din Caraibe. Şi Paterson devine directorul Băncii Angliei. Nu este însă omul care să stea la un birou aşteptând să sosească clienţii. Părăsind Banca, începe să făurească noi planuri cu privire la întreprinderile sale din Antile. Şi tocmai cugeta asupra acestui punct când află de proiectul scoţienilor, concetăţenii săi, şi le scrie imediat, făcându-le cunoscute planurile sale. Paterson clarifică lucrurile. Nu trebuie să se gândească la Orientul îndepărtat: viitorul se află în Darién, chiar în istmul unde Dampier şi Wafer şi-au început cariera. Istmul este nodul central al lumii, pentru că aici trebuie să se încrucişeze drumurile din Orient cu cele din Occident. Cine va pune stăpânire pe Panamá, va dicta legile sale lumii. Cuvintele lui sunt atât de convingătoare încât se pare că aventurierul care a fundat Banca Angliei îi va determina acum pe cavalerii din Edimburg şi din Londra să-şi întindă mâinile avide asupra istmului Panamá.

Datorită scrisorilor lui Paterson, compania Scoţiei se transformă în ceea ce va fi compania Darienului. Aşa cum Anglia întemeiază, în Nord, Noua Anglie, tot aşa Scoţia va funda, în istm, Noua Scoţie. Proiectul e fantastic, căci dacă e cineva lipsit de drepturi asupra acestor pământuri e Scoţia. În Darién, Spania şi-a înfipt steagurile sale încă de pe vremea lui Columb. De acolo a început cucerirea Pacificului şi pe acolo au defilat toate marile figuri ale istoriei conchistei spaniole. Acestea sunt amănunte care se risipesc ca fumul în aer în mintea unui pirat. Proiectul lui este acceptat, dar se păstrează secret scopul companiei. Prospectele spun numai că e vorba de compania „Africii şi a Indiilor”. Înşişi colonii, la îmbarcare, nu vor şti încotro se îndreaptă navele. Paterson ajunge să fie figura centrală a companiei. James Balfour vede cu surprindere şi indignare că omul acesta atât de şiret va încasa o sumă exorbitantă ca îndemnizaţie pentru cheltuielile pe care le-a făcut pentru a cunoaşte aşa cum cunoaşte Darienul şi că lui, în schimb, i se vor îneca lirele, şilingii şi *pennies* pe care i-a cheltuit ca să cumpere voturile Parlamentului din Scoţia. Pe Paterson nu-l interesează toate acestea. Renunţă la acei bani. Proiectul e mai presus de o socoteală de şilingi şi pleacă la Londra pentru ca şi în City să se subscrie bani. City e centrul lui de acţiune.

Imediat însă ce compania Indiilor Orientale află de acestea, reacţionează fără cruţare faţă de scoţieni. Bogaţii acţionari nu vor permite niciodată ca nişte improvizatori să vină să le dispute monopolul lor. Agită curtea şi parlamentul, se adresează regelui şi fac din această afacere un scandal monstru: să se cerceteze cum a trecut legea în Parlamentul din Scoţia. Regele e de partea companiei Indiilor Orientale şi-l scoate din postul său pe marchizul de Tweeddale, pentru că a făcut un prost serviciu când, în discursul său de la Edimburg, a autorizat înfiinţarea companiei scoţiene. Lucrurile nu se opresc aici. Se spune că ducele de Leeds a fost cumpărat de scoţieni cu 5000 de guinee. E oare cu putinţă? Cinci mii de guinee, scoţienii? Compania Indiilor Orientale zugrăveşte patetic ceea ce se va întâmpla cu Anglia dacă scoţienilor li se dau aripi: îi şi vedem negustori ambulanţi, cutreierând insula, luând locul cinstiţilor negustori englezi, până vor pune stăpânire chiar pe oraşul Londra... În Camera Lorzilor se aprobă o rezoluţie care le interzice englezilor să subscrie acţiuni ale companiei scoţiene, iar marinarilor şi armatorilor din regat să lucreze, în vreo formă oarecare, pentru ei. Compania Indiilor primeşte noi puteri pentru a lupta împotriva duşmanului care e pe cale să se nască. La rândul ei, Camera Comunelor cere cele mai severe sancţiuni împotriva a 23 de persoane,

începând cu Lord Belhaven, pentru faptul de a fi jurat să aducă la îndeplinire statutele companiei. Ca să-şi salveze registrele companiei şi să-şi pună pielea la adăpost, scoţienii trebuie să părăsească Londra într-o fugă plină de peripeţii.

Mândria naţională a Scoţiei e rănită. Dacă englezii vor să înăbuşe dorinţa îndreptăţită a regatului de a apărea în viaţa comercială internaţională, scoţienii le vor dovedi că pot acţiona ca nişte adevăraţi nebuni. În cafenelele din Edimburg şi Dundee se vorbeşte bătându-se în masă. Bogaţi şi săraci, femei şi bărbaţi, ducese şi contese, cizmari şi croitori, nu mai există nimeni în Scoţia care să nu vrea acum să-şi lege numele de companie. Când se deschide vânzarea de acţiuni, se iscă o mulţime care năvăleşte ca o furtună în birouri pentru ca fiecare să ofere contribuţia sa patriotică şi se lucrează până în noapte la lumina lumânărilor. Ducesa de Hamilton e prima care subscrie trei mii de lire. Urmează apoi contesa Margarita, care notează o mie pe numele ei şi o mie pe numele fiului său. Şi Lady Margarita face acelaşi lucru. Bunul oraş Edimburg subscrie trei mii de lire şi micul sat Queensferry o sută. Se perindă prin faţa registrelor farmacişti, medici, frizerul, morarul, bijutieri, cârciumari. Croitori, negustori, geamgiul, preoţi, soldaţi, avocaţi, căpitani de vase, grefieri, pictori, colonelul regimentului,

pălărierul, mănuşierul, învăţători, servitori, alămarul, curelarul, cizmari şi James Grégoire, student, şi Alexander Rule, profesor de limbi orientale la Colegiul din Edimburg:

Aspiraţiile sunt de nestăpânit. Paterson, imediat, pentru a face să circule puţin banii, întemeiază o Bancă de emisie. Încep să circule prin Scoţia bilete de 100, 50, 20, 10 şi 5 lire, pe care le-a caligrafiat însuşi Paterson. La Glasgow, Aberdeen, Dundee şi Dumfries sunt agenţi care distribuie biletele. Şi pentru a completa campania, dacă Londra e ostilă, scoţienii vor merge pe continent. Şi într-adevăr, Paterson şi John Erskine se duc pe continent. Acolo vor trebui să cumpere navele pe care englezii refuză să le dea. John Erskine e un bărbat al cărui nume e legat de primele colonii scoţiene în America, atunci când fiind urmăriţi din cauza religiei, unii scoţieni au plecat să populeze colonia Stuart în Carolina de Sud. Erskine e activ acum, ca nimeni altul, la subscrierea de acţiuni. Este tipul de om pe care patriotismul îl înflăcărează. Numele lui figurează în registru, ca al tuturor celor din familia sa, în repetate rânduri. Nu se limitează însă să dea bani. El vrea să acţioneze. Şi e demn de văzut cum se agită Paterson şi Erskine pe continent. La Lubeck primesc tunurile fabricate în Suedia de către înşişi armurierii ţarului Rusiei. La Amsterdam cumpără corăbii. Proiectează ca

la Hamburg să deschidă un birou pentru vânzarea de acţiuni ale companiei.

Când se află, la Londra, de toate acestea, trufaşii domni din City reacţionează furios. Ministrul regelui se adresează printr-o elaborată scrisoare, compusă în latină, guvernului din Lubeck şi senatului din Bremen şi din Hamburg, explicându-le că ceea ce întreprind scoţienii este în contra dorinţelor regelui. La Hamburg se dă bătălia cea mai importantă. Cum se ştie că Paterson şi Erskine urmează să deschidă biroul lor, cu licenţa Senatului şi cu această inscripţie pe uşă: „Aceasta este casa companiei scoţiene”, ministrul Angliei se adresează Senatului în forma aceasta: „Subscrisul ministru al majestăţii-sale regele Marei Britanii am arătat, în două ocazii. Înălţimilor şi domniilor-voastre, de la sosirea împuterniciţilor unei Companii Scoţiene a Indiilor, că majestatea-sa regele, stăpânul meu, consideră că amintiţii împuterniciţi pretind, din propria lor voinţă, să înceapă comerţ şi trafic cu aceste Părţi, încheind convenţii sau tratate cu Oraşul, şi mi-a ordonat, în mod expres, să notific înălţimilor şi domniilor-voastre că, dacă semnează astfel de convenţii cu particulari, supuşi de ai săi, care nu au nici scrisori de acreditare şi nu sunt autorizaţi sub nici o altă formă de majestatea-sa, majestatea-sa va considera procedeele ca o ofensă adusă autorităţii sale

regale şi nu o va îngădui...”

Biroul lui Paterson şi Erskine nu se deschide la Hamburg.

Se răspândeşte brusc o ştire la Londra, şi anume că Paterson şi ai săi au intenţia să întemeieze o colonie la Darién. Secretul a fost dezvăluit şi Dumnezeu ştie cum a ajuns la urechile regelui. Ce este acest Darién? Oamenii îşi aduc aminte de povestirile lui Drake, de cartea fostului călugăr Thomas Gage, de aventurile lui Morgan... Se publică însă tocmai acum o carte care aduce ştiri proaspete: e scrisă de William Dampier, piratul. Dampier, la Londra, nu mai e pirat, ci naturalist. Cartea este dedicată preşedintelui Societăţii Regale şi în cercurile ştiinţifice paginile ei deşteaptă curiozitate şi admiraţie. Dampier şi Wafer se află la Londra şi sunt chemaţi la Whitehall pentru a discuta la masa rotundă cu oameni de seamă din Anglia; se găsesc acolo, ca să-i asculte, Sir Philip Meadows, camarad al lui Milton, şi John Locke, filosoful. Cum se mai roteşte lumea! Câţiva ani mai înainte, Dampier şi Wafer, la lumina focului aprins de piraţi, într-o insulă în faţa coastei Dariénului, dialogaseră cu toţi bandiţii din Caraibe, întruniţi în adunare, asupra modului de a da o lovitură prin surprindere în Panamá. Acum, în centrul Londrei vorbesc cu crema ştiinţei şi a nobilimii.

Ceea ce spun piraţii în mijlocul doctorilor este ceea ce Paterson a publicat: că Dariénul este cheia lumii americane. Şi englezii gândesc ceea ce gândeau şi mai înainte, dar acum cu mai mult temei: să fie lovită dur şi în cap compania scoţiană.

În treacăt trebuie spus că succesul celor două călătorii piratereşti nu cunoaşte limite. Vor lăsa urme chiar şi pe culmile literaturii. Daniel Defoe află de la ei de un marinar rebel, care, răzvrătindu-se împotriva căpitanului navei pe care Dampier şi Wafer porniseră în aventură pe mările din sud, a rămas ca naufragiat pe insula Fernández, în apropiere de Chile şi a trăit solitar până ce alt marinar englez l-a luat cu el. De aici iese Robinson Crusoe, pe care Defoe l-a situat într-o insulă din Caraibe, în faţa Orinocului. Aşa cum au făcut englezii, scoţienii vor şi ei să vorbească cu piraţii. Pe drumuri tainice, noaptea, Wafer se îndreaptă spre o anume casă din împrejurimile oraşului Edimburg. Cei ce-l ascultă de astă dată sunt burghezii din companie, care vor să facă chiar ei acum ceea ce făcuse cu ani în urmă Paterson: să culeagă informaţii directe. Pentru a triumfa în Caraibe cel mai bun mijloc e să-i spui frate piratului.

În Scoţia, febra creşte. Se înaintează un memoriu regelui cu un protest viguros împotriva campaniei

duse împotriva lor în Hamburg. Se grăbeşte plecarea expediţiei şi, dacă regelui nu-i place, n-are decât să scrâşnească din dinţi. Steagul e acum naţional. Paterson a suferit o eclipsă: un cunoscut de al lui a fugit cu fondurile companiei şi deşi el este prima victimă, prestigiul lui e la pământ: e şters de pe lista directorilor şi dacă vrea să plece la Darién, va merge, dar ca simplu colonist. Navele sunt încărcate în port. Destinaţia rămâne încă secretă pentru majoritatea oamenilor, dar un fel de presentiment face să tresară de bucurie sufletul acestor bieţi creduli îndărătnici. În ziua de 26 iulie 1698, întregul oraş Edimburg a coborât până la Leith să asiste la plecarea coloniei, în mijlocul lacrimilor, al rugăciunilor şi al urărilor rudelor, prietenilor şi tuturor compatrioţilor lor. Mulţi marinari şi soldaţi care nu fuseseră acceptaţi, deoarece se oferiseră cu mult mai mulţi decât era nevoie, erau ascunşi pe nave şi când li s-a poruncit să debarce, se agăţau de cabluri şi de catarge, implorând să fie admişi fără să primească plată. Cu cele patru nave plecau 1200 de oameni.

Despre toate acestea rămâne, cum e firesc, o exaltată mărturie lirică: poemul *Caledonia Triumphans.* Paterson se îmbarcă cu soţia sa. Pe măsură ce trec zilele, serviciile sale devin tot mai preţioase. El e cel care a avut ideea, el ştie încotro se îndreaptă. Între instrucţiile

care sunt deschise la fiecare escală a flotei, există una care prevede să i se dea un post de director lui Paterson. Visul bătrânului promotor se va îndeplini. Ochii lui privesc încă o dată marea tinereţii sale: marea unde el a fost pirat şi care a legănat imaginaţia ce a dat naştere Băncii Angliei. Această mare, crede el, va vedea răsărind ceva mult mai important.

De pe corăbii încep să se zărească insulele Americii. Acolo sunt danezii. Şi apoi înălţimea care străjuieşte golful Cartaginei. Şi imediat, insula Dorada şi coasta Dariénului. Colonia se va numi Noua Scoţie. Capitala, Noul Edimburg. Steagul e unul dintre cele mai frumoase pe care timp de secole le va cunoaşte America şi pe el sunt unite, pentru prima oară, cele trei culori – galben, albastru şi roşu – culori cu care, o sută de ani mai târziu, Miranda îi va chema pe oamenii liberi ai Americii ca să proclame independenţa. Pe steagul Scoţiei ele se găsesc astfel: Jos, albastru – sunt apele mării; şi, răsărind din ele, un soare de aur, pe cerul roşu.

Primele veşti ce se trimit în Scoţia sunt pline de entuziasmul iniţial. Peisajul, populat de păsările care zboară printre ramurile unor frumoşi copaci. Se redactează o constituţie. Se guvernează cu seriozitate şi prudenţă. Totul ca într-o republică, ca într-un regat. Indianul Andrés, *cacique* peste acele ţinuturi, e copleşit

de atenţii. I se oferă o masă, e îmbătat, i se dă un pergament prin care-l investeşte cu titlul de împuternicit al coloniei. Este aliatul căutat împotriva spaniolilor. Îmbrăţişările dintre scoţieni şi indieni dobândesc pe hârtie tonul tratatelor dintre împuterniciţii europeni: „Tratat de prietenie, uniune şi confederaţie perpetuă, adoptat şi semnat de Onorabilul Consiliu al Caledoniei şi de excelenţa-sa Diego Tuapantos şi Estrada, Şef şi Comandant Suprem al Indienilor, locuitori ai acestor ţinuturi şi posesiuni la râurile Darién şi San Matolome şi în apropierea lor...”

Venirea scoţienilor îi alarmează pe toţi. De la Cartagena la Panama, spaniolii comunică între ei pentru a pune la cale acţiunea împotriva intruşilor. De la Londra sosesc scrisori către toţi guvernatorii din Antile şi din Noua Anglie cerând să le fie refuzat orice sprijin. Aceste scrisori, semnate de secretarul Vernon, amintesc tonul implacabil al Mesajului către Senatul din Hamburg. Coloniştii din Jamaica cer ca să fie eliminaţi aceşti neaşteptaţi concurenţi. Guvernatorul insulei adresează o notă de scuze guvernatorului spaniol din Cartagena, spunându-i că deşi scoţienii îl recunosc pe regele Angliei ca pe suveranul lor, nu sunt englezi şi nici englezii nu vor deveni complici la pretenţiile acestora. Mai mult, redactează o proclamaţie care sună ca o declaraţie de război: scoţienii să moară

de foame, deoarece în Jamaica nu li se va vinde nicio livră de făină. Încep mizeriile: o oarecare foamete şi frigurile care decimează populaţia. Soţia lui Paterson moare: cu câteva salve de tun e dusă la ultimul lăcaş. Paterson cade bolnav. În Panamá spaniolii organizează o armată pentru a-i alunga pe invadatori.

Scoţienii sunt însă încăpăţânaţi. Nu au pierdut credinţa. Se pregătesc pentru apărare şi izbutesc. Armata din Panamá, în loc să atace, asediază şi îşi face campamentul în pădurile învecinate. Să trăieşti însă în pădurile de la Darién e un lucru pe care-l pot face numai păsările, indienii şi năpârcile. La foamea şi frigurile care încep să subţieze liniile spaniole, se adaugă o furtună care distruge campamentul. Armata hotărăşte să se retragă în Panama. Nu a fost decât o ciocnire, la Tubuvanti, mai bine spus, o încăierare, dar care, de la Noul Edimburg până la Vechiul Edimburg, e sărbătorită ca o victorie marţială. E poate singura amintire plăcută a aventurii. Aici norocul i-a ajutat, dar, în schimb, când una din corăbiile scoţiene se îndreaptă către Barbados, nădăjduind să găsească acolo ajutor, naufragiază în apropiere de Cartagena. Căpitanul şi echipajul cad în mâna spaniolilor, care-i trimit prizonieri în Spania: în temniţele din Cadiz.

A insista înseamnă a lupta împotriva imposibilului. Moralul este la pământ. Coloniştii trăiesc beţi. Se

hotărăşte abandonarea coloniei. Paterson, bolnav, nu mai e omul care să se poată opune acestei intenţii. Supravieţuitorii se îngrămădesc pe trei corăbii. Una dintre ele ajunge în Jamaica: cu spada în mână, trebuie să-l silească pe guvernator să-i lase să debarce: până la acest grad a ajuns neomenia; scoţienii sfârşesc prin a se amesteca cu populaţia din Jamaica, formând unul dintre cele mai bune grupuri ale coloniei. La New York, unde ajung celelalte nave, primirea e mai puţin agresivă: Colonia scoţiană e numeroasă şi naufragiaţii destinului se refac pe jumătate pentru a se întoarce în patrie.

În timp ce se întâmplă aceste nenorociri, în Scoţia, unde lucrurile nu se ştiu decât la mult timp după ce ele s-au întâmplat, se pregăteşte a doua expediţie, cu un resentiment din ce în ce mai mare împotriva Londrei. Umblă zvonuri despre eşec, vapoarele pleacă însă fără să mai aştepte alte veşti. Duc cu el ceea ce, după părerea unui scoţian care n-a plecat niciodată de acasă, necesită o colonie în Caraibe: bere, pesmeţi, pulbere de puşcă, cuţite, pumnale, ace, 29 de butoaie cu pipe pentru tutun, 4 cutii cu pălării, 14 baloturi de hârtie... Din echipaj face parte un tunar, un expert în topirea metalelor, altul care pretinde că ştie să bată monedă, un evreu născut la Curaçao, care afirmă că vorbeşte spaniola, portugheza, italiana, franceza, olandeza,

engleza şi limbile indienilor de pe coasta Dariénului.

Când încep să sosească veştile proaste, la Edimburg frământarea e teribilă. Unii spun că întârzierea cu care s-au trimis întăriri a fost din vina lui James Balfour şi oamenii din popor se îndeamnă unii pe alţii să arunce cu pietre în casa acestuia. Directorii companiei, care s-au învăţat minte, prepară o altă ambarcaţiune de ajutor pentru ca de data aceasta să nu existe plângeri. Este însă limpede că dacă ostilitatea regelui continuă, compania nu va putea să lupte singură împotriva Angliei, Spaniei, frigurilor, foamei şi beţivilor. Burghezii semnează o petiţie adresată regelui: armistiţiu faţă de companie şi convocarea Parlamentului. Regele, imperturbabil, răspunde: se va convoca Parlamentul numai când nevoile regatului o cer. Compania insistă: deoarece necesităţile regatului o reclamă, cu umilinţă cerem să fie convocat. Un personaj pleacă cu acest memoriu să-l înmâneze regelui William al III-lea. Şi regele, atunci când binevoieşte să-l primească, îi răspunde cu aceste cuvinte tăioase: „Eu ştiu când îl voi convoca şi cred că domnul delegat ar fi putut să-şi evite oboseala de a veni până la Londra cu această hârtie”. Dariénul începe să sape o prăpastie între Anglia şi Scoţia.

Într-o zi, la Londra, vine în Parlament lordul Peterborough cu o anumită cărticică, editată la

Edimburg: sunt publicate acolo cauzele care au făcut să eşueze colonia scoţiană. Indignarea lorzilor nu cunoaşte margini. Cartea e declarată mincinoasă, scandaloasă şi trădătoare, atentatoare la onoarea regelui şi a Camerelor şi tinzând să creeze gelozii şi animozităţi între Anglia şi Scoţia. Se ordonă ca însuşi călăul regal să ardă cartea „la ora douăsprezece dimineaţa, în curtea palatului, în prezenţa gărzilor din oraş". Şi să fie căutat autorul sau editorul pentru a fi întemniţat.

La Edimburg, agitaţia nu e mai mică. Regele cedează cu un pas şi se oferă să intervină pe lângă guvernul din Spania pentru ca acesta să-i libereze pe prizonierii luaţi la Cartagena; acordă scoţienilor aceleaşi drepturi de care se bucură englezii în insulele Antile, anunţă că Parlamentul Scoţiei se va întruni la 14 mai. În cafenelele din Edimburg se hotărăşte că atâta vreme cât nu se va aproba expediţia la Darién, regele nu va găsi sprijin în Parlament. Regele e însă la fel de încăpăţânat ca un scoţian. Instrucţiunile pe care le dă mandatarului său sunt categorice împotriva companiei. Se deschide Parlamentul, şi delegatul regelui nu spune niciun cuvânt despre Darién. Scoţienii aprobă o moţiune prin care se cere ca această problemă să fie luată în consideraţie înaintea oricărei alteia, ea fiind de interes naţional; se prezintă apoi o altă moţiune, în care se

declară că este legitimă şi corectă colonizarea Dariénului. Lucrările sesiunii din primele două zile nu trec mai departe. În cea de a treia zi, delegatul regelui declară că e răcit şi răguşit, că nu poate vorbi şi, cum sunt probleme urgente asupra cărora trebuie să se consulte cu regele, suspendă temporar sesiunea, pe durata şederii sale la Curte. Şi astfel, acest faimos Parlament e redus la trei sesiuni. Delegatul nu mai revine.

Tocmai atunci sosesc la Edimburg – întotdeauna cu întârziere – veşti despre „victoria de la Tubaganti”. Joi dimineaţa se află ştirea şi în aceeaşi după-amiază adunarea care se reuneşte în taverna lui Steel decretează sărbătoriri şi iluminaţie. În toate casele celor loiali companiei sunt puse lampioane şi, cu litere mari, numele companiei... Pe străzi se face risipă de artificii. Tot Edinburgul se îmbată. La unele ferestre nu se văd lampioane: sunt – se spune – casele celor care nu sunt pentru companie. Cu pietre în ele! Nu mai rămâne niciun geam sănătos. În temniţă zac un farmacist şi un tipograf, care sunt închişi pentru broşurile cu Darién. Mulţimea merge deci la închisoare, sfărâmă porţile, îl scoate pe farmacist, îl scoate pe tipograf. În zori încă se mai aude cum cântă patrioţii răguşiţi. S-a sărbătorit o zi de independenţă.

În Edimburg autoritatea e la pământ. Funcţionarii încearcă s-o redreseze imediat ce beţivii încep să se culce. Trupele străbat străzile, păzesc porţile oraşului. Se dă o ordonanţă, interzicându-se iluminaţiile şi focurile de artificii. Cele patru căpetenii care au condus gloata la asaltul închisorii sunt ameninţate cu exilarea din Scoţia. Principalului vinovat, un măcelar, i se vor da două sute de lovituri de bici. Când sentinţa urmează să se execute, mulţimea merge cântând în urma măcelarului şi a prietenilor săi. Îi acoperă cu o ploaie de flori. Cu muzică de flaute. Călăul lasă să cadă biciul atât de blând asupra victimei, încât nu face decât să-l mângâie. Mulţimea strigă: Dă-i tare şi te omorâm! Călăul, ca orice călău, ţine la propria lui viaţă! Executarea acelei sentinţe e unul din spectacolele cele mai amuzante care s-au văzut în Scoţia. Din nou Edinburgul se îmbată. Din nou, pe străzi, cântece.

În Darién nu sunt cântece, nici flori, nici sunete de flaut. Beţivi, da; scoţienii aceştia însă nu se îmbată de veselie, ci pentru a rămâne credincioşi tradiţiei naţionale. Întotdeauna a fost aşa. La prima expediţie, nu mult după plecare, imediat ce au atins ţărmurile insulei, au schimbat îmbrăcămintea şi spadele pe vin. Răsplata în colonie pentru o faptă eroică era câteva sticle de brandy. O navă ia foc, pentru că jos, lângă

butoi, dorm beţivii şi lumânarea care a luminat ultimele ore ale vieţii lor vesele alimentează flăcările care-i duc pe lumea cealaltă.

Poruncile regelui continuă să fie îndeplinite în ce priveşte colonia: când navele au trecut prin Monserrate nu li s-a permis să ia apă proaspătă.

Pe deasupra începe şi războiul. De data aceasta spaniolii organizează o armată adevărată. Însuşi guvernatorul Cartaginei porneşte cu trei nave mai mari şi unsprezece mai mici. Scoţienii nu au decât şase. Guvernatorul ordonă asedierea, li se închid toate drumurile. Dacă se încăpăţânează, vor mânca şobolani şi năpârci. Soseşte un crainic cu scrisoare de la guvernator: le spune că având corăbiile la Rancho Viejo şi trupele la râul Matanzas poate să-i nimicească, dar îi somează să se predea, pentru a le salva viaţa. Răspunsul celor încercuiţi este următorul: „Lipsa unui interpret ne face cu neputinţă să ne dăm seama de ceea ce spune domnul guvernator în scrisoarea sa, dar înţelegem că forţele pe care le-a adunat pe mare şi pe pământ sunt o ameninţare contra noastră, ameninţare care nu poate avea efect pentru oameni de onoare; credem că avem dreptul de a fi aici, ne încredem în Dumnezeu care ne va ocroti.”

Se scurg una, două, trei, unsprezece zile, în care guvernatorul va strânge încercuirea, fără să tragă

vreun foc. După douăsprezece zile, se apropie de corabia sa o şalupă a scoţienilor cu un mesager: „Prea ilustre senior: când acum câteva zile am răspuns la scrisoarea pe care domnia-voastră ne-a trimis-o, v-am spus că din lipsă de interpret competent n-am putut să înţelegem exact sensul ei; mai târziu însă am putut s-o înţelegem şi am aflat că domnia-voastră ne cereţi să părăsim aceste locuri. Considerând gravul neajuns care poate să se ivească din cauza noastră pentru prietenia care există acum între regele Marii Britanii şi majestatea-sa Catolică, ne-am gândit că e mai bine să vă trimitem aceste rânduri pentru a şti care sunt condiţiile pe care ni le oferiţi. Aşteptăm răspunsul dumneavoastră şi până atunci rămânem, preailustre senior, devotaţii dumneavoastră...”

Ce s-a întâmplat cu evreul care vorbea şapte limbi? L-au înghiţit frigurile? Războiul s-a transformat într-o problemă de limbi, pe care tocmai o rezolvă guvernatorul, scriindu-le celor asediaţi în latină şi vorbindu-le în franceză. Guvernatorul, în fond, nu vrea măcel, le permite scoţienilor să plece pe corăbiile lor, cu steagurile înălţate, bătând tobele şi cu muniţiile necesare pentru fiecare soldat. Şi în felul acesta, colonia trece în istorie. Navele pleacă şi rătăcesc prin Marea Caraibelor. Unele se sfărâmă în bucăţi, lovindu-se de stâncile din Cuba. Pe altele două, care au ancorat la

Charlestown, le nimiceşte uraganul. Dintre colonişti, foarte puţini se întorc în Scoţia. Printre aceştia se află un pastor presbiterian care publică o cărţulie despre nenorocirile întâmplate; termină cu o rugăciune chemând ziua răzbunării împotriva spaniolilor pe care i-am lăsat cu viaţă numai din lipsă de muniţii. „Datorită generozităţii spaniolilor – spune – am putut să ne îmbarcăm, dar am ajuns la Jamaica atât de înghesuiţi pe vapor încât păream nişte porci într-o cocină.”

Şi alt pastor se salvează: este Archibald Stobo, care se află printre cei ce debarcă la Charlestown. Acesta are de-a face mai mult cu istoria: un strănepot al lui va fi omul desemnat de soartă să taie nordul Dariénului: Theodor Roosevelt.

Luptele dintre Scoţia şi Anglia pentru chestiunea Dariénului se prelungesc ani de zile. Este moştenirea cea mai bogată în conflicte pe care regele William o lasă reginei Ana. La Londra se capturează un vas scoţian care se află pe Tamisa, bănuindu-se că ar porni spre Indii. Ca represalii, Scoţia capturează echipajul unui vas englez care cade în mâinile sale, considerându-l pirat. Membrii echipajului sunt condamnaţi şi doi dintre ei executaţi cu mare entuziasm. Parlamentul Scoţiei hotărăşte să fie arse trei cărţi care vorbesc

despre chestiunea Dariénului în termeni ofensatori pentru onoarea naţională. Fiind blasfematoare, scandaloase şi defăimătoare, călăul oraşului le arde într-o luni, la douăsprezece fix, la piciorul crucii din piaţă. Se plăteşte totul cu aceeaşi monedă. Parlamentul, la Edimburg, devine atât de susceptibil în tot ce se referă la Darién, încât cancelarul Angliei scrie într-o zi: Am exercitat în faţa lui funcţia cea mai dificilă şi furtunoasă pe care o persoană a deţinut-o în ultimul secol”. Au trecut ani şi ani, iar problema Dariénului va face aproape imposibilă unirea celor două regate. În Scoţia va fi întotdeauna detestată amintirea regelui William al III-lea, care n-a permis să se înfăptuiască cea mai mare întreprindere din vremea sa. Aproape un veac mai târziu, cineva va propune să se înalţe la Edimburg o statuie a lui William al III-lea, pentru a aminti revoluţia de la 1688: un scriitor anonim va trimite o scrisoare unui jurnal, spunând: „Mi se pare excelentă ideea, şi statuia să aibă pe una din laturile piedestalului un basorelief care să simbolizeze colonia scoţiană din Darién”. Nimeni n-a mai vorbit vreodată despre monument.

Cât despre Paterson, cuvintele lui plutesc în istorie oarecum profetice, îmbibate de fantezia lui aventuroasă. Pentru el, deschiderea canalului sau alt

mijloc de comunicare prin istm reprezenta soluţia unei probleme universale. Dacă englezii şi scoţienii, spunea, se dezbină în lupte interne, altă putere le va lua înainte. Darién, cu golful Urabá, unde ar putea să încapă o flotă de o mie de vase, continuă să fie pentru el un loc minunat. Dacă englezii nu vor ca scoţienii să aibă acest privilegiu, atunci să se înfiinţeze o companie în care Londra să deţină două treimi din acţiuni... Paterson este un optimist ireductibil. „Darién – sunt cuvintele lui – e situat între Mexic şi Perú, ţările aurului; se află la şase săptămâni de navigare cu vele de Europa, de India, de China, este inima Indiilor Occidentale, în apropiere de coloniile care se ridică în America de Nord. Cheltuiala şi pericolele navigării până în Japonia, până în insulele cu mirodenii şi în toată lumea orientală se vor reduce la jumătate; consumul de produse şi manufacturi europene în curând se va dubla, comerţul stimulează comerţul; banii vor face să se nască alţi bani; negoţul lumii nu va mai avea nevoie de mai mult lucru pentru braţe, ci de mai multe braţe pentru lucru... Dariénul are rezerve imense, pe care până astăzi nicio ţară din Europa nu le reclamă ca ale sale... Râurile lui cristaline se rostogolesc pe nisipuri de aur... Fundul mărilor este semănat cu perle... Va putea răsări acolo Noul Edimburg: bătrâna Alexandrie, pe un istm steril, s-a preschimbat într-un miracol de bogăţii şi de putere,

numai datorită comerţului cu Arabia şi India: faima ei va fi învinsă de acest mare centru comercial al Lumii Noi...”

Cartea a treia
Secolul Luminilor

În amintirea lui Hernando de la Calle

Prefaţă

Secolul al XVIII-lea e un secol revoluţionar. Pentru cel care se apropie să-l privească are farmecul de a arăta cum se ivesc primele luminiţe, flăcările izolate. La sfârşit e un rug gigantic. În Europa, când burghezii irup pentru a face revoluţia franceză, întreaga ordine tradiţională a puterilor se inversează. Biserica îşi pierde puterea politică; monarhia sau se scufundă sau cedează, întâi împinsă în joacă, apoi violent, de către filosofii, economiştii, oratorii stării a treia, care arată o nouă direcţie în viaţa lumii. Începătorii, în această privinţă, sunt oameni obişnuiţi care prin efortul, inteligenţa şi îndrăzneala lor au creat industrii, au lărgit orizonturile comerţului. Sunt cei de curând îmbogăţiţi care-şi cer locul lor, cu gălăgia, dreptatea şi cutezanţa care i-a caracterizat întotdeauna. În primul

rând invadează curţile regale, îi scot din încurcături pe marchizi, se îmbracă la fel cu nobilii. Apoi pun stăpânire pe treburile politice. Filosofii se complac să vadă cum se rostogolesc vechii stăpâni şi sărbătoresc poticneala acestora cu volume de sarcasm. Bieţii regi nu ştiu ce se întâmplă, aplaudă îndrăznelile liberalismului, iar când îşi dau seama se şi rostogolesc în valul de sânge. Voltaire nu e un filosof, nu se cufundă în nicio gândire profundă, ci este un sardonic jurnalist, uşuratic şi enciclopedic, care ciuguleşte în viaţa cotidiană cu veselă răutate, proprie epocii. Înotând între două ape – monarhia care se năruieşte şi burghezia care înaintează – paginile lui îi fac să râdă pe nobili, pentru că sunt proşti, şi pe revoluţionari, pentru că sunt deştepţi. Abil şi maliţios, el surâde.

În America, de asemenea, adevăratul secol al revoluţiei este secolul al XVIII-lea. E veacul în care au loc, cel puţin, cele trei mari răscoale ale emisferei şi cele decisive: cea a coloniilor engleze, în nord; cea a poporului, în America de Sud; cea a negrilor, în Haití. Războiul de independenţă întârzie în sud până în secolul al XIX-lea, dar strigătul iniţial şi spiritul revoluţionar în totalitatea lui apar cu Mompox şi Antequera în Paraguay, cu Tupac Amaru în Perú, cu Galán în Nueva Granada. Sunt mulţimile de *comuneros* care din Venezuela şi până în Paraguay acoperă

cordiliera Anzilor, din înălţimea podişurilor până în ultima cută a poalelor, într-un singur strigăt exploziv. În Caraibe, lupta cea mai patetică e cea a negrilor pe care nu-i îmblânzesc nici Anglia, nici Spania, nici trufia lui Napoleon.

În America, secolul al XVIII-lea îşi are enciclopedia lui. Circulă şi pe aici, datorită unei greşeli a regilor Burboni, cărţile periculoase. Chiar şi de la amvon episcopii amestecă cuvinte de ale lui Rousseau cu altele ale doctrinei lor ortodoxe, fără să ştie ce fac. Humboldt călătoreşte prin Mexic, Cuba, America de Sud. Sosesc învăţaţi francezi şi spanioli. Avem o enciclopedie ambulantă, vie şi elocventă. Se formează societăţi de prieteni ai ţării şi loji masonice, ceea ce e acelaşi lucru. Iezuiţii sunt expulzaţi şi în fiecare gol pe care aceştia îl lasă se întemeiază noi colegii unde în loc de metafizică se predau matematicile, ştiinţele naturale. Se împlântă cultul ştiinţei acolo unde existau înainte doar preocupări monahale. În fiecare oraş al Americii se deschide o bibliotecă, se creează un periodic, se organizează întruniri pentru a fi discutate problemele zilei. Ceea ce urmează după toate acestea este Războiul de Independenţă.

Mişcarea din secolul al XVIII-lea în America are şi câteva nume proprii, dar în mare parte este o mişcare anonimă, uneori subterană. Aici, spre deosebire de

Franţa, începutul nu-l fac noii îmbogăţiţi, ci poporul, omul de rând, cetăţeanul necunoscut, sclavii. O femeie din popor e prima care-i aţâţă pe ţărani să se ridice împotriva edictelor regelui. Un negru a fost servitor la hotel sau vizitiu al unui senior. Doamna care organizează serate literare în casa sa. În revoluţia celor denumiţi *comaneros* rămân, plutind în amintire, cinci, zece nume proprii, dar revoluţia nu o fac ei, ci mulţimile de sute, de mii, de sute de mii de oameni umili, care pornesc să caute geana lor de lumină printre tenebrele lumii.

XIV
Cântec de leagăn pentru Mississippi

„Oh, Louisiane, colonie perdue, terre que nos pères avaient découverte et conquise, ils sont loin les jours oú le drapeau de la France flottait sur tes cités et tes rivages...”[8]

Eugene Guénin

Mississippi apare pe harta Americii cu o întârziere de un secol şi jumătate. Fluviile Amazoanelor, La Plata, Orinocul şi Magdalena au de pe acum istoria şi legenda

---

[8] „Oh, Luisiana, colonie pierdută, pământ pe care părinţii noştri l-au descoperit şi l-au cucerit, ce departe sunt zilele în care steagul Franţei flutura deasupra oraşelor şi ţărmurilor tale... “ (fr.).

lor, au văzut oglindindu-se în apele lor siluete de eroi care le sunt proprii, ca Orellana, Aguirre, Irala sau Quesada; şi-au amestecat apele cu epopeea conchistei şi cu cântecul coloniei, sunt fluvii bătrâne în geografia lumii, în timp ce Mississippi urmează să fie descoperit. Amintirea lui Hernando de Soto e un fragment pierdut în istoria Americii: după o sută treizeci de ani de când trupul lui se scufundă în apele care-l vor duce pe drumul eternităţii, în Canada se vorbeşte de Mississippi ca de o nouă lume de descoperit. Acolo, contele de Frontenac, care guvernează în numele regelui Franţei, îl trimite pe părintele Marquette să vadă dacă cele spuse despre fluviu sunt născocire sau adevăr. Misionarul, cu o mână de oameni, coboară din Québec spre lacuri, înaintează spre sud, spre apus, descoperă fluviul! Coboară cu câteva canoe, îşi afundă de nenumărate ori mâinile în apă, desfătându-se cu mângâierea curentului, simte bucurie, frică, şi, stăpânindu-se în faţa măreţiei aventurii, se întoarce la Québec, strigând: victorie! Clopotele catedralei bat, fără încetare, o zi întreagă. Coloniştii se îngrămădesc în faţa altarului, mulţumind Domnului pentru vestea cea bună. Contele guvernator, „care deşi departe de curte nu a uitat tactica”, propune ca fluviul să fie numit Colbert, ca omagiu adus ministrului lui Ludovic al XIV-lea.

Un om cu imaginaţie, Robert Cavelier de Lasalle, propune guvernatorului să se facă conchista. Nu se îndoieşte nicio clipă că aceste ape merg să-şi dea tributul în golful Mexicului, şi cum geografia care se cunoaşte în Canada e destul de fantastică, susţine că fluviul, pe la nord, comunică cu China. Lui Lasalle i se şi pare că vede pe Mississippi cum corăbii, încărcate cu mătase, cuişoare şi piper, coboară spre golful Mexic, trec Atlanticul şi ajung în porturile Franţei. Când contele Frontenac îl ascultă, socoteşte că planuri atât de vaste sunt prea mari pentru un guvernator al Canadei; e mai bine ca Lasalle să plece în Franţa şi să i le înfăţişeze regelui.

La curte, Lasalle triumfă. Regele îl trimite înapoi în Canada cu împuternicirea de a face expediţia. Îl va însoţi căpitanul italian Tonti, fiul inventatorului aşa-numitei Tontina, un sistem de a economisi bani, care trezeşte iluziile multor oameni. Ca şi părintele Marquette. Lasalle şi Tonti trec lacurile şi încep să coboare pe fluviu. Îi însoţesc 23 de francezi, 18 indieni, 10 indiene, 3 copii. Sosesc în punctul în care, în veacul al XVI-lea, abandonase descoperirea Hernando de Soto. Iată-i ajunşi chiar în golful Mexicului. Lasalle ia în posesie fluviul. Notarul redactează procesul verbal: preotul cântă *Te Deum*: Lasalle înfige un stâlp cu această legendă: *„Louis le Grand, roi de France et de*

Navarre, règne le 9e avril 1682". Soldaţii strigă: „Vive le Roi!" Sunt două duzini de oameni care ar vrea să umple cu glasurile lor răguşite bolta cerului şi să ajungă până la câmpiile mării. Adevărul e că dacă o persoană ar fi fost pe celălalt mal al fluviului nu ar fi putut nici să-i vadă, nici să-i audă. Indienii observă totul, nu au ce spune şi nici nu înţeleg nimic din ceea ce se întâmplă. La picioarele unei cruci se fixează o placă de plumb cu o inscripţie care începe aşa: „*Ludovicus Magnus regnat Robertus Cavelier, Cum Domino de Tonty*..." [9] În procesul verbal al notarului se spune „fluviul Colbert..."

În Franţa, Ludovic al XIV-lea îl sărbătoreşte pe norocosul descoperitor, nobilii ascultă, cu uimire, povestirile sale. Adevărul este că de acum înainte istoria Americii de Nord se va sprijini pe marele fluviu ca de trunchiul unui arbore cu ape vii, dar aceasta nu o va vedea Lasalle. Se întoarce, dorind de data aceasta să intre prin golful Mexicului, dar nu izbuteşte să găsească gurile fluviului. Explorează ţărmul într-o stare de nelinişte şi aşteptare. Căpitanul flotilei se impacientează şi-l abandonează pe Lasalle. Lasalle se afundă în interior, pe câmpiile din Texas. Îl urmează un

---

[9] „În timpul domniei lui Ludovic cel Mare, Robert Cavelier cu domnul de Tonty..." (lat.) (n. trad.).

foarte mic grup de tovarăşi. Fără să fi găsit malul, Lasalle e asasinat. Istoria fluviului Mississippi începe cu astfel de fapte: cei trei descoperitori care au dezvăluit lumii secretul lui – de Soto, părintele Marquette, Lasalle – mor misterios tocmai când ţineau în mână fructul râvnit.

Fapt e că descoperirea s-a făcut. Acum începe rivalitatea pentru a şti cine face conchista. Ieşirea pe Mississippi este desfăşurarea naturală a imperiului colonial francez din America. Dacă Franţa nu se mişcă, se spune că englezii sunt pe cale să-i adune pe hughenoţi pentru a întemeia o colonie la gura fluviului. Cei din Canada iau întreprinderea în mâinile lor. A lor a fost iniţiativa, a lor va fi colonia. Charles Le Moyne, un bătrân născut la Dieppe, a venit în America să ridice una din acele familii care stau mărturie a orgoliului său în ce priveşte fertilitatea. Într-adevăr, cu cei paisprezece copii ai săi, domnul Le Moyne are acum asigurat un titlu la stima vecinilor. El ridică însă tribul său şi pentru a-l servi pe regele Franţei. Când va creşte progenitura, o vom vedea ocupând posturi importante în administraţia publică, ceea ce cinsteşte amintirea bătrânului. Dintre aceşti copii, doi s-au format în ciocniri cu englezii în împrejurimile golfului Hudson: sunt Pierre de Iberville şi Jean Baptiste de Bienville. Ei

vor întreprinde cuceriri la gurile lui Mississippi. Regele le încredinţează întreprinderea. Un pirat bătrân, Laurence de Graff, care a luptat alături de Du Casse şi a asaltat Cartagena, conduce vasele prin golful Mexicului. Şi de data aceasta sunt găsite gurile fluviului.

Pierre de Iberville ia asupra lui drumurile pe mare: pleacă în Franţa, se întoarce din Franţa, duce veşti, aduce lucruri. Jean Baptiste de Bienville explorează coastele: are douăzeci şi şase de ani, e deştept şi cordial, vorbeşte cu indienii în limbile acestora şi ca să facă pace fumează pipa ce trece din mână în mână şi-şi vopseşte faţa cu alb. Indienii îl sărbătoresc cu *maracas*[10]. Aceste veşti ajung în Canada. Un entuziast susţine că pe aceste noi pământuri sunt roci imense de smarald şi se construieşte o maşină specială pentru a le tritura. În Franţa există îndoieli asupra bogăţiilor din colonie, deoarece canadienii sunt consideraţi nişte şarlatani. Marele Vauban crede însă: concepe imperiul colonial francez ca pe un arc gigantic care atinge aceste trei puncte: Santo Domingo, capitala Luisianei şi Canada. Pierre de Iberville nutreşte o ultimă ambiţie a vieţii sale: să distrugă Boston-ul şi New York-ul şi să-i alunge de acolo pe englezi. Febra galbenă îl duce de pe lumea

---

10 *Maraca,* instrument muzical făcut dintr-o tigvă (n. trad.).

asta fără să fi realizat aceste proiecte atât de frumoase.

Jean Baptiste de Bienville întemeiază Noul Orléans, acest balcon internaţional pe care America îl va ridica cu mare măiestrie de fierărie franceză pentru ca de acolo să pândească turbulenta viaţă a Caraibelor: mulatre şi metise, contrabandişti şi corsari. Aceste tipuri, care par desprinse dintr-o stampă viu colorată, vor ajunge celebre în lume prin gustoasa bucătărie creolă şi prin carnavale, prin dueluri şi prin dansurile metiselor, prin sălile de joc şi prin casele de toleranţă, prin canalele în care pictori cu barbă boemă vor locui în case plutitoare, şi în fundal, pe plantaţii, prin casele enorme de şaptezeci de odăi. Unde copilele ascunse cu grijă vor dansa pavane cu tineri cu tunici de mătase, sub privirea fascinată a negreselor grase care le-au văzut născându-se. O frumoasă stampă a viitorului. Noul Orléans trebuie să fie cheia, în Caraibe, a Americii de Nord. Aşa este logic. Să clădeşti însă o casă în Noul Orléans este absurd. Când cresc apele, fluviul se revarsă pe străzi. Subsolul colcăie de apă. Noul Orléans devine faimos pentru mormintele sale înecate: când se fac înhumări, trebuie să fie găurite sicriele, pentru ca apa să nu le scoată la suprafaţă. E nevoie să fie ridicate diguri la malul fluviului şi casele să fie construite pe piloţi. Cel ce trăieşte în oraşul consacrat ducelui de Orléans are impresia că trăieşte pe o mare de noroi.

Domnul de Bienville modelează cu duioşie bucata lui de mâl. Scepticii îl privesc cu neîncredere, adversarii cu bănuială. Du Casse, de la Santo Domingo, nu crede în Noul Orléans. Spaniolii din Pensacola – colonia situată între Mississippi şi peninsula Florida – nu-l primesc cu plăcere pe noul vecin. La nord, indienii sălbatici natchez[11] sunt în expectativă: poate că îi vor ajuta pe francezi sau poate îi vor acoperi cu ploaie de săgeţi. La New England, englezii pregătesc archebuzele. Pe cine se sprijină Bienville? Pe un grup de indivizi fără disciplină care încep să se împartă în partide. Preotul trimite memorii împotriva lui Bienville. Acesta replică. Decât să ţină prăvălie deschisă şi să vândă ca un evreu din Arabia, mai bine s-ar ocupa cu Sfintele Taine. Patru sute de hughenoţi care se află în colonia engleză cer învoire să se mute în cea franceză, cu singura condiţie de a fi se permite exercitarea nestânjenită a religiei lor. Regele răspunde: „Nu i-am expulzat pe hughenoţi din Franţa pentru ca să-i suport în coloniile mele din America."

Şi astfel Noul Orléans începe să apară ca un simbol a ceea ce au fost şi vor fi aceste colonii din sud în America de Nord, căci nu există palmă de pământ, în

---

[11] Trib de indieni din regiunea Mississippi (n. trad.).

toate împrejurările Caraibelor, care să nu fie loc de ciocniri şi lupte. În 1565 au sosit francezii în Carolina de Sud: asupra lor s-au năpustit spaniolii şi pe puţinii supravieţuitori i-au spânzurat de copaci, cu această legendă explicativă: „Spânzuraţi ca eretici şi nu ca francezi”. Şi spaniolii s-au spălat pe mâini. Un patriot francez, poate un aventurier, află aceasta, se indignează, pregăteşte şi îşi încarcă pe trei corăbii banda, vine în Caraibe, cade asupra spaniolilor şi pe cei câţiva pe care îi prinde vii îi spânzură şi explică: „Spânzuraţi ca asasini şi nu ca spanioli”. Se spală pe mâini şi zâmbeşte. Politeţea internaţională n-a fost neglijată. Acum, spaniolii din Pensacola pornesc împotriva francezilor din Noul Orléans, naufragiază însă sub ochii acestora, iar francezii, cavaleri, îi primesc, le dau îmbrăcăminte şi arme şi îi eliberează. Altfel procedează Bienville cu englezii. Când aceştia sosesc, îi înşală, făcându-i să creadă că are o armată mare. Englezii, care ştiu ce valoare are prudenţa, se retrag.

Mai gravă este situaţia internă; am spus că Bienville stă pe un piedestal de mâl în faţa unei colonii turbulente. Coloniştii se îndrăgostesc de indiene şi după aceea nimeni nu poate să-i mai scoată din păduri. Se solicită fete din Franţa: li se expediază douăzeci şi trei. Venirea lor produce revoluţie. Ce entuziasm!

Bucuria a fost însă momentană: nu se făcuse o selecţie bună. Un înalt funcţionar spune: „Domnul Clerembault, care le-a adus, ar fi trebuit să fie mai atent la chip decât la virtute. Toţi coloniştii sunt bărbaţi bine făcuţi şi puţin scrupuloşi asupra conduitei pe care au avut-o fetele cu care se vor uni.” În Franţa se ia notă de această observaţie.

S-au scurs treizeci de ani din ziua în care Lasalle a înfipt la gurile fluviului Mississippi stindardul lui Ludovic al XIV-lea şi până acum nu se prea vede ce s-a câştigat ca bani. Ludovic al XIV-lea, cu voracitatea demnă de un monarh atât de risipitor ca el, a adus avutul Franţei la agonie şi nu pare înclinat să lase să se consume în continuare pe pământurile care-i poartă numele nişte bani care pot străluci mai bine la Versailles. Hotărăşte să dea întreg acest imperiu al lui Lasalle şi Bienville lui Antoine de Crozat, un negustor considerat drept cel mai bogat om din Franţa. Crozat întrevede în aceste regiuni, care sunt de câteva ori mai mari decât Franţa, o imensă exploatare: blănuri, aur, smaralde, negri şi mai presus de orice, contrabandă. Bienville este înlocuit de către guvernatorul pe care-l trimite Crozat şi care nu e altul decât domnul La Mothe-Cadillac.

Cadillac, ca şi multe alte personaje ale acestei istorii, începând cu Hernando de Soto, va ajunge nemuritor

câteva secole mai târziu, căci o marcă de automobil îi va purta numele. Deocamdată e un om cu judecăţi definitive şi care acolo unde seamănă un cuvânt îngroapă o idee. La puţin timp după ce soseşte, ca toţi francezii, scrie *Memorii.* Stilul e sacadat şi sentenţios: „Colonia aceasta e un monstru fără picioare şi cap... Minciuna are mai multe şanse de a fi ascultată decât adevărul. Minele din Arkansas sunt un vis. Frumuseţea şi bunătatea acestui pământ, o nălucă. Romancierii au spus că acest pământ se aseamănă cu Insulele Fericite: nu am văzut în viaţa mea ceva mai rău. Mississippi nu e un fluviu navigabil: timp de şase luni e un torent, iar în celelalte şase e uscat: nu poate pluti pe el nici măcar o luntre...”

Preotul scrie şi el *Memorii*: Că majoritatea oamenilor sunt fugari din Canada, urmăriţi de justiţie; că nimeni nu-şi îndeplineşte îndatoririle religioase şi în timp ce un mic grup sărbătoreşte ziua de duminică şi merge la sărbătorile parohiei, cei mai mulţi se duc la tripouri şi cabarete, că aproape toţi sunt beţivi, blasfematori, cartofori şi îşi bat joc de religie şi de slujitorii ei, preferând să trăiască cu indiene decât să se căsătorească în legea Domnului. Pentru a pune rânduială într-o societate atât de turbulentă, preotul propune două soluţii, la alegere: ori să se trimită din Franţa sau din Canada familii întregi, ori să li se

permită francezilor să se căsătorească aici cu indiene. Şi îndrăzneşte să sugereze o a treia soluţie: să se trimită fete din Franţa, „dar mai bine alese decât cele trimise până atunci şi să fie mai pricepute şi mai bine făcute, pe măsura locuitorilor cu poziţie socială bună şi a ofiţerilor”.

Un amănunt final: inevitabila divergenţă între Cadillac şi Bienville. Şi două partide care se formează. Explicaţia lui Bienville: toată ura lui Cadillac e pentru că nu mă căsătoresc cu fiica lui.

Toată această cronică se naşte într-un oraş minuscul, unde sunt vreo câteva sute de albi, mai mulţi negri, şi mii de vaci, porci şi găini. Ideea contrabandei nu a dat rezultate. Crozat vrea să invadeze Mexicul cu mărfurile sale şi unul dintre colonişti, făcând pe negustorul ambulant, pleacă să cerceteze piaţa. Străbate câmpii şi munţii, oprindu-se să vorbească cu oamenii de pe câmp, distrându-i pe cei din hanuri cu povestirea aventurilor sale. Când ajunge în capitală, viceregele porunceşte să fie băgat în temniţă. Francezul este însă şiret, pe drum a lăsat urmele dragostei sale cu fiica unui ofiţer: viceregele îl scoate din închisoare, îl pofteşte la masă în palatul său, îi dă un cal bun ca să plece să se însoare cu fiica spaniolului... În felul acesta nu se pot face afaceri. Crozat eşuează. Spune că această

sarcină e prea grea pentru umerii săi. Renunţă la întreprindere.

Luisiana se reîntoarce la Coroană atunci când Franţa trece prin una din marile ei crize. Magnificul rege Ludovic al XIV-lea a murit, lăsând naţiunea fără niciun ban. Datoria se ridică la un miliard şi şase sute de milioane de franci. La Paris, oamenii mor de foame şi de frig. Ducele de Saint-Simon propune să se declare falimentul şi să fie convocate Stările Generale. În consiliul pe care-l prezidează ducele de Orléans, proiectul cade ca o bombă. Se gândesc la soluţii precipitate. Şi atunci apare pe scenă un scoţian fantastic, John Law, al cărui nume va rămâne legat de una din cele mai uimitoare speculaţii din lume şi de o fabuloasă istorie a lui Mississippi.

John Law este, ca şi William Paterson, marele promotor. Se naşte la Edimburg. Tatăl său, bijutier, îl iniţiază în afaceri. Băiatul este neliniştit şi are patima jocului de cărţi. Pleacă la Londra, se introduce în cercurile înaltei societăţi, căci acolo se joacă şi se discută politică. Se bate în duel, îl lasă pe câmp pe adversar şi fuge pe continent. Se duce în Franţa, Italia, cu steaua norocului mereu în ascensiune. La Paris, în saloanele doamnei Duclos, comediana la modă, joacă din plin. Politicienii, artiştii, învăţaţi, toţi sunt prietenii lui. Se

impune prin eleganţă şi prin verva conversaţiei. La jocurile de cărţi se prezintă cu pungi grele de aur, care pe mese se înmulţesc sub vraja mâinilor sale. Devine suspect. Poliţia îl expulzează din Franţa, trece în Germania, în Italia. Propune acestor guverne reforme financiare. Şi de aici este expulzat. E unul dintre oamenii cei mai bogaţi din Europa: averea lui se calculează la două milioane şase sute de mii de lire. Nu este oare persoana indicată să rezolve problemele Franţei cu îndrăzneala învăţată pe postavul verde?

Ducele de Orléans îl prezintă miniştrilor săi. Ducele e unul dintre cei mulţi pe care Law i-a uimit cu planurile lui financiare. Law propune crearea unei bănci de stat care să emită hârtie-monedă, să perceapă impozite, să pună capăt cametei, să deschidă sucursale în toate oraşele importante din Franţa, să se pună la adăpostul unor privilegii pentru a face operaţiuni comerciale şi să strângă în jurul său pe toţi oamenii influenţi din Franţa, care vor trebui să fie acţionari. Planul este acceptat ca instituţie privată. Sprijinit de nobilime şi de burghezie, Banca inundă Franţa cu hârtie-monedă şi o impresie de trai bun şi de prosperitate se aşterne peste amintirea lui Ludovic al XIV-lea, care începuse să devină odioasă într-un regat muşcat de foame.

Banca nu reprezintă decât o primă etapă a proiectelor scoţianului; urmează imediat întemeierea unei mari

companii a fluviului Mississippi, care va întreprinde colonizarea acestei văi incomparabile, pietruită cu smaralde şi aur. Până şi în ultimul colţ din Franţa apar stampe cu sosirea francezilor la Mississippi şi dedesubt o legendă explicativă: „Se văd munţi de aur, argint, aramă, plumb, mercur. Cum aceste metale sunt foarte obişnuite şi indienii nu bănuiesc valoarea lor, schimbă bucăţi de aur şi de argint pe mărunţişuri din Europa, ca de pildă, cuţite, căni, broşe, oglinjoare sau sticluţe cu rachiu." În pădurea Boulogne şi în teatre sunt expuşi indieni şi întreg Parisul se duce să-i vadă, începând cu ducele de Orléans şi Curtea. Acţiunile Băncii şi cele ale Companiei Mississippi urcă precum spuma. Bienville e numit guvernator al Luisianei şi începe să pregătească o flotă pentru a duce colonişti, unelte, alimente. Niciodată nu s-a văzut o asemenea mişcare în porturile Franţei. Credinţa renaşte odată cu iluzia. Law e un geniu, Asul, cum i se spune, şi el săvârşeşte minunea de a-i reda Franţei viaţa. Pe străduţele care duc la birourile Băncii şi ale Companiei, mulţimea dă năvală ca berbecii şi se fac averi, jucând „*à la hausse*"[12]. Preţurile chiriilor ating sume fabuloase în acest cartier. Există cocoşaţi care se îmbogăţesc, oferindu-şi spatele pentru a se se

---

[12] Operaţie de bursă, bazată pe ipoteza urcării cursurilor la acţiuni şi valori (n. trad.).

scrie şi a se semna pe el documentele, căci nu mai e niciun loc unde să se pună un pupitru. Poate şi pentru a aduce noroc. Se emit decrete pentru a facilita popularea Luisianei; să se îmbarce într-acolo vagabonzii şi cerşetorii, cei condamnaţi de tribunale, fetele închise la Salpetrière. Se organizează banda „Banditii fluviului Mississippi”, care străbat provinciile, vânând colonişti: li se plăteşte zece franci de bucată. În Paris, ei pun mâna pe cinci mii de inşi. Sunt momente şi locuri în care se produce un val de teroare. Victimele acestor vânători instigă uneori la răscoală. O sută cincizeci de fete care au fost duse cu forţa până la cheiul din La Rochelle, chiar în momentul în care trebuiau să fie îmbarcate, se întorc împotriva soldaţilor şi, cu zgârieturi, muşcături şi lovituri de pumn, îşi deschid drum pentru a fugi. Noroc că soldaţii reuşesc să-şi încarce puştile, lasă la pământ şase fete şi încă douăsprezece rănite: ordinea e restabilită, fetele se urcă în corabie. Când aceste procedee încep să umbrească numele curat al companiei, se adresează o cordială invitaţie elveţienilor şi germanilor. Ţărani şi oameni urmăriţi în aceste ţări privesc cu delectare prospectele, stampele, emblemele companiei: auritul corn al abundenţei, simbol al lui Mississippi, împodobit cu flori de crin, susţinut de doi sălbatici şi revărsându-se pe un câmp de argint şi de smarald.

Familii întregi se rup de patriile lor pentru a porni în grabă pe drumurile deschise de Franţa. Foamea, ciuma, frigurile decimează treptat aceste mulţimi, dar, în cele din urmă, o parte din ele ajung la plajele de mâl, unde domnul de Bienville luptă ca un erou ca să adăpostească şi să distribuie valurile de imigranţi pe care geniul scoţianului le revarsă pe pământurile virgine ale Americii. După un vapor care descarcă două sute de germani, soseşte altul cu cinci sute de africani. Şi domnul de Bienville pune ordine în aceste râuri colorate care se mişcă pe străzile Noului Orléans.

Încep legendele. Fiecare imigrant închide în el o poveste ascunsă. Cine o fi oare? O fi un asasin, un marchiz sărăcit, eroul vreunei aventuri amoroase? O bună romanţare, adesea, poate ridica calitatea unei familii. Cei mai rezervaţi şi de neam mai bun sunt bănuiţi a fi copii naturali de regi. Noul Orléans va ajunge în scurt timp să fie populat cu aceşti indivizi cu profil ceţos. Printre germanii sosiţi cu ultimul transport se află o femeie extraordinar de frumoasă. Se căsătoreşte cu cavalerul d'Aubant. Nimeni nu ştie nimic de trecutul ei, dar unghia timpului, care zgârie şi zgârie scoarţa secretului, sfârşeşte prin a descoperi că a fost soţia ţareviciului Alexis Petrovici, fiul lui Petru cel Mare. Ţareviciul era o brută. Prinţesa a simulat într-o zi că e moartă pentru a scăpa de violenţele acestuia şi

iat-o aici, în Noul Orléans. Este soţia cavalerului d'Aubant. Şi dacă vă îndoiţi, căutaţi un portret al prinţesei şi comparaţi-l...

John Law a scăpat cu viaţă din Paris prin graţia lui Dumnezeu şi cu ajutorul ducelui de Orléans. Banca şi compania s-au dus de râpă, cu un zgomot răsunător, care umple străduţele vecine de ţipete, plâns şi figuri de ceară. În momentele de cea mai mare nebunie, compania a decretat dividende de două sute la sută. Voltaire spune că s-au fabricat atâtea bilete încât ele reprezentau de optzeci de ori valoarea argintului din regat. Pe străzile Parisului se cântă:

„Lundi, j'achetai des actions,
Mardi, je gaignai des millions,
Mercredi, j'ornai mon ménage,
Jeudi, je pris mon équipage,
Vendredi, je m'en fus au bal,
Et samedi à l'hopital."[13]

În Noul Orléans, cei ce se găsesc de partea aceasta a mării se descurcă cum pot. Bienville s-a războit cu

[13] *„Luni, acţiuni am cumpărat, / Marţi, milioane-am câştigat, / Miercuri mi-am luat altă casă, / Joi, trăsură mai luxoasă, / Vineri, dusu-m-am la bal, / Şi sâmbătă la spital. "* (Fr.).

indieni *natchez* şi cu spanioli. S-a luptat bine. A luat Pensacola. Se luptă însă în mijlocul intrigilor care în Noul Orléans prosperă cu un succes de necrezut. Luptă şi împotriva calamităţilor, ca aceea a uraganului care a luat cu el biserica, spitalul, treizeci de case şi trei dintre vasele care erau ancorate în port. Promulghează codul negru. Emite o ordonanţă foarte severă, privind violarea corespondenţei, pentru că e intolerabil ca ultimul care să afle veştile pe care i le aduce poşta să fie destinatarul scrisorii. În cele din urmă primeşte scrisoare de la curte. Să vină în Franţa ca să dea socoteală de conducerea sa dubioasă. Când se îmbarcă, se împlinesc patruzeci şi patru de ani de când trăieşte în Luisiana şi de când luptă să facă din ea o colonie franceză.

Şi filmul continuă desfăşurat lent. Sosesc grupuri de călugăriţe, care fundează mănăstiri, spitale. Negri, care se duc pe câmpurile de bumbac. Fete, care se căsătoresc cu soldaţii. Fiecare nouă familie care se întemeiază primeşte o bucată de pământ, o vacă, un viţel, un cocoş, cinci găini, o secure şi o puşcă. Moneda se urcă şi coboară nebuneşte. Se tipăresc bilete de bancă de hârtie şi de carton. Sunt lucruri pe care Franţa le priveşte cu neplăcere. Miniştrii se plictisesc să le tot afle. Regele e sătul şi e un biet om. Colonia e ameninţată şi Franţa nu ştie cum s-o apere. Se imploră ajutorul Spaniei. Sunt

rugătoare scrisorile pe care ministrul le încredinţează ambasadorului francez la Madrid pentru ca el să intervină pe lângă rege şi să obţină ca guvernatorul Havanei să ajute Noul Orléans. Acesta este începutul sfârşitului. Ludovic al XV-lea ajunge, prin ministrul său, să conceapă o soluţie: să dăruiască Spaniei această scârbă de colonie...

XV
Cavalerii iluminismului, enciclopedia şi tricornul

„Pirineii nu mai există!”

Ludovic al IV-lea

Ultimul monarh – dacă aşa poate fi numit – al trufaşei Case de Austria, casă care a intrat în Spania într-un chip atât de arogant, înghiţind pământurile şi devorând aurul, este acest rege *don* Carlos, a cărui istorie îi va împărţi pe eruditi: unii îl vor numi Impotentul, alţii, Vrăjitul. Bietul idiot, după ce prima sa soţie moare fără să-i fi dat moştenitor, lasă pe seama împăratului Austriei grija de a-i căuta o a doua regină. Împăratul îi trimite pe Maria Ana de Neuburg, pe care Carol n-o cunoaşte. „Nefericitul se supune alegerii şi căsătoria se efectuează; la început, Carol arată oarecare curiozitate puerilă pentru a cunoaşte pe noua sa soţie;

cade însă apoi din nou în melancolica lui indiferenţă”. Regina e ambiţioasă, lacomă ca o negustoreasă, vulgară, înclinată spre bogăţii mai mult decât i-ar îngădui demnitatea regală. Transformă curtea în „casă de raport şi guvernul în joc de femeiuşti şi femei de moravuri uşoare”, aşa cum spune înţeleptul istoric şi preşedinte al Academiei Regale Spaniole, Cánovas del Castillo. Oamenii pe care îi aduce la Curte sunt josnici: figurează în prim plan „La Perdiz”[14], de obscur neam german, care întreţine legături cu Wiser, „El Cojo”[15], tânăr cu o viaţă destrăbălată, german şi el; şi părintele Chiusa, capucin, tot german „lipsit de moralitate şi de vreo podoabă sufletească”, care vine pentru a fi confesorul reginei. Secretariatul de stat e vândut pe şapte mii de dubloni. Îl cumpără Juan de Angulo, mai bine cunoscut cu porecla „El Mulo”[16]... În câteva cuvinte: personajele comediei acestui regat sunt: Impotentul, Potârnichea, Şchiopul, Catârul. Regele e în mâna unor confesori, care fac din el ce poftesc şi care, la rândul lor, fac obiectul tuturor clevetirilor din Madrid. Atunci când părintele Mantilla devine confesorul regelui, austriecii ajung să domine la curte. Şi o fac cu trufie. Ambasadorul îi vorbeşte regelui aşa cum ar

---

[14] Potârnichea (n. trad.).

[15] Şchiopul (n. trad.).

[16] Catârul (n. trad.).

vorbi cu un servitor; ambasadoarea pretinde preeminenţe de regină. Regele, intimidat, aleargă la cardinalul Portocarrero şi-i povesteşte necazurile sale. Nu o mai poate scoate la capăt cu confesorul, care îl sperie şi-l intimidează, îl aduce la disperare. Oamenii spun că părintele Mantilla este al doilea Neron al Spaniei. Cardinalul îl consolează pe rege şi-i dă speranţă, îl îmbărbătează şi nici nu termină bine convorbirea cu el, că îi şi adună pe prelaţi, pentru a profita de ocazie şi a-l alunga cu violenţă pe părintele Mantilla. Părintele Mantilla, de spaimă, moare. Ajunge confesor Fray Froilán Díaz. Odată cu el se urcă acţiunile partizanilor Burbonilor. Şi astfel, în balanţa unui rege nehotărât şi tremurând de frică, se cântăreşte soarta coroanei Spaniei. Părintele Díaz, cei din Inchiziţie şi călugăriţele din Cangas hotărăsc că regele are sau pe diavol în trup sau libărci în cap. Biserica porneşte cu hotărâre la alungarea vrăjilor. Până şi ultima cumătră din Madrid aşteaptă cu înfrigurare magica operaţie în care sfintele puteri ale Bisericii întreprind complicata sarcină a exorcismelor. Starea regelui pare să se îmbunătăţească. Într-o zi se întâmplă ceva de necrezut: regele vorbeşte apăsat unui curtean. Se pare că începe să aibă tărie de caracter. În mijlocul uimirii generale, până şi oamenii cei mai neîncrezători îşi spun: „Minune! Doamne, ce speranţă!” Regele

revine însă imediat la starea lui de deprimare, de melancolie, de teamă.

Toate acestea iau o întorsătură potrivnică germanilor. Nimeni nu-i suportă. Însăşi regina începe să se încline spre Burboni: o face să turbeze pe ambasadoarea Austriei. „Puţin lipseşte să se pună în fruntea partidului francez, în contradicţie cu natura şi interesele cauzei sale. Aurul francez i-a câştigat şi pe Potârniche şi pe Şchiop, care, văzând că se formează două partide, nu se mai gândesc decât că ele le oferă cumpărători, iar părintele Chiusa, confesorul reginei, abandonează şi el deocamdată cauza compatrioţilor săi.” E curios să găsim acest fel de târguieli la intrarea şi la ieşirea din Spania a Casei de Austria, la distanţă de două secole între una şi alta.

Ambasadorul german se hotărăşte să dea o lovitură de maestru: cere să-i fie trimis din Germania cel mai extraordinar exorcist din întreg imperiul: este un capucin, părintele Tenda. Întins pe pat, regele asudă, tremură ca o pasăre, se răsuceşte, îngrozit de vocea groasă, puternică şi înfricoşătoare a capucinului care, zi şi noapte, îi conjură pe demoni să-i părăsească trupul, târând în rugăciuni acel „r” german care, în auzul delicat al monarhului, dă proporţii gigantice rezonanţei sale ca de cavernă. Leacul e mai dăunător decât însuşi boala. Regele pare tot mai idiot. Cardinalul

Portocarrero şi prietenii lui aşteaptă şi suferă. Dacă capucinul izbuteşte să-şi facă mendrele, regele va lăsa coroana în puterea austriecilor. Sunt lucruri care se întâmplă cu coroana Spaniei, ca de altfel cu toate coroanele.

În cele din urmă, se pare că regele va muri. După o partidă de vânătoare, cade la pat şi nu se mai scoală. De data aceasta, lovitura de maestru e dată de cardinalul Portocarrero. Pune stăpânire pe bolnav. E hotărât să-i ofere el tot ajutorul spiritual. Nu lasă ca Regina, nici Potârnichea, nici Şchiopul, nici alt german să intre în odaia bolnavului. Pentru a-l ajuta în oficiile sale spirituale, a adus cu el doi călugări cu faimă de sfinţi. Îl convinge pe rege să facă testament în favoarea Burbonilor. Pentru a înlătura scrupulele, izbuteşte ca papa să aprobe hotărârea. Regele semnează. Ludovic al XIV-lea află imediat. De ziua Sfinţilor Mucenici, după ce a trăit ca un biet om, regele Carol al II-lea îşi încredinţează sufletul lui Dumnezeu. Pentru veşnica lui odihnă se oficiază liturghii în întreaga Spanie.

În realitate e o fericire că a murit Carol al II-lea. Spania se va scutura cu entuziasmul unei renaşteri. Intră acum în Spania, trecând cu veselie peste Pirinei, strălucitorii trimişi ai Franţei lui Ludovic al XIV-lea, larma noilor filosofi, tricornul. Tradiţia moştenită de la

Filip al II-lea impunea ca nobilimea să fie îmbrăcată în negru, fără alte podoabe în afară de câteva dantele albe. Era tăcuta catifea neagră care-şi trecea mâna ei peste suflete cu o mângâiere care îngheţa sângele şi amuţea limbile. Vor veni acum tunici de mătase roz şi albastră, jabouri şi manşete de dantelă, veste de satin cu nasturi de aur, buzunare cu marginea brodată cu argint şi, încununându-le pe toate, tricornul pe care cavalerii îl poartă peste abundentele peruci ca să fie mai chipeşi. Până şi episcopii şi arhiepiscopii vor călători ca principi ai Renaşterii, cu mult fast, veselă aleasă, colecţii de picturi, biblioteci şi cu ceva lumesc în surâs, trupeşi şi roşii la obraz, semn al mesei îmbelşugate şi al vieţii de desfătări: să treacă în istorie călugării uscaţi, cu feţe de fildeş. Până în cel din urmă colţişor din America se văd, chiar de la începutul secolului al XVIII-lea, aceste neobişnuite transformări. În Noul Orléans, în Caracas, Mexic, Santa Fe sau Lima, încep să sosească noii viceregi, arhiepiscopul Caballero, geografi învăţaţi şi chiar francezi – cine ar fi crezut! Aduc strălucirea veşmintelor colorate, dar şi pe aceea a cărţilor şi ştiinţelor noi, spre uimirea creolilor, bucuria metişilor, spaima cuvioaselor şi apariţia luminilor.

Nu este numai invazia Franţei. Spania, prin ea însăşi, respiră şi renaşte. Este tonul pe care îl dă secolul. Europa prinde vlagă într-o ambiţioasă revizuire a

vieţii. În Anglia, filosofii au deschis ferestre mari care vor servi la transformarea politică. În Danemarca, Curtea e o academie. În Rusia, muzicienii, poeţii, scriitorii dau o nouă strălucire palatului ţarilor. În Prusia e pe cale să se formeze o curte, care într-o zi va face uimirea Europei. Dacă însă vreo naţiune poate saluta aceste evenimente cu entuziasmul juvenil al unei revoluţii este Spania secolului al XVIII-lea. E un veac care nu va lăsa, poate, opere profunde, pentru că timpul nu e prielnic reculegerii şi meditaţiei în liniştită singurătate, ci distracţiei pe întinsa suprafaţă a lumii, unde mintea nu mai caută noi argumente pentru durere, ci se zoreşte pe drumul ambiţios al progresului.

Prima ciocnire se va produce cu Inchiziţia şi cu iezuiţii. Acestea au fost armele Casei de Austria şi, prin urmare, cele două fortăreţe pe care trebuie să le dărâme miniştrii burboni. În Spania există nouă mii de mănăstiri şi şaptezeci de mii de călugări. A treia sau cel puţin a patra parte din spanioli sunt călugări, călugăriţe, ecleziastici, cucernice, sihaştri, membri ai ordinului trinitar sau persoane care au făcut jurământ de castitate. În fiecare casă, la ora mesei, locul de cinste este rezervat pentru vreun membru al Sfântului Oficiu. Guvernul a cedat Inchiziţiei multe din atributele civile: aplicarea legilor împotriva cametei şi contrabandei; importul de monede de aramă sau exportul de cai sunt

în mâinile ei. Cineva a ajuns să propună un plan pentru ca biserica din Toledo să aibă conducerea armatei, marina să rămână în grija celei din Sevilia, iar galerele şi închisorile din Africa să fie conduse de cea din Malaga.

Biserica a exercitat această putere gigantică atât în Spania cât şi în ultimul colţ din America. Nimeni nu îndrăzneşte să vorbească cu glas tare de teama denunţurilor. Regii austrieci n-au găsit niciodată o îndeletnicire mai caritabilă şi nicio sărbătoare mai strălucitoare decât aceea de a-i împinge pe eretici pe rug. Când Carol cel Vrăjit a prezentat la curte pe prima sa soţie – regina Maria Luiza – a considerat că lucrul cel mai drăguţ pe care ar putea să i-l dăruiască era un autodafé. Cu mare entuziasm au fost adunate cauzele a 125 de acuzaţi. În Plaza Mayor a fost ridicată o mare estradă pentru ceremonie. Nobilii se îmbulzeau pentru a fi consideraţi colaboratori ai Sfântului Oficiu şi a lua parte activă la spectacol. Grupuri de oameni, încă din zorii zilei, cutreierau străzile, strigând: Trăiască credinţa în Cristos! Balcoanele erau ticsite de preoţi, domnişoare, nobili, cavaleri şi, în fruntea tuturor, regele şi regina. Lemnele şi vreascurile care trebuiau să servească pentru aprinderea rugului fuseseră duse la palatul regal şi regele luă un mănunchi rugând să fie aprins primul, ca semn al zelului său evanghelic.

Marele Inchizitor luă jurământ regelui că-i va urmări întotdeauna pe eretici şi apostaţi. Jur, răspunse regele, tremurând de fericire. Urmă apoi predica şi toate judecăţile. Cât despre cei care muriseră în închisorile Sfântului Oficiu au fost arse efigiile şi cutiile cu oasele lor. Pentru ca, în orice caz, sentinţa să fie executată cel puţin simbolic.

Reacţiunea începe cu o nouă şcoală filosofică şi politică: cea a regaliştilor. Ei susţin puterea statului, dreptul acestuia să discute cu Roma de la putere la putere.

Papa Clément al XI-lea, la începutul domniei Burbonilor şi sub presiunea împăratului Austriei, care-l ameninţă cu baionetele, se arată favorabil partidului austriac spaniol. Filip al V-lea îl trimite peste graniţe pe delegatul apostolic, închide palatul nunţiaturii şi aşteaptă liniştit. Roma cedează: prin intermediul Franţei, soseşte solicitarea papei de a relua relaţiile. Pacea se face după placul Spaniei, şi cel care o reprezintă în acest moment e un om neliniştit, luptător, de mare cultură, care va exercita o deosebită influenţă în Spania în perioada în care se va adopta noua politică: este Rafael Melchor de Macanaz.

Macanaz concepe renaşterea Spaniei prin agricultură, comerţ, ştiinţe, industrie: să fie trimişi la Roma tineri

care să studieze pictura şi sculptura; să se creeze „Societăţi Patriotice” pentru studierea economiei diferitelor regiuni şi să se aducă experţi din naţiunile mai înaintate pentru ca Spania să profite de experienţa altor ţări; să se întemeieze o academie de ştiinţe şi de arte. Iezuiţii şi Inchiziţia se constituie ca adversari pătimaşi ai lui Macanaz. Şi o fac pentru că ştiu unde e duşmanul. Macanaz susţine că trebuie închise toate mănăstirile care au fost fundate după reforma lui Cisneros, cu alte cuvinte, toate acelea care au fost făcute sub ocrotirea Casei de Austria. Mănăstirile – spune – fură braţe agriculturii şi industriei şi sunt cauza rămânerii în loc a Spaniei. În ce priveşte pe iezuiţi, susţine Macanaz, ei sunt duşmani tenaci ai demnităţii episcopale şi a statului: dacă statul ar pune stăpânire într-o zi, prin surprindere, la o aceeaşi oră, pe arhivele lor, s-ar găsi dovezi evidente despre ambiţia, maliţia şi maximele lor primejdioase.

Şeful Tribunalului Inchiziţiei este Francisco Júdice. Júdice a vrut să fie numit episcop la Toledo, şi Macanaz se interpune, zădărnicind această ambiţie a sa. Prelatul nu i-o iartă, şi când află că Macanaz redactează proiectul de convenţie cu Sfântul Scaun, pune în mişcare împotriva lui maşina Inchiziţiei şi interzice operele franceze care conţin idei în consonanţă cu cele ale lui Macanaz. Filip al V-lea se indignează, ordonă ca

edictul inchizitorului să fie smuls din biserici şi-i interzice lui Júdice să mai calce în Spania.

Ideile lui Macanaz găsesc un teren mai fertil în sufletul poporului decât în mintea regelui. Regele e popular, pentru că steagul pe care l-a arborat simbolizează speranţele mulţimii. S-au deschis ochii oamenilor şi chiar dacă regele ar da înapoi, s-a format deja o conştiinţă în păturile intelectuale, într-o burghezie născândă. În ultima analiză, nu e altceva decât spiritul secolului care pătrunde în carnea uscată a Spaniei. Sentimentele poporului faţă de iezuiţi sunt exprimate, de obicei, în forme violente. La Zamora, pentru a-şi ridica edificiul lor, trebuie să-l construiască sub protecţia armatei, pentru că zidul pe care îl ridică într-o săptămână e distrus într-o după-amiază de mulţime. Când se duc la Toro să ia în posesie o moştenire, localnicii îi alungă cu pietre. În Vitoria se opune consiliul comunal, franciscanii, dominicanii, toată lumea, ca ei să întemeieze un colegiu. Nu are importanţă că iezuiţii sunt confesorii regelui. Va veni ziua în care chiar regele, de acord cu Roma, îi va obliga să părăsească regatul.

Desigur, Filip al V-lea nu e tocmai omul care să ajungă celebru prin tărie de caracter. Când se căsătoreşte a doua oară, Isabela de Farnesio, noua

regină, îi ridică iarăşi pe partizanii lui Júdice. Macanaz, înainte ca furtuna să se abată asupra lui, cere învoire să plece în Franţa, la băi: zece ani rămâne la apele termale, scăpând de închisoare. Filip al V-lea îşi încheie viaţa într-o formă destul de melancolică: evită orice formă de toaletă: la două dimineaţa se duce la pescuit şi vrea să călărească pe caii de pe gablenuri. Deşi este cert că Isabela Farnesio se află în Spania şi Macanaz la băi, în Franţa (în numele regelui), învăţăturile reformistului nu s-au irosit: bascii întemeiază compania Guipuzcoana şi se constituie prima societate a prietenilor ţării. De aici pleacă navele culturii, iluminismul, lojile francmasonice, care-i pun în contact pe spanioli cu oamenii din Filadelfia, Anglia, Franţa. Într-un cuvânt, se produce renaşterea bască.

Planul companiei Guipuzcoana e foarte ambiţios: să determine ca noile idei comerciale, politice şi filosofice să se extindă din Pirinei până în coloniile americane. Este necesar ca ideile lui Macanaz să plutească pe ape, în nave care traversează Atlanticul. Olanda, Anglia, Danemarca şi-au întemeiat progresul pe aceste aventuri. Bascii încearcă să realizeze aceleaşi idei pe un plan cultural diferit. Steagul lor nu e pirateria, întreprinderile lor nu se reduc la cele comerciale şi nici nu sunt limitate de fanatismul unui stindard religios.

Odată cu marfa, societatea Guipuzcoana duce în porturile Americii cărţile Enciclopediei. Din simplă coincidenţă sau poate pentru că spiritul de reacţie contra fanatismului împinge ca aceste întreprinderi să înfrunte pe acelea ale iezuiţilor, compania Guipuzcoana este organizată în acelaşi oraş şi în aceeaşi stradă unde îşi are cazarma şi leagănul soldaţii din Compania lui Isus. Cele două mari întreprinderi basce se află faţă în faţă. Acţiunile noii companii se pun în vânzare şi crema burgheziei guipuzcoane îşi depozitează în ea încrederea. Regele Filip cumpără două sute, cu o sută de mii de *pesos*: în aceasta urmează întocmai sfatul lui Macanaz, care îi spusese, cu ani în urmă, că regele ar trebui să apară ca primul comerciant, pentru a şterge ideea că această meserie ar fi dezonorantă. Guipuzcoana va deţine monopolul comerţului cu Venezuela, îşi va extinde plantaţiile de cacao şi-i va urmări pe contrabandiştii olandezi.

Şi curând, în iulie 1730, pleacă navele din portul Pasajes, de pe coasta bască, şi sosesc la Puerto Cabello, în Venezuela. Aici, prima mişcare e de neîncredere. Olandezii şi contrabandiştii spanioli împart bani pentru ca mulţimea să se ridice împotriva noii companii. Cei ce strung recolta ascund cacaua. Bascii sunt însă tenaci, ireductibili şi se implântă ca o pană, fără ca vreo putere să poată să-i oprească. Izbutesc să-i

determine pe cei din Caracas să se asocieze companiei. Cu acţiuni care produc până la 25 la sută e uşor să-i convingi pe cei ce au bani să investească. De la casele enorme ale companiei din Puerto Cabello, care, cu porţile lor de piatră şi balcoanele de lemn, amintesc de casele nobile strămoşeşti din Guipuzcoa, până în interiorul savanei, unde au cirezi de vite şi în ferme, unde se dublează producţia de cacao, se simte o atmosferă de prosperitate necunoscută până atunci. Legăturile poştale se înmulţesc. Sosesc imigranţi. Golful din Puerto Cabello, care fusese fie câmp de bătălie, fie cuib de contrabandişti, pare altul, cu portul lui cel nou, unde sosesc catâri, tropăind pe caldarâm, în timp ce încărcătorii proferează sudălmi, de care nimeni nu roşeşte şi spun glume de care toţi fac haz. Pe deasupra larmei, iată-i pe funcţionarii companiei, sculaţi dis-de-dimineaţă, energici, surâzători, ordonând totul cu minuţioasă exactitate. În Spania, senzaţia e de bunăstare. Banii nu lipsesc. Sărbătoarea patronului bascilor, San Ignacio, e acum sărbătoarea Guipuzcoanei. Compania Guipuzcoa a furat sfântul Companiei iezuiţilor. Contele de Peñaflorida, conducătorul Guipuzcoanei, construieşte cel mai frumos palat care poate fi văzut prin aceste părţi ale Spaniei şi în el se adună muzicieni, scriitori, prieteni ai progresului. Într-o zi, satul Vergara se pregăteşte

pentru o mare sărbătoare. Vergara şi Beasin au fost două localităţi rivale, care de multă vreme îşi dispută gloria de a fi leagănul unui sfânt. După lupte îndelungate duse la Roma, Papa a rezolvat problema în favoarea Vergarei. La Vergara, liturghii, artificii, dansuri, mătănii. Nota culminantă o dă contele de Peñaflorida. În casa lui, cu această ocazie, toţi oamenii bogaţi se amestecă cu poporul şi, cum contele este un iubitor de artă, pune în scenă, împreună cu prietenii săi, cavaleri din Guipuzcoa şi din Vizcaya, o operă comică, pe care a tradus-o din franceză, pe muzică compusă de el. După reprezentaţie, oamenii de rând organizează dansuri populare, iar burghezii se dedică cu entuziasm acestor ospeţe voioase cu pateu de peşte şi petrecerea se termină cu cântece vesele în cor. Toţi îl felicită pe conte pentru comedie, sunt încântaţi de palatul său, ospăţul a fost la înălţime. De ce să nu se fundeze o societate ca acelea pe care le-au zugrăvit Macanaz şi asturianul Pedro Rodriguez de Campomanes în acel „Discurs pentru încurajarea industriei populare”? Să se sprijine organizarea unui cenaclu cultural unde să poată fi luate în discuţie ideile noi care apar în alte ţări, în Franţa, în Anglia, în America de Nord. Palatul contelui, cu bogata sa bibliotecă, cu sala de fizică şi cea de muzică, pare anume construit pentru o universitate de acest tip.

Planul este acceptat imediat. Se vor reuni de şapte ori pe an şi vor lua în discuţie o temă diferită de fiecare dată. „Zilele acestei săptămâni simbolice erau dedicate cultivării uneia din ramurile arborelui enciclopedic, destinând o zi fizicii, alta discuţiilor asupra istoriei, a treia muzicii şi, în felul acesta, până se completa, cu o activitate erudită multiplă, termenul săptămânal. Duminicile, îşi îndeplineau datoriile religioase...” Se spune că pentru iniţieri au convenit asupra aceluiaşi ritual cu al lojilor şi că la inaugurarea solemnă îl vor urma întocmai.

Societatea din Vergara e un exemplu. Imediat se fundează altele în Valencia, Sevilia, Zaragoza. Zadarnic îi ia în râs părintele Isla pe *„Los caballeritos de Azcoitia”*[17]. Navele companiei Guipuzcoana care intră în porturile spaniole cu încărcătură de cacao, se întorc în America ducând cărţi de Montaigne, Voltaire, Rousseau. În curând vor exista societăţi ca aceea a cavalerilor iluminismului din Azcoitia la Caracas, Bogota, Quito, Lima, Buenos Aires, Havana... Consecinţele sunt de foarte multe feluri. Noi planuri de studii, misiuni ştiinţifice, organizarea industriei metalurgice în Bilbao. Vâlvătaia cuptoarelor înalte...

Contele de Peñaflorida răspunde criticilor părintelui

---

[17] Micii cavaleri din Azcoitia (n. trad.).

Isla. Fiul lui face experienţe de chimie. La Vergara, fraţii Elhugar şi Subiza izolează tungstenul. Rousseau întâlneşte la Veneţia pe un „cavaler al iluminismului”, Ignacio Manuel Altuna: „Am înţeles – spune în *Confesiunile* sale – că era prietenul care-mi lipsea: am devenit intimi. Gusturile noastre nu erau aceleaşi, ne certam la fiecare moment. Amândoi încăpăţânaţi, nu eram niciodată de acord asupra nici unui lucru. Cu toate acestea, nu puteam să ne despărţim unul de altul... Ne-am apropiat atât de mult încât am plănuit să ne petrecem zilele împreună. Urma ca eu, după câţiva ani, să plec la Azcoitia ca să trăiesc alături de el, în ţara sa... Înţelept prin darurile inimii şi ale inteligenţei, cunoştea oamenii. A fost prietenul meu...”

Când Carol al III-lea se suie pe tron, Spania este un cazan clocotitor de idei noi. Monarhul se pune în fruntea acestei renaşteri, hotărât să schimbe tonul vieţii spaniole. Ceea ce a început Macanaz în materie de regalism, afirmând drepturile statului, e continuat de ministrul Manuel de Roda şi terminat de José Moñino, mai târziu conte de Floridablanca, care obţine de la papa bula de expulzare a iezuiţilor. În literatură, Feijoo, călugărul benedictin, lansează, an după an, volumele ce alcătuiesc „Teatrul Critic”, revărsând asupra Spaniei tot ce apare în lume în materie de ştiinţe şi de filosofie.

Jovellanos, om de stat şi scriitor, pune în mişcare reforma. Se întemeiază Academia de Limbă şi cea de Istorie, se publică Dicţionarul. Neastâmpăratul şi amuzantul Diego de Torres, cel cu Almanahurile, intră ca un vârtej de îndrăzneli în Universitatea din Salamanca pentru a-i trage de urechi pe bătrânii profesori, pentru a preda numere şi a proiecta întemeierea unei academii de matematică care să-i aşeze pe fizicieni în linie de bătaie împotriva metafizicienilor.

Într-o zi, la instigarea superiorului ordinului iezuit, e dusă la congregaţia Sfântului Oficiu cartea doctorului Mesenghi asupra doctrinei creştine, care, cu mici modificări faţă de prima ediţie, circulă în lumea catolică şi e considerată ca o sursă de doctrină bună şi autorizată. Iezuiţii susţin că ea conţine mai mult de o mie de erori. Un consiliu de cardinali, cu şase voturi contra cinci, aruncă anatema asupra cărţii. Când anatema e trimisă lui Carol al III-lea, o restituie pe loc inchizitorului general, interzicându-i să o facă publică. Inchizitorul, fie din prea mare abilitate fie din prostie, a şi distribuit în biserici şi mănăstiri foaia de condamnare. Şi nu are cum să mai oprească lectura. Îi comunică aceasta, înspăimântat şi umil, regelui. Carol al III-lea decretează exilarea inchizitorului la douăsprezece leghe de oraş, şi inchizitorul trebuie să

găsească găzduire la mănăstirea benedictinilor, Nuestra Señora de Sopetrán. De acolo îi scrie monarhului, în genunchi, cerându-i iertare. Regele ridică exilul, „din pornirea mea de a ierta pe cine îşi mărturiseşte greşeala şi imploră clemenţă”. Inchiziţia îi trimite regelui o scrisoare de mulţumiri. Carol al III-lea răspunde: „Inchizitorul general mi-a cerut iertare şi eu i-am acordat-o. Accept acum mulţumirile Tribunalului şi întotdeauna îl voi proteja: să nu uite urmările supărării mele când se iveşte o nesupunere”.

Faptul cel mai de seamă e expulzarea iezuiţilor. Coroana Spaniei se alătură curentului universal care începe să se formeze împotriva ordinului. *Don* José Moñino obţine bula papei şi se distribuie ordine secrete în tot regatul şi în colonii, pentru ca în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră să se ocupe casele acestora şi să fie scoşi din regat. E formula pe care o propusese Macanaz. La Madrid precum şi în Guatemala, în Toledo ori în Caracas, la Lima sau în Santa Fe de Bogota, sau în pădurile din Paraguay, în câmpiile Orinocului, pe catâri, pe drumuri de cai, sau în canoe şi şampane, cu o traistă pe umăr, pleacă călugării. La Cartagena, la Veracruz sau la Havana sunt gata corăbiile care trebuie să-i ducă spre alte ţări. Ei au avut destulă putere să cunoască ordinele secrete, să se pregătească, să ascundă bogatele vase pentru împărtăşanie, să pună în fiecare

pastilă de ciocolată o uncie de aur; nu au însă destulă influenţă pentru ca alungarea lor să ridice populaţiile. Dimpotrivă: în ziua următoare, sub surâsul patern şi satisfăcut al călugărilor care nu puteau să-i sufere, predicile au un fond de „Binecuvântat fie Dumnezeu”, care pune o notă veselă şi maliţioasă în fiecare amvon. Guvernul trece la ocuparea colegiilor Companiei, la hotărârea de a se preda în aceste şcoli matematică, ştiinţe naturale, totul după formulele iluminiştilor, enciclopediştilor, mentorilor „despotismului luminat”. Pe scheletele bibliotecilor iezuiţilor, îmbrăcate cu cărţi noi, încep să se organizeze biblioteci publice.

Spania vede defilând la curte învăţaţi din întreaga Europă. Aşa cum a spus Ludovic al XIV-lea, Pirineii nu mai există. La Madrid şi la Sevilia, Cervi predă medicina; Virgili, la Cádiz, chirurgie; Quer, botanică, în grădina din Madrid; Bowle, mineralogie; Ward redactează un proiect împotriva vagabondajului; Godin conduce colegiul de ofiţeri în marină; Casiri revelează lumii bogăţia manuscriselor arabe, care sunt păstrate în mănăstirea Sfântul Laurenţiu. Învăţaţii francezi care-l însoţesc pe La Condamine vin în Ecuador pentru a face studii asupra lungimii liniei ecuatoriale. Humboldt soseşte în America pentru a întreprinde acea călătorie minunată, care va dezvălui Europei bogăţiile naturale şi valorile umane ale Noii

Lumi. Împreună cu învăţaţii din alte ţări vin şi spaniolii: Ruiz y Pavón, Mutis, Jorge Juan, Antonio Ulloa. America se transformă în universitatea lumii. S-ar spune că regii Casei de Austria au ţinut închise toate porţile şi ascunse secretele acestei emisfere, destinate a fi căminul oamenilor liberi din lume: cu secolul al XVIII-lea începe era descoperirii care pasionează deopotrivă pe americani şi pe europeni.

Caraibele reprezintă prima pepinieră a acestei universităţi şi primul loc unde intră în conflict vechile idei şi interesele create; aici apare dorinţa de renaştere americană, odată cu iluminismul şi cu teoriile despotismului enciclopedic. Caracas este primul loc unde se aprind conflictele. Teoria spaniolă a secolului al XVIII-lea cuprinde în sine o contradicţie. Şcoala care s-a fundat se numeşte a „despotismului luminat”. Cu cât se răspândeşte mai mult iluminismul în America, cu atât mai mult se formează o conştiinţă împotriva despotismului. Dacă vreţi, influenţa noilor teorii este mai mare de partea aceasta a Atlanticului decât chiar în Europa. Creolii sunt ambiţioşi, au fost oprimaţi de către spanioli şi entuziasmul lor pentru ştiinţe, ignorate şi mai mult aici – dacă aceasta este posibil – decât în Spania, ajunge la exaltare. La Madrid au început să fie publicate mici reviste, unde se condensează tot ce apare

mai bun în jurnalele din lume despre politică, ştiinţă, istorie. Prin formatul, tehnica şi selecţia articolelor, *El Espíritu de los Mejores Diarios*[18] din Madrid corespunde exact la ceea ce cu două sute cincizeci de ani mai târziu se va numi *Reader's Digest.* E curios faptul că în revistele din Madrid, cea mai mare parte a selecţiilor nu se face din revistele franceze, ci din cele engleze. Mai mult, se propagă în paginile lor spiritul din Filadelfia. Spaniolii, începând cu Macanaz şi contele de Peñaflorida, s-au jucat cu focul. În curând vor începe să se publice reviste asemenea celei din Madrid în Mexic, Guatemala, Santa Fe, Quito, Lima, Buenos Aires, Havana. De aici va rezulta ceva foarte important: independenţa Americii Spaniole.

Creolii din America, aşa cum se spune popular, nu-şi mai încap în piele. Încep lupta împotriva spaniolilor. Şi cei din popor vor să ridice steagul. De pe câmpiile Venezuelei porneşte un val care ia forma unei răscoale împotriva companiei Guipuzcoana. Bascii vor fi primele victime ale propriei lor invenţii. „Popoarele din aceste văi au hotărât să conspire contra echipajului din Vizcaya”. Juan Francisco Léon, ajutor de judecător, căruia i s-a notificat că în postul lui va fi numit vizcainul Echeverria, înaintează asupra oraşului

[18] *Spiritul celor mai bune ziare* (n. trad.).

Caracas, cu o mulţime de desculţi care strigă: „Nu vrem justiţie din Viscaya! Vrem insulari sau creoli, dar vizcaini nu! Insulari, căci Léon e născut în Canarii”. Guvernatorul n-are cum să-i oprească. Răsculaţii străbat străzile cu steaguri în vânt şi cu zgomot aprig de cornuri şi tobe. Se adună Consiliul municipal. Se acceptă să se trimită scrisori în Spania, cu punctele pe care le cer oamenii lui Léon. La colţuri de stradă crainicul întreabă în gura mare: „În numele cui acţionează Juan Francisco de Léon?” „În numele tuturor oamenilor din provincie!” răspunde în cor poporul. Pentru a guverna mai bine, Léon se instalează în casa episcopului, care pare un cartier general. E necesar ca guvernatorul să desfăşoare multă politică, să accepte multe lucruri, să recurgă la multe înşelăciuni, să consume multă salivă. Trebuie să se ducă, deghizat în călugăr, la Guaira, pentru a trimite, pe ascuns, în Spania, propriul său raport. Când oamenii se întorc la câmp şi guvernul se reface şi sosesc întăriri din Spania, începe persecuţia. Casa lui e dărâmată şi peste dărâmături se presară sare. Poporul a învăţat însă să se răscoale.

Intelectuali din America pleacă în Spania pentru a se uni cu cei din peninsulă în întreprinderi literare, ştiinţifice, filosofice. Olavide, un peruan, este maestrul în faţa căruia se înclină Jovellanos: este numit intendent

la Sevilia, traduce pe Voltaire; este unul dintre acele spirite neliniştite, care pun pe jăratic pe membrii Sfântului Oficiu, atât de porniţi să stângă luminile. Când reacţiunea se ridică împotriva lui, se află în Spania ca să-l apere cu strălucire, José Mejía, din Quito. Zea, din Nueva Granada, e numit director al Grădinii Botanice din Madrid. Jacobo Villarrutía, dominican, este redactorul ziarului *Correo de Madrid* şi pleacă apoi în Mexic, unde fundează primul jurnal din ţară. Dacă i-am numi pe toţi, n-am mai termina. America e la ordinea zilei. La Barcelona se întemeiază un centru de legătură. Havana creşte, are universitate, tipografie. Martín Arostegui, comerciant din Guipuzcoa, stabilit în Cuba, întemeiază compania regală de comerţ din Havana, în care regele devine acţionar cu cincizeci de mii de *pesos.* Se organizează consulatele, şcoli superioare pentru a da impuls comerţului: în Caraibe încep să funcţioneze cele din Caracas, Havana, Cartagena, Veracruz.

Nimeni nu ştie până unde se va merge. Humboldt şi toţi învăţaţii străini care vizitează America şi au ochi de văzut şi urechi de auzit rămân cu impresia că ne aflăm pe marginea unei transformări radicale. Şcoala franceză are, pentru Spania, două tăişuri. Francezul încearcă să ordoneze ideile, să reducă la un sistem clar ceea ce în alte ţări se prezenta obscur, nebulos. Şi în

plus, exaltă libertatea. În Spania ordinea poate face progrese graţie unei burghezii în devenire, deja bogate, care începe să ia pentru sine locul şi privilegiile pe care mai înainte le-au avut nobilimea şi clerul. În America, consecinţa directă a noii filosofii este cucerirea libertăţii.

XVI
Relatarea amiralului englez şi şchiopul *don* Blas

„La plus part des monuments, quand ils sont érigés longtemps après l'action, ne prouvent que des erreurs consacrées; il faut même quelquefois se défier des médailles frappées dans le temps d'un événement. Nous avons vu les Anglais, trompés par une fausse nouvelle, graver sur l'exergue d'une médaille: A L'AMIRAL VERNON, VAINQUEUR DE CARTHAGÈNE; et à peine cette médaille fut frappée, qu'on apprit que l'amiral Vernon avait levé le siège. Şi une nation dans láquelle il y a tant de philosophes a pu hasarder de tromper ainsi la postérité, que devons-nous penser des peuples et des temples abandonnés à la grossiere ignorance?"[19]

---

[19] „Cea mai mare parte a monumentelor, când sunt înălţate la mult timp după fapte, nu arată decât greşeli consacrate; cîteodată chiar trebuie să ne îndoim de medaliile bătute în timpul unui eveniment. I-am văzut pe englezi, înşelaţi de o ştire falsă, gravând pe o medalie: AMIRALULUI VERNON, ÎNVINGĂTORUL

Londra traversează unul din acele momente în care demagogia din Parlament şi gloatele de pe stradă anunţă evenimente mari. Vreau să spun, cu alte cuvinte, că William Pitt îşi începe cariera. E în floarea vârstei: are treizeci de ani şi pentru prima dată găseşte ocazia de a provoca o mare dezbatere. Se profilează ca mare orator: în jurnale, laudele merg până a-l compara cu Demostene. Când regele a deschis sesiunea, a cerut lorzilor şi domnilor din Camera Comunelor să fie moderaţi: „Cu mai puţină animozitate, şi căldură – a spus – nu vom pierde timpul cu sesiuni inutile.” Regele nu este însă popular. Jurnalele publică caricaturi, luând în râs caracterul lui, iar opoziţia răspunde insinuării regale, cerând cele două lucruri care puteau să mişte mai mult sufletele şi să entuziasmeze masele: să se reducă armata şi să se declare război Spaniei: sunt cele două teze ale lui Pitt. Din toate părţile regatului vin cereri în sprijinul acestei politici: de la Londra, Bristol, Liverpool, Lancaster, Aberdeen, Edimburg, Dundee şi chiar de la Kingston, în Jamaica, şi din Georgia, în

---

CARTAGENEI; şi abia fusese bătută medalia, când s-a aflat că amiralul Vernon ridicase asediul. Dacă o naţiune unde sunt atâţia filosofi a putut risca să înşele astfel posteritatea, ce putem gândi despre popoarele şi despre templele lăsate pradă unei grosolane ignoranţe?” (Fr.).

America de Nord. La opt dimineaţa, în ultima zi de dezbateri, sunt ocupate mai mult de o sută de bănci în Cameră şi galeriile sunt arhipline.

Ţinta ironiilor şi atacurilor lui Pitt este Walpole, primul ministru. El vine hotărât să caute o soluţie prietenoasă cu Spania. Regele nu vrea război. Poporul este însă aţâţat, căci paza spaniolă a coastelor capturează zilnic vase engleze, dedicate contrabandei, iar înflorirea Spaniei sub Burboni este considerată ca o ameninţare pentru puterea maritimă engleză, care e deja o realitate. În lumea internaţională se profilează o alianţă între Franţa, Austria şi Spania împotriva Angliei. Reînvie spiritul agresiv al marinarilor din timpul reginei Elisabeta. La dracu' cu spaniolii! Spania vrea să-şi rezerve numai pentru ea tot comerţul cu America; a lăsat numai ca English South Co., să facă comerţ cu sclavi în Antile şi aceasta doar o dată pe an. De fiecare dată când Walpole sugerează o soluţie amicală, ambasadorul Spaniei la Londra răspunde, cu cea mai mare imprudenţă, că guvernul spaniol nu va înceta, sub niciun motiv, să rechiziţioneze vase engleze în America. Se ştie că e de ajuns ca să se găsească pe vas câteva monede spaniole pentru ca nava să fie considerată contrabandistă. În privinţa aceasta, de fapt, spaniolii au dreptate. Aşa se prezintă situaţia atunci când în Parlament are loc sesiunea memorabilă cu

urechea căpitanului Jenkins. Războiul, care se va precipita cu ocazia acestei sesiuni, va trece în istorie cu numele „războiul urechii”.

Iată antecedentele acestei urechi: Robert Jenkins e un contrabandist care a avut sediul activităţii lui în Jamaica şi care îşi face afacerile aşa cum Dumnezeu sau Dracul i-o indică. Vasul lui e „Rebeca”. Nava spaniolă, în această întâmplare, e „Isabel”. Într-o zi „Isabel” capturează „Rebeca”, Jenkins cade prizonier, căpitanul spaniol îi taie o ureche, i-o dă şi-i spune: „Iată-ţi urechea, ia-o şi du-o regelui Angliei ca să ştie că aici nu se face contrabandă.” Timp de şapte ani, Jenkins umblă cu urechea pusă într-un flacon, hotărât să i-o arate regelui, cerându-i răzbunare. În cele din urmă izbuteşte nu numai să-l vadă pe rege ci şi să arate urechea în Parlament. Vederea bucăţii de carne, uscată şi zbârcită, deşteaptă furia mulţimii. Walpole e copleşit. Se declară război. Clopotele din toate bisericile Londrei bat pe întrecute.

Principele de Gales este cel mai entuziasmat. Când Pitt îşi încheie discursul, principele coboară de la balcon, străbate tot salonul, îl îmbrăţişează şi-l sărută. Ies heralzii să vestească război. În urma lor se formează o enormă manifestaţie. În mijlocul poporului şi al burghezilor păşeşte principele de Gales. Trecând prin faţa tavernei „Trandafirul”, cere ca toţi să se oprească, i

se serveşte un pahar de vin pe care îl bea în sănătatea poporului şi pentru victorie. Acesta e tonul zilei. Pe acelaşi drum merg şi literaţii. Johnson dă frâu liber vânei lirice şi Pope îl urmează cu poemele lui lâncede.

La exaltarea de la Londra, Spania răspunde cu exces de orgoliu şi sarcasmele corespunzătoare. La Madrid îşi bat joc de urechea lui Jenkins: pentru că urechea pe care a arătat-o în Parlament e a altuia, iar pe a lui – se spune – a pierdut-o în chefuri de contrabandişti. Regele Spaniei afirmă că unui spaniol englezii nu numai că i-au tăiat urechile şi nasul, ci că sub ameninţare de pumnal l-au silit chiar să le înghită. Pe coasta bască mulţi marinari se fac corsari şi în câteva zile intră la San Sebastian optsprezece vase engleze capturate. Se spune că în curs de un an spaniolii au făcut capturi în valoare de două sute treizeci şi patru de mii de lire.

Dintre membrii Parlamentului, dacă Pitt a fost cel mai elocvent, nimeni nu a vorbit atât de tare şi de apăsat ca un viteaz marinar, care timp de ani de zile a stat cu braţele încrucişate şi acum ar vrea să se întoarcă la viaţa de spadă şi praf de puşcă. Este Sir Edward Vernon. Aparţine uneia dintre acele vechi familii importante care se mişcă întotdeauna în sferele înalte. Tatăl său a fost secretar de stat sub William al III-lea; fratele lui, trimis la curtea regelui Danemarcei. Însuşi

Edward a făcut o carieră strălucitoare. A intrat în armată la cincisprezece ani şi jumătate, a luat parte la bătălia de la Malaga şi la cea de la Barcelona, unde a învăţat să lupte împotriva spaniolilor: a fost şi în Caraibe şi a avut plăcerea să fie de faţă la o luptă împotriva vaselor spaniole, în faţa portului Cartagena. A trăit, apoi, cinci ani mai puţin dramatici în apele Mării Baltice. Este, deci, o adevărată autoritate şi, ca autoritate, spune: „Cu şase vase de război, dau gata Portobello”.

Niciodată un război nu a fost atât de popular în Anglia. Vernon e numit şef al flotei care va pleca în Caraibe. Alta va merge prin Pacific. Imperiul Spaniei în America va fi prins în cleştele marinei britanice. Escadrila din Pacific e condusă de comodorul Anson: rezultatele sale sunt excelente: trece de capul Hornos, atinge insula Juan Fernández, asaltează şi dă foc portului Payta în Perú şi în apropiere de Panama capturează nava „Nuestra Señora de Covadonga”, luând o pradă de trei sute treisprezece mii de lire. Interesul cel mai mare este îndreptat asupra Caraibelor. Ordinul pe care îl primeşte Vernon spune că e trimis să facă război „împotriva câinilor de spanioli”. Va trebui să distrugă toate aşezările spaniole din Antile şi să nu lase niciun vas inamic neatacat, oricare ar fi mijloacele la care ar trebui să recurgă.

Şi cu şase vase, aşa cum a spus Vernon în Parlament, se ia Portobello. E adevărat că Portobello e departe de a mai fi ceea ce a fost cândva. Întăriturile s-au năruit şi oraşul e aproape neapărat. Pluteşte însă deasupra lui legenda unui trecut furtunos şi, cel puţin, fortăreaţa de la intrare are un nume care pare o cuirasă de artilerie: San Felipe de Sotomayor de Todo Fierro. Vestea victoriei, cu antecedentul profeţiei, deşteaptă în Anglia o bucurie neobişnuită. Cele două camere aprobă, cu aplauze, moţiunea de alegere a lui Vernon: se bat medalii comemorative, în care apare bustul său cu şase nave în fundal. Casele se luminează festiv şi, din sate şi oraşe, regele primeşte mesaje de felicitare. Tavernele cele mai vechi din Anglia şi Scoţia îşi schimbă numele tradiţionale cu altele ca „Portobello”, etc.

Se discută care trebuie să fie a doua lovitură. Dacă e mai bine să fie dată la Havana sau la Cartagena. Cartagena e un centru de mai mare atracţie pentru Vernon, dar ca să ataci Cartagena e nevoie de o escadră mare şi de o întreagă armată. Pentru prima dată în istoria Angliei se cere ajutorul coloniilor din America. La Rhode Island, Connecticut, Massachusetts, Maryland, Pennsylvania, Virginia, Carolina de Nord, se organizează miliţii, şi 3600 de soldaţi nordamericani vor pleca cu Vernon. În rândurile lor, tineretul alternează cu meşteşugari şi cu bandiţi. S-a făcut o

promisiune solemnă de pradă. La New York se îmbarcă cinci companii. La Annapolis se face instrucţie militară. Regele a promis libertatea pentru toţi acei care sunt în închisori şi care vor lua parte la expediţie. Nu prea e pe gustul creditorilor să vadă eliberaţi, în felul acesta, şmecheri cu care ei mai au socoteli nelichidate. Primarul din Anne Arundel împărtăşeşte această părere raţională şi nu poate să n-o exprime, spunând: „Blestemat să fie regele George şi toţi soldaţii lui”, cuvinte lipsite de respect faţă de monarhie şi pentru care va trebui să plătească intrând chiar în celula de unde au ieşit datornicii.

Vernon nu prea are încredere în americani. Îi consideră nepricepuţi. Bănuieşte că mulţi dintre ei ar fi papistaşi, de origine irlandeză. Numai în caz extrem le va încredinţa misiuni importante. Ei, totuşi, sunt viteji şi leali. Iată, ca exemplu, pe Lawrence Washington, frate vitreg cu George, viitorul eliberator al Americii de Nord. Nici nu bănuieşte Vernon că va găsi în acest american un om capabil nu numai să-i stea alături în înfrângere, ci să-l şi cinstească într-un mod care depăşeşte orice aşteptare.

La Jamaica se alătură două mii de negri, mânuitori de „machetes”.

Niciodată nu s-a văzut, în apele Caraibelor, o flotă

mai impunătoare. Treizeci de mii de oşteni – dintre care cincisprezece mii de marinari – sunt îmbarcaţi pe o sută douăzeci de nave. Vernon este amiralul. Wentworth, general al armatei de debarcare. Vernon cunoştea Cartagena: a efectuat împotriva ei un bombardament de încercare, aruncând 300 de bombe peste oraş. Cunoaşte intrarea în golf, care este apărată de forturile cele mai puternice din Caraibe. Cunoaşte zidurile ei, care sunt mândria Spaniei în Lumea Nouă. La urma urmei este aceeaşi Cartagenă pe care a asaltat-o Pointis, iar acum nu se află, înăuntrul zidurilor ei, ca s-o apere, decât patru mii de soldaţi, numărând albi, indieni şi negri. Vernon dispunea de peste şapte oameni pentru a-i azvârli împotriva fiecărui apărător. Problema rezidă în pietre.

Lucru neobişnuit, viceregele se află în Cartagena. Ceea ce câştigă spaniolii ca stimul al prezenţei sale, sporeşte la englezi ca interes al ofensivei. Comandant al cetăţii este *don* Blas de Lezo, încăpăţânat şi susceptibil în probleme de onoare, ca orice basc adevărat. Este cel mai sfârtecat om din toate armatele lumii. În 1704, în bătălia de la Gibraltar, Vernon şi *don* Blas s-au bătut, în tabere opuse, dar în timp ce Vernon s-a numărat printre învingători, primind o recompensă de 200 de guinee, *don* Blas a pierdut în înfrângere piciorul stâng. La Toulon şi Barcelona, pentru a duce un convoi de

ajutor în oraşul asediat, incendiază câteva din vasele sale şi pătrunde până la cheiuri, sub pavăza unei duble perdele de flăcări. Toate acestea le ştiu englezii. Şi le ştie şi Vernon care, în ofensivă, e violent. Imediat ce ia Portobello îi scrie o scrisoare lui *don* Blas, adevărat model de provocare. Acesta răspunde: „Dacă aş fi fost eu la Portobello, n-ai fi insultat, nepedepsit, fortăreţele regelui, stăpânul meu, căci curajul care le-a lipsit celor din Portobello mie mi-ar fi prisosit pentru a-ţi stăpâni laşitatea...”

Vernon este zelos până în cele mai mici amănunte. Va fi marea faptă vitejească a vieţii sale şi nu ar vrea să scape prilejul din vreo lipsă de disciplină sau uşurătate în aplicarea regulamentului. Trupa – trebuie să recunoaştem – este eterogenă. Desigur, această armată şi această flotă engleză depăşesc pe toate cele care au străbătut aceste mări, dar în ele abundă beţivii. Caraibele mustesc de rom. Fiecare insulă e mai cunoscută prin sticlele decât prin steagurile ei. Şi romul, spune Vernon, conspiră „împotriva sănătăţii marinarilor, le ruinează moralul şi-i face sclavi ai unor patimi brutale”. Nu că Vernon n-ar bea: ceea ce vrea e să se bea cu metodă. Decretează ca pe nave să se bea de două ori pe zi şi să nu se amestece romul cu nimic altceva în afară de apă. Formula lui e un sfert de apă pentru o jumătate de oca de rom. Nu-şi dă seama că

prepară o nouă reţetă şi că datorită ei şi pe calea tavernelor – acesta a fost mereu destinul lui – va ajunge la nemurire. Aici îşi are originea celebrul „grog”. În cele din urmă oamenii din trupă avea să-i spună Grog Vernon. În curând noua licoare va inspira vesele cântece în care beţivii îl amintesc cu recunoştinţă. În lumea alcoolurilor va veni ziua în care Vernon cu grogul său va fi tot atât de cunoscut ca „romul de Jamaica” sau cel de „Curaçao”.

Începe asediul. E o luptă lungă şi grea, în care dacă locuitorii Cartagenei mănâncă scârboşenii, englezii, în schimb, se zdrobesc de pietre până ce-şi sparg capul. Amiralul şi generalul nu se înţeleg. Lui Vernon i se pare că Wentworth doarme. Lui Wentworth, că Vernon îl abandonează. Trec zile, certându-se între ei pentru luarea fortului Bocachica. Atât timp cât spaniolii se află în el, Vernon nu poate manevra cu escadra sa. În fiecare seară trimite o scrisoare lui Wentworth, somându-l să înainteze. În sfârşit, fortul cade. Acum, într-adevăr, Vernon va arăta ce poate. În euforia lui se grăbeşte să comunice Angliei: „Succesul prodigios din seara şi din noaptea aceasta este atât de uimitor încât nu poţi decât să exclami ca în psalm: «Domnul a făcut-o şi, minunându-se, ochii noştri o privesc: pentru aceasta, desigur, se cuvine să-i mulţumim lui Dumnezeu.»” Şi

distribuie ordine, sigur de căderea cetăţii, anunţând că nu va accepta decât predare necondiţionată şi fără cruţare. La Londra, entuziasmul e de nedescris. Din nou se bat medalii, sărbătorind de pe acum triumful final. Medaliile cu căderea lui Portobello şi acestea de acum însumează nu mai puţin de două sute cincizeci de varietăţi. Se bat de argint, aramă, zinc, bronz, alamă, plumb. Toate au legende pline de aluzii: „Gloria britanică reînviată de amiralul Vernon", „Adevăraţi eroi britanici au ocupat Cartagena", „Trufia spaniolă îngenuncheată de amiralul Vernon", etc. Pe unele apare Vernon cu cele şase vase simbolice de la ocuparea lui Portobello. În altele, *don* Blas de Lezo, în genunchi, predând spada sa amiralului. Una dintre ele are efigiile lui Vernon, Wentworth şi generalului Ogle – Ogle a contribuit la expediţie cu aproape nouăzeci de vase – şi la picioare cu doi pui de leu. Ceea ce se explică prin faptul că, în ziua în care s-a primit la Londra ştirea, o leoaică din turn a născut doi pui, care au fost botezaţi Vernon şi Ogle. Medaliile circulă ca monedă, se sudează ca podoabă pentru port-chei, se încrustează la cutiile de tabac...

Şi în timp ce în Anglia se bat medalii, englezii mor, ca muştele, la Cartagena. Oraşul nici nu cade, nici nu se predă. Şchiopul nu cedează niciun pas. Viceregele e la postul lui. Atâta vreme cât fortul San Felipe din Barajas

sau San Lorenzo nu vor fi luate, nu e cu putinţă să se între în cetate. Şi încă o dată, Wentworth nu înaintează. Albii nu mai pot îndura căldura, negrii, gloanţele. Un prizonier spaniol, care e forţat să le arate drumul, are ideea să-i ducă exact prin partea cea mai abruptă. Pentru a pune scările de frânghie, se recurge, de data aceasta, la americani. Washington îi conduce. Scările sunt însă prea scurte şi moartea-i seceră fără cruțare pe asaltanţi. Pe lângă aceasta, febra galbenă face şi ea ravagii. Wentworth nu-i cheamă pe doctorii escadrei, pentru a nu cere o favoare amiralului Tobias Smollet, romancierul, care ia parte la expediţie, va descrie impresionant pe bolnavii şi pe răniţii care strigă zadarnic, cerând ajutoare. Generalii armatei deliberează de o parte, iar de alta, ofiţerii marinei. În fiecare seară pornesc scrisori de la Wentworth către Vernon, şi de la Vernon către Wentworth... În atacul dat la San Felipe trupa pierde şapte mii de morţi. În cele din urmă Vernon ia hotărârea eroică, sau mai bine spus o ia consiliul general de război: să se retragă învinşi. Şchiopul, chiorul, ciungul *don* Blas, priveşte cum se retrag asediatorii prin gura golfului. Pare o minune. În catedrală se cântă *Te Deum...*

Vernon se gândeşte să atace Cuba. Dar, cum? Cu ce? Cronicele spun că această campanie se soldează pentru

Anglia cu o pierdere de 20.000 de soldaţi. În fundal dispar urechea lui Jenkins, discursurile lui Pitt, toastul de la taverna „Trandafirul”... Numai Vernon şi alţii ca el cred că ceea ce nu s-a putut face cu tunurile se poate face cu hârtie. Începe războiul pamfletelor. Nu mai e vorba de pamflete împotriva Spaniei, ci ale lui Vernon în contra oamenilor lui Wentworth, şi ale lui Wentworth împotriva lui Vernon. Cei din Spania se mulţumesc să colecţioneze „medalii Vernon”, ca să se distreze. Vernon spune că în afară de două regimente de veterani englezi, restul trupelor generalului erau numai boboci, soldăţaşi fără experienţă „şi pleava din oraşe, care, după ce fusese utilizată în cine ştie ce misiuni murdare în Anglia, era acum recompensată cu posturi în armată”. Nici despre americani nu vorbeşte mai bine: erau, spune, croitori, cizmari şi bandiţi. Replicile sunt la fel de violente. Cu aceste replici şi cu scrisorile lui Vernon, care alcătuiesc volume, se abate atenţia publicului, dar acestea sunt lucruri care se citesc cu melancolie în timp ce se înnegresc de tristeţe medaliile de plumb şi de alamă. Vernon rezumă: „vina pentru aceste nenorociri o poartă generalul Wentworth; deşi eu am puţină experienţă în acţiunile militare terestre, cred totuşi, că dacă întreaga comandă ar fi fost pusă în mâinile mele, forţele majestăţii-sale ar fi putut să ocupe Cartagena şi Santiago...”

În pofida înfrângerii, numele lui Vernon rămâne legat de un monument care preţuieşte mai mult decât toate tavernele din Scoţia şi din Anglia care au vrut să-l cinstească. Şi aceasta graţie tocmai unui american. Lawrence Washington rămâne credincios lui Vernon. Într-atât, încât casei sale îi dă numele Mount Vernon. Casa aceasta va fi un altar în istoria Americii de Nord. Vernon, care a avut atât de puţină încredere în cei din partea aceasta a Atlanticului, crede cel puţin în Lawrence Washington, şi e posibil ca el însuşi să-i fi deschis drumul lui George să devină ofiţer al marinei britanice. Cu alte cuvinte: a pus grăuntele lui de nisip la pierderea coloniilor engleze...

XVII
Pactul dintre vărul luminat şi vărul descreierat

„Ainsi, il était décrété que dans l'espace d'environ un demi siècle depuis la colonisation de la Louisiane, la France serait reduite à ne plus avoir un pouce de terrain dans l'Amérique Septentrionale, dont elle avait possédé la plus grande partie!"[20]

Gayarré

[20] „Aşa hotărâse soarta, ca în decurs de aproximativ o jumătate de secol de la colonizarea Luisianei, Franţa să nu mal deţină nici o palmă de pământ în America septentrională, unde ea posedase cea mai mare parte! " (Fr.).

Carol al III-lea, prieten al progresului, el care alege pe miniştrii săi dintre cei mai eminenţi oameni de litere, promotor al salvării economice şi intelectuale a Spaniei, are un văr descreierat care e regele Franţei, Ludovic al XV-lea. Expunerea care urmează corespunde acelor zile în care regele Ludovic a îndepărtat-o definitiv pe soţia sa legitimă, pentru a se dărui trup şi suflet soţiei burghezului domn d'Étioles. Această doamnă îşi abandonează soţul, iar regele, ca răsplată, îi dă titlul de marchiză de Pompadour. Când doamna de Pompadour avea nouă ani, un prezicător i-a spus că va fi iubita regelui Ludovic al XV-lea. Nu se profila vreo probabilitate ca această copilă să ajungă la o asemenea onoare, căci în afară de faptul că mama ei nu lăsase amintiri foarte luminoase în viaţă, tatăl ei fusese condamnat la spânzurătoare. Să sari de aici până la Versailles e o ispravă nemaipomenită, dar cum doamna de Pompadour a fost cea mai bună călăreaţă şi dansatoare din împrejurimile pariziene, face săritura şi cade foarte bine pe frumoasele ei picioare. Ludovic al XV-lea e omul cel mai plictisit dintr-un secol în care curtea Franţei e o curte de oameni plictisiţi şi în care fiecare nobil simte urâtul, oboseala şi dezgustul. Abatele Galiani spune că Ludovic al XV-lea are meseria cea mai păcătoasă, meseria de rege, cu totul împotriva

voinţei lui, şi fraţii Goncourt sunt de acord, spunând că e cel mai bun portret care s-a putut face monarhului. Fapt e că Ludovic al XV-lea trece treptat guvernarea în mâinile iubitei sale. Când vreunul dintre miniştrii săi îşi permite o scurtă remarcă asupra a ceea ce face doamna de Pompadour, regele îi răspunde autoritar: „Aici se face ceea ce doreşte Madame şi nimic altceva”. Şi Madame începe să construiască castele frumoase, are în fiecare zi un alt program pentru bietul rege, îşi duce teatrul ei – care e o minune ca mecanică – de la un palat la altul, pentru a reprezenta chiar ea comedii picante şi drăguțe. E o sărbătoare continuă, al cărui centru este ea şi în jurul căreia se învârtesc, începând cu regele, toţi curtenii din Franța. Ea este cea care îi reuneşte pe autorii Enciclopediei şi-i însufleţeşte în lucrările lor. Ea e aceea care-i aşază la masa regală pe scriitori şi artişti, începând cu domnul Voltaire. Ea e aceea care plănuieşte războaiele şi întreţine corespondenţă cu generalii şi, zi de zi, trimite note ministrului de război, îl aduce pe domnul de Choiseul şi-l aşază în fotoliul de prim-ministru şi chiar îl mângâie cu dragoste, căci doamna de Pompadour face faţă la toate. Dacă Ludovic al XIV-lea a putut spune: „Statul sunt eu”, pentru că în epoca Regelui Soare, regele era rege, acum Doamna de Pompadour poate spune, fără să mintă şi fără să se laude: „Statul sunt eu”. Este foarte limpede că

guvernul Doamnei de Pompadour nu e la înălţimea celui al lui Ludovic al XIV-lea. În mâinile ei imperiul se dizolvă, monarhia se scufundă şi lasă ca moştenire republicii o naţiune roasă de cancerul curţii. E foarte frumos să ridici la înălţimea la care ridică Madame de Pompadour fabrica de porţelanuri din Sevres sau să-şi lase pus numele în inima unei specii de trandafiri. În timp însă ce regele se ţine după ea şi după alte câteva doamne pe care chiar ea însăşi i le aduce, acea mândră Franţă, care călca atât de semeaţă prin lume, cere cu umilinţă ajutorul Spaniei ca să nu facă pasul greşit definitiv. Şi vărul înţelept, Carol al III-lea, vine în ajutorul vărului descreierat.

Ludovic al XV-lea izbuteşte cu greu să ridice capul din mâlul propriei sale vieţi. Carol al III-lea este pe culmea guvernării sale. El lansează atunci ideea insolită de a semna un pact de familie, unind destinele celor două case Burbonice. Pactul este îndreptat împotriva Angliei pentru a cărei coroană Carol al III-lea profesează o ură cordială. Momentul ales de Spania e cel mai puţin nimerit, în toate sensurile. Franţa îşi găseşte scândura salvatoare şi Anglia un pretext pentru a relua campaniile ei de asalt în Marea Caraibelor. În principiu, pactul este secret, dar Franţa vrea să profite de el anticipat şi Londra află aceasta mai înainte ca

Spania s-o fi dorit. „Nu mă miră că Franţa nu a păstrat secretul asupra tratatului cu mine – spune Carol al III-lea într-o scrisoare intimă – mai întâi pentru că ştii prea bine că secretul le provoacă întotdeauna indigestie şi astfel simt nevoia să-l vomite, şi apoi, deoarece, după părerea lor, publicarea lui le era folositoare”.

Pitt, care a căzut de la guvern pentru că a susţinut ofensiva contra Spaniei, jubilează. La o cerere a ambasadorului englez la Madrid, Carol al III-lea răspunde cu o frază care pare o palmă. Anglia îşi armează flota. De data aceasta nu va mai face greşeala să atace Cartagena, ale cărei fortificaţii le consideră acum inexpugnabile, ci se gândeşte la Havana. Guvernatorul Cubei face tot ce poate pentru a ridica forturi şi ziduri de apărare, dar când apare Sir George Pockoe cu navele sale, speranţele de a rezista sunt aproape nule. Femei, copii, bătrâni, în precipitată învălmăşeală, pornesc spre interiorul insulei. Înăuntrul fortăreţei nu se află decât vreo cinci mii de oameni şi Pockoe are, pentru a da asaltul, 12.000 de infanterişti aduşi din Anglia, 3000 trimişi din New York şi Jamaica, 4000 de negri şi 15.000 de marinari. E o armată cam de aceleaşi proporţii ca aceea cu care s-a făcut încercuirea Cartagenei, cu această diferenţă: aici amiralul Pockoe şi generalul Albemarle se înţeleg, iar apărarea Havanei nu e ca aceea de pe Pământul Ferm. Asediul se

prelungeşte pe timp de şaizeci şi şapte de zile, datorită eroismului celor asediaţi. Apărătorii fortului Morro fac minuni de vitejie. În cele din urmă însă englezii intră în oraş şi de data aceasta cu intenţia de a rămâne în insulă. În 28 de nave pleacă spre Spania, în urma unei graţioase capitulări, cei nouă sute de soldaţi şi ofiţeri care supravieţuiesc catastrofei şi cer reîntoarcerea lor la patria mamă. Prada de război se evaluează la 736.000 de lire şi se face o veselă distribuţie, din care generalii ies ceva mai bine decât oamenii de trupă: Pockoe şi Albemarle bagă în buzunar, fiecare, 120.000 de lire. Urmează, în ierarhie, Elliot, cu 24.500. Generalii primesc, fiecare, câte 6000, brigadierii, 1900. Soldaţilor le revine 3 lire, 4 şilingi şi 9 *pennies* de om, iar marinarilor câte 4 lire, 1 şiling şi 8, 5 *pennies.* Aşa începe dominaţia engleză în Havana. Poporul, la început, rezistă. Consiliul Comunal refuză să jure supunere faţă de noul rege, cu aceste cuvinte ale preşedintelui: „Milord, suntem spanioli şi nu putem să fim englezi: dispuneţi de bunurile noastre, sacrificaţi vieţile noastre mai bine decât să ne cereţi jurământ de vasalitate faţă de un principe care pentru noi e străin...” Doamnele semnează un manifest pentru curtea din Madrid, considerând că predarea cetăţii a fost o laşitate a guvernatorului. Episcopul refuză să-i înmâneze lui Albemarle lista de clerici şi de beneficiile pe care le au

şi să-i dea o biserică pentru ca protestanţii să-şi exercite cultul. Albemarle soluţionează aceste diferende cu mână hotărât şi, uneori, cu tact. Respectă gestul celor din Consiliu. Pe episcop îl ameninţă cu exilarea. Episcopul răspunde: „Nu ascult decât de papa în cele spirituale şi de regele meu, în cele lumeşti: şi iată aici mizerabilul meu trup la dispoziţia voastră, ereticilor!” Albemarle simte că-i vine să-l spânzure: se mulţumeşte ca în dimineaţa următoare să trimită un pichet de soldaţi care coboară pe episcop, în propriul lui scaun, fără să-l lase să-şi termine micul dejun, şi-l expediază în Florida. Impune bisericilor o contribuţie ca să-şi răscumpere clopotele: dacă nu, le topeşte pentru tunuri. Bisericile cedează şi plătesc. În sfârşit, Albemarle găseşte doi spanioli, Peñalver şi Oquendo, care, docili, se pretează să-l servească.

Pe de altă parte, Cuba cunoaşte deodată „toată dulceaţa libertăţii comerciale”. În zece luni, cât durează ocupaţia engleză, intră în portul Havana aproape o mie de ambarcaţii: înainte, soseau numai şase pe an. Prăvăliile se umplu de mărfuri care nu fuseseră văzute niciodată. E o plăcere să mergi în târg, unde mişcarea pare o sărbătoare continuă şi banii curg gârlă. E o plăcere să priveşti, la debarcader, cum asudă negrii, descărcând navele. Agricultura renaşte cu ceea ce vine zilnic din Anglia. Compania de comerţ pe care au

fundat-o bascii e prima care suferă atacul invadatorilor. Pe rămăşiţele monopolului ei desfiinţat înfloreşte acum comerţul liber şi afacerile se înmulţesc. E o lecţie pe care cubanezii nu o vor uita niciodată.

Totul ar fi mers pentru englezi ca uns cu miere dacă n-ar fi existat negustorii şi proprietarii de plantaţii din Jamaica şi Barbados. Aceştia, care încă de pe vremea lui Cromwell luptau pentru a deţine monopolul pe piaţă, văd cu ochi răi, cu o gelozie otrăvită, pe acest concurent care apare înăuntrul lumii coloniale britanice. Politica lor se concentrează în a obţine ca Anglia să restituie Spaniei insula Cubei la terminarea războiului. Însuşi regele le-o promite spaniolilor. Şi deşi Pitt, atunci când problema se discută în Parlament, face din toate acestea un mare scandal, cuvântul lui nu izbuteşte să atârne cât interesele jamaicanilor. Anglia restituie Spaniei insula Cuba şi primeşte în schimb Florida.

Cele întâmplate în Cuba nu sunt, după cum se vede, decât un episod. Consecinţele pactului se simt cu o mai mare violenţă spre nord, căci, la terminarea războiului, cea care plăteşte nota de cheltuieli e Franţa. Angliei îi cedează Canada, Virginia, Carolina, fluviul Mississippi: tot imperiul de un secol. Îşi rezervă doar oraşul Noul Orléans. Nu însă pentru ea, ci spre a-l dărui Spaniei drept compensaţie pentru pierderile pe

care le-a avut. „Ludovic al XV-lea, care jefuise Franţa cu politica lui mizerabilă şi care o dezonora cu ospeţele destrăbălate, a oferit de bunăvoie Luisiana Spaniei, pentru a o despăgubi...” Pare de necrezut, căci nu a existat nici cea mai mică presiune din partea Spaniei. Însuşi ambasadorul la Paris al lui Carol al III-lea nu îndrăzneşte să accepte darul fără să primească autorizaţie din partea regelui său. În Noul Orléans coloniştii protestează mânioşi. Oraşul întemeiat pe pământurile descoperite de Lasalle, creaţie a lui Bienville, a micilor modiste din Paris şi a vagabonzilor vânaţi pe vremea lui Law, e francez până în adâncul sufletului. Coloniştii trăiesc mulţumiţi, căci fac contrabandă cu englezii şi contrabandă cu spaniolii: e locul ideal pentru astfel de treburi. Nu vor admite pe spanioli. Pentru fiecare parohie se numesc delegaţi la adunarea care se reuneşte cu scopul de a declara fidelitate faţă de regele Franţei. Lafrénière, oratorul zilei, se ridică pe o estradă şi înflăcărează patriotismul poporului. Toată lumea străbate străzile, manifestă şi poartă steagul alb al mizerabilului rege, strigând: „Trăiască iubitul nostru monarh!” Se trimite un delegat la Paris să-i declare lui Ludovic al XV-lea că Noul Orléans nu va trece niciodată în mâinile nimănui, va fi întotdeauna copilul creol al regelui de la Versailles.

Delegatul soseşte la Paris. Se duce imediat acasă la

Bienville, acum un bătrân de optzeci şi şase de ani, prin mintea căruia se perindă amintiri din Luisiana. Când aude cele relatate, se ridică din fotoliul lui, îşi ia bastonul, îşi pune mantia pe umeri şi tremurând, mai mult de mânie decât de bătrâneţe, se prezintă ministrului Choiseul. Ministrul îl lasă să vorbească, dar nu-l ascultă. Pentru el, ca şi pentru Ludovic al XV-lea, Luisiana e o povară supărătoare şi se bucură la ideea festei pe care o joacă spaniolilor, trecând sarcina asupra lor. Delegatul se întoarce, învins, în Noul Orléans. Bienville îşi îndreaptă paşii tăcuţi spre mormânt.

Când soseşte guvernatorul spaniol să ia în stăpânire colonia, găseşte nişte oameni care continuă să strige: „Trăiască regele Franţei”. Guvernatorul vine pătruns de spiritul renascentist al lui Carol al III-lea. Vrea progres, ştiinţe, arte. Pe locuitorii din Noul Orléans îi interesează contrabanda şi idealul lor sunt metisele şi cabaretele. Şocul este interesant pentru că cel ce vine ca guvernator nu e altul decât *don* Antonio Ulloa, spaniolul care s-a aflat cel mai aproape de marii oameni ai Franţei, singurul pe care Voltaire l-a semnalat ca mare om de ştiinţe, cel care i-a întovărăşit pe La Condamine, Godin şi Bouger, atunci când au fost trimişi de Academia de Ştiinţe din Franţa să măsoare gradul meridianelor pe linia ecuatorului, autor

împreună cu Jorge Juan a acelei splendide lucrări asupra Americii, care, tradusă în franceză, a făcut ca numele lui să fie respectat de toţi, atrăgându-i aprecierea învăţaţilor. Noul Orléans nu a avut niciodată un personaj de atâta renume în fruntea guvernului său. E uimitor că a venit să se ocupe de acest guvernământ, după ce la Madrid a întemeiat muzeul de istorie naturală şi în călătoriile prin Franţa, Danemarca, Suedia şi Ţările de Jos a adunat pentru rege datele necesare reorganizării comerţului şi industriilor. Carol al III-lea este interesat de progresul Americii şi obişnuieşte să trimită, pentru a ridica coloniile sale, oameni de această înaltă valoare. Comparaţia cu cei doi guvernatori francezi anteriori este imposibilă pentru că unul, deocamdată, e închis la Bastilia, iar celălalt este un om cumsecade care moare de mâhnire aflând că sosesc spaniolii.

Antonio Ulloa nu e prea abil în politică. A sosit cu optzeci de soldaţi, gândind că sunt mai mulţi decât trebuie, căci acolo sunt cei din Franţa, care vor trebui să intre în serviciul său, dat fiind că-i va plăti. Soldaţii cer într-adevăr, plata, dar nu prestează serviciu. Germanii, care au venit pe vremea lui Law, formând o adevărată colonie, îi aţâţă pe francezi să nu dea ascultare. Doamnele strigă până la cer pentru că soţia lui Ulloa, o nobilă peruviană, nu cheamă o doică din localitate să-l

alăpteze pe fiul ei. Cumetrele spun că Ulloa a interzis să fie biciuiţi negrii, deoarece soţia lui e atât de delicată încât nu suportă ţipetele de durere: ca şi cum asta ar avea vreo însemnătate! Colonia catolicilor, stabilită în Acadia – refugiaţi din coloniile engleze sub protecţia francezilor – este plină de suspiciune.

Şi astfel ilustrul *don* Antonio de Ulloa, cu soţia sa, se scufundă pe încetul în apele răscolite ale bârfei şi revoltei, până ce într-o zi gloata izbucneşte.

În fruntea a patru sute de germani şi acadieni care strigă: „Moarte spaniolilor!” se înfăţişează domnului Villère. Steaguri albe. Urale în cinstea preaiubitului Ludovic al XV-lea. În momentul culminant, steagul spaniol e dat jos. Ulloa şi soţia sa sunt duşi pe un vas pentru a nu fi omorâţi şi se semnează un memoriu, cerându-se destituirea lui Ulloa, bineînţeles adresat nu regelui Spaniei, ci preaiubitului Ludovic. În noaptea aceea, în Noul Orléans nu sunt decât cântece, chefuri, beţie. Mulatrele par mai frumoase, sărbătorind independenţa cu hohote de veselie. E o nuntă, şi veselii nuntaşi au dansat până în zori şi au băut până n-au mai putut; văzând că petrecerea se sparge, hotărăsc să se ducă până la dig şi să cânte o serenadă soţilor Ulloa. Cântecele lor sparg timpanele guvernatoarei, atât de delicată! Unuia mai îndrăzneţ îi vine o ultimă idee: taie odgoanele navei, ca s-o ia curentul. Până ce se pierde în

depărtare, o văd clătinându-se, fără a fi condusă, pe râu, ca o vagabondă. E o minune că *don* Antonio şi soţia sa sosesc, în viaţă, la Havana, şi că de la Havana pot să se întoarcă la Madrid, unde guvernatorul va da seamă despre misiunea sa regelui Carol al III-lea.

Pătrunzând în miezul faptelor, Noul Orléans nu se sinchiseşte nici de vărul descreierat, care domneşte la Paris, nici de vărul progresist, care guvernează la Madrid. Creolii, în casele lor de lemn, se lasă în voia unei vieţi senzuale, luând ca subiect de bârfă procesul pe care-l poartă iezuiţii în contra capucinilor. În cabarete, care, conform legii, trebuie să închidă la ora 9 seara, se bea şi se joacă până în zori, ca în cartierele, vesele din Paris: e multă cultură franceză. Pe străzile care devin impracticabile din cauza noroiului, se încrucişează negri şi albi: negrii, scăldaţi în sudoare, albii răsucindu-şi mustaţa. Toţi au timp pentru ceea ce spaniolii numesc: a schimba idei, a face proiecte, a inventa întâmplări, a urzi intrigi, pigmentând viaţa cu filosofie de cafenea. Imediat ce Ulloa dispare de pe scenă. Încep să se facă planuri. Ajung la ideea ca Noul Orléans să devină o republică independentă, guvernată de o adunare aleasă de popor. Se publică manifeste, se rostesc discursuri. Oraşul care a sfidat Franţa şi Spania se consideră triumfător. În fond, a învins Spania,

pentru că Spania era reprezentată de optzeci de soldaţi şi a nesocotit ordinele regelui Franţei, deoarece pe acesta Luisiana nu-l interesa câtuşi de puţin. Vorbind în cifre, Noul Orléans are 3000 de locuitori, iar întreaga Luisiana, 13.000. Când se anunţă că noul guvernator al Spaniei, O'Reilly, de origină irlandeză, va sosi cu o armată adevărată, cu o escadră de douăzeci şi patru de nave, hârtiile cu constituţie şi cu independenţa sunt aruncate degrabă la gunoi, se isprăveşte cu steagurile albe, dispare amintirea preaiubitului Ludovic şi pe străzi răsună strigătul: „Trăiască regele Carol al III-lea!" Se strigă cu puţin accent francez, dar cu convingere.

În piaţă, în faţa râului, trupele franceze se aliniază pentru a prezenta arma noului guvernator. În salvele de tun prin care e salutat şi a împuşcăturilor, în răpăit de tobe şi steaguri desfăşurate, intră generalul O'Reilly. Femeile se conving singure: „Evident, de un general aveam nevoie." *Te Deum.* Lafrénière, oratorul revoluţiei este cel dintâi care înaintează spre O'Reilly pentru a-i spune: „Venim, seniore, să o asigurăm pe excelenţa-voastră de supunerea coloniei la ordinele majestăţii-sale catolice şi preacreştine şi să arătăm excelenţei-voastră veneraţia ei pentru virtuţile şi talentele militare care v-au înălţat la demnităţile eminente cu care sunteţi învestit..."

Cu noul guvernator lucrurile devin serioase. I s-a cerut clemenţă, dar el nu renunţă să ordone o cercetare asupra rebeliunilor trecute. Noua colonie va începe să funcţioneze pe baza unei oportune pedepsiri. În piaţa publică e aprins un rug şi călăul negru arde manifestul în care era publicat memoriul cu nemulţumirile. Cei şase care sunt consideraţi instigatorii răzmeriţei împotriva lui Ulloa sunt condamnaţi la moarte; cum guvernatorul este însă o persoană cu sentimente nobile şi crede că e jignitor pentru colonie ca acela care să-i spânzure să fie un negru, şi cum nu există niciun alb care să fie expert în meserie, îngăduie ca victimele să fie împuşcate. Primul este Lafrénière, care rosteşte un ultim discurs: îi îndeamnă pe camarazii săi să nu se arate slabi, nu lasă să i se acopere ochii şi cere unui prieten ca legătura de ochi să fie trimisă soţiei sale ca s-o dea fiului său când va fi mare. Marquis, bătrân căpitan de marină, îi urmează exemplul: nu se lasă legat, îşi sfâşie cămaşa, îşi arată pieptul şi strigă soldaţilor: „Nătărăilor, trageţi!”

Cum se vede, totul foarte francez. Cei împuşcaţi formează lista primilor patrioţi. Cu ei, însă, trece furtuna. O’Reilly impune ordinea, colonia prosperă, populaţia spaniolă se înmulţeşte şi astfel se formează straturile umane ale acestui oraş, unde fiecare naţiune aruncă un grup de colonişti, fiecare continent pune o

culoare, fiecare limbă un accent, până ce ajunge să fiarbă una din acele spumoase supe cu multe zarzavaturi, glorie a bucătăriei universale.

În douăzeci de ani, populaţia se triplează. Guvernatorul creează Consiliul Municipal, organizează bugetul, stabileşte un impozit anual de 40 de *pesos* asupra biliardelor, tavernelor, cafenelelor şi birturilor, căci acestea abundă în Noul Orléans. Pentru fiecare butoi de rachiu care se împarte se plăteşte un *peso:* aceste încasări sunt cele mai importante. Se organizează o bibliotecă cu cărţi în spaniolă, franceză şi latină, pe care foarte puţini le citesc. Se deschide o şcoală, şi între textele care se studiază figurează Ovidiu, Cicero, Terenţiu, Iuliu Cezar: idei de ale despotismului luminat. Se creează tribunalul „Santa Hermandad”[21], care-i va urmări pe cei ce fură şi omoară în ţinuturi nelocuite; celor care aduc ofense lui Dumnezeu sau Preasfintei Fecioare li se va smulge limba; cel care cleveteşte împotriva regelui va fi biciuit.

În popor subzistă o urmă de spirit francez sau creol care se vădeşte în societate, în biserică. Mai mult decât oriunde, în cazul părintelui Dagobert. Dagobert e un călugăr cumsecade, grăsuţ, care iubeşte mai mult viaţa

---

[21] Forţele de poliţie şi de represiune în timpul Regilor Catolici, (n. trad.).

plăcută decât veşmintele de penitenţă. Dă zor slujbei într-un sfert de oră şi se duce să joace cărţi cu vecinii. În casa lui tronează câteva mulatre şi are – spune cu uimire şi făcându-şi cruci părintele Cirilo, care vine să-l viziteze – nu mai puţin de trei ceasornice şi tacâmuri de argint, când regulamentul spune că ar fi de ajuns o linguriţă de lemn pentru mestecarea cafelei. Întreaga populaţie e de partea părintelui Dagobert, împotriva părintelui Cirilo. De asemenea călugăriţele, care duc o viaţă mai mult decât plăcută. În jurul părintelui Dagobert şi a părintelui Cirilo se vor forma însă două partide, care vor agita mult timp pe cei din Noul Orléans, şi se naşte una din acele dispute fertile care plac atât de mult spaniolilor.

Spiritul spaniol, la rândul lui, e ilustrat de cele două vieţi ale părintelui Antonio. A sosit un capucin, purtător al unui mare secret: introducerea inchiziţiei. Şi a început să construiască închisori şi să organizeze sala de torturi, în ascuns de populaţie. Guvernatorul a aflat însă şi s-a înspăimântat: dacă va fi Inchiziţie nu vor mai veni imigranţi, şi coloniştii vor începe să emigreze. Guvernatorul a oprit lucrările şi părintele Antonio a plecat. Se întoarce însă curând ca simplu preot la Catedrală; trăieşte într-o casă foarte sărăcăcioasă, e sobru, doarme pe scânduri, se îmbracă cu aspra rasă carmelită, în picioare poartă sandale de lemn. El e cel

care acum binecuvântează toate căsătoriile, slujeşte pe toţi cei care pleacă din lumea asta, varsă apa botezului pe fiecare căpşor care răsare în clima caldă a oraşului. Timp de patruzeci de ani, părintele Antonio trece în felul acesta prin cea mai răscolită dintre lumi şi el, care ca inchizitor ar fi fost o figură sinistră, asupra căreia s-ar fi revărsat ura universală, ajunge să fie atât de iubit, încât, în ziua în care închide ochii, nu rămâne prăvălie deschisă şi nimeni prin case: toţi vor să urmeze sicriul sărăcăcios în care părintele Antonio merge, ca navigând, spre lumea cealaltă, pe apele întunecate ale poporului lui.

Luisiana a dobândit importanţă. Noul Orléans, tot. Mai mult oraş, devine centrul strategic pentru o nouă întreprindere: coloniile engleze din nord încep războiul lor de independenţă. Oliver Pollock, un irlandez bogat, întreprinzător, care pe vremea guvernatorului O'Reilly i-a ajutat pe spanioli cu nişte transporturi de făină, şi-a sporit capitalul în comerţul făcut cu colonia. Când izbucneşte revoluţia nordamericană, Pollock cumpără pentru revoluţionari, pe creditul lui personal, arme şi muniţii în valoare de aproape trei sute de mii de *pesos.* Acţionează ca agentul confidenţial al revoluţiei. Bernardo Gálvez, guvernatorul, îl ajută pe faţă. Spaniolii privesc cu plăcere această revoluţie împotriva

Angliei, duşmanul de totdeauna. Gálvez îi dă lui Pollock banii de care are nevoie şi, la rândul său, Consiliul Indiilor îi scrie guvernatorului, spunându-i că dacă Pollock nu poate restitui la timp banii, să nu fie presat, iar creanţele lui să fie socotite ca numerar şi depuse în casa de bani.

Spania şi Franţa sunt hotărâte să-i ajute pe revoluţionarii nordamericani. Contele Aranda, ambasadorul Spaniei la Paris, a fost primul care a sfătuit guvernul său asupra modului în care să acţioneze: să le trimită bani, arme şi muniţii prin intermediul particularilor care navighează, bucurându-se de libertatea mărilor, şi prin ofiţeri izolaţi, care să meargă să-şi ofere serviciile, simulând că sunt fără slujbă. În Pensacola şi Jamaica, Franţa şi Spania îşi au spionii lor. La Santo Domingo se pune la dispoziţia revoluţionarilor o jumătate de milion de lire şi altă jumătate de milion în arme, care pleacă din porturile Franţei. Caron de Beaumarchais, autorul *Bărbierului din Sevilia* şi al *Nunţii lui Figaro,* fundează o societate pentru trimitere de ajutoare, cu o mare flotă şi cu calele pline de material pentru armată. Franklin, în Franţa, este centrul de atracţie generală, iar contele Aranda este dintre primii care au avut întrevederi cu el. Deşi Franklin nu ştie nici franceza nici spaniola şi Aranda nu ştie engleza, reuşesc să înţeleagă, unul, ceea

ce vrea America, celălalt, bunăvoinţa Spaniei. În Spania vine în secret trimisul nordamerican şi se organizează o întreagă comedie pentru a-şi îndeplini misiunea fără să ajungă până la curte. Faptele însă se descoperă atât de vădit, dorinţele sunt atât de clare, încât Spania sfârşeşte prin a declara război monarhului englez. Şi, pentru binele revoluţionarilor, îl va face luând ca bază de plecare tocmai Noul Orléans.

Bernardo Gálvez, guvernatorul, nu are decât douăzeci şi unu de ani, e impulsiv, îi detestă în mod cordial pe englezi, este inteligent şi întreprinzător, şi are sprijinul total al Spaniei. Familia lui Gálvez este acum una dintre cele mai strâns legate de treburile Americii. Tatăl lui Bernardo este guvernator al Guatemalei, iar unchiul său, ministru general al Indiilor. Imediat ce izbucneşte războiul, capturează toate navele engleze care sunt la îndemână, într-o scurtă campanie, ia Baton Rouge, apoi se întoarce, asediază Pensacola şi o vede predându-se în mâinile lui. Acesta este cel mai de seamă fapt de război săvârşit de el. Când *don* Bernardo intră triumfal în oraş, îl însoţeşte un căpitan, care va ajunge celebru: căpitanul Francisco de Miranda. Întreaga Florida occidentală rămâne în puterea spaniolilor. Ceea ce Carol al III-lea trebuise să cedeze pentru ca englezii să-i restituie Cuba, e cucerit de cutezătorul tânăr.

În timp ce Bernardo duce această campanie, *don* Matias, tatăl lui, întreprinde campania în America Centrală, cu asemenea succes, încât, ca recompensă, e numit vicerege al Mexicului: i-a alungat pe englezi din fortul San Fernando de Omoa, i-a atacat şi i-a învins în aşezările de lemn din Honduras, i-a urmărit pretutindeni.

De data aceasta, cei din Noul Orléans îl iubesc nu numai pe guvernator care s-a comportat atât de bine, ci şi pe soţia lui. E frumoasă, inteligentă, bună şi, culme a perfecţiunii, s-a născut în Noul Orléans. La moartea lui *don* Matias, Bernardo îi succede în demnitatea de vicerege al Mexicului. Acum se simte un mare senior, şi la Chapultepec construieşte un adevărat palat ca reşedinţă a sa şi a creolei din Luisiana.

Moare Ludovic al XV-lea. Moare Carol al III-lea. Amintirea lui. Ludovic al XV-lea rămâne în picioarele unor scaune şi în istoria doamnei de Pompadour. Se suie pe tron Ludovic al XVI-lea. Vine revoluţia. Franţa inventează lucruri extraordinare, ca maşina de tăiat capete, un cântec de război şi steagul republicii. Apare apoi primul consul, generalul Napoleon Bonaparte. În Spania, casa de Bourbon trece de la lumină în tenebre. Carol al IV-lea e un biet rege de ruşine. Regina Maria Luiza este subiectul de bârfă al tuturor cumetrelor din

Madrid. Despre ea şi Godoy, favoritul ei, cântă lumea, pe stradă, strofe indecente. Regele Carol îl spionează pe fiul său, Fernando; Fernando îl trădează pe tatăl său; poporul îl aruncă pe Carol, ca pe un gunoi, şi-l încoronează pe Fernando. Curtea e la înălţimea tatălui şi fiului său. De partea cealaltă a Pirineilor se află adevăratul vultur francez: Napoleon, care face şi desface regate şi republici cu predispoziţia naturală a celui care nu e născut pentru altceva.

Napoleon hotărăşte să pună mâna pe Luisiana. Negrii din Santo Domingo s-au răsculat şi el vrea să-i supună şi să restabilească imperiul francez din America. Noul Orléans trebuie să revină în stăpânirea Franţei şi să se transforme în centrul său de aprovizionare din Marea Caraibelor. Napoleon ştie că la curtea decadentă a lui Carol al IV-lea domneşte aceeaşi idee pe care mai înainte a avut-o Franţa despre Noul Orléans: că e o sursă de prea multe probleme ca să merite să-ţi baţi capul cu ele. Şi prin tratatul de la San Ildefonso, Carol al IV-lea cedează Luisiana primului Consul, în schimbul unui regat pe care acesta îl inventează – Etruria – care va fi dat ducelui de Parma. Într-o bună zi soseşte prefectul colonial Laussat, să ia în posesie colonia în numele lui Napoleon. În proclamaţia lui spune: „Separarea Luisianei de Franţa este una dintre cele mai ruşinoase amintiri care au pătat analele

monarhiei sub o guvernare slabă şi coruptă, care, după un război infam, a semnat o pace fără onoare... Imediat ce Franţa, printr-o succesiune prodigioasă de triumfuri în ultima revoluţie, şi-a redobândit libertatea şi gloria, îşi întoarce ochii spre Luisiana... Pentru ca lucrurile să se poată reîntoarce la ordinea lor naturală, a fost necesar să apară un bărbat căruia să nu-i fie indiferentă naţiunea, măreţia, mărinimia sau justiţia; care uneşte cel mai extraordinar talent pentru cuceriri cu acela, cu totul excepţional, de a obţine prin ele cele mai fericite rezultate şi care, prin ascendentul personalităţii sale, provoacă în acelaşi timp spaimă duşmanilor săi şi încredere aliaţilor. De acum înainte acest bărbat va conduce destinele Franţei şi ale Luisianei şi va asigura fericirea lor."

La puţin timp, „acest bărbat" vinde Luisiana Statelor Unite. Şi distinsul domn prefect, într-un balcon din piaţă, coboară steagul Spaniei, cu multă solemnitate, şi-l înalţă pe cel al Franţei, cu multă solemnitate, şi coboară pe cel al Franţei, cu multă solemnitate, şi-l înalţă pe cel al Statelor Unite, cu multă solemnitate.

XVIII
Revoluţia franceză şi negrii din haiti

„De sticlă sunt ochii de viperă;

pe băţ se-mpleteşte vipera;
cu ochii de sticlă pe băţ,
cu ochii de sticlă.
Vipera merge fără picioare;
vipera-n iarbă se-ascunde;
mergând se ascunde în iarbă,
fără picioare mergând.
Mayombe, bombe, mayombe!
Mayombe, bombe, mayombe!
Îi tragi cu securea şi moare;
trăzneşte-o!
Nu cu piciorul, că muşcă,
Nu cu piciorul că fuge!”[22]

Nicolas Guillén

Din toate Antilele, nicio colonie nu a avut importanţa pe care o are Haiti sau Santo Domingo, cum se obişnuieşte să se spună. În niciuna din celelalte insule nu sunt colonişti mai bogaţi, comerţ mai înfloritor, plantaţii mai frumoase. În Jamaica, englezii au adunat avuţii, dar nu până într-atât încât insula să atârne în destinul britanic. Într-o bună zi, Cuba alunecă din mâinile Spaniei, aproape fără ca ea să observe. Haiti, în

---

[22] Poemul acesta se intitulează *Sensemayá,* iar versiunea română, aparţinând lui Eugen Jebeleanu, a apărut în volumul *Poeme cubane,* Editura Minerva, „Biblioteca pentru toţi“ Bucureşti, 1976 (n. trad.).

schimb, insuflă viaţă oraşelor Marsilia, Bordeaux, Nantes. În porturile din Haiti sosesc, anual, 1500 de vapoare. Marsilia nu ajunge la o asemenea cifră. În cele 750 de nave, destinate exclusiv comerţului cu Haití, lucrează 24.000 de marinari. La Bordeaux există şaisprezece fabrici pentru rafinarea zahărului din insulă: acolo se importă zahăr, se exportă brandy şi mai există încă vreo sută de industrii mici care se nasc pe lângă distilerii. Negustorii din Nantes au învestit în insulă cincizeci de milioane. Toată ciocolata care se consumă în Franţa e făcută cu praf de cacao din Haití. Pe lângă cacao, insula mai exportă şi şaptezeci şi trei de milioane de livre de cafea, şase milioane de livre de bumbac. Toate acestea sunt rodul muncii negrilor. Ei au tăiat pădurile, ei au plantat cafeaua. Ei descarcă vasele, mătură casa patronului, cară trestia de zahăr la instalaţii. Negrul e o altă bogăţie, alt animal. Navele aduc negri şi brandy.

Bogătaşii au un număr nesfârşit de catâri, vaci, negri. Nantes, Bordeaux şi Marsilia învestesc bani în ţesătorii, în fabrici, în negri. Aşa se naşte acea burghezie bogată care va face revoluţia. Oameni satisfăcuţi, mândri de industria lor, de viaţa pe care au dat-o portului, de frumuseţea coloniei Haití, cu câmpuri de cafea care, înflorite, par valuri de spumă şi cascade de purpură la vremea rodului şi cu casele sclavilor, văruite în alb,

care se ivesc printre steagurile verzi şi ciorchinii monstruoşi ai bananilor. În centrul plantaţiilor, casele mari ale stăpânilor, ogrăzile şi capela şi copilaşii albi pe care-i leagănă sclavele, cântându-le în dialect creol cântece din Africa. Peste tot, semne de bogăţie şi prosperitate. Râurile pot fi trecute pe poduri cu solide arcuri romane; apa e dusă la instalaţiile de zahăr prin apeducte de piatră. Coloniştii vorbesc de aceste lucruri nu numai cu satisfacţia naturală pe care o dă banul, ci şi cu bucuria de a fi săvârşit o operă de salvare umană, deoarece i-au scos pe africani din înfiorătorul infern al patriei lor pentru a-i aşeza în dulcele paradis de la Haiti.

O jumătate de milion de negri se află la Haití; albi, 30.000. La fiecare alb care îi priveşte cu biciul în mână sunt şaisprezece negri care muncesc pentru el.

Port-au-Prince are edificii frumoase. Mulatrii bogaţi trăiesc în felul european. Trei companii teatrale îi distrează pe albi şi pe mulatri cu piesele *Le légataire universel, Cartouche, L'Ecole des Pères,* în sfârşit, toate piesele care le sosesc de la Paris. Înfloresc teatrele şi se îmbogăţesc impresarii la Cap François, cunoscut ca Parisul Antilelor. Un Paris cu mici inconveniente. Când plouă, nimeni nu poate ieşi două zile din casă: străzile se preschimbă în râuri de noroi. Serviciul de canalizare se conduce după vechea formulă: Vine apa, să scape

cine poate! Dacă însă vine bărbierul acasă e o adevărată plăcere să-l vezi sosind, „cu haina lui de mătase, cu pălăria sub braţ, spada la cingătoare şi bastonul în mână, urmat de patru negri; unul îl piaptănă pe client, altul îi face frizura, al treilea ondulaţiile, al patrulea, ultimele retuşări. Bărbierul este atent, supraveghindu-le munca şi la cea mai mică neglijenţă îi dă un pumn negrului, care îşi continuă lucrul fără a crâcni, chiar dacă trebuie să se ridice de pe jos. După care, terminată treaba, frizerul pleacă cu aceeaşi eleganţă şi demnitate cu care a sosit la casa clientului...” La Cap se află loja din Filadelfia, unde fraţii masoni bogaţi se reunesc pentru a vorbi de enciclopedie şi de progres. Oraşul are 20.000 de locuitori şi 10.000 de sclavi. Unele mulatre sunt nemaipomenit de frumoase. Există cabarete şi case de plăceri. Din şapte mii de mulatre, cinci mii trăiesc pentru a-i distra pe cavaleri. Doamnele de viţă sunt, pe bună dreptate, geloase pe mulatre. Şi albii bogaţi pe mulatrii bogaţi.

Pe străzile Parisului din Antile se obişnuieşte să fie biciuiţi negrii. Pe răni li se pune lămâie şi sare ca să nu se infecteze. Unei bucătărese i se arde o prăjitură în cuptor: stăpâna vine la bucătărie ca s-o certe pentru această greşeală care o va pune într-o situaţie neplăcută faţă de de musafirii ei: Aruncaţi-o pe negresa asta în

sobă – le spune celorlalte – şi în timp ce bucătăreasa piere, arsă pe jăratic, doamna se întoarce să se ocupe de invitaţi cu ceremonioasă curtenie. La ţară, pentru greşeli mai mici, negrii sunt îngropaţi de vii, lăsându-le afară numai capul uns cu miere, ca să vină furnicile şi să termine treaba. Evident nimeni nu face cu plăcere asemenea lucruri. Un negru costă bani şi să-l pierzi e ca şi cum ai da foc unei case. Trebuie însă să o faci fiindcă numai în felul acesta se obţine ascultare de la ceilalţi. Când doamnele se duc în piaţă, unde traficanţii de negri scot din corăbii marfa lor, ele îl examinează pe fiecare sclav, pipăindu-l peste tot. Apoi, pentru a nu lăsa o impresie de familiaritate, îl scuipă în faţă. Negrul e cumpărat, marcat cu fierul şi imediat pus la muncă.

Să aduci negri din Africa e o întreagă problemă. Se revoltă în ţarcurile în care sunt adunaţi, se revoltă pe corăbii. Nu există altă soluţie decât să fie prinşi cu cătuşe pe paturi lungi ca nişte tejghele, de unde sunt scoşi, în lanţuri, o dată pe zi. Pentru a câştiga loc sunt puşi câteodată atât de înghesuiţi încât nu se pot lungi decât pe o parte, „ca lingourile”. Afurisiţii de ei au o ciudată înclinare spre sinucidere. Uneori sunt obligaţi să danseze pe puntea vasului ca să-l distreze pe căpitan şi cei mai agili sar peste bord şi se aruncă în mare.

Negrul MacKandal a organizat odată o revoltă. Era un orator extraordinar. Vorbea cu diavolul. În păduri

se auzea răsunând toba Vodú şi la lumina torţelor negresele executau dansuri indecente. Îl adorau pe negrul MacKandal. Toate negresele se îndrăgosteau de el ca şi cum le-ar fi dat băuturi fermecate. Negrul era ciung şi orice lucru părea că-l face o umbră mutilată din infern: într-o limbă îndrăcită spunea lucrurile cele mai îngrozitoare. „Să isprăvim cu albii – a propus într-o noapte în adunarea Vodú. În aceeaşi zi vom otrăvi puţurile din toate plantaţiile, vom da foc caselor, vom sfârteca pe albe şi pe albi şi nu vor mai fi biciuiri, nici stăpâni, nici sclavi”. S-a aflat de cele puse la cale. MacKandal a fost ars de viu. A rămas însă, plutind în aer, poemul în „alexandrini sălbatici” pe care-l declamase MacKandal în Vodú, primul imn închinat libertăţii, un imn feroce, care se termină spunând cum Dumnezeu cere răzbunare împotriva albilor care i-au făcut să sufere şi să plângă pe negri, şi cum va şti să asculte chemarea acestora pentru eliberarea lor:

„Bon Díeu qui fait soleil,
Qui claire nous en haut,
Qui souleve la mer,
Qui fait l’orage gronder...
Jetez portraits Dieu blanc
Qui soif d’leau dans yeux nous

Coutez la liberte qui nan coeu à nous tous!...”[23]

Este *Marseilleza* pe care într-o franceză creolă a compus-o negrul Mackandal, cu patruzeci de ani mai înainte ca francezii să fi luat Bastilia.

Regele Ludovic al XIV-lea decretase un corp de legi pentru ocrotirea negrilor. Ele au fost proclamate mai întâi în insule, apoi în Luisiana. Făcând aceasta, Franţa a imitat ordonanţele emise în Spania în favoarea indienilor. „Pentru a menţine disciplina în biserica catolică, apostolică, romană şi pentru a reglementa cele ce privesc starea şi calitatea sclavilor în insulele noastre”. Legea nu cuprinde decât şaizeci de articole. Începe prin a stipula că evreii trebuie să părăsească insulele, ca duşmani ai creştinătăţii, în termen de trei luni, sub pedeapsa arestării şi confiscării bunurilor lor. Sclavii trebuie să fie botezaţi, fiii proveniţi din concubinaj vor fi liberi, sclavii nu vor lucra în zilele de sărbătoare, li se va da atâtea livre de făină de manioca pe săptămână şi două veşminte pe an. Hotărăşte că dacă sclavul atacă pe stăpânul său sau pe soţia acestuia să sufere pedeapsa cu moartea, că dacă fură o oaie, o capră, o găină, să fie pedepsit cu biciuirea şi însemnat

---

[23] *„Domnul soarele îl face / cu lumina lui de sus, / tot el marea răzvrăteşte / şi bubuie în furtună, / Azvârle. Doamne, chipurile albe / însetate de lacrimile noastre, / drum dă libertăţii sădite / în inimile noastre, tuturor...* " (Fr.).

pe spate cu o floare de crin făcută cu fierul înroşit... că dacă fuge să i se taie urechile şi să fie însemnat cu floarea de crin, iar dacă recidivează de trei ori, să fie executat...

La urma urmei, codicele e o garanţie pentru sclavi: uneori are şi o umbră de bunătate şi, oricum, e o lege. Dacă nu se aduce la îndeplinire, tot e o speranţă. „Atunci când stăpânii cred că sclavii o merită, vor putea să-i pună în lanţuri sau să-i biciuiască cu nuiele sau cu frânghii, dar să nu-i tortureze şi nici să le mutileze vreun membru, sub pedeapsa de a-şi pierde sclavii şi de a fi urmăriţi în justiţie”. Le Jeune, moşier în Plaisance, nu ţine seama de aceste legi. Pe plantaţiile lui de cafea au murit câţiva sclavi şi se crede că au fost otrăviţi. Ia informaţii, omoară patru negri şi supune la tortură două femei. Le dislocă picioarele şi braţele, le arde tălpile şi le pune nişte zgărzi de fier. Este atât de rafinată cruzimea cavalerului, încât negrii se adresează justiţiei. E un adevărat scandal, şi Le Jeune s-a pus în afară oricărei legi. Se apără aducând ca dovadă a otrăvirii o cutie care se află în posesia negreselor, în care s-ar găsi otrava. Cutia e deschisă dar nu e nimic în ea. Dacă Le Jeune este însă amendat, va fi un triumf pentru negri. E o chestiune de principiu. Proprietarii din Haití o văd foarte limpede şi se mobilizează cu toţii să-l apere pe Le Jeune: întruniri ale lojei, memorii,

manifeste, discursuri. Achitarea lui Le Jeune.

În 1760 vine ca intendent Jean-Etienne Bernard de Clugny. Cu ardoarea celor treizeci şi unu de ani ai săi, cu o excelentă iniţiere în viaţa administrativă a Franţei, pătruns de ideile enciclopediştilor, propagă ideea unei cârmuiri proprii, se opune aristocraţiei care vrea să pună stăpânire pe armată, plănuieşte o reformă totală a insulei. De data aceasta, birocraţia e cea care reacţionează împotriva lui şi-l obligă să se întoarcă în Franţa. Clugny, din intendent la Haiti, ajunge să fie unul dintre cei mai mari economişti ai Franţei şi succesorul lui Turgot, sub Ludovic al XVI-lea.

Lumea e agitată. Burghezii ţin atât de multe discursuri, se impun atât de stăruitor datorită banilor, e atât de învederată josnicia nobililor, încât se naşte ideea revoluţiei. Albii din Haiti vor să aibă reprezentanţi în Stările Generale, la fel ca şi locuitorii din Marsilia, Dieppe sau Nantes. Ei sunt partea naţiunii franceze, a naţiunii în ceea ce are ea mai bogat şi mai productiv. E un lucru nou că în Stările Generale vor să meargă delegaţi ai coloniilor, dar nu degeaba sunt în prag de revoluţie, şi alături de colonişti se găsesc, în oraşele comerciale ale Franţei, cei ce trăiesc din colonii şi ei sunt, într-un anumit fel, în fruntea noii politici. Coloniştii vor să guverneze ei înşişi insula, aşa cum a

spus Clugny, şi să scuture jugul unei birocraţii alese de rege. E aceeaşi ambiţie ca a francezilor din Franţa. Este dorinţa legitimă a celui care are bani să vrea să aibă şi conducerea. Cu dreptul de a o face, sau fără el, coloniştii organizează la Haití adunarea lor şi aleg reprezentanţi pentru Stările Generale. Aceştia sunt conduşi cu muzică la plecarea din port. La Paris, coloniştii se reunesc în casa marchizului de Massiac, proprietarul unei fabrici de zahăr şi comerciant cu indigo. Haiti vrea să aibă adunarea sa proprie, să decreteze propriile sale impozite şi să păstreze tot mai puternică şi mai pură casta proprietarilor albi, fără interferenţe din partea coroanei.

În Stările Generale se discută dacă pot face parte din ele delegaţii din Haití. Coloniştii pretind că le revin 24 de mandate. Brissot, care face parte din Asociaţia Prietenilor Negrilor, la fel ca şi Mirabeau, protestează indignat: „Domnii aceştia – spune – îi socotesc pe negri din insulă şi-i ridică la rangul de oameni numai pentru a obţine reprezentarea lor, dar nu vor să-i reprezinte decât ca să-i degradeze şi să-i pună mai prejos decât restul oamenilor.” Mirabeau e mai categoric: „Sclavii, sau sunt oameni sau nu sunt; dacă proprietarii plantaţiilor îi consideră oameni, să-i elibereze şi să-i facă electori sau eligibili, ca să vină şi să-şi ocupe locurile în această adunare; dacă nu e cazul, va trebui oare ca noi

să calculăm numărul de deputaţi care revin naţiunii franceze, ţinând seama de recensământul de catâri şi cai?”

Coloniştii, cerând admiterea în Stările Generale, au deschis implicit discuţia asupra problemei negrilor. În Anglia a început să se formeze o şcoală de apărători ai libertăţii sclavilor. Are origini ciudate această nouă politică la nişte oameni care până mai ieri au cerut monopolul comerţului cu negri. Adam Smith şi Arthur Young, „precursorii noii ere, condamnă sistemul sclaviei ca fiind cel mai costisitor din lume”. Şi englezii descoperă că a fost o favoare divină pierderea coloniilor din America de Nord, căci în Indii se produce totul mai ieftin. Pitt dezvăluie că jumătate din negrii pe care englezii îi duc în Antile sunt vânduţi ca sclavi francezilor din Haití, şi acum înflorirea insulei nu face decât să aducă prejudicii imperiului englez. De ce nu se aduce zahăr din Orient? Şi încep chiar cu mult succes s-o facă. E mult mai bine să aibă lucrători liberi în Indii, cu un *penny* pe zi, decât sclavi costisitori în Antile şi ia astfel naştere „*Abolitionist* Society”, care publică nişte cataloage atât de umanitare. Spiritele franceze cele mai generoase sunt captivate de asemenea frumoase cuvinte. Şi aşa apare în Franţa societatea Prietenii Negrilor cu Mirabeau, Brissot,

Condorcet, Pétion...

Bieţii negri din Haití sunt foarte departe de a şti ce gândesc şi ce fac aceşti neprevăzuţi apărători ai lor, dar negrii bogaţi, cei care s-au emancipat şi mulatrii nu numai că profită de aceste dispute, ci vor să-şi deschidă drum pentru a ajunge în Adunarea Stărilor Generale. Mulţi dintre ei şi-au făcut educaţia în Franţa, unde culoarea nu reprezintă un impediment prea mare, dar sunt în permanentă luptă cu albii bogaţi din Santo Domingo. Albii îi urăsc din două motive: pentru că aceşti negri sunt mai aproape de fraţii lor de culoare – părinţii multora dintre ei fiind încă sclavi – şi pentru că acum, în cazul unei revolte, mulatrii se vor bizui pe sprijinul negrilor, şi, în plus, întrucât cheltuiesc mai puţin decât albii, ajung să fie bancherii acestora, iar albul trebuie să treacă prin umilinţa de a cere bani de la ei. Se emit ordonanţe ca mulatrii să nu poarte spadă, să nu li se vândă pământuri decât în anumite părţi ale insulei, să nu li se spună domnule sau doamnă. Mulatrii merg însă înainte. Acum sunt contrarevoluţionari. Împotriva revoluţiei burgheze a proprietarilor de pământ ridică stindardul monarhiei. Faţă de albii care fac opoziţie guvernatorului, guvernatorul caută sprijin la mulatri, şi astfel deviza monarhiei acoperă deopotrivă birocraţia şi pe mulatri. Albii duc o luptă pe viaţă şi pe moarte împotriva

acestora. Mulatrii ajung până în Adunarea Naţională din Paris şi aici, în una din acele zile de exaltare democratică şi de promisiuni nemăsurate, un vechi proprietar exclamă: „Nu numai că trebuie recunoscute drepturile mulatrilor, ci dată şi libertatea negrilor”. Mulatrii, la rândul lor, fac lucruri foarte inteligente: memoriile lor sunt însoţite de un discret ajutor pentru cheltuielile adunării, constând dintr-un milion două sute de mii de *pesos.* La Haití, albii trec la represalii: cine proclamă drepturile mulatrilor e spânzurat.

Acum însă mulatrii sunt puternici. Oge, unul dintre ei, prieten cu oamenii cei mai importanţi din Adunare, hotărăşte să înceapă revoluţia în Haití. Porneşte la luptă şi e învins. Albii îl sacrifică după ce e anchetat cu o cruzime rafinată. Sentinţa constă în a-i zdrobi cu lovituri de ciocan braţele, picioarele, coastele şi a-l lega cu faţa la cer până ce Dumnezeu se va îndura de el să-i ia viaţa. Când moare, capul lui e atârnat ca un trofeu pe drumul ce duce la Dondon, satul lui. Parisul se îngrozeşte la aflarea veştilor. Robespierre declară în Adunare că e mai bine ca Franţa să-şi piardă coloniile dacă acesta este preţul care trebuie plătit pentru libertate.

Negrii spionează ceea ce vorbesc albii. Negrii privesc luptele mulatrilor. În adâncul pădurilor, negrii bat

tobele şi cântă: Mai bine să murim decât să continuăm să fim sclavi!

Nimeni nu şi-a închipuit, nimeni n-avea să-şi închipuie. Cristhope, un servitor de la hotelul din Cap François, râde în timp ce întinde faţa de masă şi-i ascultă pe albii furioşi. Râde de asemenea şi vizitiul domnului Bayon de Libertat, care este negrul Toussaint. Râde chiar şi Dessalines, care e mai prejos decât toţi: sclav al unui negru. Aceştia sunt cei care nu fac nimic: ascultă, şi asta e tot. Şi mai ascultă şi chemarea tobelor în Vodú. Cu mai puţin zgomot decât alunecarea unui şarpe, sclavii care duc mesajul pentru Vodú aleargă de la un grup la altul. Într-adevăr nu par oameni: par umbre.

Niciodată Vodú nu i-a făcut pe credincioşii lui să tremure, să asude, să râdă cu dinţii albi, sub priviri umilite, ca în acea noapte hotărâtoare pentru negri. În timp ce năpârca vrăjită alunecă mişcându-şi inelele, mulţimea negrilor, veniţi pe toate potecile în afluenţă mare la altarul magic, depun jurământul. Albii au crezut că e vreo umbră. Şi nu pricep că tobele cheamă la judecată. Negresele par mai elastice decât însuşi şarpele. Torţele pictează cu sânge frunzele pe ramurile copacilor şi sudoarea ce curge pe şoldurile negreselor. Credincioşii sug sângele unui porc, care le lasă în gură un gust sărat, preludiu de aventură. Boukman, Biassou,

Jean Français scot strigăte de război:

„Eh! Eh! Bombam ben! Hen!
Canga cafio te
Canga moune dele
Canga doki la
Canga li...”

Da: Mai bine morţi decât sclavi! În Haití nu s-a mai trăit altă noapte cu atâta emoţie şi încordare ca această noapte a marelui Vodú: astăzi, 14 august, 1791!

Şi se ivesc zorile. Palmierii, bananii, vârfurile dealurilor se profilează încă pe un cer trandafiriu când flăcările încep să cuprindă instalaţiile şi plantaţiile de trestie de zahăr, casele stăpânilor de sclavi. Strigătele negrilor izbucnesc ca din mii de trâmbiţe. Râsetele lor taie ca fierăstrăul. Din fiecare casă, din fiecare albie de râu, din fiecare pădure ţâşneşte un negru cu o torţă. De la Cap François până la păduri nu se vede decât un rug care creşte, tot creşte, între strigătele de groază ale albilor şi ale mulatrilor şi cele de bucurie ale negrilor. E ca un val de lavă, spune Waxman. Melasa uşoară din instalaţiile de zahăr dă roate în aer, se învârteşte, urcă, dansează, zboară ca fulgii de zăpadă. Norul de fum se vede de la o distanţă de multe leghe. Cuţitele negrilor, care fulgeră în aer, îi despică pe albi. Sângele curge şi

mai abundent, stropeşte întregul pământ din Haití, iar negrii, ca posedaţi de demon, par a sări peste flăcări cu mănuşi şi ciorapi roşii. Pe un tâmplar l-au băgat între două scânduri şi l-au tăiat cu fierăstrăul. Pe un proprietar l-au bătut în cuie de uşa casei sale şi i-au retezat picioarele. Timp de trei săptămâni nu se deosebeşte ziua de noapte. Vântul poartă fulgii albi ai trestiei de zahăr aprinse, legănându-i peste oraş, ducându-i spre port, spre păduri.

Încep represaliile. Stăpânii îi întrec în cruzime pe negri. Se răzbună cu vârf şi îndesat. De-a lungul drumului care duce la Cap François nu se văd decât negri spânzuraţi de copaci. Negrii omorâseră două sute de albi. Albii spânzuraseră zece mii de negri. Două sute optzeci de proprietăţi sunt acum două sute optzeci de câmpuri de cenuşă. Au fost arse două milioane de dolari. Spectacolul a durat două luni. Şi era numai începutul.

Vizitiul domnului Bayoil de Libertat are vreo patruzeci de ani. Tatăl lui era şef de trib, principele Guiaou-Guinou. Albii l-au vânat, şi în felul acesta a ajuns în Haití. Toussaint a fost în copilărie foarte debil, însă tăcut, hotărât, inteligent. S-a oţelit. A devenit cel mai bun călăreţ din împrejurimi: a ajuns să i se spună Centaurul Savanelor, acelaşi nume care mai târziu i se va da lui Bolívar. S-a făcut iubit de stăpânul său. A fost

botezat, a învăţat să citească, alt negru i-a servit drept dascăl şi l-a învăţat virtuţile ierburilor. A ajuns vizitiu, slujbă foarte înaltă pentru un negru. Mai mult încă: îndeplineşte funcţii de majordom. A citit *Comentariile* lui Iulius Cezar, *Istoria războaielor* a lui Herodot, *Fanteziile* mareşalului Saxoniei. Lectura care l-a influenţat cel mai mult a fost cartea abatelui Reynal: *Istoria filosofică şi politică a aşezărilor europene în cele două Indii.* Acolo a găsit cuvintele care anunţă insurecţia. Abatele spune că sclavii sunt trataţi mai rău decât câinii, dar vede fulgerele care anunţă furtuna. „Singurul lucru de care e nevoie e un şef valoros. Cine va fi? Nu există îndoială că el va trebui să apară: va veni şi va ridica stindardul sacru al libertăţii." Când vizitiul meditează asupra acestor cuvinte, devine tăcut şi le mai citeşte o dată şi visează...

Negrul Toussaint nu s-a dus la Vodú. E catolic: nu vrea asasinate, nici incendii. Vrea libertatea negrilor şi nimic mai mult. Pe pământurile domnului Bayon de Libertat nu sunt incendii. Toussaint le-a poruncit sclavilor să facă pace. L-au ascultat. Majordomul are ceva care impune respect. Toussaint tace, dar vede totul. Vede valul de răzbunare a albilor, care îneacă în sânge poporul său, vede mânia negrilor, care pune cunună de flăcări pădurilor. Şi că nu e cu putinţă să rămâi neutru. Pe stăpâna moşiei o pune la adăpost şi

înlesneşte, plecarea familiei în Statele Unite. El intră în armata rebelă. Şefii nu cred în el, deoarece nu l-au văzut din prima zi, când toţi au sărit ca tigrii să proclame răzbunarea. Toussaint are însă o putere magnetică. Faptul că ştie să citească, faptul de a fi petrecut ani şi ani în tăcere, cunoaşterea ierburilor, care-i dă ceva de vrăjitor, demnitatea ţinutei sale şi felul în care îşi afirmă ideile îl ridică în ochii celorlalţi. E primit ca medic. După puţină vreme devine şeful rebelilor. Va sfârşi prin a-l face pe Napoleon să-şi piardă răbdarea, şi va fi considerat drept unul din oamenii cei mai mari ai secolului său. Lamartine va scrie un poem al cărui erou va fi Toussaint. August Comte îl va exalta în *Calendarul Pozitivist.* Chateaubriand, în *Memorii de dincolo de mormânt,* îl va acuza pe Napoleon de crima de a-l fi asasinat pe Toussaint.

În Franţa sunt citite cu groază relatările despre negrii răsculaţi. Albii şi mulatrii se vor uni împotriva duşmanului comun. Se alcătuiesc comitete de patrioţi, adunări de personalităţi, se fac gesturi frumoase, în care albii le spun mulatrilor: „Suntem fraţi, să uităm greşelile noastre reciproce, să ne iertăm insultele, să acţionăm uniţi pentru pacea Franţei şi bunăstarea publică”. Adunarea naţională proclamă egalitatea

albilor, mulatrilor şi a negrilor liberi. La Haiti albii oferă o somptuoasă masă mulatrilor, mulatrii, un somptuos banchet albilor. Primarul din Le Cap spune: „Disensiunile care au domnit până acum trec în istorie: pentru noi nu există diferenţe de culoare: nu vor exista decât cetăţeni liberi şi sclavi. În ceea ce-i priveşte pe sclavi, este evident că n-o să-i aducem din Africa, cheltuind imense capitaluri, pentru ca să-i facem cetăţeni francezi liberi la Haití”.

Toussaint şi-a alcătuit o armată. Şase mii de oameni i se alătură, hotărâţi să învingă sau să moară. Se ivesc din păduri negri înarmaţi cu bâte, cuţite şi securi, şi generalii se împodobesc cu panglici, decoraţii şi cu toate lucrurile strălucitoare care le cad în mâini. Titlurile cu care se învestesc nu sunt dintre cele mai modeste: toţi sunt amirali, generalisimi, generali de brigadă. Unul se intitulează vicerege al tuturor teritoriilor cucerite. Cu toţii sunt împotriva revoluţiei burghezilor. Deodată soseşte ştirea cea mare: revoluţia l-a decapitat pe Ludovic al XVI-lea: aproape de necrezut. Să se reteze capul unui rege! Toussaint spune: „Noi trebuie să avem un rege: să trecem la Santo Domingo, sub steagurile lui Carol al IV-lea, regele Spaniei, şi să luptăm cu ei împotriva republicanilor din Haiti.” Şi, la Santo Domingo, se poate vedea torentul de

fildeş negru, cu strigăte sălbatice de bucurie. Spaniolii, care sunt în război cu Franţa, oferă libertate tuturor sclavilor care păşesc pe pământ spaniol, iar pe căpeteniile lor le confirmă în titlurile de generali şi generali de brigadă. Toussaint cunoaşte acum o mare ascensiune şi numele lui începe să circule ca un talisman. Neobosit, aproape că nu coboară de pe cal, se află în toate locurile primejdioase, este omul care deschide drumul spre libertate; acum nu mai semnează Toussaint pur şi simplu, ci îşi inventează un nume de luptă: Toussaint l’Ouverture: „Fraţi şi prieteni, eu sunt Toussaint l’Ouverture; poate numele meu vă este cunoscut; am venit să vă răzbun. Dorinţa mea e ca libertatea şi egalitatea să domnească la Haití. Am venit s-o cuceresc. Veniţi, uniţi-vă cu noi, fraţilor, şi alături de noi luptaţi pentru aceeaşi cauză!” Toussaint face o campanie fulger. Armata lui sporeşte în fiecare localitate în care ajunge; negrii şi-au aflat libertatea. În rândurile sale disciplina e cel puţin tot atât de bună ca în armatele europene. Spania, în acest război, nu are niciun comandant care să poată fi comparat cu Toussaint. Acesta interzice excesurile. E tot atât de bun militar pe cât este de abil diplomat. La sfârşitul campaniei, marchizul de Hermosa îl primeşte pe Toussaint cu toate onorurile şi i dăruieşte o spadă, în numele lui Carol al IV-lea.

Albii pierd pământuri, sate, oraşe; până la urmă fug în Statele Unite. Unica lor soluţie este să se alieze cu englezii; guvernatorul trimite delegaţi la Jamaica, implorând ajutorul lor. Cum Toussaint şi trupele sale au trecut sub steagul Spaniei, proprietarii trec sub cel al Angliei; şi într-un mod mai explicit: „Cetăţenii din Haití, neputând recurge la suveranul lor legitim ca să-i elibereze de tirania ce-i asupreşte, invocă protecţia majestăţii britanice, îi depun jurământ de fidelitate, o imploră să păstreze colonia şi să-i trateze ca pe nişte supuşi buni şi credincioşi până ce se va încheia pace şi puterile aliate vor hotărî asupra soartei ţării”. În Anglia, Pitt vede în aceasta o nouă ocazie. Parlamentul declară că războiul care se poartă nu e un război pentru a favoriza pe cei bogaţi, ci un război pentru securitate. Jamaica începe să trimită regimente la Haití.

În Franţa, revoluţia progresează. Într-o zi se prezintă în adunarea naţională trei delegaţi din Haití: Bellay, fost sclav care şi-a cumpărat libertatea; Mills, un mulatru; Dufay, un alb. Îşi vor ocupa locurile, amestecându-se cu cetăţenii francezi. Un deputat se ridică, exaltat, şi spune:

„În 1789 s-a terminat cu aristocraţia din naştere şi cu religia; rămânea însă aristocraţia culorii. Astăzi, facem acest ultim pas spre egalitate: un negru şi un mulatru din Haití vor lua loc alături de noi.” Oratorul este viu

ovaţionat. Alt deputat: „Adunarea aştepta cu înfrigurare acest moment: cer ca intrarea noilor delegaţi să fie pecetluită cu o îmbrăţişare frăţească a preşedintelui.” Aplauze prelungite. Delegaţii înaintează către jilţul prezidenţial, iar preşedintele îi îmbrăţişează şi-i sărută pe obraji. Alte aplauze. Delegatul negru ia cuvântul în ziua următoare. O face pentru a cere abolirea sclaviei.

Când îşi termină discursul, Lavasseur se ridică şi spune doar aceste cuvinte: „Când s-a redactat Constituţia Franţei, poporul francez nu şi-a amintit de nefericiţii negri. Posteritatea ne va putea reproşa acest lucru. Să îndreptăm greşeala şi să proclamăm libertatea negrilor. Cetăţene Preşedinte: să nu supunem Convenţia la ruşinea de a discuta pasul pe care îl vom face.” Convenţia se ridică în picioare. Negrul şi mulatrul sunt duşi în triumf pe podiumul prezidenţial şi primesc încă o dată sărutul francez.

Astfel se declară abolită sclavia. Un negru care a fost sclav a făcut să palpite inima Franţei în oraşul Paris, atunci când Franţa trăieşte în climatul emoţiei sale politice.

Toussaint poate acum să galopeze sub steagurile Republicii Franceze. Guvernatorul spaniol vede cum umbra prodigioasă îi scapă din mâini, iar Laveaux,

împuternicitul Franţei, care a venit să lupte fără speranţă împotriva englezilor, vede întorcându-se pe duşmanul său din ajun pentru a să i se alătura într-o campanie comună. Toussaint e numit general de brigadă. Va lupta contra Angliei, contra Spaniei, contra albilor, pentru republică şi pentru libertate. Nu trebuie uitat însă că Haití e o ţară de negri. De multe ori Toussaint nici nu trebuie să lupte. Cu o scrisoare pune capăt unei bătălii şi în rândurile lui vin trei mii de negri. Pe împuternicitul Franţei, Laveaux, mulatrii îl iau prizonier; nu-i mai rămâne decât o speranţă: să vină Toussaint şi să-l elibereze, şi Toussaint porneşte atacul împotriva coloniei Cap François şi-l eliberează. „A nu-l respecta pe guvernator – spune într-o proclamaţie către oraş – înseamnă a nu respecta Franţa.” Intrarea lui Toussaint în Cap François e o zi glorioasă. Laveaux adună poporul, se aliniază armata în piaţă şi Toussaint e proclamat ajutor de guvernator: „Nu voi întreprinde nimic – spune Laveaux – fără să-i cer părerea; iată aici pe acest om, pe Spartacus negru, anunţat de abatele Reynal, al cărui destin e să răzbune ultragiile aduse rasei sale.”

Începe luna de miere între împuterniciţii francezi şi fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat. Cei doi fii ai lui Toussaint sunt trimişi ca să fie educaţi în Franţa. Toussaint pune guvernul sub aripa victoriilor sale şi

colonia începe să se refacă după imensele devastări ale războiului. Sunt elaborate planuri pentru a da impuls agriculturii, se deschid şcoli. Franţa rezervă pentru Haití şapte locuri în Parlament, Toussaint manevrează alegerile cu suficientă abilitate ca să fie aleşi mandatarii francezi, să plece din insulă şi să rămână el singur. Singur, îi va învinge pe englezi.

Timp de o sută de ani va fi ascunsă înfrângerea pe care o suferă Anglia din pricina lui Toussaint. „Ani de zile – va spune istoricul C.L.R. James – Pitt şi Dundas au continuat să azvârle oameni şi bani în Antile împotriva celor pe care ei se încăpăţânau să-i numească tâlhari; ţăranii negri însă, care până în ajun fuseseră sclavi, ajutaţi de climă şi de mulatrii leali, au cauzat Marii Britanii cea mai mare înfrângere pe care au cunoscut-o forţele ei expediţionare din zilele reginei Elisabeta până la războiul din 1914.”

Englezii, ajutaţi de albii de pe plantaţii, au pus mâna pe forturile Jérémie, Port-au-Prince, Arcahaie, Saint Marc şi Mole Saint Nicolas. Acolo unde se stabilesc, redau vechile privilegii albilor. Whitelocke a împânzit insula cu o proclamaţie prin care îi îndeamnă pe colonişti să dea ascultare Marii Britanii. Oferă în numele regelui tot felul de facilităţi celor încărcaţi de datorii. La rândul său, guvernatorul spaniol din Santo

Domingo, pentru a nu rămâne mai prejos, promite viaţa de acum şi de apoi celor care vor intra sub steagul lui Carol al IV-lea.

Dar aşa cum negrii s-au ridicat împotriva stăpânilor, acum se întorc împotriva englezilor şi mâine o vor face împotriva spaniolilor. Ei ascultă numai de Toussaint, de Dessalines. Şi febra galbenă face ceea ce nu izbuteşte să facă mâna neagră. Anglia sacrifică în această luptă cam optzeci de mii de oameni. Numai în anul 1796, cheltuielile forţelor engleze în Haití se ridică la două milioane şase sute de mii de lire. Unul după altul trebuiesc cedate forturile care au fost luate. Până în ziua în care Toussaint intră victorios în Port-au-Prince. Clopote, arcuri de triumf, steaguri, caleşte, tinere albe care aruncă flori, dansuri, iluminaţii, banchete. Toussaint le permite englezilor să se retragă la Mole Saint Nicolas, unde se va semna capitularea. Acolo îl primeşte generalul Mitland cu trupele în formaţie de mare paradă, îi oferă, în numele regelui, serviciul de argint care a fost folosit la banchet şi aliniază armata majestăţii-sale britanice spre a fi trecută în revistă de fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat. Toussaint încheie tratatul cu englezii ca şi cum ar fi cea mai înaltă autoritate a insulei. Când generalul englez vine la întrevederea pe care i-a fixat-o negrul, negrul îl face să aştepte în anticameră câteva minute bune. Lipsă de

politeţe? Nici gând! Iese şi-i explică motivul pentru care l-a lăsat să aştepte. Tocmai răspundea la o scrisoare. Îi arată scrisoarea primită şi răspunsul pe care l-a dat. În scrisoare i se propunea să-l întemniţeze pe englez; în răspuns arăta că el nu va comite niciodată un asemenea act neleal. Englezii, la rândul lor, îl ispitesc. Dacă vrea, ar putea să fie regele insulei, sub protecţie britanică. Negrul refuză cu aceeaşi hotărâre. Felul în care se afirmă pe pământul care l-a văzut născându-se e prilej de generală satisfacţie.

În Franţa, reacţionarii Convenţiei au ridicat iarăşi capul. Vaublanc a pronunţat un discurs violent, arătând că trebuie pusă stavilă insolenţelor negrilor faţă de albi. Toussaint scrie atunci o scrisoare Directoratului, una din paginile cele mai luminoase care s-au scris în America în favoarea democraţiei. Cu un curaj liniştit, cu o energie admirabilă, acest om, care nu ştie să scrie, dar ştie să citească, dictează scrisori la cinci secretare şi nu semnează nimic înainte de a fi revăzut literă cu literă, lasă o serie de documente care ar putea stârni invidia multor literaţi. „Franţa – spune – nu-şi va revoca principiile... nu va îngădui ca tocmai ceea ce îi face atâta cinste să fie distrus, să fie degradată cea mai frumoasă dintre cuceririle sale, să fie revocat

decretul din 16 Pluvieux[24], atât de înălţător pentru întreaga umanitate. Dacă însă aceasta s-ar întâmpla, restabilindu-se sclavia negrilor în Haití, sunt obligat să vă declar că o asemenea tentativă ar fi imposibilă; noi ştim cum să înfruntăm pericolele care atentează la libertatea noastră şi pentru a o păstra vom şti să sfidăm moartea. Aceasta este, cetăţeni ai Directoratului, morala poporului din Haití; acestea sunt principiile pe care Haití le face să vă ajungă prin mijlocirea mea."

Albii l-au ales pe Hédouville, unul dintre cei mai destoinici generali ai Franţei, care s-a distins în acţiunea de pacificare a provinciei Vendée, să meargă în Haití şi, mai întâi, cu abilitate şi diplomaţie, şi apoi cu forţa, să-l pună sub control pe negrul Toussaint. Îi scapă ca o umbră, caută orice pretext spre a evita o întrevedere cu el, şi îl lasă să guverneze, ceea ce e tot una cu a-i lăsa timp să comită erori. Pacificatorul din Vendée nu cunoaşte treburile ţării, încearcă să înlocuiască pe unul din generalii negri cu un francez, începe răzmeriţa. Toussaint ordonă fostului servitor al hotelului din Cap François, negrului Dessalines, să atace, iar Hédouville nu are decât o singură cale pentru a se salva: să se îmbarce pentru Franţa, cu oamenii pe

---

[24] Denumirea, în calendarul instaurat de Revoluţia franceză, pentru luna ianuarie (n. trad.).

care poate să-i scape. Toussaint intră biruitor în Cap François, şi discursul pe care-l rosteşte în ziua următoare e o categorică afirmaţie de autoritate. „Hédouville a spus că eu sunt contra libertăţii, că vreau să trec de partea englezilor şi să devin independent. Cine poate iubi mai mult libertatea, Toussaint l'Ouverture, fost sclav la Breda, sau generalul Hédouville, fost marchiz şi cavaler al ordinului Saint Louis? Dacă eu aş fi vrut să trec de partea englezilor, de ce i-aş fi izgonit din ţară? Amintiţi-vă că în Haití nu este decât un singur Toussaint l'Ouverture şi că la auzul numelui său toată lumea trebuie să tremure..."

Războiul se va face de data aceasta împotriva mulatrilor. Generalul Hédouville, pentru a-şi lua rămas bun, face ultimul lucru pe care poate să-l facă pentru a distruge puterea lui Toussaint: lasă o scrisoare generalului Rigaud, un rival mulatru al lui Toussaint, dându-i puteri depline şi îndemnându-l să-i adune pe mulatri împotriva lui Toussaint. Războiul care se dezlănţuie atinge culmi incredibile de violenţă. Dessalines este tigrul de abanos care nu iartă pe nimeni. Mulatrii par să-i urască pe negri mai mult încă decât îi urăsc pe albi. Singurul care iartă e Toussaint. Când intră în Cap François, face acelaşi lucru ca întotdeauna: porunceşte ca toţi mulatrii să se adune în

biserică. Lui Toussaint îi place să vorbească de la amvon. Mulatrii tremură de frică. Viaţa lor e la discreţia acestui om urât şi puternic, care, cu tunica lui colorată, cu spada enormă, cu epoleţii, cordoanele şi nasturii de aur, pare încă şi mai înfricoşător. Ceea ce spune de data aceasta pare de necrezut. Vorbeşte de milă şi de iertare. Nu vrea să profite de victorie. Crede că mulatrii au fost mai mult decât pedepsiţi şi că aşa cum îi iartă el, poate să-i ierte tot poporul; mai spune că aceia care vor să plece la familiile lor vor primi un bilet de liberă trecere; cei care vor să rămână vor fi trataţi ca nişte fraţi şi se vor bucura de ocrotirea sa... Când Toussaint coboară din amvon, cei prezenţi plâng, îl aclamă fanatic, îl binecuvântează.

Numai mulatrul Rigaud nu se predă. Încolţit, într-o zi încearcă să se sinucidă. În cele din urmă fuge, cum poate, spre Franţa. Dintre cei mai apropiaţi acestuia, mulţi fug în Cuba. Ura atinge la ei puterea unei obsesii. Ceilalţi negri nu arată nici ei mărinimia lui Toussaint. Dessalines retează capete cu un entuziasm îndrăcit. Toussaint le spune: „V-am spus să curăţaţi pomul, nu să-l smulgeţi din rădăcină...”

Urmează imediat războiul împotriva spaniolilor. Spaniolii menţin comerţul lor cu sclavi la Santo Domingo. Toussaint hotărăşte să le notifice că nu

trebuie să facă aceasta prin intermediul altui împuternicit francez care a sosit la Haití şi căruia Toussaint îi dictează pur şi simplu scrisoarea. Trimiţându-i-o însă lui *don* Joaquin García, guvernatorul din Santo Domingo, împuternicitul francez îl încunoştinţează că a scris sub presiunea lui Toussaint şi că poate să-i răspundă cu o scuză amabilă, cu care negrul se va declara satisfăcut şi incidentul închis. *Don* Joaquín îşi însuşeşte planul împuternicitului francez, îi trimite înapoi pe cei doi generali care i-au adus mesajul şi escortele lor, cu o scrisoare extrem de cordială, în care nu spune nimic. Toussaint a mirosit însă ceva, îl arestează pe împuternicitul francez, îi ia funcţia şi le spune negrilor săi: „Acum, împotriva spaniolilor!”

Face războiul şi-l câştigă, fără prea mult efort, căci spaniolii n-au armată mare cu care să înfrunte trupele lui Toussaint, şi capitularea se petrece cu semne de mare cavalerism. În cadrul unei ceremonii, unde fiecăruia i se aduc onoruri, steagul Spaniei e coborât cu 21 de salve de tun şi înălţat cel al Franţei, cu 22 de salve. *Don* Joaquín îi cere lui Toussaint să jure pe Sfânta Treime că va guverna cu dreptate şi credinţă pământul pe care l-a cucerit. Negrul răspunde cu multă curtenie: „Nu pot să fac ceea ce îmi cereţi, dar jur din toată inima, în faţa lui Dumnezeu care mă ascultă, că trecutul

e şters şi că toate eforturile şi actele mele nu vor avea alt ţel decât de a face să fie în continuare fericiţi şi mulţumiţi spaniolii care acum trec să trăiască sub steagul Franţei.” Şi Toussaint începe să guverneze insula dintr-un capăt în altul. Împuternicitul francez a plecat, discret, către patria mamă, ca toţi predecesorii săi. Toussaint reorganizează administraţia publică în colonia spaniolă ca la Haití. Stabileşte noi baze pentru economia ţării, reduce taxele vamale, stimulează comerţul şi agricultura, construieşte drumuri, deschide şcoli. Totul cu ordine şi precizie militară şi într-un stil totodată european şi revoluţionar. Din Santo Domingo se reîntoarce la Haití. E mai activ acum decât în timpul bătăliilor. Insula trebuie ridicată din cenuşa a zece ani de război. Pe propriul său nepot îl împuşcă, deoarece îi discută autoritatea şi instigă o mişcare de răzvrătire. În sfârşit, face pasul decisiv: desemnează un număr de persoane alese pentru a redacta o constituţie. S-a ajuns la momentul în care ţara are nevoie de propria ei lege. Fără să fie proclamată independenţa de Franţa, Toussaint a guvernat, tratând cu guverne străine, făcând război, încheind pace, fixând impozite, preocupându-se, numai în formă simbolică, de patria mamă. Redactorii Constituţiei sunt albi şi mulatri, căci ştie că între foştii sclavi, care nici măcar nu ştiu să citească, nu există oameni pregătiţi pentru asemenea

sarcină. Mai mult încă: foloseşte, în măsura posibilului, capacităţile şi pregătirea albilor, pentru a da mai multă eficienţă administraţiei. Pe vechiul său stăpân l-a invitat să se întoarcă, precum şi pe toţi cei care vor să se pună sub umbra steagului negrilor, care în mâinile sale simbolizează libertatea. Nu puţini au fost cei care au răspuns invitaţiei. În palatul său obişnuieşte să dea recepţii sau să facă reuniuni intime, pe care le prezidează ceremonios, cordial, păstrând totodată o rezervă impenetrabilă şi o grijă atentă de a-i asculta pe toţi, de a se arăta amabil şi curtenitor. Iese pe străzi precedat de doi trompetişti, cu scuturi de argint, cu garda lui de 1500 de călăreţi, îmbrăcaţi cu uniforme bogate, iar el cu redingotă albastră, cu manşete roşii, cu galoane de aur, epoleţi cu franjuri de aur, vestă roşie, joben cu pene roşii şi panglica republicii şi o spadă lungă.

XIX
Napoleon, împărăteasa creola şi împăraţii negri

„Napoleon, through a blur of contemptous hatred, saw in Toussaint a black caricature of himself, whose very success, in some mysterious manner, seemed to cast a shadow over his own achievements. Such amental pictare mode a violent

assault on Napoleon's pride."[25]

Percy Waxman

Urmează confruntarea cu Napoleon. Conexiunile lui Napoleon cu Antilele sunt mai strânse decât ar fi de aşteptat la un îndepărtat fiu al Corsicei. După trei secole, Mediterana şi Marea Caraibelor se îmbrăţişează iarăşi, şi de data aceasta, pentru a fi mai precişi, în însuşi patul nupţial al primului Consul. Tocmai prin anii în care fostul vizitiu al domnului Bayon de Libertat se suie în amvoanele din Haití pentru a-şi rosti cuvântările şi a-i învinge pe englezi, pe spanioli, pe francezi şi se îmbracă cu redingote albastre şi roşii şi cu pălării cu pene, o creolă din Martinica, prin vinele căreia curge sângele a două familii stabilite în insule de pe vremea piraţilor *bucaneros,* are un salon la Paris, pe strada Chantereine, unde obişnuieşte să se adune oameni de vază. Creola se numeşte Josefina. E văduvă. Soţului ei i s-a tăiat capul cu ghilotina. Are doi fii. Frumuseţea ei antiliană se află în momentul perfectei împliniri. Fiul ei se prezintă într-o bună zi la birourile unui general Bonaparte, care în urma unei campanii

---

[25] „Prin vălul unei uri dispreţuitoare, Napoleon vedea In Toussaint o caricatură neagră a lui însuşi şi marile succese ale acestuia, într-un fel misterios, păreau să arunce o umbră asupra propriilor sale victorii. Un astfel de tablou mintal constituie un violent atac al orgoliului lui Napoleon". (Engl.).

strălucitoare a fost numit comandant al armatei: vine să-l roage să-i restituie spada tatălui său, vicontele de Beauharnais, decapitat cu puţine zile înainte de căderea lui Robespierre. Napoleon aprobă cererea, se arată tandru. L-a mişcat emoţia băiatului de paisprezece ani. Mama, recunoscătoare, vine în ziua următoare să exprime generalului mulţumirile ei. Şi acolo se cunosc Napoleon Bonaparte, din Corsica, şi Josefina de Beauharnais, din Martinica. Napoleon are 26 de ani, Josefina 32. Un an mai târziu, la Paris, la prefectura celui de al doilea departament, Napoleon se căsătoreşte cu văduva generalului Beauharnais. Nici o altă femeie nu va ocupa în inima viitorului împărat al Franţei locul Josefinei. Este cea mai mare dragoste, cea mai arzătoare pasiune a sa.

Eroii sunt ca nişte bucăţele de lemn, pe care tălăzuirea popoarelor le ridică din abise, le înalţă până la nori şi le cufundă din nou, cu o ameţitoare repeziciune. Niciodată însă nu au fost văzute valuri atât de învolburate, nici eroii nu au fost proiectaţi la înălţimi atât de mari ca în aceste zile. Revoluţia cuprinde în ea elementele contradictorii ale unei drame şi nu există pasiune pe care ele să n-o exalte şi nici prilej pe care să nu-l ofere caracterelor care simt ispita eroismului. Negrul Toussaint, creola Josefina şi soldatul din Corsica sunt trei exemple perfecte ale

epocii. Nu se ştie care din ei săvârşeşte o ispravă mai extraordinară, cea a negrului e fantastică. Cea a corsicanului uimeşte universul. Cea a Josefinei este însă dintre acelea care fac să-ţi prinzi capul în mâini.

La şaisprezece ani, Josefina e o frumuseţe care n-a cunoscut decât mângâierea însufleţitoare a soarelui din Caraibe. Sclavele care au crescut-o, depănându-i poveşti magice, o răsfaţă, pentru că stă în firea acestor doici să răsfeţe şi pentru că Josefina e iubitoare, blândă şi generoasă. Are suavitatea tropicală a fiicelor coloniştilor, poartă un hamac în suflet, şi se iniţiază în viaţă cu simplitatea celui care s-a hrănit cu lapte proaspăt muls, cu banane verzi prăjite, cu manioc şi nuci de cocos. Are la Paris o mătuşă, curteană ambiţioasă, care venind odată la Martinica concepe năstruşnica idee să facă din ea sau din sora ei o femeie care să însemne ceva în capitala Franţei. Şi miracolul se va înfăptui prin acea magnetică putere de atracţie a acelor Venus din Caraibe pe care a vestit-o încă de mult geniul vesel al lui Amerigo Vespucci. O sclavă care ştia să citească în palmă i-o spusese Josefinei: Tu vei fi regină. Sunt lucruri pe care ghicitoarele le spun întotdeauna fetelor. Această ghicitoare era însă deosebită. Alteia îi spusese: Tu vei ajunge aproape regină; iar unei a treia copile: Tu, frumoaso, vei fi mai mult decât regină.

A suflat vântul vieţii. Cele trei fete s-au răspândit în lume. Şi aşa cum a spus ghicitoarea, una, care a fost Doamna de Maintenon a fost aproape regină; pe alta au furat-o piraţii, a ajuns la Constantinopole în haremul unui sultan şi a poruncit mai mult decât o regină. În cazul Josefinei a greşit doar cu puţin în ce priveşte titlul: nu va fi regină, ci împărăteasă. Soseşte Josefina la Paris, mătuşa o împodobeşte, o cizelează, o căsătoreşte cu domnul de Beauharnais şi astfel începe povestea ei de necrezut. E aproape neverosimil că într-o zi soseşte la Paris Papa Pius al VII-lea pentru a-l încorona ca împărat pe Napoleon. La Paris, Papa va rămâne surprins de vestea că va fi, în plus, martor al încoronării Josefinei. Papa şi creola discută îndelung. Josefina se refugiază cu delicată dulceaţă sub paterna lui grandoare. Are un scrupul de conştiinţă: căsătoria ei nu a primit binecuvântarea catolică. Deşi Franţa i-a dat titlul de împărăteasă, ea ştie bine că, în faţa lui Dumnezeu, nu e decât concubina lui Napoleon. Papa aranjează totul şi de data aceasta cel surprins e Napoleon: în cadrul unei ceremonii intime, cardinalul Fesch binecuvântează unirea catolică a lui Napoleon şi a Josefinei. Urmează splendida sărbătoare. Cea mai strălucitoare pe care Parisul a cunoscut-o de-a lungul istoriei sale. Întreaga Franţă e acolo. Doamnele, de la ora două dimineaţa, fără să fi dormit toată noaptea, în

mâinile coaforilor. Cei zece mii de călăreţi ai gărzii. Uniforme, medalii, cascade de aur, de diamante. Caleaşca cu cei patru vulturi imperiali, purtând coroana. Salve de tun, fanfare militare, orchestrele care urmează, moment cu moment, încoronarea. Şi Papa, la Paris, încercuind cu aur tâmplele aventurierului din Corsica. Josefina e frumoasă ca o zeiţă, cu o suavă nuanţă de scorţişoară din Antile. Surorile lui Napoleon pălesc de invidie, mânie, gelozie. Vor trebui să-i ducă trena. Pentru a le îndupleca a fost necesar ca Napoleon să le poruncească cu mai multă autoritate decât a pus în bătălie. Şi cu toate acestea, a lipsit puţin să nu o facă pe împărăteasă să se împiedice. Răutăcioase, o lasă pe Josefina să poarte singură toată greutatea mantiei. Semănată cu albine de aur, enorma lungime de catifea, cu garnitura ei de hermină, poate să o tragă în urma ei numai o creolă curajoasă care s-a hrănit cu lapte proaspăt muls şi cu banane verzi prăjite. Josefina însă, la 41 de ani, pare de 25. Nicicând nu a arătat mai frumoasă. Mâinile împăratului sunt două mângâieri de dragoste când aşază pe capul ei frumoasa coroană de diamante. Pe cea mai înaltă culme a gloriei sale, Napoleon pare să repete în gestul încoronării acele declaraţii care au rămas să ardă pentru totdeauna în scrisorile lui, ca mărturii ale dragostei sale pentru Josefina: „Bucuria mea e să fiu alături de tine...

Scrisorile tale sunt bucuria zilelor mele. Îţi trimit mii de sărutări, tot atât de arzătoare ca şi sufletul meu, tot atât de pure ca tine...” Josefina a fost uşuratecă cu Napoleon, dar în acest moment şi, dacă există ceva frumos în încoronare, este faptul că pare o renaştere a dragostei.

Să o lăsăm pe creolă la Notre Dame şi să ne întoarcem la negrii din Haití. Lui Napoleon nu-i plac negrii. Ca sclavi, merge: poţi să-i iubeşti ca pe câini, aşa cum făcea Josefina în copilăria ei. Negrul răsculat însă nu e bun decât să-i retezi capul. Napoleon ia comanda trupelor generalului Dumas, tatăl autorului cărţii *Cei trei muşchetari*, pentru faptul că e fiul unei negrese din Haití. Cel dintâi impuls, atunci când ajunge prim-consul este de a frâna cursa nebunească a celor ce-l urmează pe Toussaint. În afară însă de faptul că războiul cu Marea Britanie îi face imposibilă o acţiune împotriva insulei Haití, cei ce vin de acolo îl îndeamnă la prudenţă. Hotărăşte să trimită împuterniciţi cu o proclamaţie strălucitoare, care se termină cu aceste cuvinte: „Principiile sacre ale libertăţii şi egalităţii negrilor nu vor suferi nicio ştirbire sau modificare.” Decretul corespunzător acestei proclamaţii confirmă pe Toussaint l’Overture ca general suprem al armatei şi porunceşte ca pe steagurile din insulă să fie înscrisă

această legendă: „Negri viteji: amintiţi-vă întotdeauna că numai poporul francez a recunoscut libertatea şi egalitatea voastră în drepturi”.

Toussaint îi primeşte pe delegaţi, dar nu-l satisface forma în care a procedat primul consul. Ar fi trebuit să i se adreseze lui personal. Acesta este unicul motiv pentru care nu-i satisface dorinţa şi nu înscrie pe steaguri cuvintele propuse. Napoleon nu doreşte ca Toussaint să facă război cu spaniolii, Toussaint însă îl face, deoarece vrea să stabilească o dominaţie completă asupra insulei. În sfârşit, Toussaint, care are gata pregătită noua Constituţie a insulei, pune să fie scrisă pe curat, i-o înmânează împuternicitului francez al lui Napoleon şi-i spune: „Vă rog să vă întoarceţi în Franţa pentru a pune în mâinile primului consul Constituţia şi această scrisoare personală a mea.” Însăşi Constituţia spune că Toussaint va trebui s-o trimită guvernului francez pentru a o ratifica, adaugă însă că, dată fiind lipsa de legi şi necesitatea imperioasă a unui sistem, îl invită pe Toussaint prin votul unanim al locuitorilor insulei să o pună în aplicare; totodată, îl declară pe Toussaint guvernator pe viaţă al insulei, trebuind ca el să indice un succesor într-un plic pecetluit, care se va deschide numai în ziua în care el va muri. Împuternicitul face observaţia că în Constituţie s-a uitat să se lase loc pentru autorităţile franceze. „Franţa –

răspunde Toussaint – va trimite pe împuterniciţii ei să stea de vorbă cu mine.” „Deoarece a fost aprobată, va trebui să vă trimitem miniştri sau ambasadori, aşa cum ar putea să facă americanii, spaniolii sau englezii...”

În scrisoarea către Napoleon, Toussaint îi spune: „Cetăţene Consul: Am satisfacţia să vă anunţ... Constituţia care promite fericirea pentru locuitorii acestei insule... care astăzi se află sub o singură guvernare... Adunarea Centrală m-a rugat s-o pun în aplicare provizorie, ca mijloc de a conduce cât mai repede colonia spre progresul ei; eu m-am supus dorinţei sale. Constituţia a fost salutată de toţi cetăţenii cu manifestări de bucurie... Primiţi salutul şi profundul meu respect...”.

Împuternicitul soseşte în Franţa. Napoleon explodează de mânie. Nu-i va lăsa negrului niciun epolet pe umăr. Împuternicitul îi explică puterea lui Toussaint şi necesitatea de a proceda cu prudenţă. Napoleon îi răspunde deportându-l în insula Elba. Începe să se pregătească războiul. Josefina îl ajută pe Napoleon prin corespondenţa pe care o poartă cu Toussaint în privinţa unei plantaţii a familiei. Josefina o pune sub grija lui Toussaint, şi Toussaint, care îi dă socoteală, o roagă în treacăt pe împărăteasă să-i trimită pe fiii săi. Josefina se ocupă cu duioşie de băieţi, nu-i trimite însă: sunt prada vie de care Napoleon se va

folosi la momentul oportun. Imediat ce se termină războiul cu Marea Britanie, Napoleon anunţă expediţie împotriva insulei Haití. „Sclavii au ultragiat majestatea Franţei: trebuie să răzbunăm onoarea naţională.”

Pentru a nu fi cunoscută adevărata ei amploare, expediţia e pregătită în porturile din Franţa, Spania şi Olanda. E mai mare decât aceea pe care a condus-o însuşi Napoleon în Egipt. E interesant de văzut cum primul bărbat al Franţei reuneşte forţele ţărilor aliate, prepară corăbii, îngrămădeşte muniţii, pentru a-l strivi pe negru aşa cum striveşti un gândac. „Cele mai bune trupe din Franţa, soldaţii lui Jourdan, Moreau, Hoche, Bonaparte, învingători în Germania, Italia şi Egipt, porneau în marşuri forţate spre porturile din Mediterana şi Atlantic. Franţa nu văzuse niciodată o asemenea desfăşurare de forţe navale. Spania şi Olanda, aliate, îşi aduc contingentele lor...” În doi ani, Franţa trimite 10.000 de oameni în Haití.

Generalul Leclerc conduce expediţia. Nu e numai unul dintre bunii generali ai Franţei: e cumnatul lui Napoleon. Pauline Bonaparte, soţia lui, priveşte expediţia ca o cucerire de regat pentru ea. Napoleon Bonaparte în Franţa, Pauline Bonaparte în America: iată o împărţire frăţească a lumii. Nava cu care pleacă ea şi Jérôme Bonaparte, fratele mai mic, duce tapiserii, mobile, tablouri, muzicanţi, artişti, bufoni... şi pe copiii

lui Toussaint. Împăratul i-a chemat, le-a oferit un mare banchet în palatul său, le-a dăruit uniforme frumoase şi le-a spus: „Franţa va da tatălui vostru protecţie, glorie, onoruri: voi îi veţi duce mesajul meu de prietenie”. În acelaşi timp, dă generalului Leclerc instrucţii secrete în ce priveşte campania, pentru ca totul să fie făcut conform planului. Acţiunea se va desfăşura în trei perioade. În prima, i se vor face lui Toussaint cele mai amabile promisiuni, vor fi confirmaţi în gradele pe care le au toţi negrii, nu se va face rău nimănui, se vor lua măsuri numai împotriva celor care ar ridica armele; în a doua perioadă, vor fi urmăriţi răzvrătiţii, până la moarte, şi deşi păstraţi în rangurile lor, ofiţerii şi chiar Toussaint vor fi discreditaţi cât se va putea mai mult; în a treia, vor fi îmbarcaţi spre Franţa Toussaint, Dessalines etc.; dacă rezistă, vor fi trimişi în faţa Consiliului de război şi vor fi executaţi în 24 de ore; dacă colaborează la pacificare, vor fi trimişi cu gradele lor în Franţa. Instrucţiile sunt scrise de însăşi mâna lui Napoleon şi aşa sunt păstrate în Arhivele din Paris.

Toussaint a văzut la timp că se apropie războiul. A izbutit să cumpere 30.000 de carabine. Agenţii lui i-au anunţat expediţia, dar nu şi amploarea acesteia. Când de pe o colină vede sosind caravana de nave, strigă uluit: „Întreaga Franţă a venit împotriva noastră”, dar

imediat îşi ia calul şi porneşte să organizeze rezistenţa. Niciun vas nu trebuie lăsat să între. Mai bine foc şi moarte decât sclavie. Mesagerii lui străbat întreaga insulă. Leclerc a plănuit o debarcare simultană în numeroase puncte ale insulei, iar el se îndreptă spre Cap François, Parisul Antilelor. Pauline îşi pregăteşte podoabele. E trimis mai înainte un mesager să ceară guvernatorului local, Christophe, să organizeze primirea solemnă. Fostul servitor al hotelului din Cap îl primeşte pe delegat în palatul său, care e o adevărată reşedinţă seniorială. Îl sărbătoreşte la masa sa, servindu-l cu veselă de aur. Delegatul rămâne uimit de atâta fast. „Nu sunt autorizat să-l primesc pe generalul Leclerc – spune Christophe: va trebui ca mai înainte să-l consult pe guvernatorul Toussaint". Lui Leclerc nu-i vine să creadă răspunsul pe care i-l aduce trimisul său. Îl trimite înapoi să explice că nu admite tergiversări şi, în treacăt, să răspândească în drum proclamaţia lui Napoleon. Primarul, căruia îi este înmânat textul, dispune să fie citit public. În oraş, părerile sunt împărţite. Christophe ştie însă ce are de făcut. Curtenitor, cu acea prodigioasă politeţe proprie celor care au fost cândva lachei, nu spune decât cuvinte amabile delegatului lui Leclerc. Cere 48 de ore de răgaz, timpul necesar pentru sosirea instrucţiunilor lui Toussaint. Şi în timp ce se scurg aceste ceasuri, împarte

ordine precise trupelor sale. Întreaga populaţiei trebuie să evacueze oraşul şi să se adăpostească. În păduri. Fiecare soldat va avea pregătită o torţă. Când Pauline Bonaparte şi soţul ei, generalul, intră, perdeaua de foc se şi ridică în faţa pădurilor: oraşul e un covor de cenuşă.

Războiul se precipită. Leclerc îl învăluie şi-l strânge pe Toussaint într-un cerc pe care îl formează, metodic, cu trupele sale. Rebelii se apără ca nişte eroi sau ca nişte sălbăticiuni prin păduri; soseşte însă momentul în care Toussaint e prins în inelul mortal. Atunci negrii simulează un atac concentrat asupra unui punct, trupele lui Leclerc aleargă să întărească locul şi, prin spărtura creată, Toussaint şi mulţimea lui de oameni ies din încercuire, executând o retragere perfectă.

Sunt zile lungi, luni de luptă grea, în care trupele lui Napoleon suferă ceea ce nu au suferit niciodată de partea cealaltă a Atlanticului. La un moment dat se stabileşte un contact prin corespondenţă între Leclerc şi Toussaint. Îi trimite ca mesageri pe propriii săi fii, cu cuvinte de prietenie şi cu scrisoarea personală a lui Napoleon adresată negrului, o scrisoare lungă, plină de consideraţie şi de preţuire. Toussaint o citeşte şi, cu amabilitate şi calm, îi răspunde răspicat generalului lui Napoleon. Dacă intenţiile Franţei sunt cele expuse în scrisoare, de ce atunci au intrat cu vuiet de război şi

i-au omorât pe locuitorii din Haití?

Luptei nesfârşite vine să i se adauge, împotriva lui Leclerc febra galbenă. Leclerc îi scrie lui Napoleon, cerându-i noi trupe: nu a fost atât de uşor să striveşti gândacul. Insula e scăldată în sânge. Poate e mai bine să se opteze pentru diplomaţie. Leclerc începe să trateze separat cu generalii lui Toussaint, făcându-le cele mai solemne şi mai nelimitate oferte, spre binele păcii şi al unui popor în care toţi trebuie să fie fraţi sub gloria comună a Franţei. Şi izbuteşte. Generalii trec pe rând de partea lui. Soseşte momentul în care Toussaint pierde controlul asupra statului său major şi nu-i mai rămâne altă cale decât să accepte această pace periculoasă. Urmează o serie de scrisori, solii, propuneri, Leclerc fiind mereu darnic cu promisiunile şi cordial. Toussaint sfârşeşte prin a accepta să se întâlnească cu Leclerc pentru a pune capăt războiului. De-a lungul drumului pe care el înaintează, mulţimea îi aduce un tumultos omagiu de dragoste. Este, fără discuţie, eroul poporului său. Banchete, discursuri, *Te Deum,* procesiuni, parade. Pacea! cântă voioase clopotele. Toussaint o acceptă, dar odată cu retragerea sa definitivă din viaţa publică. Se va înapoia la căminul său pentru a trăi în pace după atâţia ani de luptă: îşi iubeşte soţia şi îşi adoră copiii. Îşi ia rămas bun de la trupe. Pe chipurile sălbatice ale soldaţilor se preling

lacrimi, şi mâinile care au scos fulgere din cuţite tremură de emoţie. Bărbatul pleacă, pe drumuri de pădure, la casa lui. Ca şi cum ar reînnoi dialogul cu ierburile.

Când totul intră în linişte, se întinde cursa. E o conferinţă la care generalul Brunet l-a rugat pe Toussaint să asiste. Totul ca în luna de miere. Toussaint nu poate să refuze. Cei doi încep să discute cordial: Brunet îl roagă să-l scuze un moment, trece în biroul alăturat şi, deodată, pe toate uşile năvălesc soldaţi care-l somează pe Toussaint să se predea. Cu aceeaşi fregată cu care Toussaint e trimis înapoi în Franţa, Leclerc expediază o scrisoare prin care cere să fie trimise trupe. Ilustrul cumnat va rămâne fără să cunoască sfârşitul întâmplărilor, pentru eterna lui odihnă. La puţin timp, febra galbenă îl ia de pe lumea aceasta. Pauline, acum văduvă, foarte demoralizată, se întoarce în Franţa ca amantă a chipeşului general Humbert. În furia lui justificată, Napoleon îl expulzează pe Humbert în Anglia, de unde acesta fuge în Statele Unite, ca precauţie. Jérôme Bonaparte rămâne şi el pierdut în mulţimea democratică a Statelor Unite. Lui Toussaint i se pregăteşte închisoarea cea mai sigură care exista în toată Europa: castelul Joux, pe care un cavaler ultragiat l-a construit pe vremea cruciadelor, ca

să o închidă în el pe soţia sa necredincioasă. Acolo va fi întemniţat Toussaint. Moare în mai puţin de un an, graţiei grijei atât de atente pe care temnicerii o arată ca să-l distrugă. Astfel, capturat prin trădare, moare bărbatul pe care n-au putut să-l învingă nici Anglia, nici Spania, nici Franţa, nici Napoleon. Poate el nu a fost un om, ci un popor. Fapt e că el continuă, din lumea cealaltă, să lupte. Umbra lui umblă liberă prin păduri, ca în nopţile sale de veghe visătoare, când alerga în galop pe caii lui înaripaţi şi negrii ascultau cum cântă libertatea. Franţa lasă în Haití numai munţi de cadavre. După Leclerc, vine Rochameau şi capitulează. Bilanţul final se ridică la 60.000 de morţi din rândurile armatei franceze. A fost campania cea mai costisitoare a lui Napoleon. Şi fără rezultat. De la începutul luptei, cei din Haití au pierdut 150.000 de vieţi.

Dessalines se face împărat. E încoronat cu numele de Jacques. Când Francisco Miranda, precursorul revoluţiei din America de Sud, trece prin insulă, îl primeşte afectuos şi-i dă o formulă sigură de a termina cu spaniolii: să le taie capul şi să le ardă casele. Jacques e împărat, căci dacă Napoleon este, el nu are de ce să fie mai prejos. Nu creează nobilime, căci numai el e nobil. În fiecare punct strategic de pe coline pune să se

construiască o fortăreaţă. Moare asasinat. Urmează imediat Christophe: se încoronează rege; ia numele de Henric I. Giuvaergii din Le Cap îi lucrează coroana, sceptrul şi mâna justiţiei: trei capodopere de orfevrerie. Se construieşte o biserică numai pentru încoronare. După ceremonia încoronării, e distrusă. Henric creează o nobilime cu principi de sânge, duci, conţi şi baroni. Modelele monarhiilor europene par făcute anume pentru a satisface gustul african. Henric îşi construieşte douăsprezece palate: cel de la Sans Souci e la fel de impunător ca cel mai frumos castel francez.

Datorită unor dispensări inevitabile, insula se împarte într-o republică, pe care o conduce Pétion şi regatul lui Christophe. Pétion este iluminist, a avut posibilitatea să se educe, şi în guvernarea sa se arată liberal şi mărinimos. Personal, e modest. Iubeşte libertatea. Oferă ajutorul său lui Bolívar, atunci când acesta e învins în Anglia şi când are cel mai mult nevoie de el. Cu negrii lui Pétion şi cu o mână de albi, Liberatorul înaintează spre Venezuela: este un moment decisiv în luptele sale şi vrea să-l răsplătească într-un fel oarecare pe Pétion. Singurul lucru pe care acesta îl acceptă, singurul lucru pe care îl cere este libertatea sclavilor din Venezuela. Bolívar i-o oferă şi îşi ţine cuvântul.

La Haití totul se învârteşte în jurul ameninţării unei

noi campanii napoleonice împotriva insulei. Pentru cei care au cucerit independenţa, cu preţul unor asemenea lupte, perspectiva e de viaţă sau de moarte. Regele pune să muncească pe toată lumea, chiar şi pe bătrâni, pe femei şi pe copii, zi şi noapte, în păduri şi în sate, ridicând fabrici de cărămidă, spărgând pietre din stânci pentru întărituri, aducând bârne din locuri depărtate, căţărând tunuri, ridicându-le pe coastele pieptişe, pentru a înălţa o fortăreaţă de asemenea proporţii încât să poată adăposti bună parte din poporul său şi să reziste la un asediu de luni şi de ani, cu asemenea ziduri, pe o asemenea înălţime, încât nimeni să nu poată s-o dărâme, nici s-o ia. *La Citadelle* ajunge să fie considerată ca a opta minune a lumii, şi dacă se ia în consideraţie valoarea umană a structurii gigantice, chiar dacă se lasă deoparte mărturia focului sacru care i-a mânat s-o ridice pe aceşti nebuni îndrăgostiţi de libertate, atunci nu este exagerat să se vorbească de ea ca de a opta minune a libertăţii.

„Când va debarca armata franceză – spun instrucţiunile date de Christophe – toate oraşele, târgurile, casele, manufacturile şi orice altă aşezare aflată pe câmpie vor fi incendiate complet pentru ca invadatorul să fie lipsit de orice fel de apărare împotriva rigorilor climei; întreaga populaţie se va refugia în păduri; podurile vor fi tăiate şi distruse;

digurile fluviilor şi ale afluenţilor lor şi cele ale lagunelor vor fi, de asemenea, distruse, apele, revărsate pe drumuri şi toate drumurile întrerupte; vitele şi animalele de călărit vor fi duse în locuri ascunse şi inaccesibile; căruţele, trăsurile, caleştile şi toate celelalte obiecte, fără distincţie, care ar putea servi drept resurse duşmanului, vor fi distruse şi puse în stare de a nu mai putea fi întrebuinţate în niciun fel, astfel încât la debarcare să nu găsească decât dărâmături şi mine, un teritoriu devastat, acolo unde mai înainte existaseră oraşe, târguri şi case...”

Pe vârful La Ferrière, secole de-a rândul se va putea vedea *La Citadelle,* ca o biruinţă asupra muntelui, zidurile ei drepte deasupra prăpastiei, cu cei 200 de metri în lungime, 150 în lăţime şi 87 în înălţime. Ideea lui Christophe e să facă din *La Citadelle* o fortăreaţă şi un refugiu. Depozitează acolo alimente, doctorii, arme, pentru ca 15.000 de oameni să poată rezista înăuntrul zidurilor ei la un asediu de un an. Paisprezece milioane de livre de cafea, opt de bumbac şi aceeaşi cantitate de năut, orez, porumb, sare este adunată în subteranele ei şi la fiecare trei luni sunt reîmprospătate. A fost imaginat un sistem complicat de cisterne pentru a păstra apa şi s-au făcut ţevi ca să fie dusă prin ziduri, care au la bază o grosime de patru metri. E apărată de 300 de tunuri. 40.000 de puşti, săbii, cuţite, gloanţe şi

tone de pulbere sunt îngrămădite acolo, aşteptând atacul lui Napoleon.

Se exagerează în ce priveşte intenţiile lui Napoleon: el a învăţat destul din aceste războaie la depărtare, unde nicio armată europeană nu poate să înfrunte pe negri şi febra galbenă. Câţiva ani mai înainte, când a visat să reconstruiască imperiul francez din America şi a obţinut de la Spania restituirea Luisianei, a nutrit gândul să transforme Luisiana într-un câmp de aprovizionare pentru a trimite la Haití alimente, vite şi lemn, şi să păstreze insula ca floarea coloniilor franceze. Atunci, Napoleon, lăudăros şi retoric ca întotdeauna, spunea: „Franţa nu se poate resemna cu o existenţă inertă, cu acea şedere liniştită cu care se mulţumesc Germania sau Italia: englezii răspund cu dispreţ la ofertele mele de pace: ei bine, eu voi face din Haití un vast campament şi voi avea acolo, întotdeauna pregătită, propria mea armată pentru a purta războiul până în înseşi coloniile lor”. Nu rămâne decât cenuşă din aceste cuvinte. Napoleon renunţă la Haití şi vinde Luisiana. Când îi convoacă pe miniştrii săi pentru a discuta vânzarea, o singură frază îi rezumă gândurile: „Cincizeci de milioane, nicio centimă mai puţin”.

Un ministru curajos îndrăzneşte să discute proiectul, arătând ce ar putea să fie Noul Orléans, faţă în faţă cu Panamá, cheia comerţului în viitor: dacă Franţa

păstrează Luisiana, va continua să fie arbitrul destinelor noii lumi. Napoleon nu vrea decât să vândă. „Cincizeci de milioane, nicio centimă mai puţin”. Întărind, cu acest ţinut, Statele Unite – argumentează el – „îi vom crea durere de cap Angliei. Şi, oricum, eu am nevoie de cincizeci de milioane pentru război!”

Pe fundalul piesei istorice, negrii din Haití care au, ca şi romul, o putere diabolică în măruntaie, râd, cu dinţii lor albi ca miezul nucilor de cocos.

Cartea a patra
Secolul libertăţii

În memoria lui Tomás Rueda Vargas

Prefaţa

Când intră în scenă secolul al XIX-lea, totul este pregătit. Poporul a început să scuture lanţurile, ştie cum se face războiul. Creolii cunosc toate filosofiile pe care în Europa le-au proclamat fiii revoluţiei. Drepturile omului l-au învăţat pe om că există în el o suveranitate irevocabilă. Contractul social oferă formule concrete pentru a face republici. Albii au federaţia lor în America de Nord; negrii, în Haití, un regat independent. Burghezii şi-au făcut, în Franţa,

republica lor. Prin apele Caraibelor încep să treacă siluete puternice, eroice, cum sunt acelea ale lui Miranda şi Bolívar. În Mexic, preotul Hidalgo trage clopotele care fac să emoţioneze până şi pietrele bătrânei catedrale.

America spaniolă e o emoţie fără frontiere. Armatele cutreieră întreg Mexicul şi America Centrală, din Venezuela până în Chile şi din Argentina până în Perú: sunt mânate de un cuvânt magic: Libertate. Un cuvânt pe care îl înţeleg cu toţii: indieni, creoli, negri, săraci, bogaţi.

Popoarele se exaltă şi simt că le tresare inima. Beţia victoriei, bucuria, exprimată în acele expansiuni lirice ale romantismului, fac imposibilă înlănţuirea în vreo ordine oarecare a acelor republici, care timp de trei secole au fost sfioase şi umilite. America este şi va mai fi, încă o sută de ani, o pădure deasă, o câmpie care nu cunoaşte deocamdată urma roţilor, unde călăreţii zboară pentru că un fel de beţie îi face să înfigă adânc pintenii şi pentru că există plăcerea isprăvii spectaculare. Înfăţişări ale libertăţii.

Europa priveşte acest nou aspect al Americii noastre uneori cu curiozitate, alteori cu oroare. Vechiul continent european face prea mult pe domnul serios, pe academicianul, pe preceptorul, pe importantul. La început, Bolívar sau Miranda se plimbă pe la curţile

europene, smulgând admiraţia oamenilor. Apoi, în faţa abundentului spectacol al războaielor noastre civile, începe să se vorbească cu insistenţă de „ţările sălbatice ale Americii spaniole”. Urmează apoi o dorinţă notorie de a pune lumea noastră în orbita latinităţii, sau, în pumnul imperialismului. De a face o Americă Latină, sau o semicolonie.

Toate excesele, nebuniile, războaiele, epopeile, aventurile, romanele, poemele secolului al XIX-lea lasă însă ceva adânc şi indestructibil în spiritul acestor neîmblânziţi fii ai Americii: dragostea pentru libertate.

În fundal, în urmă, rămâne o istorie tulbure şi haotică, aşa cum sunt toate istoriile adevărate. Poporul care a făcut-o e un popor în care există toate. Dacă ar fi să lăsăm la o parte petele din istoria Americii, nu am mai înţelege semnificaţia ei. Pentru că tot ceea ce e negru în istoria noastră e cărbunele de unde ţâşnesc văpăile. Poate părea imposibil şi totuşi în secolul al XIX-lea există în America mai multă barbarie decât chiar în secolul al XVI-lea, cel al conchistei. Uneori caii trec prin băltoace de sânge. Războiul pe viaţă şi pe moarte al lui Bolívar e de o ferocitate absolută. Războiul de recucerire al lui Morillo şi mai neînduplecat.

Ajungem la cucerirea libertăţii prin violenţă. În acelaşi chip în care astăzi căutăm justiţia cu pasiune.

Destinul nostru, datorită circumstanţelor în care ne-a pus istoria, a trebuit să accepte un mod dramatic de a proiecta viaţa. Se poate ca scenele din secolul al XIX-lea să nu se mai repete, dar trebuie să le privim aşa cum au fost, pentru a simţi acea emoţie proprie istoriei noastre, care calcă mereu pe marginea prăpăstiilor.

Un secol care începe în Marea Caraibelor cu Bolívar şi care se încheie în aceeaşi mare cu José Martí trebuie să rămână în istoria umanităţii ca o lampă a cărei lumină nu se stinge.

XX
Ultimii piraţi

„Tell your commander I found the principal of this gang so an old offender, and so very bad a man, that I have saved him the trouble of taking him to the United States. I hung him myself."[26]

Lafitte

Sunt duşmanii speciei umane, *Hostis humani generis,* spune căpitanul Johnson în istoria pirateriei pe care a scris-o. Cu steagul negru pe catargul cel mare, decorat

[26] „Spuneţi comandantului dumneavoastră că văzând ce bătrân nelegiuit şi ce om rău este căpetenia bandei, i-am cruţat osteneala de a-l duce în Statele Unite. L-am spânzurat eu însumi." (Engl.).

cu craniul clasic şi cu cele două tibia, navele lor sinistre ridică propria prin spumă de sânge. Legenda lor e legenda Caraibelor. Numai la rostirea numelui lor tremură spaniolii la Havana, la Kingston, englezii, francezii, în Martinica, în Curaçao, olandezii, pe mări, marinarii, bogătaşii, pe pământ. Şi chiar şi în umbra pădurilor, femeile, călugării şi copiii. Pe vremea reginei Elisabeta se începea prin a fi pirat şi se termina ca amiral al regatului. Soseşte însă momentul în care englezii se simt victime ale propriei lor invenţii. Regatul pierde mai multe corăbii şi bani în mâinile piraţilor decât în cele ale francezilor şi spaniolilor puşi laolaltă. Regele sfârşeşte prin a da celebrul lui decret de urmărire a piraţilor, prin care oferă iertarea sa egală numai acelora care cu umilinţă o vor cere înainte de 5 septembrie 1718. Cu această dată, va începe lupta împotriva piraţilor şi ea va dura o sută de ani.

Căpitanul Teach, „Barbă Neagră”, care a semănat groază în Antile, se înfăţişează plin de căinţă în faţa guvernatorului din Carolina de Nord: guvernatorul îi acordă graţia regală. Piratul, îndreptat, se căsătoreşte cu o copilă de şaisprezece ani. Guvernatorul e martor la această unire edificatoare şi din adâncul sufletului său mişcat, îi spune: „Sănătate şi viaţă nouă”. Barbă Neagră se suie pe corabie şi, peste puţin timp, o mantie de teroare acoperă râul în toată lungimea lui. În sate, din

clopotniţe, pe râu, de pe puntea ambarcaţiunilor, oamenii pândesc îngroziţi, aşteptând în fiecare clipă să vadă barba acestui scoţian neobişnuit, care aduce oamenilor cu barba lui, mai multe calamităţi decât orice cometă care a fost anunţată pe cer. E o barbă nemaipomenit de lungă, pe care piratul şi-o prinde cu panglici. Sub borul pălăriei, poartă aprinse nişte fitile, care dau chipului său un aer şi mai diabolic şi-i servesc să aibă gata pregătit focul pentru pistoale. Uneori şi diavolul apare în echipajul său. Urcă nouăzeci în port şi, când fac numărătoarea, găsesc nouăzeci şi unu. După câteva zile, la numărătoare sunt iarăşi nouăzeci. Ucigă-l-toaca se suie şi se coboară de pe corabie, nimeni nu ştie cum, nimeni nu ştie când. Şi astfel, între adevăruri şi legende, nu e odihnă decât în ziua în care Teach e prins şi i se taie capul şi-l atârnă ca felinar al victoriei de catargul cel mare al unei corăbii. Noaptea, continuă încă să plutească peste păduri barba lui ca o cometă neagră. Oamenii care s-au născut piraţi, piraţi trebuie să moară.

În mod obişnuit, îşi au tabăra lor în insula Providencia, în insulele din Bahamas. În istoria piraţilor – rămâne să verificaţi de ce – marea majoritate sunt veniţi din Scoţia. Furturile lor se întind în Cuba, Mexic, Martinica, Cartagena. Pe ei nu-i interesează dacă vasul este spaniol, francez sau englez. În anii ce

urmează după edictul regelui Angliei, englezii sunt cei ce plătesc cota cea mai grea. Regele îşi mişcă şi el justiţia cu diligenţa, şi navele lui inspectează întreaga mare a Caraibelor. Piraţii nu se tem şi ajung cu isprăvile lor până pe coastele Africii. Le place să rătăcească pe valuri. Uneori, justiţia dobândeşte mici victorii. La Charleston, la New York, la Jamaica se obişnuieşte să se ţină judecăţi care se termină aşa cum se cuvine. Într-o zi, la White Point, aproape de Charleston, populaţia are satisfacţia să vadă 24 de piraţi spânzuraţi de copaci. Sunt camarazii căpitanului Bonnet. Toţi, din Aberdeen, Bristol, Dublin, Glasgow. Sărmanii, au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru ca Stevenson să aibă bune modele pentru cartea sa *Comoara din Insulă.*

Evident însă, există piraţi de toate naţiunile. Din Jamaica au fost destui. Câţiva, din New York. Şi spanioli, precum *don* Pedro Gilbert, un catalan frumos, pe care femeile îl consideră cel mai seducător bărbat, cu ochii lui mari şi negri, cu dinţii ca nişte şiraguri de perle, cu părul ca pana corbului, cu fruntea lată şi sfidătoare. Porneşte, într-o zi, din Havana. De la castelul Morro se vede ambarcaţia lui graţioasă alunecând pe cearceafurile verzi ale mării. Prima navă întâlnită în drumul său este „Mexican” care vine din Massachusetts, din Salem. Gilbert nu lasă să-i scape

nimic: butoaiele pline de monede, cele două ceasuri de aur. În peregrinările ulterioare ajunge până în Africa. Se împrieteneşte cu un rege negru, îngroapă în nisip monedele, cumpără mult fildeş, broaşte ţestoase de mare, ulei de palmier şi sclavi. Englezii îl urmăresc până acolo şi-l prind. Îl duc la Boston să fie judecat. Sunt doisprezece piraţi. Împreună cu Gilbert se găsesc Francisco Ruiz, Bernardo de Soto, Antonio Ferrer... Apărarea face tot ce e cu putinţă ca să-l salveze cel puţin pe Bernardo de Soto şi pe bietul bucătar negru. Bernardo de Soto, într-o anumită împrejurare, cu îndrăzneala lui, a salvat şaptezeci de americani. „Sultanul Turciei – spune apărătorul – poate băga în saci câteva femei şi să le arunce în Bosfor, fără ca aceasta să constituie materie de comentarii mai mult de un ceas. Aici, însă, nu: aici viaţa are valoare: Gândiţi-vă...!" Şi tocmai atunci soseşte soţia lui Bernardo de Soto, care a navigat de la Barcelona să-şi salveze soţul, îngenunche în faţa preşedintelui Jackson şi prin gestul ei îi smulge iertarea. Se salvează de la spânzurătoare bucătarul negru şi Bernardo de Soto. „Murim – spune Gilbert – ca nişte spanioli viteji." Preotul Varella, care îi asistă, când li se pune laţul de gât pentru a-i ridica, spune: „Spanioli, urcaţi-vă la cer."

Piraţii din Havana atacă orice vas american pe care-l

întâlnesc, căci lovesc în comerţul cu negri. Astfel îl prind pe căpitanul Johnson, care naviga spre Boston: îi iau ceasul de aur şi două cutiuţe de tutun. Căpitanului Lincoln, a cărui corabie pare o piaţă de mărfuri, îi fură făină, carne de porc, untură, peşte, ceapă, cartofi, mere: alimente ce erau exportate din Boston în Cuba. Cum pe vapoare se află amestecaţi piraţi francezi, portughezi, spanioli, scoţieni, în momentul asaltului înalţă steagul care li se năzăreşte, atunci când nu se mulţumesc să-l ridice numai pe cel negru. Pe căpitanul navei americane îl atacă sub pavilion mexican. „Mă predau – spune – steagului vostru mexican, care indică onoare şi prietenie, la care ne putem aştepta chiar şi de la spanioli...” Piraţii izbucnesc în hohote de râs, coboară în cală şi beau de nu mai pot, şi în faţa ochilor îngroziţi ai căpitanului pregătesc cea mai copioasă cină pe care a văzut-o vreodată un om.

Există o teorie istorică care afirmă: te naşti pirat după cum te naşti cavaler. Cel care se naşte în inima nobilei Anglii, chiar în Westminster, e firesc să fie un cavaler. Edward Low se naşte însă pirat. În Scoţia nu face altceva decât să distribuie pumni colegilor săi. Băieţandru încă, traversează marea şi ajunge la Boston să-şi încerce norocul. Călătoreşte în Honduras, în insulele Barlovento, până ce e spânzurat în Martinica. Mai neliniştit e cunoscutul pirat nordamerican Charles

Gibbs. Se naşte în Rhode Island, şi excelenţii lui părinţi, care nu pot să-l aducă pe drumul bun nici cu bătaia nici cu sfaturile, mor de mâhnire. Băiatul a fugit şi s-a îmbarcat pe un vas de război. Ia parte la bătălia de la Chesapeake, dar nu obişnuieşte să aibă superiori. Deschide o prăvălie de grâne la Boston, aproape de Tin Top, taverna unde se adună toate prostituatele şi beţivii din oraş. Se împrieteneşte cu toţi, le deschide credite în prăvălia sa, pierde tot ce are şi, pentru a se reface, organizează jafuri, care-l poartă din Florida până la Buenos Aires. La Buenos Aires se căsătoreşte. Se spune că a ajuns să omoare patru sute de persoane. Revine la Havana, la New York şi cum are în buzunar 30.000 de dolari, pare un cavaler. Izbucneşte atunci războiul dintre Brazilia şi Argentina, în anul 1826. Îşi oferă serviciile Argentinei şi se prezintă amiralului Brown, la Buenos Aires. E încorporat în echipajul vasului „25 Mai”. Gibbs povesteşte că amiralul i-a spus: „Ceea ce nu vreau e să am laşi în marină.” „În ce mă priveşte, să nu vă faceţi griji”, i-a răspuns Gibbs. Şi a luptat bine. Află de războiul dintre Franţa şi Algeria; se duce să ofere regelui serviciile sale. Ajunge în deşert, vede nisipurile şi spune: „Asta nu e pentru mine.” Şi se întoarce. „M-am distrat văzând ruinele Cartaginei şi amintindu-mi de războiul pe care l-au avut romanii.” Ajunge, în sfârşit, la centrul său: la Noul Orléans. Aici

îşi desfăşoară, cu succes, întreaga activitate. Într-o zi, asaltând un vas, îl omoară pe căpitan şi pleacă cu un butoi de dolari mexicani. În cele din urmă e prins şi sentinţa care se dă la New York sună astfel: „Să fie spânzurat până ce moare, iar cadavrul lui să fie dat colegiului de medici şi de chirurgi.”

Floarea pirateriei se găseşte însă în Noul Orléans. Este locul de întâlnire al contrabandiştilor, un Versailles al regilor steagului negru. Când Jean Lafitte se plimbă prin Piaţa Armelor, în Le Vieux Carré, ochii lui îndrăzneţi, mustaţa sa frumoasă, bogatul lui păr castaniu sunt urmărite de privirile metiselor, femeilor albe, ale poporului. E un domn splendid, care străluceşte mai întâi la Operă, iar la baluri şi la mesele de joc nu poate fi privit fără să se spună: Acesta este deci Jean Lafitte...!

Noul Orléans este piaţa firească a contrabandei. Coloniile Angliei, Franţei, Spaniei şi Republica, pe cale de a se naşte, a Statelor Unite nu se pot apăra de aceşti negustori temerari şi abili care alunecă pe canalele fluviului Mississippi. Fiecare insulă e o tabără misterioasă. Par grădini plutitoare ale legendei negre, unde vin cu plăcere colonişti şi negustorii de la distanţe de mile pentru a cumpăra la licitaţiile lui Jean Lafitte mărfuri furate de pe navele spaniole. Anglia a luat în stăpânire insulele Guadalupe şi Martinica. A restrâns

importul de sclavi, aşa încât proprietarii de pământuri din sud trebuie să se ducă până la principala insulă a piraţilor ca să şi-i procure: insula Barataria. E ciudat să constaţi ce a ajuns să fie fantastica guvernare a lui Sancho Panza... Lafitte îşi vinde sclavii, calculându-i un dolar ocaua.

Locuitorii Noului Orléans îşi dau aere de lume mare. Evident, uneori, pe rochiile fine de brocart pe care le poartă doamnele se văd picături de sânge: nu e de aşteptat să fie prădat un vas fără a împroşca puţin. Este însă primul oraş în care saloanele se îmbracă în oglinzi, sunt luminate cu policandre de cristal şi se împodobesc cu frumoase mobile stil. Mult mai atrăgătoare decât balurile doamnelor albe sunt cele oferite de metise. Călătorii din Europa vin atraşi de faima acestora, iar fiicele mulatrelor sunt de o frumuseţe care seduce pe cei mai exigenţi cavaleri de pe malul celălalt al Atlanticului. Metisele deşteaptă în asemenea măsură gelozia albelor încât guvernul trebuie să dea o ordonanţă, interzicând ca ele să poarte veşminte de lux pentru ca la Operă să nu le umbrească pe doamnele din înalta societate. Este zadarnic: atracţia arzătoare a acestor femei dezlănţuie pasi uni romantice. Noul Orléans e grădina duelişti lor. Nu e noapte în care să nu se audă, prin pădurile învecinate, împuşcături de pistol de la întâlnirile de onoare, sau să nu scânteieze

încrucişarea săbiilor. Întotdeauna, din cauza vreunei metise. La cimitir, sunt nenumărate pietre funerare pe care se poate citi drept orice comentariu: „A căzut într-un duel de onoare.”

E curios să vezi cu ce repeziciune Noul Orléans se lustruieşte, se cizelează şi dobândeşte un caracter atât de propriu. Are un aer de orgoliu stilat asemănător cu cel al cavalerilor care alternează hazardata luptă pe mare cu manierele elegante ale jucătorilor de la club. Se nasc arogante formule sociale din scrupulosul simţ al onoarei pe care îl au cartoforii. Se schiţează gesturi galante la balurile cu oglinzi, mătase şi excelent coniac. Toate acestea sunt produsul unei vieţi trăite la marginea ilicitului, alternând cu autentica distincţie a marilor proprietari care, acolo, pe plantaţii, încep să formeze o aristocraţie rafinată şi strălucitoare, cea mai cultă şi ceremonioasă la aceste latitudini. Piaţa Armelor din Noul Orléans pare un colţ din Europa. Creolii nu pot suporta grosolana barbarie a americanilor din nord – *Kaintockes* – cum îi numesc. Noul Orléans începe să se umple de istorie: e unul din locurile unde călătorului i se va spune: Aici l-au întemniţat pe Pierre Lafitte, în taverna aceasta a venit generalul Jackson în ajunul bătăliei, sau aceasta era casa destinată lui Napoleon. În acelaşi fel în care sunt arătate relicvele din Salamanca, Rouen sau Canterbury, în cealaltă emisferă.

Cu siguranţă însă că locul cel mai important e vechea fierărie în care Lafitte şi-a început negustoria. Era locul unde veneau moşierii şi-i spuneau: am nevoie de douăzeci de negri. A doua zi, Jean Lafitte pornea cu moşierul pe canale, şi în insula Barataria cumpărătorul putea să aleagă după placul său. Lafitte îşi cinstea oaspeţii cu mese îmbelşugate, servite cu veselă de argint, le oferea vinuri bune franceze şi delicioasele havane. Contrabandiştii din Barataria îl salutau ca pe căpitanul lor. Sub pavăza prestigiului, curajului şi politicii sale abile se simţeau în siguranţă. Flota lui Lafitte nu-şi pierdea vremea, chiar atunci când trebuia să captureze corăbiile Statelor Unite sau pe acelea ale englezilor.

Lafitte nu îngăduie niciodată să i se spună pirat. Sunt corsar – afirmă mândru – şi steagul meu este cel al Cartagenei. Coloniile spaniole s-au răzvrătit împotriva regelui. Bolívar duce un război pe viaţă şi pe moarte. În Noua Granada, Cartagena a fost una dintre primele colonii care şi-au proclamat independenţa. Lafitte spune că are autorizaţie de corsar din partea republicii Cartagena pentru a ataca navele spaniole, şi în împrejurimile insulei Barataria nu se văd decât steaguri de ale Cartagenei.

Soseşte o zi în care Barataria e teroarea mărilor. Nu se

mai poate călători în siguranţă spre portul Veracruz. Imensele pacheboturi care coboară pe apele fluviului Mississippi, împinse de răngile pe care vâslaşii şi le proptesc în piept, navighează într-o continuă primejdie. Un căpitan, jefuit în golf, soseşte la Noul Orléans şi în gura mare se plânge în piaţă, în tinda bisericii, la colţuri, pe stradă, în casa guvernatorului. Piraţii! Piraţii! Un alt cuvânt nerostit îi face ecou: Lafitte! Lafitte. Străzile care dau în piaţă sunt ticsite de lume. Cei din Barataria aud murmurarea, dar continuă liniştiţi să ofere stridii, raci, sepii, pe tarabele lor de pescari. Indignarea şi laşitatea îşi dau mâna. Brusc se aşterne o linişte care înfioară. Semeţi, surâzători, Pierre şi Jean Lafitte trec prin mijlocul tuturor, mari şi umili, care se înclină satisfăcuţi în faţa acestei sfidări dispreţuitoare, Noul Orléans răsplăteşte temeritatea, curajul. Fraţii Lafitte îşi scot mănuşile să le salute pe doamne, îşi netezesc cu mâinile fine mustăţile răsucite şi poartă spadă la centură, aşa cum se poartă o batistă, ieşind din buzunar.

Într-o zi, guvernatorul nu mai poate suporta. A vrut să cureţe de contrabandişti Noul Orléans. A cerut ajutoare Congresului în repetate rânduri, însă nimeni nu l-a auzit. Se simte umilit, văzând cum fraţii Lafitte îşi bat joc de el chiar sub nasul lui. Pregăteşte o cursă judiciară. Face să treacă pe la biroul său pe cetăţenii

mai de seamă pentru ceva foarte confidenţial şi, luându-le declaraţii, intentează un proces secret împotriva lui Jean Lafitte. La colţurile străzilor apar anunţuri ale guvernatorului: se va da o recompensă de 500 de dolari persoanei care îl va preda pe Jean Lafitte, învinuit că s-a dedat la un trafic infam, că nu a vrut să se prezinte în faţa autorităţilor, că a violat legea... După două zile, la aceleaşi colţuri de străzi unde apăruseră anunţurile guvernatorului, apare alt anunţ, de data aceasta al lui Jean Lafitte: e copia fidelă a celui al guvernatorului, cu două mici modificări: că va da 500 de dolari celui care i-l va preda pe guvernator şi semnează: Jean Lafitte. Noul Orléans, pentru a doua oară, sărbătoreşte cu entuziasm fanfaronadele lui Jean Lafitte...

Odată şi odată trebuia să câştige şi guvernatorul. Pierre Lafitte se află în închisoare. Jean urlă de furie. În Noul Orléans sunt doi avocaţi, cei mai buni din Luisiana, dintre primii din întreaga ţară. E vorba de Livingston şi Grymes, Livingston a fost primar la New York şi avocat al guvernului federal pe vremea lui Jefferson. Grymes este procuror al Noului Orléans, post la care renunţă pentru a se ocupa, împreună cu Livingston, de cazul Pierre Lafitte. Guvernatorul a angajat însă tot prestigiul său în această arestare.

Avocaţii nu reuşesc să-l scoată din închisoare pe Pierre. Primesc, desigur, cei patruzeci de mii de dolari, pe care Jean Lafitte îi plăteşte pentru apărare, în monede bune de aur. Când vin să-şi încaseze onorariile, Lafitte îi cinsteşte ca un principe al insulei Barataria. Fostul procuror Grymes, care petrece acolo o săptămână întreagă, declară că niciodată mai înainte nu a locuit în casa vreunui cavaler atât de amabil ca Jean Lafitte.

Soseşte la Barataria o escadrilă engleză. Căpitanul vrea să vorbească cu Jean Lafitte. Aduce scrisori din partea coroanei, prin care i se oferă o sumă mare de bani şi o înaltă funcţie de ofiţer al marinei engleze, dacă trece de partea Angliei în lupta împotriva rebelilor nordamericani. Lafitte îl are pe fratele său în ghearele guvernatorului, legăturile lui cu noua republică nu sunt prea strânse, nu a avut alt steag decât pe cel al Cartagenei. Citeşte scrisorile cu mare atenţie. Îl primeşte pe englez cu semne de curtenie. Nu trebuie uitat că Lafitte e marele cavaler. Cere un termen ca să răspundă: trebuie să discute cu tovarăşii săi şi imediat ce va hotărî cu aceştia asupra ofertei, va da răspunsul ofiţerului englez. Îl însoţeşte până la corabie, mulţumind mult pentru dovezile de apreciere din partea Angliei.

Răgazul cerut de Lafitte e pentru a trimite toate

scrisorile din partea Angliei guvernatorului şi unui prieten al său care e deputat al Adunării din Luisiana, spunându-le că e dispus, ca bun american, să ia parte, cu toţi oamenii săi, la apărarea Noului Orléans. Nu cere decât un loc în armată şi să fie anulată scoaterea în afara legii a lui şi a oamenilor săi. Propunerea e ispititoare, căci Noul Orléans stă prost în ce priveşte apărarea sa, şi să ai o armată de bandiţi e cel mai bun lucru la care poţi să aspiri pentru a lupta într-un război. Guvernatorul, însă, nu numai că nu-i răspunde lui Lafitte, dar organizează chiar o expediţie militară împotriva insulei Barataria. Asaltul se dă prin surprindere, guvernul pune mâna pe depozitele generale, marfa confiscată ridicându-se la aproximativ jumătate de milion de dolari, mulţi oameni de ai lui Lafitte, căzuţi prizonieri, sunt băgaţi în închisoare, Lafitte scapă ca prin minune.

Lafitte, cu toată prada ce i-a fost luată şi pierderea insulei, continuă să fie un om puternic. Are arme, i-au rămas oameni. Englezii pornesc lupta împotriva Noului Orléans. Generalul Jackson izbuteşte să organizeze apărarea şi să dea bătălia. În consiliul de apărare pe care el îl alcătuieşte se găsesc câţiva prieteni ai lui Lafitte. În Noul Orléans se va arăta vizitatorului, un secol mai târziu, şi întotdeauna, o tavernă unde se vindea absint. „Aici – i se va spune – Jackson şi Lafitte

au avut întrevederea.” Pierre Lafitte fuge din închisoare. Toţi cei din Barataria, în frunte cu Lafitte, intră să sporească rândurile armatei lui Jackson. Lafitte ajunge să fie iarăşi personajul popular. Mărturiile despre bătălie, lăsate de generalul Jackson, sunt cât se poate de măgulitoare pentru el. Cel mai apropiat asociat al lui Lafitte – Dominique You – care a venit în America cu trupele lui Leclerc – când Napoleon a luat ofensiva împotriva insulei Haití – este unul din eroii bătăliei de la Noul Orléans. Când se dă marele bal pentru sărbătorirea victoriei, se află acolo, cu redingotele lor frumos colorate, contrabandiştii din Barataria. Atracţia sărbătorii este însă Jean Lafitte. Tinerele notează în jurnalele lor: Astăzi l-am cunoscut pe Jean Lafitte. Doamnele: Jean Lafitte mi-a spus... sau, Jean Lafitte mi-a povestit că odată...

Noul Orléans se întoarce la viaţa lui obişnuită. Operă, baluri organizate de metise, dueluri, trişări la cărţi, raci, stridii, orez cu pui, bucătărie creolă, vinuri franceze, lampadare de cristal, veşminte de brocart. Într-o mare curte interioară, pardosită cu cărămizi, metisa Sainté Dédé face pe regina cultului Vodú. Vodú-ul din Noul Orléans nu are decât un rival: pe cel din Haití. Noul Orléans e un mare târg pentru vrăjitorii care vând fire de păr, picioare de păianjeni, unghii de pisică,

măruntaie de broască, pentru a alunga spiritele, a cuceri inimile, a aduce moartea duşmanilor. S-a luptat să nu mai fie aduşi negri din Congo, care sunt răspunzători de aceste superstiţii, dar continuă să sosească negri de toate felurile din Africa, şi Vodú este sacru pentru negri. Să-i lipseşti pe aceştia de Vodú e ca şi cum i-ai fi smuls lui Drake Biblia lui Eduard al VI-lea. Negrii se îmbulzesc în curtea pardosită cu cărămizi. Sainté Dédé converseazǎ cu şarpele vrăjit: animalul scoate limba lui subţire ca un pai şi răspunde cu ea la toate întrebările. Negrii asudă, strigă, cântă, plâng, rid. Au dansurile lor în piaţă. Departe de aceste petreceri sălbatice, adică la trei sau patru sute de metri, se desfăşoară viaţa fastuoasă a sălilor de joc şi a caselor de plăcere.

Eroii din Barataria se plictisesc. Lafitte se gândeşte să întemeieze un nou imperiu. O a doua republică a piraţilor. Pleacă la Galveston, şi în insula Campeachy începe să pună pe picioare afacerea. Mai întâi cumpără opt nave. Apoi îşi măreşte flota. Iarăşi prosperă negoţul său. Lafitte lucrează sub steag mexican sau venezuelean sau sub cel al lui Bolívar. Se dezlănţuie un uragan. Smulge toate casele din Campeachy. Lafitte le ridică din nou. Este de neînvins atât timp cât are de-a face cu elementul său, furtuna. Secolul al XIX-lea avansează însă prea mult pentru ca piraţii să poată

rezista. Se organizează o expediţie militară cu scopul de a lichida noua republică. Ofiţerul care trebuie să îndeplinească această sarcină are o întrevedere cu Lafitte. Lafitte înţelege că nu mai există modalitate pentru a rezista. „Acordaţi-mi două luni – îi răspunde – şi veţi fi satisfăcuţi”. „De acord – acceptă ofiţerul –: Aştept aici.” Lafitte face ca oamenii lui să revină la viaţa obişnuită. Îi stabileşte pe bandiţi, unul câte unul, acolo unde doreşte fiecare. Până ce insula, cu casele ei bune, de cărămidă, cu marile ei depozite, cu importanţa sa, rămâne pustie. Cele două luni s-au împlinit. Lafitte incendiază totul, distruge totul până ce nu mai rămâne cărămidă pe cărămidă. Silueta lui se pierde în legendă.

Dominique You nutreşte alte gânduri. El a rămas în Noul Orléans, ca un burghez cinstit şi pacific. E o figură populară şi iubită. În Caraibe, istoria lui Napoleon a rămas plutind în văzduh, prinsă parcă de pieptenele palmierilor. You, la urma urmelor şi înainte de orice, a fost soldat în trupele lui Napoleon. Şi pentru el, ca pentru orice pirat, Napoleon este marele căpitan. Englezii îl ţin acum prizonier în insula sfânta Elena şi mulţi sunt cei care se gândesc să-l fure de la englezi, să-l elibereze, să-l aducă în Antile, la Noul Orléans, într-un loc demn de geniul său. Oamenii care ştiu ceea

ce spun, povestesc că el a vrut să vină în America. Primarul din Noul Orléans, care e milionar, spune: „Eu plătesc cheltuielile”. I se pregăteşte o casă splendidă. Şi e trimisă în secret nava care va face isprava. Ultimul vis al piraţilor este să-l fure pe Napoleon şi să-l aducă la Noul Orléans. Este şi ultimul vis al lui Dominique You.

Bătrânele vor povesti după aceea, cu voce groasă şi misterioasă, copiilor: „Şi l-au furat... Cel care este îngropat la Paris e altul, cel adevărat e aici, în Noul Orléans”. Şi e adevărul: nu pentru că oasele lui ar fi ajuns în aceste cimitire unde sicriele navighează în lagune de noroi, ci pentru că acel căpitan al vulturilor francezi şi-a clădit ultimul cuib în inima piraţilor din Barataria. În mintea ultimului corsar.

XXI
Romantism, guerilieri, poeţi şi piraţi

„Schimb viaţa pentru candida-aureolă de sfânt sau de idiot.

O schimb pentru colierul roş pus strâns pe gât grăsanului Capet sau pentru duşul ţeapăn ce-a stropit ceafa lui Carol, regele englez.”

Leon de Greiff

Revoluţia franceză, independenţa Americii, triumful burgheziei asupra regilor, emanciparea sclavilor,

imperiul liber-cugetătorilor ridicat pe ruinele Inchiziţiei dau secolului al XIX-lea o îndrăzneală fără precedent. Tineretul care a fost prizonier al şcolilor dogmatice are impresia tangibilă că lumea se deschide înaintea ochilor lui. În Mexic, Iturbide îşi pierde capul şi se încoronează împărat cu speranţa de a încorpora Mexicului întreaga Americă Centrală. În sud, preşedintele Paraguayului declară război Braziliei, Argentinei şi Uruguayului. Rosas, în Argentina, cu ai săi *gauchos* nepotoliţi, sfidează Franţa. În Columbia este aprobată constituţia cea mai liberală din lume, pe care Victor Hugo o consideră cucerirea maximă a acestor timpuri electrizate de o nouă credinţă în destinele omului. Dictatorul Boliviei îl suie pe un măgar pe ministrul Marii Britanii şi-l plimbă astfel pe străzi. Coloniile, transformându-se în republici, plănuiesc sisteme ambiţioase. Politicienii din Statele Unite cred că destinul vădit al ţării lor trebuie să-i ducă la dominarea Mării Caraibelor, printr-o lărgire necontenită a zonelor de influenţă, dominate de politica dolarului. Descoperirea minelor de aur din California este un loz câştigător prin care soarta preface visurile cele mai optimiste în imagini palide a ceea ce nordamericanii posedă în realitate. Convoaiele zboară prin câmpiile fluviului Mississippi, iar în Panama şi Nicaragua sunt improvizate drumuri care să asigure sosirea cât mai

repede în California.

America Centrală se transformă într-un câmp de lupte religioase chiar din momentul în care se naşte gândul independenţei. Sunt demnitari ecleziastici alături de republică şi alţii împotriva republicii. De la arhiepiscop până la ultimul laic din San Francisco, împărţiţi în două partide, coboară în stradă, şi prin aer zboară pietre, sticle, excomunicări, gloanţe. E un adevărat vârtej de cuţite lungi: sar braţe şi capete, şiroind de sânge. Dintre precursorii independenţei în San Salvador, Delgado, licenţiat şi preot, este primul om al bisericii care participă la conspiraţiile împotriva intendentului general spaniol. El este cel care redactează actele Independenţei, şi nu există juntă, întrunire sau adunare revoluţionară pe care să n-o onoreze cu prezenţa şi să n-o aţâţe cu discursurile. Se înfruntă cu arhiepiscopul Guatemalei, care e şeful reacţiunii. Arhiepiscopul aruncă întreaga putere a autorităţii sale pe talerul drept al cântarului şi totuşi talerul se ridică de parcă toiagul şi mitra ar fi de paie şi de plută. America Centrală nu vrea să mai fie colonie. Republica se ridică la rang de episcopie. Salvadorul, pentru a ieşi de sub jurisdicţia arhiepiscopului, şi-l consacră episcop pe părintele Delgado. Începe schisma. Călugării nu vor să accepte constituţia: guvernul îi

amenință, şi sfârşeşte prin a-i vedea plecându-se supuşi sub steagul independenţei şi jurând pe codul republicii.

Încetul cu încetul, de la amvoane, începe discordia. Femeile se împart în partide şi fac adevărate vârtejuri în jurul preoţilor. Episcopul Salvadorului şi arhiepiscopul Guatemalei îşi păstrează la Roma avocaţii respectivi. În cele din urmă, papa îşi îndreaptă fulgerele împotriva părintelui Delgado: „Şi ai comis atâtea lucruri atât de îngrozitoare, încât cu deplin adevăr ţi se poate aplica ceea ce glăsuieşte *Evanghelia* (şi o spunem plângând) că ai intrat ca hoţ şi bandit în turma de oi... pentru a omorî şi duce la pierzanie... Dacă am şti că în termenul acordat pentru îndreptarea crimei comise, tu nu ai dat satisfacţie bisericii... deşi ne-ar cauza durere (pentru a folosi cuvintele lui Crisóstomo), am plânge şi ne-am tângui şi ne-am sfâşia pieptul, ne-ar durea ca tăierea propriilor noastre membre... dar am ajunge la momentul... de a pronunţa împotriva ta sentinţă de excomunicare”. Sunt cuvintele cu care papa Léon al XII-lea înfierează faptele părintelui Delgado.

Clericii se pronunţă împotriva unui medic, doctorul Cirilo Flores, vicepreşedintele statului Guatemala. Întâmplarea are loc în Quezaltenango. Medicul caută azil în biserică. Femeile se năpustesc asupra lui, îl trag de păr până ce i-l smulg, îl ciomăgesc. Vicepreşedintele

se suie în amvon. Preotul scoate Sfintele Daruri şi cere pace. Bisericoasele şi tinereii mai pasionaţi ajung la amvon, unul îl trage de picioare şi continuă să-i smulgă părul. În cele din urmă îl coboară din amvon, îl scot din biserică şi îl omoară cu bâtele. În Honduras, Congresul declară că hotărârile Sfântului Scaun nu vor avea efect în ţară, atâta timp cât nu primesc aprobarea guvernului. În Salvador, unde grupurile clericale au ars biblioteca doctorului Herrera şi călugării se declară în favoarea imperiului, Congresul închide mănăstirile. Trupele împăratului Iturbide invadează America Centrală.

Sunt lupte inevitabile, căci Spania, exercitând o putere absolută în timpul coloniei, nu i-a educat pe creoli pentru a putea să se guverneze singuri. În Statele Unite, unde americanii se guvernează ei înşişi încă dinainte de războiul pentru Independenţă, nu s-a întâmplat nimic. În America hispanică totul va trebui să fie dibuire, încercare, şi chiar din momentul în care masele sunt încă înfierbântate de războiul de Independenţă, reacţiunea şi-a băgat caii ei troieni, coloana a cincea, acolo unde cu mai multă uşurinţă poate să se nască răzmeriţă. Ambiţiile sunt mari şi nobile, există proiecte admirabile, pentru care luptă iluminiştii, dar care nu se pot sprijini pe turbulenţa unui popor analfabet, care nu lasă răgaz pentru a fi

rezolvate problemele interne, supus fiind influenţei forţelor exterioare ce agită mai mult decât trebuie apele şi aşa tulburate. În congresul din Guatemala se ordonă deschiderea canalului interoceanic. Doctorul Valle, în 1822, propune Uniunea Panamericană. Sunt tributuri la religia progresului, la fraternitatea americană, pe care războiul le face să se piardă. Mozarán îl expulzează pe arhiepiscopul Guatemalei şi pe preoţii turbulenţi, care nu lasă să se guverneze. Se ordonă vinderea bunurilor ecleziastice. La Honduras se fac două capitale: liberalii în Léon, conservatorii în Granada.

În 1822 se declară abolită sclavia în America Centrală, hotărâre romantică dacă se ia în consideraţie că în 1823 Anglia nu a putut să ia o rezoluţie atât de radicală şi dacă se ţine seama şi de faptul că în acel an, când în Parlamentul din Londra se aprobă un proiect pentru abolirea treptată, proprietarii din Jamaica îi adresează regelui un memoriu în care se spune: „Dacă această insulă urmează să fie scena unui experiment atât de temerar, cerem să nu fim amestecaţi în consecinţele lui oribile. Dacă sclavia e o ofensă adusă lui Dumnezeu, la fel este şi anarhia, dezolarea şi sângele. Parlamentul Angliei să devină proprietarul legal al proprietăţilor noastre, cumpărându-le, iar noi ne vom retrage din insulă, lăsând câmp liber filantropiei moderne să le lucreze”. În Statele Unite, republica se află în ajunul

războiului ei cel mai sângeros, pentru că stăpânii de sclavi din sud, a căror economie e bazată pe sclavie, întrucât pe negri şi-au întemeiat moşiile şi cu negri adună recoltele, se ciocnesc de burghezii liberali şi umanitari din nord, care nu au niciun negru pe câmpurile şi în fabricile lor şi care pot, fără prejudicii pentru interesele lor, să cânte libertatea.

În Noul Orléans trăieşte un jurnalist tânăr şi impetuos care şi-a luat licenţa în drept şi în medicină şi crede că sclavia e destinul firesc al negrului şi traficul legitim al albului. Este William Walker. Mai crede William Walker şi că destinul vădit al Statelor Unite e de a înghiţi pământurile din Caraibe. Pe deasupra are şi suflet de aventurier şi va intra în istorie ca ultimul dintre piraţi. Soţia lui moare de febră galbenă, şi Walker, pentru a-şi înăbuşi durerea, zboară de la Noul Orléans la San Francisco, unde în loc de febra galbenă apare febra aurului. Acolo face jurnalistică şi ia parte la două expediţii pentru invadarea pământurilor mexicane din Sonora şi California de Sud şi cere să fie încorporate Statelor Unite, aplicându-se sistemul folosit pentru a face din Texas un stat al Uniunii. Eşuează în aceste tentative, i se intentează proces pentru piraterie, e absolvit, iar numele lui începe să fie considerat ca al unul conducător.

Ocazia favorabilă pe care Walker o vede imediat este

America Centrală. Agitaţia care domneşte în micile state poate fi folosită pentru penetraţie. Interesul americanilor este acum enorm, căci în Panamá şi Nicaragua încep să se dezvolte întreprinderi bogate de transport la dispoziţia imigranţilor care se îndreaptă spre California. Comandorul Cornelius Vandervilt din New York, bunăoară, a încheiat cu preşedintele Chamorro un contract pentru stabilirea traficului de pasageri pe lacul Nicaragua. Vasele din New York ajung în portul San Juan din nord: acolo se găsesc navele comandorului, gata să-i ducă pe căutătorii de aur mai întâi pe fluvii, apoi pe lacul Nicaragua şi, în sfârşit, pe malul lacului, unde îi aşteaptă omnibuzele care îi lasă în portul Atlanticului. Afacerea este splendidă. Posibilităţile, în acea zonă, cele mai bune. În California şi în Noul Orléans se consideră că această ţară de tranzit, în loc să fie stăpânită de nişte băştinaşi stupizi, s-ar găsi mult mai bine sub steagul nordamerican. Walker face propunerea să colonizeze Nicaragua. Cu 56 de colonişti ajunge în Léon, se amestecă în politică şi în războaie, devine şef al armatei şi, deşi locuitorii din America Centrală nici nu visaseră la aceasta, piratul Walker, care are numai 31 de ani, ajunge dictator al Nicaraguei. Costa Rica, Guatemala şi Salvador se opun lui Walker, dar el stăpâneşte în Honduras.

La început, Walker se mulţumeşte să fie şeful armatei, guvernând prin intermediul unui preşedinte marionetă, *don* Patricio. *Don* Patricio trimite ca ministru la Washington pe părintele Virgil, care e primit de preşedintele Pierce. Pe neaşteptate, Walker îl înlătură pe *don* Patricio, face să fie ales preşedinte în Honduras şi, la opt zile după depunerea jurământului de rigoare, soseşte la palatul prezidenţial ministrul Statelor Unite şi-i adresează aceste cuvinte: „Am instrucţiuni din partea preşedintelui Statelor Unite să comunic excelenţei-voastre că ţara mea a hotărât să stabilească relaţii cu acest stat.” Piratul Walker, în cartea lui de memorii, recunoaşte expres ideea înaltă pe care a putut să şi-o formeze despre acest excelent ministru american. El a văzut limpede situaţia ţării şi a putut să acţioneze fără dificultăţile şi întârzierile pe care le întâlneşte la Washington părintele Virgil, unde diplomaţii din alte ţări s-au străduit să-i creeze o atmosferă defavorabilă. Walker are o armată întreagă de nordamericani, pe care i-a atras treptat. În California scrierile lui au deşteptat cel mai mare entuziasm. În ierarhiile înalte se întâlnesc doar nume englezeşti. Walker face raz boi şi declară război. Pe domnul Salazar, adversarul său, îl spânzură, într-o duminică, în piaţă, în mijlocul unei bucurii generale şi profitând de faptul că e zi de târg, pentru ca un cât mai mare număr

de persoane să se bucure de un spectacol atât de solemn.

Bazele programului administrativ al lui Walker sunt expresia fidelă a caracterului său: face ca engleza să fie limba oficială, la fel ca şi spaniola. Pământurile să fie în mâinile albilor. „Toate actele şi decretele adunării federale constitutive se declară nule şi fără nicio valoare”. Punctul fundamental este însă problema sclaviei. „Fanteziile nebuneşti ale lui Rousseau – scrie –, sarcasmul ascuţit al lui Voltaire, au infectat pe cititorii din vremea lor cu un fel de hidrofobie – o aversiune morală faţă de cuvântul sclavie. Hamilton şi Washington, deşi au luptat împotriva unor noţiuni franceze, erau într-o oarecare măsură sub influenţa rătăcirilor genevezului în privinţa egalităţii şi fraternităţii. Mr. Jefferson nu numai că a adoptat felul de a gândi şi de a simţi al francezilor, ci, mai mult, le-a cultivat, ca şi cum ar fi fost roade ale raţiunii şi filosofiei”. Nu: Walker e deasupra acestor netoţi. El ştie ce înseamnă, pentru progres, sclavia în lumea modernă. „Pe conservarea sclaviei – spune – se bazează relaţiile vitale dintre capital şi muncă, pentru că punând munca pe un fundament solid, i se permite unei societăţi inteligente să înainteze cu hotărâre spre cucerirea de noi forme de civilizaţie...”

Alt punct important: Walker confiscă proprietăţile

comandorului Vanderbilt. Corbii încep să-şi scoată ochii. Comandorul jură să isprăvească cu piratul. Vanderbilt li se alătură englezilor din Belice şi-i sprijină pe revoluţionarii din Costa Rica. Începe războiul. Walker se vede pierdut în oraşul Granada, pe care hotărăşte să-l incendieze, dar sfârşeşte prin a se preda şi a se înapoia în Statele Unite. În Noul Orléans şi până la New York e primit ca un erou. Toată lumea vrea să-l sărbătorească şi nu întâmpină greutăţi pentru a face o a doua incursiune în Nicaragua. De data aceasta însă succesele lui sunt mai precare. Din nou trebuie să se întoarcă, şi ajunge în Noul Orléans, unde i se intentează un proces care nu serveşte decât pentru a-i înălţa prestigiul: este consacrat ca ultimul pirat filibuster. Şi mai face o a treia tentativă. De data aceasta este însă înfrânt de englezii din Belice care-l predau autorităţilor din Honduras. Walker e executat.

Prietenii lui Walker rostesc înflăcărate discursuri de protest în Statele Unite. În jurnale, coloane întregi îi proslăvesc memoria. Henningsen, care fusese camaradul lui în campanii, publică într-un jurnal din New York, în *Day Brook,* o scrisoare care se termină aşa: „Nu pot să cred că spiritul întreprinzător al lui William Walker a rămas îngropat în mormânt şi pot prezice, cu toată siguranţa, că din fiecare picătură a sângelui său va ieşi o nouă căpetenie înflăcărată. În momentul în

care s-a aflat vestea morţii lui Walker, datorită intervenţiei engleze, am fost copleşit de comunicările oamenilor activi, nerăbdători şi doritori să zboare pe scena tragediei, precum şi a persoanelor care se mărginesc să se susţină cu resursele lor. Le voi răspunde atât unora cât şi celorlalţi, spunându-le să aştepte, şi când va sosi ziua nu va lipsi cel care să conducă cauza lor.”

XXII
Bazarul francez

„Vă dau un tron pe un munte de aur.”

Napoleon al III-lea către Maximilian

„Trebuie să ascult dulcele cântec al sirenelor.”

Maximilian

Franţa şi America... Acesta este noul stindard care apare atunci când Spania nu mai posedă în America decât coloniile Cuba şi Santo Domingo, şi pretutindeni se visează puţin la lucrurile din Franţa. În Franţa, Lamartine şi Chateaubriand reconstruiesc cu lirismul lor personajele noastre, iar moştenitorii lui Napoleon cred că vulturii Franţei ar putea încerca alt zbor pentru a cădea asupra acestor plaje. Militarii vorbesc de

cuceriri; ideologii, de America Latină. Victor Hugo ajunge să fie o figură familiară în noile ţări: barba lui poate fi văzută în orice casă ca un portret de fundal obligatoriu, un fel de bunic poet. Un portret al lui Victor Hugo, un bust al lui Napoleon, o măsuţă Ludovic al XV-lea şi, pe măsuţă. *Istoria Girondinilor* de Lamartine constituie salonul de primire în orice casă la ţară din „America Latină”. Prima noastră carte de lectură: *Cei trei muşchetari.*

Să amintim o poveste din Noul Orléans şi un moment din istoria Mexicului.

Iată povestea din Noul Orléans.

Un om bogat din Nantes adună avere, aducând la Santo Domingo mătăsuri, catifea, vinuri. Timp de ani şi ani, nava lui norocoasă va trece metodic printre cele ale englezilor fără să sufere vreun atac. Căpitanul îşi are aventurile lui amoroase în insulă, o soţie în Nantes, grămezile lui de aur în fundul cufărului. La Santo Domingo are o plantaţie. Odată soseşte în Franţa cu un copil. De unde l-a scos? Din Santo Domingo? Din Noul Orléans? Căpitanul nu are copii şi-l adoptă pe acesta. Este o istorie misterioasă, care în mod natural trebuie să-l înconjoare pe un căpitan de vas ce se îmbogăţeşte între Nantes şi Antile. Într-o bună zi însă curioşii vor începe să facă socoteli: copilul are vârsta pe care ar trebui s-o aibă fiul lui Ludovic al XVI-lea: căpitanul

face parte din bogătaşii din Vendée, care întotdeauna au fost regalişti. Apoi... Când copilul se face mare, învăluie întotdeauna în mister origina sa. În orice oraş american care se respectă trebuie să existe o familie ce descinde din Delfinul Franţei. Aşa se va întâmpla şi cu acest copil. Imediat ce soseşte în America, oamenii care-l văd cântând din flaut, la vioară sau din cimpoi, ori citind sub copaci pe La Fontaine, sau dansând gavote, pavane şi menuete, nu pot să nu se gândească la Delfinul Franţei.

Căpitanul Audubon a arătat, de fapt, în îngrijirea acestui copil o stăruinţă care nu e obişnuită. Vrea ca el să studieze multe lucruri, să fie ofiţer de marină. Băiatul preferă însă să prindă fluturi în pădure, să adune cuiburi, să picteze păsări. Are o dispoziţie cu totul neobişnuită pentru desen şi căpitanul îl duce la atelierul lui David, cu nădejdea ca pictorul acelor portrete atât de elegante, a acelor medalioane eroice, să-l iniţieze în secretele artei sale. Băiatul preferă însă să deseneze păsări decât să traseze cu cărbunele, pe hârtie crem, profile de ipsos. Căpitanul, dintr-un motiv bănuit secret, îl trimite pe băiat în Statele Unite. Aici viaţa lui e plină de întâmplări. Se căsătoreşte. Pictează. Colecţionează păsări. Nişte negustori îi fură mica avere pe care o are; este însă momentul în care frontiera se mişcă de la răsărit la apus, în care Mississippi e un fel

de drum naţional al Americii de Nord şi, coborând pe Mississippi, ajunge la Noul Orléans şi îşi petrece zile, luni, ani, pe canalele din deltă, în câmpurile învecinate, la Natchez, prin insulele în care Lafitte avusese republica sa de piraţi. Pictând mereu păsări. Vrea ca niciuna să nu scape vânătorii penelului său, doreşte să prindă silueta sfioasă, zborul culorilor şi să le fixeze într-o stampă. Va veni o zi în care va prezenta într-o carte cea mai completă viziune a păsărilor din America.

Noul Orléans, cu doamnele bogate ale societăţii sale ciudate, e un centru de artişti. Se duce o viaţă boemă şi pictorii trăiesc pe canale, în căsuţe plutitoare. Jean Jacques La Foret Audubon pictează portretul soţiei cizmarului ca să-şi facă o pereche de pantofi, sau pe cel al fiicei unui bogătaş, ca să trimită un dar soţiei sale. Şi astfel se descurcă, cu destul eroism, până. Ce lumea îl consacră drept unul dintre cei mai uimitori artişti, iar planşele lui ajung să fie un lux pe care îl caută cei ce ştiu să preţuiască aceste lucruri. Şi atunci, cumetre şi cronicari se dedică, cu entuziasm, să îngraşe rădăcinile arborelui familial al lui Audubon cu legenda Delfinului. E bună această fantezie pentru a consacra pe cel care a făcut din capul său un cuib de păsări. Singurul lucru cert e că pe nava căpitanului din Nantes s-a legănat copilăria unui om care face stampe frumoase. Şi aceasta ajunge pentru a pune sub aripa

Franţei acest moment din viaţa Noului Orléans.

Istoria din Mexic e altfel. Acolo scena franceză e mai reală. Cavalerul care soseşte nu are nimic fantastic şi e precedat de treizeci de mii de soldaţi. Îi trimite Napoleon al III-lea, care visează o Americă Latină, condusă de el însuşi. Crede că opera cea mai măreaţă a domniei lui va fi cucerirea Mexicului. De unde a putut să-i vină această idee?

Procesul care are loc în Mexic e cel mai tragic din istoria Independenţei Americii. A fost o oscilare constantă între dictatură şi pretenţiile imperiale, de o parte, şi revoluţia romantică, de cealaltă parte. Războiul e tonul normal al vieţii, şi prin război statul sărăceşte. Se recurge la creditori, care avansează bani numai cu dobânzi fantastice, şi vine momentul în care guvernul nu are cu ce plăti nici dobânzile, nici pe funcţionari, nici trupele. Bogăţia e în mâinile Bisericii şi singura soluţie pe care o găsesc revoluţionarii e aceea de a o expropria. Războiul ia un aspect de luptă anticlericală. Biserica îşi apără bunurile lumeşti cu ardoare inflexibilă. Bătăliile obişnuiesc să fie ciocniri de ţărani înarmaţi împotriva clericilor. În mijlocul anarhiei, conservatorii folosesc această ocazie pentru a arunca invectiva împotriva democraţiei, a federaţiei şi a republicii. Ei visează la imperiu, la dictatură, la

importarea unui principe. Sunt dominaţi – lucru care se întâmplă adesea – de nostalgia colonială. Încetul cu încetul, Mexicul rămâne ca un triunghi strâns de trei puteri care ar vrea să pună stăpânire pe viitorul lui: Anglia, Franţa şi Statele Unite.

Când Yucatán încearcă să dobândească independenţa, din colonia engleză Belice, sunt trimise arme răsculaţilor. Creditorii din imperiul britanic reclamă livra lor de carne cu o impertinenţă care e la înălţimea dreptului lor indiscutabil. Tezaurul federal nu are nicio leţcaie. Santa Ana se face dictator pentru a pune ordine. Planul lui este simplu: să se sprijine pe elementul clerical, să favorizeze reacţia, niciun fel de congrese, de guvern central, puternic, fără larmă democratică, fără libertăţi federale, fără presă liberă, fără necuviinţe la adresa bisericii. Prietenii lui îl numesc împărat, şi el însuşi îşi aminteşte de Iturbide şi vede în Napoleon al III-lea un model demn de imitat. Mexicul nu se hotărăşte însă să-şi înăbuşe lupta pentru independenţă în acest vis al conservatorilor, şi Santa Ana trebuie să fugă ca să-şi scape pielea. De pe tot pământul mexican ţâşnesc baionete, armate ale poporului.

Revoluţia nu are însă decât idealul luptei. S-a văzut că în trezorerie nu există niciun ban şi că bogăţia e în mâinile bisericii. I se confiscă bunurile şi biserica se

declară în rebeliune faţă de guvern. Preoţii fulgeră în excomunicări. Papa dezaprobă noua constituţie. Pasiunile se înteţesc. Li se iau preoţilor livezile. Sunt expulzate până şi călugăriţele surori de caritate. Războiul condus de Juárez are un neplăcut nume protestant: Reforma. Juárez caută sprijinul Statelor Unite şi contractează cu ele un împrumut, iar şeful revoluţiei oferă cu multă largheţe garanţii creditorilor. Ministrul Spaniei, de conivenţă cu biserica, aţâţă la nesupunere faţă de guvern. Juárez le trimite paşapoartele. E provocarea sfidătoare. Spania, Franţa şi Anglia se găsesc în faţa unei ţări distruse de anarhie. Statele Unite ar putea ajuta Mexicul, dar cu războiul de secesiune abia dacă pot face faţă treburilor lor interne. Reacţionarii din Mexic sunt de acord cu clica europeană şi vor să importe împărat, să învelească mizeria cu spectacolul unei mantii imperiale. Napoleon al III-lea trimite trupele sale pentru a invada Mexicul. Invadarea implică posibilitatea ca în urma trupelor să vină un principe străin care să facă pe împăratul Mexicului.

Trupele franceze debarcă şi începe invazia. Prima ciocnire pe care o au cu revoluţionarii constituie un eşec. La 5 mai, generalul Zaragoza îi învinge la Puebla. Nu e o mare bătălie, dar e o mare victorie a poporului mexican. Zaragoza, învingătorul armatei Franţei, e un

erou care, atunci când moare în toată gloria tinereţei sale, primeşte cel mai grandios omagiu pe care un popor îl poate aduce celui mai bun dintre fiii săi. În cele din urmă, însă francezii se impun şi intră în capitală. Clerul, încântat, iese să-i primească. Plouă cu flori asupra străinilor care sunt o promisiune de a aduce împărat. Prin faţa reprezentantului Franţei defilează întreaga armată, strigând: *„Vive l'Empereur!"* Se formează o juntă de guvernare, în frunte cu arhiepiscopul. Se convoacă inevitabila adunare a notabilităţilor. Şi notabilităţile cer împărat, aşa cum prevăzuse Napoleon al III-lea.

Împăratul pe care îl avea pregătit Napoleon al III-lea este Maximilian, fratele împăratului Austriei. La castelul Miramar sosesc delegaţii Mexicului şi oferă coroana lui Maximilian. Omul este aventurier prin temperament, al doilea fiu prin naştere, poet prin vocaţie. Se gândeşte la un imperiu adevărat. „Ceea ce îmi aduceţi – le spune delegaţilor – este numai o oscilare din partea notabilităţilor din oraşul Mexic. Pentru a accepta generoasa dumneavoastră ofertă, ar trebui ca naţiunea s-o ceară". Pentru a răspunde la aceste dorinţe sunt în Mexic conservatorii şi francezii. Plebiscitul se face cât ai clipi din ochi.

Maximilian, după ce primeşte binecuvântarea emoţionată a papei Pius al IX-lea, se îmbarcă cu

Carlota. Intră în Mexic. Indienii, curioşi să vadă şi ei un împărat, se îngrămădesc pe străzi şi râd cu o maliţie care ascunde în ea hazul, curiozitatea şi îndoiala. Spectacolul e frumos, dar viitorul nu e surâzător. Împărăteasa – frumoasă floare habsburgică, căzută pe pământ barbar, cum va spune D'Annunzio – îşi plimbă silueta ei semeaţă prin saloanele de la Chapultepec. Albii se simt fericiţi.

Maximilian e mai francez în ideile lui decât se închipuia. Vrea mult liberalism şi multă putere a statului. Să fie îndeplinite legile reformei: e primul lucru pe care îl spune. Nunţiul sanctităţii-sale se exaltă, discută, şi Maximilian îl opreşte brusc. Miniştrii pe care îi numeşte sunt liberali. Şi nefericitul împărat începe să piardă totul. Liberalii din Mexic vor mexicani, conservatorii vor împărat, dar reacţionar; clerul, mulţumit, că este imperiu, dar nemulţumit de faptul că, în loc să se termine cu o cruce, coroana lui Maximilian se termină cu un ananas. Revoluţia creşte. Americanii, care au terminat cu războiul lor civil, îl sprijină pe Juárez; Maximilian nu mai are nici măcar sprijinul Franţei. Napoleon al III-lea, încolţit de Bismarck, are nevoie de o armată mare, iar generalii lui îi spun: „Majestate, armata e în Mexic”. „Ducă-se dracului afurisitul ăla de Mexic, dar să-mi fie trimişi înapoi

oamenii mei.” Timp de cinci ani, Napoleon i-a promis lui Maximilian sprijinul său, şi acum, când acesta are nevoie de el, se găseşte în faţa unui ordin al lui Napoleon care spune: „Să se întoarcă armata, şi dacă e nevoie să fie adus Maximilian cu bagajele.”

Împărăteasa Carlota se înfurie. Va merge personal să ceară lui Napoleon împlinirea promisiunilor sale şi, în timpul acesta, Maximilian să ţină piept furtunii. Trecând călare pe drumurile de piatră care duc de la capitală în port, în mijlocul unor vijelii îngrozitoare, sub soare şi sub apă, împărăteasa zboară – spun istoricii – ca şi cum ar fi o stampă a *doñei* Juana la Loca[27]. Când soseşte la Paris, împăratul o primeşte cu brutalul refuz de a duce la îndeplinire vreuna din promisiunile sale. Carlota pierde şi ultimul dram de echilibru al spiritului său. În acest timp, Maximilian vede cum se ridică marea revoluţie. Ultimul batalion francez care pleacă din Veracruz, pentru a îndeplini chemarea lui Napoleon al III-lea, poartă „steagul înnegrit: pleacă de la tragedia de aici la aceea de acolo.”

Pe colina Las Campanas, Maximilian, generalul Miramón şi Tomás Mejía urmează să fie împuşcaţi.

---

[27] Fiica, nebună, a Regilor Catolici; soţia lui Filip cel Frumos, mama lui Carol al V-lea (n. trad.).

Miramón, general conservator, de la vârsta de 25 de ani a purtat steagul reacţiunii cu nestins curaj, şi însuşi împăratul, în momentul în care trebuie să păşească în lumea cealaltă, o recunoaşte şi-i cedează locul de onoare. Tomás Mejía e catolicul fanatic: şi-a pus întreaga lui speranţă în imperiu şi moare cu o credinţă şi mai aprinsă încă, fericit de a fi un martir, dispreţuind pe cei ce îl vor împuşca în numele unei reforme blestemate, care pentru el nu are decât valoarea unei victorii fugare a ereticilor protestanţi. Maximilian, confundându-se cu propriul său imperiu, dispreţuindu-l pe Napoleon care l-a trădat, credincios misiunii sale regale, a tras la Querétaro ultimul său cartuş, a rezistat republicii până în ultima sa clipă şi nu are nimic de obiectat destinului său. Îi scrie lui Juárez o scrisoare foarte demnă. Juárez este acum figura centrală. Este indianul care a păstrat aprins focul republicii şi care, în numele poporului, refuzând graţierea care ar fi salvat viaţa lui Maximilian, pare să împuşte însăşi umbra lui Moctezuma. Această împuşcare nu încheie episodul invaziei franceze; vrea să încheie istoria a patru secole. Când pe colina Las Campanas răsună împuşcăturile plutonului de execuţie care trimit de pe lumea aceasta pe cei trei oameni care simbolizează imperiul, reacţia şi colonia, bronzul lui Juárez se înfioară de emoţie.

XXIII
Miranda, vagabond al libertății

„Este un Quijote, cu deosebirea că nu e nebun.”

Napoleon

E luna ianuarie a anului 1787. În trăsura principelui Grigore Potemkin – favoritul chior al împărătesei Ecaterina a Rusiei – călătorește, în drum spre Crimeea, venezueleanul Francisco de Miranda. Rămân în urmă străzile din Kherson – străzi murdare, cum spune Miranda –, care sunt adevărate viituri de noroi, în fața cărora se întinde stepa acoperită de alba mantie a iernii. Caii trec în galop peste gheața tare care acoperă apele Niprului. Principele se întoarce către venezuelean: „Nădăjduiesc, domnule conte, că această experiență să fie nouă pentru dumneavoastră: presupun că în patria voastră fluviile sunt trecute în alt chip.”

Principele tratează drept conte pe venezuelean pentru că așa glăsuiește pașaportul pe care i l-a dat la Constantinopole ministrul Austriei. Venezuelanul nu are acte eliberate de guvernul spaniol, care-l urmărește ca pe un dușman. Nu de mult, ambasadorul Spaniei la Londra a primit instrucțiuni de la Floridablanca să pună mâna pe Miranda, considerându-l contrabandist.

Conte sau contrabandist, călătorul acesta are ceva care-l intrigă pe principele Potemkin. Poate povestirea aventurilor lui războinice, a călătoriilor din necunoscutul continent american şi din Spania monahală, unde inchizitorii exercită dictatura medievală a rugurilor. Miranda priveşte, uimit, turme de berbeci, cirezi de vaci şi herghelii de cai care pasc pe zăpadă, grupuri de tătari şi de cazaci de la Don, care vin să-i prezinte principelui omagiu servil. Fanfara de cornuri de vânătoare răsunând în stepă îi oferă o serenadă sonoră. Se opresc în faţa mănăstirii dervişilor. E frig şi ninge din belşug. Ţăranii, pentru a-şi încălzi mădularele, beau ceai şi rachiu. Într-o zi, într-un oraş, asistă la un concert. Pe Miranda îl surprinde disciplina şi acordul muzicanţilor. Cum e posibil să fie obţinute? „Cum se face muzică aici?” I se răspunde: „Cu ciomagul”. Principele povesteşte istoria războiului din Crimeea: este istoria vieţii sale.

Miranda are 37 de ani. Va fi de toate, chiar şi conte... Se trage din acea familie de duci de Miranda care prin rudenia ei cu familia Caraccioli aparţine însuşi arborelui genealogic ilustrat de Sfântul Tomas de Aquino. În Spania, pe baza purităţii sângelui său, a fost admis, la 22 de ani, imediat după venirea lui din Caracas, în Regimentul Prinţesei, cu grad de căpitan.

Descrierea blazonului său începe aşa: „Un scut cu câmpul roşu şi, aşezate pe acesta cinci jumătăţi de trupuri de fecioare, fără vreo podoabă...” Destinul său, prevestit de heraldică, vor fi războaiele şi aventurile printre tinere fără vreo podoabă.

Ceea ce însă îl intrigă pe principe este viaţa rătăcitoare a aventurierului. El nu a plecat în Spania să-şi răsucească mustaţa în garda regimentului. A plecat să cunoască lumea şi să lupte. După ce dobândeşte merite într-o campanie din Africa, este mutat în teatrul de lupte al Americii: în Marea Caraibelor. Soseşte în Cuba, şi din Cuba trece în Luisiana, unde guvernatorul Bernardo Gálvez porneşte din Noul Orléans să se războiască cu englezii. Împreună cu Miranda, care e unul dintre învingătorii de la Pensacola, intră în oraşul încercuit pentru a coborî steagul Marii Britanii şi a-l înălţa pe cel spaniol. Astfel a urcat steaua lui Miranda. În Cuba, guvernatorul a început să simtă simpatie pentru el, l-a numit locotenent-colonel şi l-a trimis cu o misiune specială în Jamaica. Încep însă geloziile şi rivalităţile. Este acuzat de contrabandă. Împotriva lui Miranda se pornesc interminabile procese spaniole... în timp ce în camera lentă a Justiţiei se îngrămădesc hârtiile, Miranda pune apele mării între el şi judecată. Pleacă în Statele Unite. De aici începe lanţul călătoriilor sale care, cu fiecare zi,

trage mai departe verigile lui. Până ce ajunge acum în stepele din Crimeea.

Care e pasiunea care-l mână pe contele Francisco de Miranda? Libertatea. Hazardul îl poartă chiar până la curtea Ecaterinei a Rusiei. Altă aventurieră ambiţioasă şi fantastică: ieşită din leagănul barbar al unui minuscul principat german, ajunge, prin lovituri ale soartei şi hazardului, să fie împărăteasa libertină şi liberală care întinereşte curtea ţarilor, se înconjoară de artişti şi de militari chipeşi, instaurând acel despotism luminat, prezidat în iatacul ei de entuziaste lecturi din Voltaire.

Ieşind din serviciul Spaniei, Miranda a asistat, în Statele Unite, la naşterea unei republici. Jurnalul său, în care niciodată nu a încetat să scrie, e plin de stampe clar schiţate. Cititorul poate să vadă acolo cum apare noua naţiune anglo-saxonă, unde alternează naiva bucurie populară cu ambiţia marilor oameni de stat. Pe când Miranda se află în Newberne, în Carolina de Nord, într-o zi bătăile de tobă au anunţat poporului suspendarea ostilităţilor cu Anglia: au fost trase 4 salve de artilerie, „şi cam pe la ora unu după amiază s-a adus *barbecue* – adică un porc fript – şi un butoi de rom, pe care l-au mâncat şi i-au băut laolaltă primii magistraţi şi notabilităţile ţării cu cei mai de jos oameni din popor,

dându-şi mâna şi bând din acelaşi pahar. Este cu neputinţă să concepi, fără să fii văzut, o adunare mai democratică şi care să acrediteze ceea ce poeţii şi istoricii greci ne povestesc despre alte reuniuni asemănătoare la popoarele libere ale Greciei. La sfârşit au fost câţiva oameni beţi, s-au înghiontit voioşi, cu pumnii, a fost un rănit, dar la căderea nopţii fiecare s-a dus la culcare, şi astfel, după ce s-a dat foc la câteva butoaie goale în chip de *feu-de-joie,* sărbătoarea s-a sfârşit."

Miranda a plecat la Filadelfia. Tocmai atunci Washington trecea pe acolo, în drum spre Annapolis, unde va prezenta Congresului renunţarea sa la demnitatea de comandant suprem al armatei. Pe străzi se îmbulzesc copii, bărbaţi, femei, pentru a-l aclama pe erou, „ca şi cum Mântuitorul ar fi intrat în Ierusalim." În timpul zilelor în care Washington a rămas în Filadelfia, Miranda s-a aşezat la aceeaşi masă cu el. Washington, de 51 de ani, în culmea gloriei, oferea venezueleanului fără experienţă, în vârstă de numai 23 de ani, imaginea splendidă a bărbatului care eliberase un popor.

Clopotul din Filadelfia a bătut în sufletul lui Miranda. Se transformă în cavalerul rătăcitor al libertăţii. La Boston alcătuieşte primele planuri pentru independenţa Americii hispanice şi le discută cu

generali nordamericani. Din America se îndreaptă spre Londra, crezând că va găsi acolo aliaţi posibili. Apoi, rătăcind prin Europa, începe să studieze viaţa politică a naţiunilor, întocmind planuri pentru sistemul de guvernare pe care îl vor avea coloniile, atunci când el va duce în inima lor războiul eliberator. Tinereţea lui e ardentă, iscoditoare şi rămâne, ca pe stemă, semănată cu aventuri de dragoste. În fiecare oraş e o femeie la care se opreşte, aşa cum zăboveşte câteva momente în faţa catedralelor sau într-un muzeu. Sunt clipe pe care le consacră plăcerii fugare. Dragostea lui constantă e dragostea de libertate. Aparţine unei armate de eliberatori care există numai în imaginaţia lui şi nu vrea să întârzie sosirea lui la întâlnirea cu lupta. Mergând la întâmplare, după himerele sale, a ajuns în Rusia.

Principele Potemkin se întoarce spre contele Miranda: „Iubite conte, ar fi foarte rău văzut dacă aţi părăsi Rusia fără să vă prezentaţi în faţa împărătesei...”, şi Miranda se îndreptă spre Kiev, unde se găseşte curtea. De la Kherson pleacă cu o *kibitka* zburătoare. Merge în căutarea inimii Rusiei şi a inimii Ecaterinei. Păduri, râuri îngheţate, sate defilează prin faţa ochilor lui, până ce, în sfârşit, de la o distanţă de 14 verste, de pe o înălţime, dincolo de râu, zăreşte oraşul: cu bisericile lui cu cinci cupole aurite, în formă de bulbi.

Împărăteasa ascultă povestirile venezueleanului. Se

simte mândră văzându-se mai presus de retrograzii regi spanioli: străluceşte şi mai mult la curtea sa preţuirea ce se dă literelor din Franţa atunci când se vorbeşte de despotismul întunecat al Inchiziţiei. Zeloşi şi servili, curtenii se înclină în faţa venezuelanului, pentru că o uimeşte pe Ecaterina cu povestirile lui. El e cronica vie a celor două emisfere, cu povestiri, în fundal, din cealaltă lume. Ecaterina îl reţine, drăgăstoasă, când i se pare că vremea e rea şi că ar fi periculoasă pentru Miranda traversarea râurilor. Împărăteasa insistă să rămână în Rusia ca ofiţer în armata sa. Îl pune în legătură cu regele Poloniei. E grijulie să nu lipsească la reuniunile de la Curte. Îl distinge cu atenţia sa la masă. Îl pune să pipăie ţesăturile rochiilor sale pentru a deştepta prin aceste atingeri familiare un sentiment de mai mare intimitate. Ecaterina e o regină matură, veterană, inteligentă, luminată, uşuratică, îndrăzneaţă. Miranda are 31 de ani, Ecaterina, 58, ar putea să-i fie mamă. Focul juvenil al lui Miranda îi face să aspire la gloria de a fi eliberatorul Americii. Pleacă din Rusia. Scrisorile şi banii Ecaterinei îi deschid drumuri în Suedia, Norvegia, Danemarca, Prusia. Călătoreşte sub nume imaginare, îl urmăresc ambasadorii Spaniei, dar în fiecare ţară găseşte umbra protectoare a împărătesei. Discută cu regi şi-i luminează pentru ca aceştia să facă

să progreseze ţările lor. Intră în loji masonice. Se informează asupra lucrurilor din America. Din rândurile celor de jos se va ridica strigătul independenţei...

În Anglia, Miranda intră în contact cu Pitt, primul ministru. Acesta îl primeşte în casa lui de la ţară, şi venezuelanul începe demersuri pe lângă demnitarul englez pentru independenţa Americii. Formulează planul său de război şi de guvernare. Ar urma să se proclame un imperiu independent, întinzându-se de la strâmtoarea Magellan până la paralela 45, în America de Nord, şi având fluviul Mississippi ca hotar între Statele Unite şi noua naţiune. Havana ar rămâne ca o cheie a golfului Mexic şi în Panama s-ar deschide un canal pentru a facilita comerţul cu China... împăratul ar fi un descendent al incaşilor, iar sistemul parlamentar ar funcţiona ca în Anglia, cu o Cameră a Comunelor, aleasă de popor, şi un Senat de şefi indieni.

Pitt nu întreprinde nimic. Memoriile lui Miranda se rătăcesc. Şi în timp ce Londra întârzie, de partea cealaltă a Canalului Mânecii se aprinde revoluţia. Ludovic al XVI-lea a căzut în mâinile poporului. Prusia e în război cu Franţa. Burghezia se pregăteşte să-şi apere cuceririle cu sânge şi foc. E o scenă ideală pentru Miranda, care, cine ştie, va putea să pescuiască în apele tulburi ajutorul pe care-l caută pentru independenţa

Americii. Traversează canalul. Este numit general al armatei franceze şi, sub comanda lui Dumouriez, face campania din nord împotriva prusienilor. E de faţă la învingerea acestora la Valmy. Încercuieşte şi cucereşte Anvers şi, în absenţa lui Dumouriez, este generalul comandant al trupelor franceze. La un moment dat se vântură ideea să-i fie încredinţată campania din Antile, pentru a recuceri Santo Domingo, şi de acolo să irumpă în coloniile spaniole şi să sfărâme pentru totdeauna „lanţurile făurite de Cortés şi Pizarro”. Miranda e o celebritate politică, dar se află pe marginea abisului nenorocirii sale. Înlăuntrul contradicţiei permanente, care de acum înainte îl va purta de la triumf la înfrângere, se va vedea frecvent într-o anticameră, care, trebuind să fie cea a consacrării sale, va fi cea a închisorii. Dumouriez, care sfârşeşte prin a trăda revoluţia, plănuieşte greşit noua campanie din nord, iar Miranda, care trebuie să se retragă în bătălia de la Neerwinder, e trimis în judecată. Îl va judeca tribunalul revoluţionar din Paris.

Procesul lui Miranda pasionează poporul, pe intelectuali, pe poeţi. Mândru, hotărât, sigur de sine, venezuelanul îi pune în încurcătură pe acuzatori şi ţine un discurs formidabil. Lucrurile acestea au ecou puternic în Parisul revoluţiei. Tribunalul îl achită, poporul îl sărbătoreşte, oamenii se îngrămădesc să-l

îmbrăţişeze. E dus în triumf acasă. După câteva zile cad girondinii, se ridică montagnarzii; Robespierre – omul zilei – nu îi este prieten lui Miranda, şi Comitetul Salvării Publice decretează încă o dată întemniţarea sa. Ar fi fost împuşcat, aşa cum au fost câţiva din camarazii lui, dacă moartea lui Robespierre nu i-ar fi deschis porţile închisorii.

În Franţa, Miranda e prins în vâltoarea furtunoasă a acelor timpuri care merg de la domnia stupidă a lui Ludovic al XVI-lea la triumful haotic al revoluţiei, de la luptele Directoratului la aşa-numitele războaie ale Primului Consul. Ajunge la un moment dat să viseze – rătăcirile lui îl autorizează la aceasta – să fie unul din consulii Franţei; frecventează saloanele la modă, întreţine corespondenţă cu Madame de Staël. Napoleon îl consideră un Quijote căruia nu-i lipseşte decât nebunia pentru a se identifica cu personajul cervantian... Directoratul ordonă întemniţarea sa. Fuge în Anglia şi intră în insulă cu perucă albă şi ochelari verzi, ca domnul Mirandov, pentru a avea o nouă întrevedere cu Pitt în casa de la ţară a acestuia şi pentru a relua demersurile în vederea independenţei Americii. Nu înaintează cu nimic, nici de data aceasta, în Anglia. Ochii lui privesc acum spre partea cealaltă a Atlanticului. Călătoreşte în Statele Unite. În fundal, rămâne la Paris romanul lui de dragoste cu uşuratica

Delfine, marchiză de Costine, ale cărei mângâieri le-au cunoscut Chateaubriand, Fouché, Alexandre de Beauharnais... Franţa va săpa pe arcul de triumf din Paris numele lui Miranda.

În iarna anului 1805, la New York, când se iveşte pe la geamuri barba de vată a Sfântului Nicolae şi copiii visează la sania plină cu jucării, care face să răsune clopoţeii ei printre nori, *don* Francisco de Miranda şi Mr. Ogden pregătesc o navă misterioasă – „Leandro” – pe care şi-ar dori-o chiar şi corsarii pentru jafurile lor. Sunt îmbarcate pe ea mai bine de 500 de puşti, flinte şi carabine, 19 tunuri, cuţite, săbii, hangere, 6 500 cartuşe, 10.000 cremene de puşcă, cinci tone de plumb. Numai Mr. Ogden şi *don* Francisco cunosc aceste cifre. Încărcătorii care urcă lăzile grele o bănuiesc, şi în cârciumile din apropierea cheiului se şopteşte. Încotro va porni oare „Leandro”?

Trec zăpezile lui ianuarie. Februarie începe să se lumineze. Curând primăvara va aprinde primii muguri pe pomi. Oamenii încep să-şi scuture la soare lenea din spirit, din braţe. Mr. Ogden şi oamenii săi, în secret, îi invită pe cei care au înfăţişare de aventurieri să se îmbarce pe „Leandro”. Vagabonzii încep să dea frâu liber imaginaţiei: unii cred că ar fi pentru „garda preşedintelui”, alţii vorbesc de pepite de aur, cei mai

mulţi, sau aproape toţi, de întreprinderi de piraterie. Cine nu a visat în copilărie să ajungă pirat? New York, în 1806, e un mic port care fierbe de ambiţie. Are aproape 80.000 de locuitori. Furnicând pe străzi şi stradele, care în vârful insulei Manhattan par să pornească din biserica Trinidad, newyorkezii, de origină pestriţă, văd cum lumea creşte în jurul lor.

Când „Leandro” se desprinde de chei înălţându-şi pânzele, cei două sute de americani care s-au îmbarcat nu ştiu încotro merg. Curând, misterul se lămureşte, pentru că generalul Miranda, care e văzut adeseori pe punte, pare că va comanda expediţia şi destăinuie câte ceva din intenţiile sale. Se scot armele din lăzi şi toţi se grăbesc să le facă să strălucească. Dulgherii fac mânere pentru lănci. Celor care se pricep puţin la militărie li se dă gradul de sergent, ca să-i instruiască pe ceilalţi în arta militară. Se alcătuiesc companiile. Miranda a inventat un nume: Columbia. A inventat un steag: steagul columbian – roşu, albastru, galben – pe care îl ridică pe catargul cel mare. Pentru prima oară vântul Americii, briza caldă a Caraibelor, mângâie această pânză divină, care se mişcă asemeni unei flăcări şi palpită ca o inimă, în centrul însuşi al bolţii albastre. Pe întinderea neliniştitei mări a Americilor dau onor cei două sute de soldaţi – altă invenţie a lui Miranda – scoşi din taverne, din atelierele de croitorie şi tâmplărie

din New York. E un răpăit de sânge înnebunit în sufletul marţial al venezuelanului care apare în uniformă de gală. Odată cu lăncile şi spadele, Miranda a îmbarcat şi o tiparniţă şi, chiar pe navă, încep să editeze proclamaţii. Napoleon a arătat că războiul se face, în primul rând, cu literatură. Caraibe, vechea mare a sclaviei, e acum noua mare a libertăţii.

După ce a fost atât de aproape de tronuri, după ce a stat la masă cu atâţia oameni de seamă, Miranda s-a crezut autorizat, în zilele lui bune, să plănuiască o mare coaliţie europeană împotriva Spaniei. Întotdeauna a avut succes, până în momentul în care a prezentat ideea lui de eliberare a Americii. Atunci toţi s-au îndoit, toţi s-au eschivat. În realitate, nu se sinchiseau de ţările sălbatice ale Americii de Sud. Pentru aceasta s-a certat cu francezii, pentru aceasta s-a îndepărtat de Pitt. Nici Jefferson, care tocmai cumpărase Luisiana, care vedea lărgindu-se viaţa internaţională a Statelor Unite, nu era dispus la un conflict cu Spania: când Miranda a pornit cu „Leandro”, preşedintele a trimis o scrisoare ziarului lui Franklin, negând că l-ar fi ajutat pe conspirator. Ei bine: dacă nimeni nu-l ajută oficial, atunci Miranda va pleca ca un pirat filibuster. Şi aşa a plecat, şi de aceea îl vedem cu cei două sute de aventurieri ai săi pornind să elibereze Venezuela. La Santo Domingo i se mai alătură două corăbioare. Cu aceste trei nave solitare, Miranda,

generalul veteran din Europa, cel care a învins cu armatele sale pe destoinicii militari ai Germaniei, va sfida cel mai mare imperiu al lumii şi-i va disputa dreptul de a guverna coloniile care se află de trei secole sub steagurile sale. Pare o îndrăzneală nebunească, mai potrivită pentru un tânăr ucenic revoluţionar decât pentru un războinic cu experienţă.

La linia orizontului zăreşte spinările colinelor, profilul patriei, ascuns ochilor săi mai bine de treizeci de ani. Vasul amiral poartă ca steag de luptă o lună albă care coboară pe un fond albastru şi un soare rotund care răsare. În plus, pe o flamură roşie, această deviză: „Moarte tiraniei! Trăiască Libertatea!”

Visul lui Miranda arde de data aceasta aşa cum arde o frunză de tutun. În Statele Unite s-a răspândit vestea aventurii sale imediat ce „Leandro” s-a aflat în largul mării. În timp însă ce unele jurnale vedeau în ea eliberarea continentului şi se vindeau eşarfe cu portretele lui Washington şi Miranda, cu legenda „Aurora Americii de Sud”, ministrul spaniol, marchizul de Casa Yrujo, trimitea înştiinţări la Caracas, Mexic, Havana, pentru ca spaniolii să se pregătească de apărare. Când Miranda a sosit pe ţărmurile patriei sale, paza coastei îl aştepta cu tunurile încărcate şi a fost nevoit să dea înapoi. Debarcă apoi la Vela del Coro, şi

după o scurtă luptă, în care izbuteşte să învingă garnizoana spaniolă şi să înalţe propriul său steag în locul în care flutura cel duşman, o armată de 1500 de spanioli îl încercuiesc. Nu era greu cu acest număr de ostaşi să-i învingi pe piraţii, puţini la număr, ai lui Miranda, care vorbeau englezeşte şi care nu putuseră să intre în contact cu oamenii din popor din împrejurimi, oameni pe care generalul îşi construise fortăreaţa iluziilor sale. Miranda se retrage, trecând în insule şi lăsând în Venezuela fărâme de lucruri, tiparniţa, descurajarea.

Miranda revine la Londra, să reia discuţiile, după moartea lui Pitt. Cu Sir Arthur Wellesley – viitorul duce de Wellington – are o discuţie acră, căci Anglia nu e de acord să-i urmeze planurile şi să facă război Spaniei în America. În acest timp, prin colonii circulă „Portretul şi biografia trădătorului Miranda”: la Caracas sunt arse efigia şi steagul său, din trădător şi bandit nu e scos...

Spania se scufundă. Nu Spania populară care, la urma urmei, îi pune pe fugă pe soldaţii lui Napoleon, ci Spania regală, peste ale cărei mizerii se pot plimba, trufaşi, cezarul din Franţa şi chiar şi veselul său frate, Joseph Bonaparte, care, pentru că e beţiv, e numit în Madrid Pepe Botellas. Rezumând, scrie Madariaga:

„Carol al IV-lea, prin imbecilitatea sa, şi Fernando al VII-lea, prin cruzimea şi josnicia lui, au dezonorat coroana, identificând-o cu nedemnele lor capete”. În America se ridică popoarele. Consiliile municipale lărgite proclamă adeziunea faţă de Fernando al VII-lea, pentru că el e un simbol împotriva ambiţiei lui Napoleon, dar, în realitate, ceea ce clocoteşte este ideea lui Miranda, vechea speranţă a oamenilor din popor: independenţa. Chiar în adunările de la Bayona, Francisco Antonio Zea, granadianul neliniştit care reprezintă Guatemala, subliniază şi primeşte ideile corpului legislativ francez, care a declarat că nu se vor opune independenţei coloniilor spaniole, considerând aceasta în ordinea firească a lucrurilor. Quito, Mexic, Caracas, Santa Fe, Buenos Aires... fiecare oraş al Americii e un rug care începe să ardă, iar la Londra, în casa lui din Grafton Street, Miranda îi primeşte pe toţi cei ce sunt prieteni ai revoluţiei: conspiratori din America spaniolă care se agită prin Anglia, Spania, Franţa, vizitând loji, căutând arme. Miranda publică un ziar *El Colombiano.* Prin intermediul prietenei sale Lady Townsend intră în relaţii cu ducele de Cumberland şi cu oamenii politici ai vremii: îi explică lui J. Bentham problemele Americii... Primeşte pe delegaţii din Caracas care vin să caute sprijinul Angliei: López, Méndez, Andrés Bello, Simón Bolívar...

Miranda are 60 de ani, Bolívar, 27. Bolívar priveşte viitorul cu optimismul, credinţa şi fervoarea tinereţii. Pictorul Gill îi face portretul fără nicio cută pe frunte, ochii mari şi întunecoşi larg deschişi, părul bogat, fluturând ca un rodnic steag negru de conchistador, pe buzele cărnoase surâsul satisfăcut al celui care a descoperit adevăratul drum în viaţă, pe umerii fermi mantia elegantă din stofă fină cu broşa de aur. Miranda are capul alb, şi pe energicul său profil militar viaţa a pus o tuşă austeră de hotărâre, alungând orice surâs graţios; don-juanismul vieţii sale rătăcitoare a cedat locul unei linişti discrete, bine păstrate în fortăreaţa obiceiurilor sale. Bolívar se îmbarcă pe „Sapphire”, şi o lume care se naşte, o istorie care începe, o glorie care abia se insinuează îşi surâd: e bagajul care-l însoţeşte. După câteva luni Miranda se îmbarcă pe „Avon”; duce cu el hârtii, memorii, greutatea unei istorii care se termină, a unei vieţi care se încheie, a unei glorii care se sustrage, sfioasă, chemărilor bătrânului visător.

Cavalcada ajunge în oraşul Caracas. Au coborât până în portul Guaira, ca să-l întâlnească pe Miranda, mulţi cetăţeni; tânărul Simón Bolivar, oameni care vroiau să strângă mâna compatriotului a cărei viaţă dramatică se desfăşurase pe cinci continente. Mulţimea se

îngrămădeşte să vadă stampa legendară. Cine ştie ce idei diabolice poate să aducă acest soldat al revoluţiei franceze, gândesc notabilităţile oraşului... Şi Miranda, strângând frâiele calului său alb care aleargă cu paşi mici pe pietrele rotunde ale străzii, priveşte mulţimea, poporul care-l aclamă ca pe un salvator, ca pe un Washington al Americii spaniole şi el îi măguleşte cu surâsuri şi salutări. Îţi aminteşti, Miranda, Filadelfia care părea un nou Ierusalim? Ce frumoase îi par revoluţionarului străzile din Caracas, cu soare şi democraţie, amintindu-şi-le pe cele din New York, acoperite de zăpadă şi el cerşind favoarea piraţilor; când se gândeşte că ani de zile le-a străbătut pe cele din Londra, fără succes, prin ceaţa nordică şi circumspecţia domnilor din City. Miranda e găzduit în casa tânărului Bolívar.

Acum e locotenent al armatei. Naţiunea nu i se dăruie însă bătrânului, aşa, de la început. Urmează neîncrederea notabilităţilor: se iveşte competiţia cu cei tineri, care vor să se afirme. Pentru congresul care se va întruni, abia dacă e ales deputat al localităţii San Juan Batista de Pao, pierdută pe câmpiile dogorâte, unde oamenii – toţi văcari necioplіţi – nu se pricep decât la iepe, catâri şi vite şi îşi câştigă viaţa făcând brânză. Caracas nu s-a gândit la numele lui. Congresul desemnează un triumvirat să guverneze, din care

Miranda e exclus: nu obţine decât opt voturi. El are însă locul său în adunare, ţine discursuri pentru independenţa imediată, e elocvent, e ascultat. E numit în comisia care urmează să deseneze steagul şi prezintă cele trei culori ale sale – galben, albastru, roşu – pe care deputaţii îl salută ca pe un simbol naţional. În piaţa mare din Caracas, cinci ani mai înainte, autorităţile spaniole arseseră aceste culori, culorile sale...

Începe războiul. Miranda – nu poate fi altfel – merge în fruntea armatei. Nu sunt trupele renumite cu care a luptat împotriva germanilor în Belgia, nici minunatele cadre militare pe care Ecaterina a Rusiei i le oferise să le comande: sunt văcari din *llanos*[28], ţărani din provincii, meşteşugari din Caracas. Urmează înfrângerea. Bolívar are sarcina de a apăra fortăreaţa Puerto Cabello, şi o pierde din cauza trădării lui Vinoni.

„Cu ce curaj pot îndrăzni să iau tocul să vă scriu dumneavoastră, după ce a fost pierdută din mâinile mele fortăreaţa Puerto Cabello?” îi scrie lui Miranda. Miranda vede că, pentru moment, războiul e pierdut. Privirea lui experimentată prinde într-o clipă semnificaţia acestei înfrângeri. El, împreună cu patru prieteni, se află într-o încăpere, ţinând în mână comunicatul prin care se anunţă catastrofa, tăcuţi, cu

---

[28] *Llano,* câmpie cu ierburi, savană (n. trad.).

frunţile plecate. Pedro Gual intră în acel moment. „Ce se întâmplă?” Şi Miranda: *„Tenez Venezuela est blessée au coeur*[29].

Se semnează un armistiţiu. Patrioţii se evaporă. Spaniolii devin impertinenţi. Dacă Monteverde, spaniolul, îndeplineşte cele semnate, nu este pierdut totul. Miranda, în Guaira, se pregăteşte să fugă. Trebuie să caute refugiu în Antile sau, poate, să fugă în Europa, până se depăşeşte eşecul. Acesta este şi va fi, de-a lungul anilor de război, soluția firească pentru patrioți. Pe străzile portului merg însă şi strigă grupuri de tineri turbulenți: că Monteverde nu va îndeplini cele semnate; că vina – aşa cum se întâmplă întotdeauna – o poartă Miranda; că a fost o greşeală să se semneze armistiţiul. Cel mai exaltat e Bolívar, „Să-l predăm – spune – pe Miranda spaniolilor: să nu plece!”

E ora trei. Dimineaţa. Bat la uşa locuinţei lui Miranda. Acesta se scoală, deschide uşa şi la lumina lămpii vede chipurile tinerilor agitaţi care cer întemniţarea lui: îi conduce Simón Bolívar. Miranda, puţin plictisit, fără emoţie şi fără să opună rezistență, se predă şi spune: „Zurbagii, zurbagii, oamenii aceştia nu ştiu altceva decât să fie zurbagii.”

E predat autorităţilor spaniole. Înainte de a se ivi

---

[29] Iată: Venezuela e rănită în inimă (fr.) (n. trad.).

zorile, bătrânul face cale întoarsă pe străzile din Guaira, sub grosolana insolenţă a soldaţilor Spaniei. Este întemniţat mai întâi în castelul San Carlos şi e trecut apoi într-o celulă pentru pedepsirea bandiţilor, unde apa îi ajunge la glezne. E prins în lanţuri şi pus la regim de pâine şi apă. Ceea ce priveşte Miranda din gaura aceasta e mai rău decât ceea ce vede în propria-i celulă: flutură iarăşi în vânt steagul spaniol şi vede sosind „şiruri de oameni, aparţinând celor mai ilustre şi distinse stări, clase şi condiţii, trataţi ca nişte bandiţi: am văzut cum îi îngropau alături de mine în acele îngrozitoare temniţe subterane...”

Şase luni în închisoarea de la Guaira. Apoi şase luni sub bolţile – cimitir pentru oameni vii – ale cetăţii San Felipe în Puerto Cabello: aceeaşi cetate unde a fost pierdut războiul atunci când Vinoni l-a trădat pe Bolívar şi pe Miranda. Apoi şase luni în închisorile fortăreţei Morro la Puerto Rico. Şi de acolo, în închisoarea Carraca din Cadiz.

În Venezuela şi în toată America, războiul – acum prodigiosul război al lui Bolívar – a început din nou şi a cunoscut victorii şi înfrângeri. Miranda e de doi ani la Carraca şi-i ajung ştiri din port: mai bine de zece mii de ostaşi, înarmaţi cu tot felul de arme, încep să plece, sub comanda generalului Morillo, să recucerească America. În curând cad Caracas şi Santa Maria. La Cartagena

patrioţii rezistă la o încercuire de trei luni, până ce Morillo intră în oraşul eroic pentru a găsi că a treia parte a locuitorilor au murit de foame. Pe conducătorii care mai trăiesc îi împuşcă. Avansează spre Santa Fe: familiile, cu femei, bolnave, cu bătrâni reumatici, cu sugari, pleacă în exod precipitat, traversând ţinuturi pustii, pentru a căuta refugiu în arzătoarele pampe solitare. Chiar acolo Santander şi Páez organizează trupe de ţărani de pe câmpii şi de refugiaţi, care vor fi mai târziu braţul victoriei republicane. Bolívar se va refugia în Jamaica, unde scrie nemuritoarea sa scrisoare.

Timpul îşi urmează cursul. Bolívar trece din Jamaica la Haiti, unde negrul Pétion îi întinde mâna şi în oferă ajutor, în sprijinul ideii pe care o are Bolívar de a porni încă o dată lupta în Venezuela. Abia dacă sunt iluzii, pentru că Morillo este mai hotărât ca oricând în coloniile recucerite, şi în momentul acesta semnează la Santa Fe sentinţa de moarte împotriva patrioţilor şi le exilează pe doamnele care au devenit suspecte întrucât fiii sau soţii lor au făcut parte din trupele republicane. Miranda e în agonie. De trei ani şi jumătate se află în închisoarea din Cádiz.

Azi e 14 iulie, 1816. Aniversarea luării Bastiliei. Pedro José Morán, servitorul lui Miranda, care i-a stat alături ca un câine credincios, scrie în această zi următoarea

scrisoare stăpânilor lui din Cádiz:

„Veneraţii mei seniori: La această dată, la ora 1 şi 5 minute dimineaţa, iubitul meu stăpân, *don* Francisco de Miranda, şi-a încredinţat sufletul Creatorului. Preoţii şi călugării nu mi-au dat voie să-i fac funeralii, astfel încât, imediat ce şi-a dat sufletul, cu salteaua, cearceaful şi cu toată rufăria de pat, l-au ridicat şi l-au dus să-l îngroape; imediat s-au întors să ia toată îmbrăcămintea şi lucrurile sale pentru a fi arse. E tot ceea ce pot să vă aduc la cunoştinţă şi vă rog să-mi spuneți ce trebuie să fac cu unele hârtii pe care el le păstra cu multă grijă."

XXIV
Marea lui Simón Bolívar

„Libertatea Lumii Noi este speranţa Universului"

Bolívar

19 ianuarie, 1799. Un vânt cald, impregnat de sare, umflă pânzele. Câţiva muşi se mişcă ca nişte dansatori pe frânghie şi desenează în aer glume maliţioase. Din portul La Guaira se desprinde nava „San Ildefonso". S-au ridicat ancorele, s-au slăbit cablurile, ca răspuns umil la comenzile căpitanului, cu voce răsunătoare, şi la interjecţiile marinarilor. Trosneşte acum scheletul de

lemn al navei şi oamenii din port – albi, mulatri, negri – formează pe plajă un grup de bronz care, abia respirând, urmăreşte manevrele mai mult cu emoţie decât curiozitate. În jurul navei călătoare, vâslesc – în bărci, canoe sau pe trunchiurile de copac – trupuri de abanos.

Pleacă „San Ildefonso” spre Spania, dar nu va ajunge de partea cealaltă a oceanului nici în ianuarie, nici în martie, nici în aprilie. Mai întâi va trândăvi prin Caraibe. Se va duce la Veracruz. Aceasta satisface curiozitatea tânărului de şaptesprezece ani care e la bord şi care pentru prima dată calcă pe puntea unei corăbii. Inima îi palpită cu presimţire de aventuri. Lumea largă i se va deschide, dezvăluindu-i secretele ei. E bogat, bine făcut şi aproape analfabet. Simón Rodríguez, maestrul lui, urmând sfaturile lui Rousseau, l-a educat ca pe un sălbatic, învăţându-l să se caţere pe munţi, să treacă râurile înot şi să galopeze ca un centaur pe câmpii. Sunt doi ani de când s-a înrolat în batalionul voluntarilor albi din valea Aragua; verişoarele lui privesc cu încântare faţa tânărului cu o uşoară nuanţă de scorţişoară şi uniforma lui viu colorată. Casa din oraş, minele de aur, plantaţia de cacao şi cea de trestie de zahăr din San Mateo îl situau în plan de preeminenţă faţă de creolii din Caracas. Şi acum, ce-i rezervă această plecare pe mări? La ce se

gândeşte Simón Bolívar? La verişoarele sale Aristiguetas? La sclavii săi negri? La nebunul acela de Simón Rodríguez, care atunci când avea paisprezece ani începuse să-i vorbească de filosofiile cele mai liberale şi care acum cutreieră, probabil, America de Nord sau Franţa, exilat, pentru că a făcut pe conspiratorul?

Cele trei catarge ale lui „San Ildefonso” oscilează, dungând albastrul cerului, legănându-se în mijlocul unui zbor de pescăruşi. Viaţa călătorului se scurge tot aşa de lent ca şi umbra arătătorului unui ceas de soare. Băiatul care a avut mai înainte drept teatru câmpiile Venezuelei, unde era o bucurie să înteţească galopul cu pinteni nazarieni, nu are aici, pentru a-şi dezmorţi picioarele, decât paşii număraţi de pe puntea vasului. Trec două săptămâni. Se apropie de coasta Mexicului, de Veracruz. Aici nava va face o lungă escală. Băiatul coboară pe pământ. Vrea să se dezmorţească. Închiriază un cal şi străbate cele 260 de mile care separă portul de capitală, ca şi cum ar da înconjur casei sale. Cunoaşte pe arhiepiscop şi pe vicerege, priveşte pentru prima dată splendoarea unei curţi viceregale. Trec februarie şi martie, Bolívar se înapoiază în port, „San Ildefonso” îşi continuă drumul, zăboveşte două zile la Havana şi, în sfârşit, navighează în largul oceanului. Vor intra în Spania prin pământul bunicilor săi, prin

ţara bască a familiei Bolívar. Vasul va ajunge la marea Biscayei, va ancora în golful Santona, va merge prin rada Nervionului la Bilbao. La puţine ore după Bilbao se află satul lui Bolívar, casa strămoşească a familiei Bolívar Jáuregui. Băiatul uşuratic şi vijelios, va avea în faţa ochilor, pentru a-şi satisface curiozitatea, continentul regilor despotici şi al liber-cugetătorilor de care vorbea *don* Simón Rodríguez.

Iulie, 1802. Oamenii din Guaira fug pe străduţele strâmte care, ca nişte scări de piatră, coboară în port. A sosit „San Ildefonso”. Au trecut trei ani şi jumătate de când a plecat de aici, în aceeaşi corabie, adolescentul Simón Bolívar şi acum se întoarce bărbat şi căsătorit cu Maria Teresa Toro, nepoata domnului marchiz. Simón îi arată Mariei primele înfăţişări ale patriei: iată schitul Carmen, şi clopotniţa San Juan de Dios, şi turnul El Guamacho, care are sus un balcon de jur-împrejur, iată, pe vârful colinei, fortăreaţa Vigía. Şerpuind, drumul pentru călăreţi urcă spre Caracas.

Acest crâmpei al patriei îl face pe Bolívar să uite stampele şederii sale în Europa, unde se poate spune că a învăţat să citească lumea şi a devenit mare dansator. Acum îl desparte oceanul de casa unchiului său Esteban Palacios, omul care a dat la o parte perdeaua pentru ca tânărul să vadă indecenţele şi micimile curţii,

în frunte cu Regina Maria Luisa, bătrână fără dinţi, trupeşă şi cu viaţă desfrânată, „capabilă să compromită un regat numai ca să-şi înalţe amantul şi care se afla în amoruri simultane cu un căpitan al gărzii, venezueleanul Manuel Mallo, şi cu Godoy, primul ministru. Îi trece prin minte ca o străfulgerare amintirea cursei pe care i-a întins-o Godoy, în ziua în care străjerii l-au arestat la Madrid, crezând că duce un mesaj de dragoste al reginei către Mallo; el a trebuit să se apere, scoţând sabia. Toate acestea şi imaginea lui Napoleon, aclamat de populaţia din Paris ca salvatorul republicii, şi cea a prietenului său, marchizul de Estariz, care l-a iniţiat în lectura autorilor francezi, nu mai au importanţă. Acum e în Venezuela, care va face şi mai dulci orele fericite ale lunii sale de miere.

Aceasta e Guaira Guayra: aceasta e Guaira sonoră. Guaira cea neîmblânzită, conspiratoare, liberală. Aici au căzut şi au încolţit seminţele revoluţiei franceze, aduse pe corăbiile companiei Guipuzcoana. Aici, acum cinci ani, José María España şi Manuel Gual au încercat să urzească un război de independenţă. Aici, la trei luni după ce tânărul Bolívar a plecat spre Spania, José María España a căzut în mâinile spaniolilor: în piaţa mare a oraşului Caracas l-au tăiat în bucăţi, iar capul lui, pus într-o cuşcă, a fost trimis ca dar Guairei.

Călări, Simón şi Maria Teresa înaintează printre

felicitările prietenilor şi uralele sclavilor. Iată casa martirului José María España, unde se întâlneau conspiratorii şi unde au fost găsite cele o sută de volume din opere interzise, franceze, engleze şi chiar spaniole, care i-au scandalizat pe ofiţerii regelui. Iată sala jurămintelor, unde au fost redactate instrucţiile pentru revoltă şi unde rebelii au făgăduit solemn că mai degrabă vor muri decât să abandoneze cauza lor dreaptă; îşi amintea de publicarea Drepturilor Omului pentru a le distribui în întreaga naţiune, se da drept consemn pentru răscoală strigătul: „Trăiască poporul american!” Se vor elibera sclavii, iar indienii, mulatrii vor fi declaraţi egali cu albii, vor desfiinţa impozitele, guvernul va fi ales, vor avea steag...

Simón şi Maria Teresa înaintează veseli spre luna lor de miere. Toată această cronică a oraşului e înăbuşită de tropotul cailor, de larma cărăuşilor şi de privirile de dragoste pe care şi le aruncă tinerii căsătoriţi. Abia dacă Maria Teresa zăreşte craniul galben al lui José Maria España, pus în cuşcă.

Iunie, 1803. Simón Bolívar se află din nou în portul Guaira şi iarăşi în drum spre Europa. A închiriat un vas. Aripa tragediei îi întunecă fruntea şi îi maturizează tinereţea. S-a scufundat în tenebre scurta sa lună de miere. Ce noapte înfiorătoare aceea în care sclavii cu

torţe o coborau din San Mateo pe María Teresa aproape muribundă! Ce coşmar ziua în care au dus-o să o înmormânteze. Pentru prima oară, pe chipul lui Simón Bolívar, se vede umbra destinului său. Se. Îmbarcă luând drept tovarăşe de drum cărţile lui Plutarc, Montesquieu, Rousseau şi lăzi de cacao, indigo, zahăr, care îi vor deschide drumurile lumii. Îşi va înăbuşi, romantic, durerea în viitoarea vieţii europene.

Februarie, 1807. Acesta este portul Charleston, din Carolina de Sud, pe coasta atlantică a Statelor Unite. Pe micul vas de transport care ridică ancora spre Guaira, se îmbarcă un om care poartă semnele vieţii arzătoare de la Paris: e Simón Bolívar. Aurul primit pe cacao şi indigo, el l-a presărat ca praf de scorţişoară asupra ispitelor aprinse pe care le întâlneşte pe pământul Franţei. Bolnav fiind, într-o bună zi e smuls din această viaţă de către nebunul. Simón Rodríguez, care îl ia cu el să cutreiere munţii din Elveţia. Bolívar, din cauza jocului de cărţi, avea punga aproape goală. Rodríguez îi arată pagini din Rousseau. Umblând şi tot umblând, au ajuns în Italia. Vorbeau despre libertate. De pe înălţimea colinei Aventin, privind în jos panorama Romei, Bolívar s-a exaltat. „Eu voi elibera America spaniolă, o jur”. Şi în loc să se întoarcă la Opera din Paris, în saloane, la cazinouri, a vizitat lojile unde se

făcea politică. Avea contacte şi discuţii cu americani care conspirau. Fanny de Villars, care-l dorea, nu a putut să-l reţină. A plecat la Hamburg şi s-a îmbarcat să se întoarcă în America. A vizitat, în Statele Unite, Filadelfia şi Washington, oraşele independenţei nordului. A aflat la Boston şi New York cronica lui Miranda, precursorul.

Când se îmbarcă e un om la care boala îşi arătase simptomele. Avusese febră mare şi ochii îi străluceau ca nişte fulgere. Vaporul trece de capul Florida, continuă drumul prin faţa Antilelor, poate fi văzut din Guaira. Ca o limbă de foc se aprinde în Bolívar amintirea unchiului său, José Félix Ribas, un conspirator fanatic, care asista la Paris la întrunirile secrete, purtând pe cap boneta roşie a libertăţii.

9 iunie, 1810. America este altceva: pare o Lume Nouă. Amiralul Cochrane, guvernatorul din Jamaica, a pus la dispoziţia juntei patriotice din Caracas, care a luat guvernarea, o bergantină de război, pentru a trimite deputaţi la Londra. Şi la bordul vasului „General Lord Wellington se îmbarcă astăzi aici, în Guaira, „colonelul şi deputatul" general Simón Bolívar, López Méndez, al doilea deputat, şi secretarul, domnul Andrés Bello. Cum s-a întâmplat miracolul?

În casele creolilor din Caracas, în cea a lui José Félix

Ribas, se adunau prietenii patriei libere să ţină reuniuni clandestine. Ca în timpurile acelor *comuneros* şi ale lui José María España şi Miranda, s-a vorbit din nou de independenţă. Cu o insistenţă sporită în fiecare zi, se cerea să asume puterea Consiliul Municipal. Era revoluţie. Un preot chilian, canonicul Cortes de Madariaga, a ţinut un discurs incendiar, incitând să se pună mâna pe guvernare. Emparán, împuternicitul spaniol, a căzut sub presiunea juntei patriotice. În piaţa şi pe străzile din Caracas s-a impus un nou suveran: poporul. Poporul legiferează, ordonă şi execută. Toate acestea vor duce la război, dar pentru luptă e nevoie de arme, de bani, şi creolii îşi întorc privirea spre Washington, călătoresc în Antilele engleze. Atunci le sugerează Cochrane, din Jamaica, să plece la Londra. Bolivar, care a călătorit, e bogat şi poate plăti cheltuielile misiunii, are profil şi aroganţă revoluţionară, apare pe scenă. Aerul de la San Mateo i-a redat vigoarea tinerească.

5 decembrie, 1810. Nu au trecut nici şase luni, şi Bolívar intră iarăşi în Guaira. Soseşte cu „Avon”, bergantină engleză. După el, la câteva zile, va veni Miranda, precursorul, părintele intelectual al revoluţiei, cu „Sapphire”. Bolívar l-a cunoscut la Londra, în casa acestuia din Grafton Street, unde

căutau refugiu natural agitatorii din întreaga Americă pentru a plănui întreprinderi războinice. Miranda i-a deschis lui Bolívar uşile saloanelor din Londra şi l-a adus în atelierul lui Gill, elev al lui Reynols, care, făcându-i portretul, i-a pictat pe piept o medalie pe care scria: „Fără libertate, nu există Patrie”. Aceste cuvinte, pe drept înscrise pe inima lui, îi fixează destinul. Bolívar va fi eliberatorul. Nu a obţinut sprijin direct de la Londra, dar ştie că Anglia ar privi cu plăcere un război de independenţă care să distrugă puterea Spaniei în America. A smuls din Londra pe bătrânul Miranda, care va merge, ca un panaş înflorit, în fruntea trupelor de patrioţi. Caraibele strălucesc acum în faţa ochilor lui, cu făgăduinţa unei lumini noi: războiul pentru libertate.

27 august, 1812. Nu mai este acum eleganta bergantină de război „General Lord Wellington”, în care a traversat Atlanticul. Nici „Avon”, graţioasă, care, cu svelta-i chilă, era propriu visurilor sale. Acum nu e decât o goeletă, lăsată la mila Domnului: „Jesús, María y José”. Aşezaţi pe suluri de sârmă, Simón Bolívar şi unchiul său José Félix Ribas dialoghează fără a vorbi. Merg de la Guaira la Curaçao. Sunt naufragiaţi ai războiului lui Miranda. Bolívar a pierdut Puerto Cabello, şi cu Puerto Cabello a fost pierdut războiul şi a

eşuat prima republică a Venezuelei. Spaniolul Monteverde, după ce a semnat o capitulare cu patrioţii, nu şi-a ţinut promisiunile şi a dezlănţuit o campanie de crude represalii. Temniţele din Guaira gem de patrioţi albi legaţi cu lanţuri de negri pentru a pune în practică, în ironica întunecime a celulelor, egalitatea pe care au predicat-o. Bolívar a trăit ceasurile cele mai chinuitoare din viaţa sa. I-a scris lui Miranda o scrisoare sfâşietoare, considerându-se un mizerabil pentru pierderea lui Puerto Cabello, dar apoi îl predă autorităţilor spaniole, într-un moment de exaltare confundându-l cu un trădător pe acest conducător, simbol precursor al libertăţii. Acum fuge din Venezuela, cu un paşaport de şef spaniol: i s-a dat considerându-se că Bolívar nu înseamnă nimic. Ajunge la Curaçao cu zece mii de *pesos,* pe care autorităţile din insulă i le confiscă. Cu pământurile lui din Venezuela în mâinile spaniolilor, învins, trebuie să înceapă o nouă viaţă, pornind, de la nimic. S-a gândit la soluţii disperate. Printre altele, să plece în Spania, să lupte alături de Sir Arthur Wellesley împotriva lui Napoleon.

Noiembrie, 1812. De abia au trecut două luni de când a sosit la Curaçao şi se îmbarcă pe o bergantină pe care o închiriază, vânzând tot ce i-a mai rămas: un pumn de bijuterii. Pleacă împreună cu el José Félix Ribas. Încotro

se îndreaptă? Spre Cartagena. Şi în Noua Granada s-a cântat pentru Independenţă. Poporul s-a răsculat. Consiliile populare s-au transformat în focare revoluţionare, şi Cartagena, cea cu ziduri de piatră şi sânge şi soare, este în stăpânirea patrioţilor. Bolivar debarcă şi spune: „Granadieni, eu sunt un fiu al nefericitului Caracas, scăpat ca prin minune din mijlocul ruinelor sale fizice şi politice, şi, mereu credincios sistemului liberal şi drept pe care l-a proclamat patria mea, am venit să urmez aici stindardele independenţei care flutură atât de glorios în aceste state.”

Comandantul fortăreţei îi dă lui Bolívar câteva trupe. Soseşte aici ca un necunoscut: şi se naşte sau renaşte printre aceste pietre, pentru a apărea deodată ca eliberatorul Americii. Cu aceste trupe, urcându-le în susul râului în „şampane”, va ocupa porturile spaniole de pe malurile fluviului Magdalena, cucerind drumul care duce spre interiorul Noii Granade şi făcând legătura între cele două oraşe ale independenţei: Cartagena, portul din Marea Caraibelor şi Santa Fe, capitala din Anzi. „Armata” e o mână de „metişi din drojdia celor de jos, ţărani ruinaţi sau indieni pe jumătate sălbatici, care se înrolează voluntar sub steagurile discreditate ale revoluţiei: trupe fără nicio ordine, desculţi, fără altă îmbrăcăminte decât nişte

pantaloni cârpiţi şi un pătrat de pătură nenorocită, cu o gaură în mijloc, pe unde iese capul, acoperit cu o pălărie mare, ale căror boruri se destramă”. Cu oamenii aceştia asaltează şi ia prin surprindere Tenerife, apoi Mompox, curăţă intrarea fluviului Magdalena, se caţără pe vârfurile Anzilor, vârându-se prin pădurile arzătoare până ce ajunge pe culmile încoronate de zăpadă, de unde cade asupra Venezuelei. Poartă un război feroce, „pe viaţă şi pe moarte”, în care sunt trecuţi prin ascuţişul armelor sau sunt omorâți cu pietre, prizonierii sau chiar şi bolnavii din spitale. Cu spada roşie de răzbunare, intră în triumf în Caracas. Oraşul se revarsă în flori pe umerii lui triumfători. Sclavii îi sărută picioarele. Aşa se naşte Eliberatorul!

8 septembrie, 1814. La bordul goeletei „Arrogante” a corsarului italian Bianchi, fuge din nou din Venezuela. Bolívar nu mai e omul victoriei, ci umbra înfrângerilor.

Are 31 de ani şi biograful său spune că arată patruzeci. În mai puţin de doi ani, de când a început prodigioasa sa campanie de la Cartagena la Caracas, numele lui a trecut de la cea mai înaltă glorie la cea mai adâncă restrişte. Cu războiul acesta pe moarte nu a izbutit să oprească hoardele barbare ale lui Boves, care vor trece în legendă. Boves este un obscur negustor spaniol care avea prăvălia sa în savană, la Calabozo, şi

care deodată a devenit şeful reacţiei regaliste. Cu călăreţii lui indieni, purtând drept deviză la pălărie urechile victimelor lor, îi dispută lui Bolívar, una câte una; toate cuceririle, până ce, de la stăpânirea asupra oraşului Caracas până la cele mai umile sate, nu a rămas nimic în mâinile patrioţilor. Este războiul cel mai sângeros al istoriei. Din cei 421.000 de locuitori, cât avea provincia Caracas, au pierit 228.651. Bolívar a fost nevoit să abandoneze Caracas-ul în fruntea unei mulţimi care emigrează în masă în savană: femeile cu copiii lor, bătrânii cu bărbile lor albe, toţi cu mizeria lor, ca să lase străzile pustii la bunul plac al tigrului din câmpie. Ricaurte, la San Mateo, a făcut să explodeze parcul de muniţii concentrat în casele de pe proprietatea lui Bolívar, pentru a opri cu această vâlvătaie, în care zburau şi bucăţi din trupul său, uraganul în mers al lăncilor însângerate ale lui Boves. După înfrângerile din La Puerta şi Aragua, Bolívar e şters din cadrele de război. Propriul lui unchi, José Félix Ribas, ia comanda, îl expulzează din armată, îl acuză de hoţie. Boves – „*taita Boves*”, cum îl numesc oamenii din câmpie – moarte înjunghiat în plină luptă, dar bestiile lui îi răzbună memoria tăind capul lui José Félix Ribas, pe care îl prăjesc în untdelemn, pentru ca apoi să-l expună la Caracas.

Toate acestea le lasă în urmă Bolívar. Cum însă este

încăpăţânat în credinţa sa, „Arrogante” întinde pânzele spre Cartagena. Dacă în Venezuela a fost pierdut acest al doilea război şi această a doua republică, acolo e Noua Granada pentru a se reface a doua oară şi a triumfa.

Astăzi este 6 septembrie, 1815. Acesta este oraşul Kingston, în Jamaica. Bolívar termină de scris o scrisoare „unui domn din insulă”. Tot aşa cum Columb, în aceeaşi insulă, a scris cea mai patetică scrisoare şi a sondat în străfundul nenorocirilor sale pentru a da una din paginile cele mai cutremurător de dureroase pe care le păstrează istoria, Bolívar încheie aici, acum, scrisoarea cea mai sagace şi pătrunzătoare a vieţii sale. Vorbeşte ca un şef de stat sau ca un vizionar, pentru a valorifica posibilităţile Americii, pentru a anunţa eliberarea sa şi a zugrăvi elementele anarhice care vor face să fie instabilă existenţa ei. Punctul lui de plecare pentru discutarea acestor lucruri este mizeria celei de a treia înfrângeri a sa. O înfrângere fără lupte. Cel care a fost creolul bogat din Venezuela, cel care a stârnit vâlvă în saloanele Parisului, frumosul cavaler purtând libertatea în inimă, pictat de Gill la Londra, este acum un biet om, din nou fără niciun ban în buzunar, care se ceartă cu proprietăreasa, vorbeşte de sinucidere, umblă să împrumute o sută de *pesos* de la

M. Hyslop pentru a plăti spălătoresei, tipografului, francezei creole care îi închiriază odăi şi în al cărei han îşi găseşte găzduire ca orice marinar de pe goeletă. Bolívar, în Noua Granada, nu a ştiut cum să înfrunte armatele recuceririi spaniole. „Providenţa – spune – a decretat ruina” acestor nefericite ţări”. Şi cel care domină acum Caracas şi asediază Cartagena nu e un şef improvizat ca Boves, ci generalul Morillo, unul din marii militari ai Spaniei, cu o armată de veterani care l-au învins pe Napoleon şi cu o voinţă de dominare care strânge laţul infamant în jurul gâturilor tuturor paladinilor libertăţii.

Bolívar face pe jurnalistul, scrie la *Royal Gazette,* redactează scrisori, memorii, căutând sprijin pentru cauza independenţei. „Noi – spune – nu avem alte arme pentru a-l înfrunta pe duşman decât propriile noastre braţe, piepturile noastre, caii noştri şi lăncile noastre; cel slab are nevoie de o luptă lungă pentru a învinge; cel puternic, ca la Waterloo, dă o bătălie şi dispare un imperiu”. În scrisoarea pe care astăzi o încheie, se situează, ca în toată literatura lui, mai presus de micile şi marile nelinişti ale propriei sale vieţi şi nu atât ca şef al armatelor Venezuelei şi Noii Granade, ci ca om care întrezăreşte măreţia şi nenorocirile sale, care ştie ce se va întâmpla cu America, face bilanţul crud şi real al acestei lumi contradictorii, anarhice,

neasemănătoare cu nimic, atacă mitul unităţii sale, care este cert numai ca destin final şi zugrăveşte „domnului din insulă” un tablou profetic.

„Provinciile americane care sunt prinse în lupta de emancipare, vor obţine, în cele din urmă, succesul; unele se vor constitui într-o formă, puţin obişnuită, de republici federale şi centrale; aproape inevitabil, se vor funda monarhii, pe mari întinderi, şi unele vor fi atât de nefericite încât îşi vor devora elementele constitutive, fie în revoluţia aceasta, fie în altele viitoare. Nu va fi greu să se consolideze o mare monarhie; o mare republică va fi imposibilă... E o idee grandioasă aceea de a vrea să formezi din toată Lumea Nouă o singură naţiune, cu o singură stăpânire, care să lege părţile între ele şi pe acestea cu întregul. Deoarece au aceeaşi origină, limbă, obiceiuri şi religie, ar trebui, în consecinţă, să aibă un singur guvern, care să confedereze diferitele state ce se vor forma; nu este însă cu putinţă, deoarece clima deosebită, situaţii diverse, interese opuse, caractere diferite împart America... Ce frumos ar fi dacă istmul de Panama ar fi pentru noi ceea ce a fost Corintul pentru greci!... Fie ca într-o zi să avem norocul să instalăm acolo un august Congres al reprezentanţilor republicilor, regatelor şi imperiilor, să trateze şi să discute asupra intereselor înalte ale păcii şi ale războiului cu naţiunile din celelalte trei părţi ale

lumii...”

La trei luni după ce a scris această scrisoare, un servitor al lui Bolívar, un libert, plătit nu se ştie de cine, intră într-o noapte, tot atât de neagră ca gândul şi ca sufletul său, se apropie de hamacul Eliberatorului şi înjunghie cu cuţitul, de câteva ori, silueta nedesluşită. Lovitura dă greş: în noaptea aceea nu Bolívar e cel care doarme acolo. După câteva zile, Bolívar rătăceşte iarăşi pe mări, începând o peregrinare prin insule. Ajunge la Haití. În insulă guvernează fiul negresei Ursula, Alexandre Pétion, fierarul. El a oferit lui Bolívar sprijinul său pentru expediţia eliberatoare. Preşedintele republicii de negri şi fiul de albi din Caracas îşi dau mâna şi încep o nobilă prietenie. Pe stâncile din mare, la San Luis, Bolívar îi adună pe patrioţi. Soldaţii libertăţii, care din zece insule pândesc ora în care să plece, se îndreaptă spre locul întâlnirii. Stau de vorbă la adăpostul pavilionului negrilor. Brión, un armator olandez şi Luis Aury, un corsar din Franţa, sunt cu ei. De grabă adună o mică flotă: şase goelete şi o felucă: Bolívar, Nariño, Constitución, Brión, Piar, Feliz şi Conejo. Fiecare dintre aceste nume – cititorul să le revadă fără grabă – este un adevărat simbol în această istorie plină de aventuri şi de contradicţii. Bolívar, împreună cu conspiratorii săi, se aruncă pe mare, pentru a recuceri Venezuela pentru libertate, pentru

eliberarea sclavilor, aceasta e tot ce cere fiul negresei Ursula. Pornesc să caute sprijinul vitejilor *llaneros*[30], care acum nu mai pornesc cu lăncile lor după Boves, cel din Spania, ci îl urmează pe căpăţânosul Páez, tigrul republican; pentru a crea pe malurile Orinocului, la Angostura, un jurnal, un congres, o capitală, un stat, de unde Bolívar, cu o armată de oameni care-şi acoperă capul cu pălării de paie şi au în mâini ciomege, se va adresa naţiunilor cu siguranţa de sine a unui suveran. Şi astfel va merge Eliberatorul până la Boyacá, Junín, Ayacucho, de la ţărmul Caraibelor până la frontierele Argentinei, alăturându-i-se negri, mulatri, indieni, albi, metişi, într-o avalanşă umană care preschimbă Anzii în pădure de lauri şi înfige luminoase steaguri republicane de-a lungul vechilor viceregate.

Iunie 24, 1830. Cartagena. Câte lupte s-au dat în aceşti cincisprezece ani de război! Peste o lună, Bolívar va împlini 47 de ani. Pe pieptul lui supt, pe pielea arsă de soare a chipului lui brăzdat de chinuri şi de amărăciuni, nu se văd decât umbrele nopţii lungi care îl cheamă. În golful albastru, printre lanurile de grâu ale soarelui, îl şi aşteaptă neagra barcă. În această mare a Caraibelor pe care o are în faţă, pe goelete proaste, pe

---

[30] Locuitorii şesurilor întinse denumite *llanos* (n. trad.).

bergantine de război, pe punţi, a visat la libertate. Nopţi de dragoste luminoase, în zile tulburi de înfrângere, zori de credinţă: valurile acestea capricioase au legănat toate aceste trăiri. Se perindă prin mintea lui diferite nume: „San Ildefonso”, „Jesús, María y José”, „Avon”, „Arrogante”, „Bolívar”... unităţi izolate ale unei flotile ideale care se adună numai acum, în imaginaţie, în apropiere de portul morţii. Aici, în Caraibe, se găsesc Curaçao, Jamaica, Haití; insulele care au fost refugiu al înfrângerilor sale. Iată şi porturile pe unde a intrat şi a ieşit la fiecare schimbare de scenă a dramei vieţii sale. Iată zidurile Cartagenei şi iată pietrele din Guaira Guayra şi în Puerto Cabello, forturile infernale.

Omul acesta este acum umbra umbrei sale. Din Perú până în Venezuela, în fiecare provincie în care a câştigat o victorie pentru libertate începe acum scânteierea anarhiei. Generalii care au fost alături de el în războiul pentru independenţă nu vor să acorde nici favoarea libertăţii nici darul păcii. Columbia cea Mare se desface în bucăţi. La Santa Fe, conspiratorii au pătruns până în camera sa de culcare pentru a omorî în el dictatura. Trebuie să fugă, trebuie să caute un port sigur, de partea cealaltă a oceanului! Da: el vrea să treacă oceanul, dar ce căpitan de navă va îmbarca pe vasul său acest trup distrus, în care tuberculoza îşi sapă

cavernele? Ea sfâşie pe dinăuntru pe acel semeţ călăreţ, care zbura peste câmpii şi trecea munţi, pe acel graţios dansator pe care, la Paris, prin 1806, Fanny Villar îl mângâia, lacomă de dragoste.

Într-o căsuţă, la poalele colinei Popa, asistând la propriul său asfinţit, Bolívar primeşte ştirea brutală a morţii celui mai credincios prieten al său, cel mai viteaz dintre generalii lui, asasinat în munţi...

La picioarele zidurilor, fără grabă, barca neagră aşteaptă.

Bolívar nu se îmbarcă pe nava neagră. Asfixiindu-se de căldura care se adună înăuntrul zidurilor, pleacă, pe pământ, la Soledad, la Barranquilla şi pune mâna pe o goeletă. „Să mergem – spune – la Jamaica”. La insula prietenilor săi englezi, a lui Mr. Hyslop, a servitorului ucigaş, care a fost executat în piaţa Kingston, a scrisorii profetice.

Cu acele spumegări ale mării Caraibelor, goeleta saltă pe valuri. Bolívar e pe moarte. Superstiţioşi, marinarii întrezăresc silueta bărcii negre. Schimbă direcţia, scurtează călătoria, se apropie de Santa Marta. Un oraş alb, un golf albastru, potcoava perfectă a unor coaste cu nisipuri de aur şi păduri verzi. Îl coboară pe Bolívar de pe goeletă cu grija cu care e mişcat un sac de oase unde mai e încă o inimă care palpită.

17 decembrie, 1830. Aceasta este casa, pe moşia San Pedro, a hidalgului spaniol *don* Joaquín de Mier. Pe coridoare nu se aud paşii negrilor desculţi, nu se aud, în dormitor, suspinele albilor. Eliberatorul agonizează. Înainte, iluminează scânteieri de glorie. În urmă, continuă să răsune cuvintele pe care muribundul le dictează notarului: „Columbieni: aţi fost de faţă la strădaniile mele de a face să domnească libertatea acolo unde mai înainte era tiranie... Duşmanii mei au abuzat de credulitatea voastră şi au călcat în picioare ceea ce e mai sfânt pentru mine... dragostea mea pentru libertate. Cei ce mă urmăresc m-au adus în pragul mormântului. Îi iert... Dacă moartea mea va ajuta să înceteze diviziunea partidelor şi să se consolideze uniunea... voi coborî liniştit în mormânt”.

Astăzi a murit Simón Bolívar, la Santa Marta, în faţa Mării Caraibelor, Marea Libertăţii.

XXV
Cum şi-a dobândit Cuba libertatea

„Când va fi lună plină
voi merge la Santiago de Cuba,
voi merge la Santiago
într-o trăsură de ape negre.

Voi merge la Santiago.
Vor cânta acoperişele de palmier.
Voi merge la Santiago.
Când palmierul vrea să fie barză.
Voi merge la Santiago.
Şi când vrea meduza să fie platan.
Voi merge la Santiago.

O, Cuba! O, ritm de seminţe uscate!
Voi merge la Santiago.
O, cingătoare fierbinte şi picătură de lemn!
Voi merge la Santiago.
Harpă de trunchiuri vii, caiman, floare de tabac!
Voi merge la Santiago.
Totdeauna am spus că aş merge la Santiago
într-o trăsură de ape negre.
Voi merge la Santiago".[31]

Federico García Lorca

După Ayacucho, nu mai rămâne nimic din stăpânirea Spaniei asupra continentului american. Ultimii viceregi, guvernatori, generali, dacă nu şi-au lăsat oasele să îngraşe pământul american, trebuie să se

---

[31] Traducerea acestui poem, intitulat *Cântec de negri în Cuba,* aparţine lui Th. Balş şi a fost publicată în volumul *Romancero ţigan şi alte poeme,* Ed. Minerva, „Biblioteca pentru toţi", Bucureşti, 1977 (n. trad.).

întoarcă în peninsulă pentru a spune regelui lor, sau cui o fi, că America nu e un pământ ce poate fi redus la servitute, ci torţă vie a libertăţii. Fiecare încercare nouă de recucerire e o aberaţie şi din ceea ce a fost imperiul colonial al Spaniei în America nu rămân decât insulele Santo Domingo, Cuba, San Juan de Puerto Rico, corăbii solitare unde îşi caută refugiul cei înfrânţi de Bolívar, întocmai ca naufragiatul care se agaţă de o scândură. Trupele care se întorc în Spania trebuie să treacă prin Cuba. Sunt soldaţi care vin din Florida, Mexic, America Centrală, America de Sud. Platoşa de piatră a turnului Morro de la Havana le dă, în cele din urmă, o impresie de siguranţă, între cămaşa dantelată a valurilor calde. Înăuntru, în oraş, viaţa cântă, şi cântă femeile, fără să-şi dezlipească buzele, când înfăşoară tutunul pentru tată, logodnic sau frate. Mai înăuntru ţării, pe câmpiile fertile, iată agricultorii liberi care privesc cum creşte foaia de smarald şi o cultivă „ca şi cum fiecare plantă ar fi o fiinţă delicată”. Apoi, plantaţiile de trestie de zahăr şi sclavii care se încovoaie asemenea unor animale lucitoare înteţind tăierea. Este contrapunctul de tutun şi zahăr de care vorbeşte Fernando Ortiz, şi contrapunctul acesta se termină, cum spune el, într-o doctorie, într-o duşcă, într-o sticlă de alcool.

Cuba nu e numai refugiu de soldaţi ci şi de piraţi sau de corsari. Sub steagurile Columbiei sau ale Mexicului,

vagabonzii mării, născuţi în Anglia, Franţa sau America de Nord, se depărtează graţios de insulă sau se ascund în cotiturile ei pentru a-i surprinde pe englezi.

Ce e de făcut cu insula Cuba? Armatele independenţei. Care au mers de la Caracas până la hotarele Argentinei, care au mărşăluit din Mexic până în Costa Rica, erau armate de infanterişti şi de călăreţi care se considerau stăpâni pe pământ, de vreme ce treceau Anzii, dar nu îndrăzneau să se avânte pe drumul unduios al valurilor. Cubanezii nu au putut să elibereze mica lor insulă, să lupte singuri împotriva puterii spaniole. Refugiaţii vădesc toate neroziile patriei mame, iar în piepturile lor se adăposteşte ultimul suflu al trufiei spaniole.

Proprietarii privesc cu groază republica negrilor din Haití. Şi se înfioară la gândul că într-o zi furia neagră poate să se deştepte în Cuba: mai bine de jumătate din populaţie – patru sute de mii sunt negri, iar din aceştia, două sute nouăzeci de mii sunt sclavi. Tinerii se gândesc la faptele glorioase ale lui Bolívar.

Tema independenţei este de rigoare, dar încercările de a o dobândi nu au importanţă, nici posibilităţi de succes. Sunt unii care aspiră la o încorporare a Cubei la Statele Unite, dar preşedintele Monroe se opune acestei

idei. Bolívar şi mexicanii răspândesc zvonul că se pregătesc flote pentru a invada insula, invazie care ar putea fi oprită numai prin recunoaşterea imediată a independenţei continentului de către Spania. E un joc politic care face să se nască speranţa în sufletele locuitorilor insulei. Există columbieni care merg de la New York până la Havana, semănând drumul cu pulbere. Loja masonică „Soarele şi razele lui Bolívar” se mişcă în umbră. Soseşte momentul în care mişcarea separatistă pare că va izbucni, dar în prag de a acţiona, conspiratorii care se apropie de Bolívar şi de Santander primesc de la aceştia răspunsul că, deşi simpatizează cu ideea, nu au nave să treacă marea. Odată cu execuţia în piaţa din Puerto Príncipe a lui Francisco Agüero şi Manuel Andrés Sánchez, originari din Camagüey, li se răpeşte oamenilor visul războiului. Agüero şi Sánchez porniseră din insulele Filadelfia, din Filadelfia la Cartagena, de la Cartagena la Kingston, şi de la Kingston la Puerto Príncipe, uneltind pretutindeni pentru a aduna mijloacele necesare revoltei. La Cartagena li s-a dat gradul de sublocotenenţi ai marinei columbiene.

Spania se rostogoleşte în abisul de prostie al Burbonilor, care din deviza „despotismului luminat” a lui Carol al III-lea nu au păstrat decât primul cuvânt.

Fernando al VII-lea porneşte împotriva constituţionaliştilor de la Cadiz, împotriva liberalilor, cu toate forţele pe care i le dau puterea şi fanatismul său. La rugăciunile publice care se fac pentru restabilirea păcii, alternată cu răscoala lui Riego, iau parte „mulţi călugări, cu spadele încinse pe deasupra raselor, cu crucifixul atârnând de veşmintele aspre şi, pe dedesubt, pumnalul şi pistoalele prinse de serafice cingători de frânghie”. În Spania, se luptă cu adevărat şi când au loc „jertfele pietăţii”, monarhul nu conduce, la drept vorbind, un regat creştin, ci prezidează o trupă de actori sângeroşi, în care execuţiile nu se numără cu zecile, nici cu sutele, ci cu miile. Trei deputaţi ai Cubei, care obţinuseră de la *Cortés*-urile din Cadiz un vot în favoarea autonomiei insulei, îşi salvează viaţa fugind la Gibraltar şi, de la Gibraltar, în Statele Unite.

Din fericire, Cuba nu e o periferie a Madridului şi până în Cuba nu se prea simte braţul răzbunător al lui Fernando al VII-lea, care nu poate ajunge atât de departe. Mulţi liberali din Spania se refugiază în insulă şi găsesc delicios acest colţ de pământ cald şi senzual, unde femeile, ca şi încântătorii palmieri, „se nasc din soare pentru surâs, cresc la adierea brizei oceanului şi se leagănă sub neasemuita puritate a cerului”.

În realitate, guvernul Spaniei a învăţat prea puţin din războaiele din America. Sunt tot mai strânse legăturile

de sânge care unesc familiile din peninsulă cu cele din insulă, sunt numeroşi spaniolii care devin indieni trecând marea pentru a se bucura de pământul culturilor de tutun şi totuşi, în nici un alt colţ de pământ, regii nu guvernează cu o stângăcie atât de oarbă. Castelar va spune că regii care în Spania erau constituţionali erau absoluţi în Cuba; că miniştrii care se arătau responsabili în Spania erau, în Cuba, arbitrari. Deputaţii pe care îi alege Cuba pentru *Cortés*-urile din Spania se întorc fără să-şi fi îndeplinit misiunea, pentru că insulei i s-au făgăduit legi speciale şi, atât timp cât ele nu sunt elaborate, cubanezii nu pot lua cuvântul în Spania. Şi legile întârzie şaizeci de ani ca să ajungă în Cuba. Cei ce guvernează în Spania nu au în minte decât o singură afacere: sclavia. Ceea ce îi interesează pe guvernatorii insulei e să se îmbogăţească în complicitate cu traficanţii de negri. Timp de zece ani, de la 1821 la 1831, trei sute de expediţii frauduloase ale traficanţilor de negri, pe care Anglia nu reuşeşte să le oprească, se soldează cu 60.000 de sclavi în plus pentru insulă. Guvernanţii pot să considere demn propriul lor negoţ, arătând că ducesa de Riánsares, văduva lui Fernando al VII-lea, e acţionară a companiilor care se îndeletnicesc cu negoţul de negri.

Aceste împrejurări fac să se nască, ca reacţie, revolta, ideal al poeţilor şi aventurierilor. Toţi cubanezii care au

visat şi vor visa libertatea sunt, fără excepţie, poeţi. La fiecare zece sau douăzeci de ani există cineva care ia asupra lui organizarea vreunei conspiraţii. Şi întotdeauna va fi un visător, care va plăti îndrăzneala sa cu eşafodul, sau care va cădea rănit în luptă. Cuba, de la Plácido până la José Martí, este un simbol al acestui destin în istoria Americii, mereu împinsă spre întreprinderi fantastice de către oameni cu imaginaţie, care în loc să vorbească obişnuiesc să cânte.

Plácido cade primul, în 1844, şi e bine să fie aşa, pentru că simbolul e mai desăvârşit cu el: în afară de faptul că e poet, are şi sânge negru. Cu lovituri de bici îi smulg mărturisirea delictului său şi, ca şi negrul Pimienta, muzicantul, şi ceilalţi tovarăşi ai săi, face parte dintre negrii liberi care mor pentru a dobândi libertatea negrilor sclavi. După ei, urmează Narciso López, aventurier, care-şi încheie viaţa prin gâtuire, şi Céspedes şi Figueredo, cei cu proclamaţia din Yara, considerată drept prima dată solemnă în independenţa Cubei.

Céspedes se aruncă în luptă cu „un baston de baga cu mânerul de aur”. Este avocatul fin şi de neam, care uneori scrie poeme de dragoste şi sonete în care peisajul pământului său, Bayamo, este atât de bine zugrăvit încât fetele ştiu versurile lui pe dinafară. Într-o bună zi, Céspedes porneşte la luptă şi timp de zece ani

luptele care se duc în Cuba sunt de o asemenea violenţă încât înfruntarea se soldează cu 200.000 de cadavre. Spania promite o pace generoasă, dar după încetarea ostilităţilor îşi trădează cuvântul cu cinism batjocoritor. Din luptă au rămas câteva stampe neobişnuite, bunăoară aceea care-l înfăţişează pe Céspedes punând, într-o zi, şeaua pe Telemac şi mergând călare la San Lorenzo pentru a-i învăţa să citească pe copiii din sat. Céspedes a pierdut comanda, s-a refugiat în munţi, călare pe Telemac, ca un adevărat cavaler, cu vesta de catifea şi cu revolverul cu şase gloanţe. Spaniolii îl surprind şi deschid focul asupra lui. Céspedes se apără retrăgându-se pe marginea unei prăpăstii. Trage, unul câte unul cartuşele, rezervându-şi ultimul. Cândva spusese: „Îl rog pe Dumnezeu să-mi dea destul curaj ca să mor cu demnitatea cu care trebuie să moară un cubanez, deşi cred că aceasta nu se va întâmpla, căci revolverul meu are şase gloanţe, cinci pentru spanioli şi unul pentru mine”. Nu a avut timp. Glonţul lui Brigido Verdecia îi străpunge inima şi trupul lui Céspedes se rostogoleşte în prăpastie. Când e scos cadavrul, în revolver mai rămăsese încă un glonte.

Perucho Figueredo este şi el, ca şi Céspedes, din Bayamo, şi, asemeni acestuia, romantic, bogat, de neam. La serate, în loji, Perucho vorbeşte despre revoluţie. În străvechiul său conac, la Bayamo, visează

la Cuba lui liberă, în timp ce, la pian, compune melodii care devin populare. Scrie versuri, satirizează în caricaturi, desenate cu măiestrie. Proiectează viaţa sa pe un fundal de muzică războinică: un marş pe care el îl compune şi-l îndrăgeşte ca pe propria lui *Marseilleză* şi care, fără să i se ştie bine intenţia, este cântat la toate pianele, îl fluieră lumea pe străzi, îl fredonează sclavii negri de pe plantaţii. Oamenii îl numesc „Marşul lui Perucho". Până şi guvernatorul îşi adoarme băieţelul cu acest cântec de leagăn, fără să bănuiască că este cântecul de leagăn al libertăţii. Izbucneşte revoluţia. În Las Mangas, moşia lui Perucho, se munceşte zi şi noapte, ca într-un arsenal; se fac gloanţe, se încearcă să se monteze o fabrică de praf de puşcă. Divizia pe care a organizat-o revoluţionarul, „La Bayamesa", se adună în curţile domeniului. Pe străzile propriului lui oraş, Bayamo, călare pe armăsarul său zvelt, în plin soare, Perucho trece în goană, împărţind proclamaţia de război, prin care cheamă la arme poporul. Când guvernatorul îşi dă seama, proclamaţia incendiară este în mâinile tuturor şi Perucho, în drum spre moşia sa, zboară să pregătească atacul la Bayamo. Marşul lui Perucho cântă în sufletele patrioţilor şi începe să sună a provocare. În cartierul revoluţionarilor, bărbaţi şi femei încearcă să combine un steag care să aibă aceleaşi culori cu cel pe care-l purtase Narciso López. Pentru a avea o

pânză albastră, Perucho smulge vălul care învăluie portretul în ulei al soţiei sale. Pentru realizarea ideală a combinaţiei de culori, se consultă o carte unde sunt reproduse toate steagurile. Steagul Cubei libere este gata. Cu toţii – copile, femei, albi şi negri – jură să-i închine viaţa. Sclavii sunt declaraţi liberi, sar ca nişte diavoli ameţiţi, strigând cuvinte africane, fluierând marşul lui Perucho. Bayamo e încercuit. Măcelul e înfiorător, triumful rapid. De îndată încep să bată cu toată puterea clopotele, iar tunurile vestesc victoria. În piaţă, Perucho strigă: „Trăiască Cuba liberă!" Un cor imens fredonează marşul lui. Poporul îi cere zgomotos să scrie cuvintele. Pe capătul şeii de călărit, ţinându-şi pentru câteva clipe calul în frâu, improvizează strofele. Pentru un moment, larma se stinge, aşa cum se înclină capetele când se înalţă Sfintele Daruri la liturghia de duminică. Tăcere, căci e pe cale de a se naşte cântarea Cubei Libere, cântarea de la Bayamo. Perucho scrie nervos şi apoi cântă:

„Luaţi armele, eroici bayamezi,
Căci Patria priveşte orgolioasă
Cum mergeţi spre o moarte glorioasă.
E viaţă vie moartea de viteji...!"

Nimeni nu se mai gândeşte la cei morţi. Poporul

înaintează pe străzi cu noul lui cântec. Perucho merge în frunte şi, alături de Perucho, portdrapelul său. Portdrapelul este Candelaria, fiica lui. Are şaisprezece ani.

Urmează războiul lung, nenorocirile, persecuţia. Perucho, bolnav, singur cu servitorul său, se vede înconjurat de duşmani. Se apără până la ultimul cartuş şi, pierdută orice speranţă, încearcă să se sinucidă, aruncându-se cu toată greutatea trupului său pe vârful sabiei. Propria lui lipsă de putere îl trădează. Îl prind viu. Din capela în care îşi aşteaptă sentinţa, care urmează să fie executată a doua zi, îi scrie soţiei sale: „Iubita mea Isabel: ieri după-amiază am ajuns aici şi-l rog pe Dumnezeu ca tu şi copiii noştri să vă bucuraţi de sănătate. Astăzi s-a ţinut consiliu de război pentru a fi judecat, şi cum rezultatul e neîndoios, mă grăbesc să-ţi scriu pentru a te sfătui la resemnare creştinească...”

În Florida, la New York, în Mexic, Guatemala, Bogota şi Caracas există cămine ale unor imigranţi cubanezi, care întreţin flacăra speranţei. Primul război a fost pierdut, dar acum voinţa de a elibera Cuba e mai dârză ca înainte. Când la teatrul din Havana, un actor spune, după libretul piesei *El Perro Huevero*[32]: „Trăiască pământul care produce trestia de zahăr”, cineva de la

---

[32] Câinele care fură ouă (n. trad.).

galerie răspunde: „Trăiască Cuba”, iar cei din loji strigă: „Trăiască Spania”: zboară scaune, se sparg geamuri şi se descarcă revolvere. Când pe străzi defilează voluntarii care s-au înrolat în armata spaniolă, la ferestre se văd zâmbetele ironice ale studenţilor şi ale fetelor. Voluntarii năvălesc în casele zeflemitorilor şi-i zvârle în închisoare. Un voluntar primeşte un bileţel de la trei colegi de şcoală care-l întreabă: „Ştii care cum se pedepsea în antichitate apostazia?” Tânărul insultat duce biletul la autorităţi şi în ziua următoare zac în temniţă cei trei semnatari. Cel care a redactat biletul e pedepsit cu şase ani de muncă în carierele de piatră. Numele lui: José Martí. E doar un copil. În carieră, spărgând piatra sub un soare dogoritor ca focul, mor alături de el, doborâţi de muncile istovitoare, criminali înrăiţi. Ca şi Placido, Céspedes, Perucho, Martí e un poet. Şi, ca şi Perucho, intrând în închisoare, scrie o strofă care aminteşte Marşul:

„Mă cheamă Patria, şi moartea chiar,
În lupta pentru ea e bucuria.”

Într-o zi, un om milos şi cu influenţă îl scoate pe Martí din închisoare şi-l trimite în exil în Spania. Poetul, oratorul, discută în cafenele, la ieşirea din

teatre, oriunde se găsesc doi spanioli dispuşi să discute, adică oricând şi oriunde. Tinerelul e palid şi bolnav, dar pare încărcat de electricitate, ceea ce îl face să cucerească prietenii şi dragoste. Pare ultimul romantic. La Havana, studenţii continuă să fie ţinta mâniei spaniolilor. Sub un pretext oarecare, opt studenţi de la Medicină sunt împuşcaţi şi treizeci şi opt condamnaţi la închisoare. Printre ei se află prieteni de ai lui Martí. Martí ridică la Madrid strigătul mânios al protestului. Discursuri, articole în ziare, o broşură. Tânărul care intră la adunări palid, cu ochi strălucitori şi frunte înaltă, iese în aplauze şi respectat. I se spune Apostolul.

Din Spania în Mexic, în Guatemala, la New York... Este itinerariul unei vieţi, mereu aceeaşi, pe care Martí o trăieşte cu nestinsă ardoare, aceleaşi versuri de dragoste, aceleaşi discursuri care înflăcărează inimile întregii Americi. Strigătul Cubei libere e acum un strigăt continental. Numele lui Martí, un stindard în Cuba, ca şi în Mexic sau în Columbia. Şi vine ora faptei. E de necrezut, dar acest poet care nu făcuse decât discursuri, la momentul potrivit are la New York trei nave pline de muniţii. Cei ce urmează să fie generali sunt gata să-l servească. Cubanezii îl aşteaptă. Există, desigur, un trădător, şi guvernul american descoperă navele şi le confiscă. Poliţia îl vânează pe Martí. El zboară pe cal, pe drumuri, trece ca o umbră prin oraşe,

menţine contactele cu revoluţionarii, reface din centime precarul capital al revoluţiei, convinge pe toată lumea. În Cuba se ştie că Apostolul trebuie să sosească şi războiul se precipită. Martí arde de bucurie: „Patria nu va fi niciodată pentru mine triumf, ci agonie şi datorie... Singura mea dorinţă ar fi să rămân acolo, îmbrăţişând ultimul copac, ultimul luptător...”

De pe vasul de fructe care-l aduce în patrie, întrezăreşte, pe seară, munţii Cubei. E Marea Caraibelor. Ţărmul, la trei mile, primeşte tumultul valurilor. În mica ambarcaţie se află şase oameni. Pe această coajă de nucă, zguduită de vântul furios ce cade năprasnic asupra valurilor înalte, bărbatul arde de dorinţa de a ajunge cât mai degrabă. Ating pământul sacru şi stelele strălucesc în noaptea de ajun.

Este emoţia Cubei Libere care se naşte în mâinile lui, acum, pentru totdeauna. Trecând peste râuri, străbătând păduri şi mlaştini, Martí vrea să stea cot la cot cu soldaţii, să simtă el însuşi – împreună cu poporul său – emoţia pericolului, să se contopească în risc şi în luptă cu albul şi cu negrul, cu studentul şi cu veteranul, cu toţi acei care iubesc libertatea. Şi când începe bătălia, absurd, temerar, fără ca raţiunea să poată pune frâu unei inimi care galopează, unei inimi care nu mai bate pulsul în ceasul vieţii, ci invitând către moarte, se aruncă la atac, în galop, primul din avangardă, pentru

ca duşmanul să-l lase pe câmp, înfăşurat în steagul roşu al propriului său sânge.

Cadavrul este pus pe targă, băgat într-un sicriu de scânduri murdare şi dus de spanioli la Santiago, ca trofeu al unei bătălii pe care ei o vor pierde în bilanţul final al războiului; ei nu-şi pot închipui că a muri pentru patrie înseamnă să trăieşti şi că e o mare izbândă pentru consacrarea lui Martí. E intrarea imediată în glorie. Insula e acum o navă enormă, stropită de sânge, aşa cum au fost întotdeauna toate navele din Antile şi peste care flutură un pavilion de cântece: sunt cântecele nemuritoare ale lui José Martí.

Din imensa dramă a războiului cubanez nu am scos niciun învăţământ, spune spaniolul Angel Osorio: ne-a rămas numai o *zarzuela*[33]: *Gigantes y Cabezudos*[34]. Războiul s-a precipitat, aşa cum era firesc. Guvernul din Spania îşi bate joc de Maura sau de P. Margall, care proclamă necesitatea de a deschide compasul pentru ca să fie independentă Cuba în aceeaşi formă în care sunt şi trebuie să fie toate vechile colonii. De asemenea idei năstruşnice râd cei din Madrid, râd generalii şi râd domnişorii, în timp ce în Statele Unite se merge spre soluţia inevitabilă, care poate însemna un prejudiciu

---

33 *Zarzuela,* operetă, revistă muzicală (n. trad.).

34 *Giganţi şi căpăţânoşi* (n. trad.).

pentru suveranitatea republicii proiectate. Valeriano Weyler, generalul căruia Spania îi încredinţează soarta armatelor sale, transformă Cuba în câmpuri de concentrare, în care bărbaţi, femei şi copii, suspecţi de dragoste pentru libertate, trăiesc ca animalele. Zilnic mor sute dintre ei, de foame sau de febră. Consulul american încunoştiinţează guvernul său şi lumea că în aceste cimitire pentru vii se găsesc patru sute de mii de persoane. Mai bine de jumătate din populaţia provinciei La Havana se află în astfel de tabere.

Acestea sunt bazele pe care guvernul Spaniei aşază problema Cubei şi care, din această cauză, se rezolvă aşa cum se rezolvă. Intervin Statele Unite, şi Spania pierde Cuba, Puerto Rico şi Filipinele. Cuba trebuie să continue să lupte pentru libertatea pe care i-au refuzat-o domnii de la Madrid.

XXVI
Preludiu la canalul Panama

„Speak softly and carry a big stick.”[35]

Theodore Roosevelt

Din însăşi ziua în care Balboa a zărit oceanul Pacific,

---

[35] „Vorbeşte blând şi poartă cu tine o bâtă mare. “ (Engl.).

imaginea canalului a început să ia forma unui vis care i-a obsedat pe oameni timp de patru secole. Se poate spune că acest conchistador, plin de energie, ieşit din rândurile poporului, a purtat pe umerii săi primele nave care au trecut istmul. Vroia să exploreze noua mare: marea lui. S-a dus în păduri cu oamenii săi, cu securi, a tăiat trunchiurile cele mai înalte şi cât mai egale pentru catarge, a tăiat, cum a putut, cu ferăstrăul, scândurile, şi pe umerii indienilor şi ai albilor, urcând crestele, a cărat totul, bârne, scânduri, pânze, cuie, pe malurile unui râu, unde şi-a construit vasele ca să coboare cu ele până la apele albastre ale mării. Ceea ce vedea el, ceea ce vedeau tovarăşii lui, în bucăţile de lucruri pe care le purtau pe cărările de pădure, era corabia. Fiecare din ei, în mâinile care strângeau securea, pe umerii pe care încălcau lemnele, pe spinările încovoiate sub greutatea cablurilor, ducea o bucată de corabie. Poalele colinelor, o pădure deasă, clocotitoare, în care ramurile cu strălucitoare frunze verzi – lauri – loveau frunţile oamenilor, servind drept umbră împotriva soarelui aprig şi ca adăpost împotriva ploilor torenţiale, păreau valurile unei mări vegetale: pe aceste valuri înainta, legănându-se, în imaginaţia oamenilor, nava. Patru secole mai târziu, inginerii dărâmă colinele, leagă mările, şi transatlanticele cu elici mecanice trec prin canal: minunea aceasta nu va izbuti

niciodată să şteargă măreţia primei stampe – barbară, plină de pasiune şi de sudoare – în care se contopeşte violenţa acestor bărbaţi războinici şi dârji cu candoarea visului lor de descoperitori. Câtă disproporţie există între mâinile aspre, bărbăteşti, ale lui Balboa, care se împreună pentru a primi, ca într-un căuş, cea mai mare întindere de ape a pământului, oceanul, care palpită între ele ca o pasăre în cuibul ei; fantezia de a construi corăbii la margine de pădure pentru a îmbarca pe ele trupe şi a coborî spre a cunoaşte nenumărate lucruri noi, insulele cu ouă de aur şi golfurile cu bancuri de perle: nebunia de a întinde pânzele în păduri, de a ajunge pe mări pe firul râului, de a legăna visul oceanului atunci când erau înşfăcaţi de ghearele pământului ferm: toate aceste lucruri sunt o epopee în istoria canalului.

Căutând strâmtoarea, trecerea directă, după Balboa pornesc alţi navigatori, geografi, ingineri din toată lumea. Poate fi alcătuit cu numele lor cel mai complet catalog de visători care amintesc de istoria minunată a descoperirilor.

Istoria canalului de Suez se desfăşoară în acelaşi fel. Cele două canale se înfrăţesc în ceea ce priveşte lupta omului pentru a cuceri mările. Încă o dată marea Mediterană şi cea a Caraibelor îşi oglindesc reciproc

imaginile în oglinzile îndepărtate ale apelor. Şi sub numele de Ferdinand Lesseps cele două cuvinte se leagă în nodul unei vieţi care oscilează între glorie şi abisurile mizeriei omeneşti.

E aproape imposibil să se spună când a început istoria Suezului. Problema canalului, în lumea veche şi în cea nouă, se impune chiar din momentul în care oamenii se mişcă prin istmurile Suez şi Panama. Pe mapamond, cele trei întinderi gigantice de pământ care sunt Africa, Asia şi Europa apar unite doar prin fâşia de pământ, un fel de nod, care se interpune între Marea Roşie şi Mediterana şi deoarece pentru omul în mişcare asemenea legături ale pământului nu constituie decât un obstacol, tăierea acestui nod e ca un strigăt de independenţă şi de libertate. Aşa au simţit egiptenii, grecii şi asiaticii, din ziua în care şi-au deschis aripile. În ruinele templului de la Karnak există o inscripţie care vorbeşte de existenţa unui canal cu 1380 de ani înainte de Cristos. Acest canal a trecut în istorie, şi faraonul Necho a încercat să creeze un nou canal: 120.000 de oameni şi-au dat viaţa pentru a-l deschide. În diferite rânduri însă, în epoci îndepărtate, navele au putut să treacă din Marea Roşie pe Nil, şi de acolo în Mediterană, încărcate cu perle, canfor, piper, eunuci...

În timpuri mai recente, în secolul al XV-lea, veneţienii au vrut să negocieze cu Egiptul deschiderea

canalului. Leibniz, în secolul al XVII-lea, îi recomanda acest lucru lui Ludovic al XIV-lea, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, Napoleon a vrut s-o facă şi a ordonat să fie întocmite planurile; la începutul secolului al XIX-lea, adepţii francezi ai lui Saint Simón concepeau deschiderea celor două canale, Suezul şi Panama, ca parte a planurilor lor pentru propăşirea lumii. Ferdinand Lesseps, câţiva ani mai târziu, a găsit momentul oportun, a interesat în această lucrare pe cei puternici şi pe cei umili, a construit canalul şi, după terminarea lui, geniul lui Disraeli a pus mâna pe el cu o elegantă repeziciune, care face de neuitat numele lui în analele imperiului britanic.

În istoria Americii, descoperirile s-au învârtit la început în jurul aceleaşi probleme. Continentul începuse să se desfăşoare sub ochii uimiţi ai navigatorilor, care nu-şi doreau un asemenea continent, ci o trecere directă prin India. Pentru America a fost un mare noroc acest mic obstacol care a împiedicat goana oamenilor... Când totul a fost cercetat şi s-a văzut că nu aveau în faţă o strâmtoare, ci un istm, au început proiectele pentru a se deschide trecerea pe care geografia uitase s-o facă. O istorie care a durat două secole. Până în ultima zi, spaniolii au dat târcoale problemei. A fost una din cauzele care au prilejuit călătoria a doi geografi, Jorge Juan şi Antonio Ulloa.

Spaniei întreprinderea nu-i părea peste puteri. Nu foarte departe de Panamá fusese construit un canal cu o lungime de multe leghe pentru a stabili comunicaţie între Cartagena şi fluviul Magdalena. Era canalul Dique, unde zeci de mii de sclavi, săpând în nisipuri, deschizând drum printre mlaştini, au trudit până ce s-a putut naviga cu uşurinţă şi marele port a putut comunica cu interiorul viceregatului. N-au lipsit nici cei care, pe cont propriu, au încercat şi au izbutit o comunicaţie interoceanică. Antonio Cerezo, un preot din Nóvita, a făcut un mic canal care unea fluviul San Juan cu un afluent al lui Atrato: în 1788, treceau pe aici canoele dintr-un ocean în altul. Ca şi în canalul Suezului, canalul Panamá are o preistorie bogată în stampe...

Problema iniţială era aceea de a şti pe unde se va deschide canalul. Francisco Miranda interesează, în Anglia, pe Pitt în studiul rutei Panamá. La Condamine, în Academia de Ştiinţe din Paris, a propus ruta Nicaragua. Cortés-urile spaniole, în 1814, au luptat pentru construirea lui prin istmul Tehuantepec. Humboldt a semnalat nouă trasee posibile: cinci dintre ele situate în diferite puncte între Columbia şi Mexic. Totul era confuz. Aşa cum spunea Humboldt, deşi era o problemă fundamentală pentru comerţul lumii, nu

s-a făcut o explorare care să servească drept bază pentru vreo concluzie ştiinţifică. Fiecare îşi lansa ideile la întâmplare. Uneori, cei care vedeau mai just erau cei mai puţin calificaţi. Un ţăran francez din Provenţa, care pentru un delict oarecare fusese condamnat la galere şi era ocnaşul nr. 1336, i-a trimis lui Franklin un proiect pentru pacea perpetuă. Franklin s-a entuziasmat citindu-l şi l-a editat. Condamnatul avea o idee foarte clară despre navigaţia pe cele şapte mări, întrucât putuse s-o elaboreze pe îndelete în timpul lungilor ani de meditaţie în care a strâns în mâini vâslele infamante. „Există istmul Panama în America – spunea el – şi cel al Suezului între Asia şi Africa, care împiedică legătura între cele patru mări şi care obligă pe cei ce înconjoară pământul să piardă pentru aceasta trei ani, riscându-şi vieţile pe mări furtunoase şi uneori îngheţate, ajungând pe ţărmuri nelocuite. Aceste două istmuri trebuie tăiate de două canale, late de şaizeci de picioare, pe o lungime de patruzeci de leghe, şi cu o adâncime de treizeci de picioare. Prin aceste canale se va putea face înconjurul globului pământesc...”

Nici chiar Goethe nu a văzut problema cu atâta claritate ca acel condamnat. În anumite lucruri a vădit însă un miros demn de un om politic. „Humboldt – afirma Goethe –, cu o mare cunoaştere a problemei, semnalează alte câteva puncte, poate mai bune decât

Panama, pentru a face canalul, profitând de curenţii din golful Mexicului. Mă întreb însă dacă Statele Unite vor lăsa să le scape din mâini această ocazie. Pentru ei este absolut indispensabil să facă un pas din Golful Mexicului în Oceanul Pacific, şi sunt sigur că-l vor face...”

Până aici istoria. Acum încep proiectele. Pe unde se va construi canalul? Prin Panamá? Prin Nicaragua?

Prin Tehuantepec? Nu se pune numai problema traseului. Acolo unde istmurile sunt mai înguste, se află coline. E o epocă de mari construcţii, şi a maşinilor, mintea se exaltă cu fantezii inginereşti. Căpitanul James Buchanan Eads propune un drum de fier *à la* Gargantua, în istmul Tehuantepec, care să primească navele în Atlantic şi să le transporte în Pacific pe enorme platforme cu roţi, „aşa cum mama îşi poartă copilul în braţe”. Pe desenele căpitanului se văd platforme care poartă transatlanticele, trase de trei locomotive, pe şase şine: proiectul deşteaptă entuziasm şi va putea fi văzut mult timp după aceea ca una dintre cele mai frumoase stampe din acele vremuri. Alţii propun să se deschidă un tunel: deschiderea unui canal la nivelul mării pare un lucru imposibil, şi în timp ce adepţii şcolii mecanice vorbesc de ecluze, susţinătorii şcolii de construcţii terestre vorbesc de tunele. Un

francez, Airiau, redactează un fel de memoriu asupra canalului din Darién, adresat preşedintelui Columbiei, unde, primul lucru care surprinde pe cititor, când deschide cartea, e un plan în culori al proiectatei capitale a Dariénului – cel mai mare oraş din lume –: din centrul unei pieţe octogonale, care e străbătută de canal, pornesc bulevardele, formând o stea: totul este împodobit cu străzi şi grădini geometrice şi, în jurul metropolei, se găsesc bulevardele Antioquia Cauca, Boyacá, Cundinamarca, Santander, Panamá. Edificiile se vor reflecta în oglinzile canalului, care tremură la trecerea navelor.

Treptat, fantezia este înlăturată şi părerile se fixează asupra celor două puncte ale dilemei: fie Panama, fie Nicaragua. Pentru deschiderea drumului prin Nicaragua, obţin, succesiv, privilegii o companie franceză, episcopul din Salvador – monsenior Viteri – o firmă de negustori din New York şi Noul Orléans. Nimeni nu face nici măcar un pas înainte. În America Centrală, ca şi în toate coloniile spaniole, precum, probabil, în toată lumea, speranţa e Franţa. În Franţa se află oameni de ştiinţă, din Franţa vin inspiraţiile îndrăzneţe. În America Centrală nu lipsesc romanticii. Şi romanticii visează să-l elibereze pe Ludovic Napoleon, prizonierul lui Ludovic Filip în fortăreaţa

Ham, să-l aducă în America Centrală şi să-l pună în fruntea celei mai mari întreprinderi a secolului: Canalul interoceanic, canalul Napoleon. Ministrul Americii Centrale la Paris, cu un pretext de curtenie, izbuteşte să-l viziteze pe prizonier şi-i explică proiectul. Mai târziu, Ludovic Napoleon reuşeşte să fugă în Anglia, se ocupă intens de întreprindere, publică o broşură invitându-i pe prietenii progresului s-o înfăptuiască şi, repetând frazeologia cunoscută, spune: „Aşa cum Constantinopole a fost centrul lumii antice, tot aşa acum...” Izbucneşte însă revoluţia din 1848. Ludovic Napoleon se întoarce în Franţa, devine preşedinte al Republicii, se încoronează, cu numele de Napoleon al III-lea şi uită de Nicaragua. Se gândeşte la Mexic, şi ştim prea bine ceea ce se întâmplă cu armata sa în Mexic şi ce se întâmplă cu Maximilian, aşa-zisul lui împărat.

Chiar în vremea în care Ludovic Napoleon luptă pentru preşedinţia Franţei, pe partea cealaltă a Atlanticului are loc un eveniment care răstoarnă datele vieţii în America: descoperirea minelor de aur din California. Până în ajun, canalul era lipsit de semnificaţie americană. Oamenii se gândeau la el ca trecere în celălalt ocean, sub imperiul ideii că lumea nu are decât două centre de interes: Europa şi Asia. Timp

de secole, Europa a fost preocupată doar să cumpere mărfuri din Orient: era ceea ce bogătaşii vroiau să aibă în casele lor, ceea ce aţâţa ambiţia burghezilor. Pentru a deschide drumurile spre Asia, au pornit cruciatele comercianţii din Italia; pentru a găsi drumuri mai ieftine şi mai sigure, Columb a descoperit Lumea Nouă. Humboldt, La Condamine, Miranda sau condamnatul le galere cu nr. 1336 se mai gândeau încă la canal numai ca la o legătură între cei doi termeni de neeludat ai ecuaţiei: Europa, Asia. Şi, totuşi, adevărul este altul. Piperul nu mai valorează ceea ce valora în secolul al XV-lea. Trecerea spre celălalt ocean reprezintă, înainte de orice, cucerirea Americii. Poate, cu scurgerea secolelor, să dobândească Pacificul acea valoare Europa-Asia pe care i-au dat-o erudiţii din secolul al XVI-lea. Astăzi însă cucerirea lui, accesul uşor, are alt sens: să dea circulaţie vieţii americane. Europa considera America numai ca o staţie de tranzit: trei secole şi jumătate nu o făcuseră să înţeleagă că era vorba de o Lume Nouă.

Descoperirea minelor din California a determinat o schimbare de criterii. A urmat, ca o explozie, goana vertiginoasă a americanilor din est către Pacific. Frontiera Americii de Nord, care timp de trei secole se mişcase cu încetineală de broască ţestoasă, care în 1800 nu trecea de Mississippi şi lăsa jumătatea nordică a

continentului ca pe o păşune rezervată bizonilor şi indienilor sălbatici, se mişcă acum cu mare iuţeală. Carele cu două roţi saltă pe câmpia ondulată, între nori de praf, în goana cailor pe care îi biciuiesc, înnebuniţi, vânătorii de aur. Întinse, nu glumă, mai sunt aceste câmpii!... Traversarea lor pare să n-aibă sfârşit! În timp ce caii se deşală, căruţele saltă şi zilele trec, vânătorii de aur care au pornit pe pământ văd, cu imaginaţia lor înfierbântată, că alţii mai norocoşi au ajuns mai întâi. Cum să faci să grăbeşti sosirea? Luând calea mării. Îmbarcându-te, în New York sau în Noul Orléans, pe un vapor cu aburi care să te ducă la Panama sau Nicaragua, făcând un salt peste istm, luând alt vapor pe Pacific.

Prima companie de vapoare pentru navigaţia pe Pacific se constituie, întâmplător, în ajunul descoperirii minelor. Vaporul care e trimis în inaugureze linia, înconjurând strâmtoarea lui Magellan, ajunge în portul Callao tocmai când s-a răspândit în lume vestea despre mine şi o sută de peruani se suie pe corabie, spre surpriza şi nemulţumirea căpitanului. Când sosesc la Panama, în port îi aşteaptă cinci sute de americani. Vasul e mic şi nu încap în el mai mult de o sută cincizeci de persoane. Americanii vor să-i dea jos, în pumni, pe peruani. Birourile companiei, transformate în câmp de bătălie, sunt asaltate de un adevărat vârtej

de solicitanţi agresivi. Nimeni nu vrea să piardă primul vas care va ajunge la San Francisco. Pentru a-şi păstra dreptul de prioritate, peruanii, deşi se prăjesc sub soarele din Panama, nu coboară pe pământ să respire aer proaspăt. Punând paturi de campanie pe coridoare, îngrămădindu-se în cabine, culcându-se pe jos, 365 de pasageri pleacă spre San Francisco. Nu e hrană şi n-au unde să se spele. Se termină combustibilul vasului: scaune, uşi, mese sunt aruncate pe foc pentru a face să urce presiunea în cazane, dar nici aşa nu se ajunge în port. Călătoria continuă cu vele. Se înaintează. A şi început să se zărească gura golfului San Francisco. Într-o clipă nu mai e nici ţipenie de om pe vas. Până şi bucătarii sar ca nişte căprioare pentru a merge spre interior, spre mine, spre bogăţie.

În felul acesta continuă linia de navigaţie. Înghesuiţi ca nişte ciorchini umani care înaintează încet în ritmul zgomotoaselor roţi ale vasului, pasagerii se distrează jucând zaruri, bând, spunând măscări îngrozitoare, provocând dueluri, mereu gata să izbucnească furtună omenească, care se risipeşte însă ca prin farmec atunci când vasul intră în San Francisco prin poarta aurită. Căpitanii o ştiu: abia au întins scările pentru a se coborî pe pământ, şi vasul se şi goleşte, iar căpitanul nu vede decât praful iscat pe drum de goana celor care, cu iuţeală de ogari, pornesc după aur.

În timp ce, în felul acesta, trecerea prin Panamá e înnegrită de aventurieri, în Nicaragua se întâmplă acelaşi lucru. O companie americană, care a obţinut concesiunea pentru a deschide canalul şi a stabili tranzitul, vede ceea ce se întâmplă în Panamá. Lasă de o parte proiectul canalului, şi comandorul Vanderbilt, conducătorul companiei, intră grăbit în luptă cu concurenţii. Pune imediat la dispoziţie vapoare – se spune că sunt adevărate cocine plutitoare – care merg de la New York în portul San Juan del Norte: pe fluviul San Juan intră pasagerii pe ambarcaţiuni, care ajung la portul fortului San Carlos, pe lac, şi, de acolo, în Atlantic, sau, alteori, pe spinare de catâri sau în omnibuzele strălucitoare ale companiei, vopsite în alb şi albastru: culorile Nicaraguei.

Americanii care încep să sosească în Panamá găsesc o regiune poate mai sălbatică decât cea pe care o cunoscuse Drake în vremea lui. În timpurile coloniei, pe aici trecea drumul pe care-l urmau chiar şi negustorii din Argentina, pentru că spaniolii au deschis o singură dată, timp de trei sute de ani, portul Buenos Aires comerţului liber. După independenţă, drumul a încetat să mai fie legătura între continente. Republicile ce se năşteau s-au izolat. A crescut iarba printre pietrele drumului de căruţe.

Guvernul din Bogota menţine o comunicare lâncedă şi greoaie cu istmul. Nu se ajunge uşor la Panamá cea moartă, cu febra galbenă şi cu năpârcile ei. Francezii au negociat o concesiune pentru construirea căii ferate, dar construcţia nu înaintează. Primele valuri de americani traversează istmul pe catâri şi în canoe, se îngrămădesc în hanuri, sunt mai degrabă un front de bătălie şi un campament de ţigani decât călători pe drumuri civile şi locuind în oraşe adevărate. Oamenii privesc cum se abate asupra locurilor o avalanşă de nebuni. Pe de o parte se formează companii de transport pe catâri; pe de altă parte, bande de hoţi. Cei ce sosesc trebuie să aştepte în port şi, până vine vaporul, joacă, beau, se bat, vagabondează. Din Panamá spre California sunt folosite drept vapoare ambarcaţii rudimentare, în care oamenii călătoresc ca ciorchinii.

Un grup de americani iau asupra lor construirea căii ferate. În curând calea ferată şi compania maritimă se contopesc într-o singură întreprindere. Cu o duzină de bărbaţi înarmaţi cu *machetes*[36] se începe deschiderea drumului prin pădure. Căldura, ţânţarii, febra galbenă îi omoară pe muncitori ca pe muşte. Traversele putrezesc. De câteva ori, compania e în prag de eşec. Se

---

[36] Cuţite lungi (n. trad.).

importă din toate părţile, până şi din China. Chinezii aduc ceaiul şi opiul. Albii mor de febră: chinezii, de nostalgie, sinucigându-se. În cele din urmă lucrarea e terminată. Columbia vrea ca portul terminal la Atlantic să se numească Colon[37], compania însă îi dă numele directorului de la *„Pacific Mail”*[38] – Aspinwall. Pentru a-şi impune punctul său de vedere, guvernul Columbiei dă dispoziţii oficiului poştal să întoarcă întreaga corespondenţă care soseşte la Aspinwall, localitate necunoscută. Colon rămâne Colon. Cu acest tren e trimis tot aurul din California la New York. Calea ferată devine o formidabilă afacere şi ajunge să dea dividende de 44%. Între 1856 şi 1904 se realizează un câştig de 37.800.000 de dolari.

Într-o zi, în aprilie 1856, 950 de călători aşteaptă în Panamá să se îmbarce pe vasele companiei *„Pacific Mail”.*

Vaporul întârzie, aşteptând să urce marea, şi se anunţă că nu va pleca înainte de ora 11 noaptea. Pasagerii, vagabondând, beau prin hoteluri şi taverne, pentru a omorî ultimele ceasuri. Femeile şi copiii stau în sala de aşteptare a gării. Jack Oliver e beat: se

---

[37] Forma spaniolă a numelui propriu Columb (n. trad.).

[38] Curierul Pacificului (engl.) (n. trad.).

apropie de o tarabă unde un negru vinde pepeni verzi, ia o felie şi dă să plece. „Domle! – spune negru – dator zece centime!” Domnul nu se uită la negru. „Zece cenţi, domnule!” – strigă negrul. Negrul aleargă după domn. Domnul râde şi nu plăteşte. Scandal, strigăte. Negrul scoate cuţitul, alt domn îi aruncă o monedă, dar e prea târziu. Se iscă ceartă. Localnicii ţin partea negrului. Americanii sunt alături de alb. Începe lupta: americanii se refugiază în gară: mor 15 pasageri şi doi panamezi. Mai sunt răniţi 13 panamezi şi 17 americani.

Împuternicitul american care cercetează cazul ajunge la concluzia că Jack Oliver a scos pistolul împotriva negrului, dar că alt american i l-a smuls şi a tras primul foc. Guvernatorul din Panama declară că americanii au săvârşit agresiunea şi tot aşa declară consulii Marii Britanii, Franţei şi Ecuadorului. Împuternicitul american sfătuieşte guvernul său să ocupe imediat istmul, de la ocean la ocean, în afară de cazul în care Columbia ar asigura o perfectă protecţie a americanilor. Ca urmare, se prezintă două vase de război care debarcă trupe. Nu se întâmplă nimic. Nu se trage niciun foc, trupele se îmbarcă din nou, vasele pornesc în larg.

Ştirea micului război al feliei de pepene ajunge la Washington în timpul în care preşedintele Pierce, cel mai tânăr dintre mandatarii pe care i-a avut până

atunci Statele Unite, desfăşoară politica sa de expansionism agresiv. „Destinul manifest” la Statelor Unite este acela de a-şi exercita dominaţia în zona Caraibelor. În privinţa negrilor, Pierce este partizan făţiş al sclaviei. A privit cu ochi buni intervenţia lui Walker în Nicaragua, a recunoscut guvernarea acestuia. La Ostende, trei miniştri ai săi semnează un manifest în care se cere anexarea Cubei. Preşedintele va strânge acum în cleşte Columbia.

Pierce desemnează pe ministrul american la Bogotá şi pe domnul Isaac E. Morse, pentru a prezenta „reclamaţia”. Cere Columbiei să declare oraşe libere Colon şi Panamá, să cedeze Statelor Unite insulele din golful Panama pentru baze navale, să le transfere drepturile asupra căii ferate şi să plătească o îndemnizaţie pentru pierderea de vieţi americane.

Columbia primeşte cu indignare această cerere. Urmează o lungă controversă. Conferinţe, scrisori. Americanii evaluează la 400.000 de dolari despăgubirile pentru cetăţenii americani morţi, pe care Columbia trebuie să le plătească. După multe discuţii aprinse, Columbia se vede obligată să semneze un acord, angajându-se să plătească 195.410 de dolari despăgubiri pentru cei morţi, 65.070 pentru alte reclamaţii anexe, 9277 pentru „cheltuieli judiciare” şi 142.637, dobânzi: în total 412.394 dolari. Este felul în

care marile puteri obişnuiesc, pentru cauze asemănătoare, să-şi încaseze plăţile în America Latină. În Nicaragua se întâmplă ceva asemănător. Căpitanul Routh, coborând pe lacul Nicaragua în portul San Juan del Norte, trage asupra unui vâslaş şi-l omoară. Unul dintre pasageri, clasicul mister, neagă autorităţilor locale dreptul de a deschide procedura împotriva unui cetăţean nordamerican şi face ca negrii să se întoarcă la munca lor, lăsând pe cel mort, ca pe un câine, pe drum. În timpul nopţii însă negrii se răzvrătesc şi „domnul” care a spus acestea primeşte o sticlă în faţă. Urmează reclamaţia împotriva atacului cu sticla. Ordinul secretarului de stat din Washington către reprezentantul său comercial e de a cere satisfacţie guvernului din Nicaragua şi o îndemnizaţie de 24.000 de dolari pentru povestea cu sticla. Pe deasupra trimite şi instrucţiuni ca, în cazul în care nu s-ar obţine satisfacţie imediată, să se bombardeze portul San Juan del Norte. Împuternicitul execută ordinul. Oraşul este bombardat, iar ce rămâne în picioare după bombardament e incendiat. Aşa se întâmplau lucrurile pe vremea aceea. Vremea preşedintelui Pierce. Când preşedintele Pierce îşi încheie mandatul şi figura lui Lincoln începe să se întrezărească la orizont, negrii din Cuba cântă:

„Păşeşte înainte, Lincoln, înainte,
Speranţa noastră e în tine...”

XXV
Geografia umana a canalului

„The pity of it was that Roosevelt could not be patient enough to de it honestly.”[39]

James Truslow Adams

„Ar trebui, oh, Roosevelt, să fii chiar Dumnezeu, Puşcaş fără cruţare, puternic Vânător, pentru-a ne ţine-n gheara-ţi de fier, ai totul, dar un lucru îţi lipseşte: dreptatea cea divină*!”*

Rubén Darío

Stampa ţinuturilor Colon şi Panamá: frigurile galbene, bieţii negri, beţivii albi, casele cu lumină roşie, mesele cu postav verde, ţânţarii. Se spune că pentru fiecare traversă a căii ferate a murit un muncitor: poate de aceea în Columbia traversele sunt denumite *durmientes*[40]. Se povesteşte că de pe acoperişurile caselor cad scorpioni, că pe sub paturi se strecoară

[39] „Regretabil în această afacere a fost faptul că Roosevelt nu a avut răbdarea să o ducă la sfârşit în mod cinstit". (Engl.).
[40] Adormiţii (n. trad.).

năpârci, că prin piaţă se plimbă caimanii. Exagerări, fantezii. Fapt este că aurul Californiei se transportă pe acest drum de fier şi că ochii lumii încep să-şi aţintească privirea asupra istmului ca drumul crucial al naţiunilor de care a vorbit Bolívar. Zona, prin urmare, e periculoasă. În Columbia se spune că ţara plăteşte patru sute de mii de dolari pentru o felie de pepene verde care nu făcea nici zece centime pentru Jack Oliver. Romanticii radicali, întruniţi pentru a da ţării o nouă construcţie, propune să se mute capitala de la Bogota la Panamá: aici, spun ei, se află viitorul lumii. Un membru maliţios şi cinic al congresului afirmă: „Băgaţi de seamă că ţara noastră, Columbia, are forma unui cocoş, gâtul lui fiind Panamá: în ziua în care ni se taie gâtul acesta, pierdem totul...” Nimeni nu mai pomeneşte de proiectul mutării.

De cealaltă parte a Atlanticului, tocmai se inaugurase canalul de Suez. Lesseps, care este omul marilor reprezentaţii, al inaugurărilor spectaculoase, organizează o ceremonie de neuitat. O prezidează, fastuos, Kedivul. Şaizeci şi opt de nave purtând diferite pavilioane naţionale trec din Marea Roşie în Marea Mediterană. În fruntea lor deschide drumul un „cruşişetor al regilor”, la bordul căruia se află împărăteasa Eugenia a Franţei, împăratul Austriei, principele de Gales, moştenitorul coroanei Prusiei...

Faima lui Lesseps străbate continentele: pe pieptul lui nu mai încap decoraţiile. Gambetta îl consacră: „marele francez”. Victor Hugo bate, în cinstea lui, medalia unei fraze: „Lesseps uimeşte lumea arătându-ne lucrurile care pot fi aduse la îndeplinire fără război”. Europa nu mai are decât o religie: aceea a progresului.

Cinci sute de nave trec în fiecare an prin canalul de Suez. La Paris se întruneşte o conferinţă de somităţi sub auspiciile Societăţii Geografice. Scopul convocării: a studia comunicarea între Atlantic şi Pacific, deschizându-se un canal prin America Centrală. Lesseps explică ce a făcut în Suez, experţii cad de acord asupra posibilităţii operei. *Societé civile Internationale du Canal Interocéanique du Darién* propune să finanţeze studiile preliminare, şi se trimite un delegat pentru a se obţine la Bogota autorizaţia provizorie pentru proiectarea operei. Sublocotenentul Lucien Napoléon Bonaparte Wyse, împreună cu un grup de experţi, merge la Panamá să studieze terenul.

Din nou apare pe harta Caraibelor numele Napoleonilor. Acesta de acum este fiul nelegitim al prinţesei Letiţia Bonaparte, verişoara lui Napoleon şi amanta celui cu care a trăit – separată fiind, de fapt, de soţul ei legitim – scriitorul irlandez Thomas Wyse. Fiul nu este, prin urmare, Wyse, dar este Napoleon şi, pe deasupra, abil, energic, ambiţios. În puţine zile termină

lucrările tehnice, vede posibilităţile lor şi, călărind pe un catâr, se grăbeşte spre Bogota, traversând cele trei ramuri ale Anzilor care separă portul Buenaventura de capitală. Merge să obţină concesiunea definitivă. Izbuteşte ca guvernul să i-o atribuie, congresul să i-o aprobe şi preşedintele să o sancţioneze, în două luni de febrilă activitate. Se întoarce la Panama, prepară proiectele, inventează bugete şi detaliază în imaginaţie operele tehnice, esenţiale, se pregăteşte pentru a veni la Paris, oprindu-se, în treacăt, în Nicaragua şi Washington. Semnalează patru posibilităţi de soluţionare a problemei: canalul profund la nivelul oceanelor, sau canalul cu ecluze, sau canalul cu un tunel de zece mile, sau altul care necesită un tunel de numai trei mile şi jumătate. Şi chiar la acest ultim tunel s-ar putea renunţa, dar ar însemna o cheltuială suplimentară de trei milioane de dolari. „A renunţa la tunel – spune – ar fi o mare uşurare pentru cei sperioşi: dar merită să ţinem seama de aceştia?”

La Washington şi la New York, Wyse încearcă să intereseze pe americani şi îi invită la reuniunea de specialişti ce va avea loc la Paris. Vorbeşte cu preşedintele Hayes şi cu secretarii acestuia la Washington. Numai că secretarul Evarts se vădeşte a fi o persoană bănuitoare, susceptibilă, greu de convins. „Am avut cu el o întrevedere dificilă, din cauză că el

crede a vedea, în spatele acestei afaceri, mâna guvernului francez; nu ţine seamă că, datorită relaţiilor mele cu familia imperială, eu voi avea de suportat asaltul guvernului republicii”.

Congresul din Paris este una din cele mai impunătoare şi teatrale adunări care se pot imagina. Scenariul societăţii geografice din Bulevardul Saint Germain este ocupat de 136 de experţi, bancheri, oameni politici, aparţinând a 36 de naţiuni. La parter, pe fotolii, o strânsă afluenţă de doamne. Discursuri. Fervoare. Lucrări în comitete. Banchete, multe banchete. Timp de cincisprezece zile, acest congres constituie atracţia Franţei. Napoleon Bonaparte Wyse îşi vede triumfând ideile şi planurile, în aşa grad încât unii spun că întreg congresul a fost făcut numai pentru el. Părerea aceasta e exagerată. Acela spre care se îndreaptă privirile este bătrânul Lesseps: cu cei şaptezeci şi cinci de ani glorioşi, pare un stejar robust şi aduce o notă luminoasă prin gestul cordial, surâsul şi salutul curtenitor cu care răspunde la graţioasele înclinări ale doamnelor pe care le învăluie cu fină politeţe. Din fiinţa bătrânului favorizat de soartă, emană optimism.

În şedinţa plenară de închidere, Lesseps se ridică şi propune o rezoluţie prin care congresul să declare realizabilă construirea unui canal interoceanic la

nivelul mării, pornind de la golful Limón în estuarul Panama. Votarea rezoluţiei se face nominal. Când îi vine rândul, Lesseps se ridică în picioare şi exclamă cu voce profundă, care umple sala şi rămâne, răsunătoare, în aer: „Votez da şi am acceptat conducerea întreprinderii!”. Rafală de ovaţii. Lesseps, şi Franţa cu el, îşi vor uni numele cu cele două mari canale ale lumii.

Biografia lui Lesseps este pasionantă. Face parte din categoria celor care poartă gardenie la butonieră şi pantofi francezi, cu talpă scârţâitoare, a celor care se formează în lumea internaţională şi cunosc temeinic secretele meselor rafinate, ale balurilor în săli cu oglinzi, ale cluburilor. A fost neîntrecut înotător, călăreţ, vânător şi dansator. Îşi începe cariera cu funcţia de consul la Tunis, Alexandria, Barcelona, Madrid. Trece ca ministru la Roma. Se împrieteneşte cu Mohamed Said, fiul lui Abas Paşa, şi când acesta moare, Mohamed se grăbeşte să invite pe Lesspes la festivităţile de inaugurare a guvernării sale. Mohamed şi Lesseps, călărind pe armăsari arabi pur-sânge, vor merge de la Alexandria la Cairo, prin deşert. Lesseps a citit memoriul lui Le Pere, inginerul şef al expediţiei pe care Bonaparte a numit-o pentru a studia canalul, şi concepe ideea de a-l interesa pe Paşă la realizarea lui. Calculând cuvintele pe care avea să le spună,

momentul şi locul potrivite pentru a-i insinua ideea, în timp ce călăresc prin nisipuri, Lesseps vorbeşte. Paşa vede că norocul îi iese în întâmpinare: se va asocia uneia dintre cele mai mari întreprinderi ale lumii, va relua în Egipt o tradiţie întreruptă de două mii de ani, deschizând din nou trecerea între cele două mări. La banchetul inaugural, Paşa se ridică şi anunţă opera în momentul toastului. Lesseps, prietenul lui, va construi canalul.

Şi urmează bătăliile pentru a învinge opoziţia sinuoasă a Angliei, pentru a scăpa de bancherii care cer 5% comision ca să vândă acţiunile, pentru a-i convinge pe oamenii simpli din Franţa să le încredinţeze economiile. Lesseps câştigă toate aceste bătălii. Are o simpatie irezistibilă, care-i atrage pe oamenii umili şi îl face să se impună celor puternici. Cele 400.000 de acţiuni sunt subscrise şi revin imperiului otoman, lui Mohamed şi chelnerilor de la cafenelele Parisului. Din 400.000 de acţiuni, 207. 111 le cumpără chelnerii, croitoresele şi pantofarii din Paris, Bordeaux, Nantes, Cherbourg... într-o noapte, Lesseps coboară dintr-o trăsură de piaţă şi, plătind vizitiului, observă pe faţa acestuia un surâs pe sub mustaţă, având un aer de cordială ironie. „Mă cunoşti?” „Cum să nu vă cunosc, domnule Lesseps, dacă sunt unul din acţionarii companiei dumneavoastră?...” E ceea ce spune Lesseps:

„Oamenii de rând au făcut Suezul şi acum vor face Panamá”.

Charles Lesseps, fiul lui Ferdinand, nu vede problema canalului Panama atât de clară cum o vede tatăl său. Napoleon Bonaparte Wyse e un şarlatan. Nu a făcut studii pentru traseu. Tatăl lui, acum un om bătrân, nu este inginer şi cunoaşte Panamá doar din auzite. „În viaţă, îi spune cu afecţiune, nu se poate întâmpla decât un singur miracol...” „Nu-ţi face griji, fiule, în viaţa mea vor fi două”. Şi Charles, care nu crede în această operă, va trebui să meargă de acum înainte orbeşte, după tatăl său, pentru că nu-l va abandona. Şi datorită devoţiunii va ajunge până la închisoare. Căci întreprinderea se transformă într-unul din cele mai mari scandaluri ale secolului, irosind o bună parte din prestigiul Franţei în Lumea Nouă.

Deşi este un mare promotor, Lesseps a uitat un detaliu: presa. Şi cum presa nu a primit obişnuitul bacşiş, se întoarce împotriva proiectului. Lesseps hotărăşte să facă un gest teatral: să meargă cu soţia şi cu trei fii ai săi la inaugurarea şantierului. Una din atracţiile pe care le au cei care obişnuiesc să se plimbe prin Bois de Boulogne este să-l vadă pe Lesseps cu nevasta şi cu ultimii nouă copii, făcându-şi plimbarea duminicală, ca o demonstraţie de afecţiune paternă şi

de neistovită virilitate, apreciată la întreaga ei valoare de către burghezii care-l salută cu veneraţie pe domnul Lesseps şi surâd pluralităţii de vlăstare. Domnul Lesseps, aşa cum a făcut cunoscut, pleacă la Panama. Oraşul se pregăteşte să-l primească: se trage, omagial, cu pistoalele, se aprind lampadare. Şi în anul 1880, de Anul Nou, Lesseps, soţia, copii, funcţionarii publici, episcopul, inginerii, trimişii gazetelor se înghesuie într-un vaporaş, „Tobaguilla”, pentru a merge la ceremonia formală a inaugurării. Cu mese, sărutări de mâini şi galanterii, trece timpul. Cade noaptea şi sunt departe de punctul unde Tototte Lesseps, cu graţia celor şapte anişori ai săi, va scoate prima lopată de pământ. Întrucât treaba este simbolică, se spune că Tototte a înfipt lopata într-o cutie cu nisip, pe coverta lui „Taboguilla”, şi episcopul a binecuvântat în aceste condiţii. Aşa începe canalul Panamá.

Lesseps se îndreaptă spre Statele Unite. Vizitează New York, se urcă în ascensor, admiră edificiul lui Equitable Life, care are şase ascensoare, merge la gări. Banchete, discursuri, recepţii. Semeţ, răsucindu-şi vârfurile mustăţii, se bucură văzând întruchipările progresului. Şi rectifică o eroare iniţială: uitarea presei. Acum, se merge din plin. Întreprinderea se transformă într-un canal de hârtie. Publicitatea absoarbe bani în mod vertiginos. Băncile încasează câte 50.000 de dolari

anual numai pentru a-şi împrumuta numele în diferite operaţii financiare. Lesseps nu mai este omul zgârcit cu centimele, care, pentru a scăpa de comisioanele cerute de Rothschild ca să vândă acţiunile canalului Suez, a rupt tradiţia pieţei, făcând vânzare directă. Acum începe să irosească banii cu o uşurinţă senilă. Comitetului care se constituie la New York, cu scopul de a aranja cumpărări, îi plăteşte un milion două sute de mii de dolari pentru servicii neprestate. Bănuţii vizitiului din Paris se rostogolesc cu iuţeală pe canalele lacome ale comisionarilor. În Panama, după ce Tototte a scos prima lopată, lopeţile nu se mişcă...

Greşeala fundamentală a lui Lesseps consistă în a lua hotărârea să se construiască acest canal la nivelul oceanelor. Timp de şapte ani se lucrează pe această bază şi se cheltuiesc milioane de franci fără speranţă. La fiecare nou împrumut, Lesseps organizează conferinţe în toată Franţa. El şi fiul său merg din teatru în teatru. Charles vorbeşte. Ferdinand, aşezat pe scenă, aprobă cu capul, surâde. E începutul tragediei. Presa se declară favorabilă, îşi rectifică primele atacuri. Nu există ziar care să nu primească bani de la companie. Guvernul ajută, căci primeşte şi el. Dar anii trec, muntele de aur nu este aprovizionat, prin ceea ce se face, şi canalul nu înaintează. Acum e târziu, se adoptă ideea ecluzelor. Gustav Eiffel, cel cu celebrul turn din

Paris, le va construi.

În opt ani, compania a cheltuit circa 13.000.000 de franci pentru a câştiga afecţiunea a 2575 de ziare. Vine o zi când nu se mai întrevede decât o soluţie: să se obţină de la Congres o lege care să autorizeze suspendarea plăţilor. Legea nu trece. Compania dă faliment şi urmează judecarea penală a lui Lesseps şi a asociaţilor săi. Se va desfăşura în faţa înaltei Curţi din Paris, ţinând seama că Lesseps este ofiţer al Legiunii de Onoare. Lesseps are 87 de ani. O gazetă, *La Libre Parole*[41], denunţă faptul că pentru a face să treacă legea care a autorizat ultimele împrumuturi, douăzeci de senatori şi deputaţi şi-au vândut voturile: semnalează concret ca autori ai mituirii pe baronul de Reinach, pe domnii Cottu, Blanc şi Arton. Ministrul justiţiei ordonă continuarea investigaţiilor şi, cu fiecare pas nou, se dezvăluie proporţiile monstruoase ale unui scandal în care se văd implicate personaje care s-au mişcat în cele mai înalte sfere. Reinach, Hertz, Arton sunt evrei de origine germană. Poporul, pasionat pentru un proces în cursul căruia se cercetează cum s-a aruncat pe fereastră agoniseala lui, dezlănţuie o furtună de ură împotriva evreilor şi ia naştere procesul lui Dreyfus. Reinach face declaraţii despre cele trei milioane care au trecut prin

[41] Cuvântul liber.

mâinile lui şi au fost cheltuiţi pentru publicitate. După ce strânge mâna prietenului său Georges Clemenceau, se retrage în departamentul lui, unde moare, se pare, otrăvit. Arton, persoana indicată de Reinach ca mânuitor direct al problemei, fuge în Anglia. După o spectaculoasă vânătoare, în care detectivi din toate ţările îl urmează pas cu pas prin jumătate de Europă, un ziarist îl descoperă, şi omul va ajunge la închisoare, după ce, cu simplitate şi cinism, arată în faţa judecătorilor cum a distribuit cele două milioane de franci pe care i le-a predat baronul Reinach: „Eu n-am cumpărat pe nimeni: am dat cecuri de zece, douăzeci, cincizeci, o sută de mii de franci, aşa cum faci cadou o cutie de havane unei persoane faţă de care te simţi obligat". Hertz, cel mai abil membru al bandei, izbuteşte să fugă şi, dintr-o localitate balneară din Anglia, se distrează văzând neputinţa autorităţilor de a-i obţine extrădarea.

Aceşti oameni au operat ca bancheri, pentru a obţine comisioane. Banii au ieşit, prin mâinile lui Lesseps, din casele de fier ale companiei. A acţionat orbit de obsesia de a construi canalul nu numai sfărâmând stânci în Panamá, dar şi săpând în noroiul Parisului. Îşi mărturiseşte greşeala şi spune în apărarea sa că, în fond, crima lui consistă în a fi fost asaltat de voracitatea inevitabilă şi insaţiabilă a politicienilor francezi.

Istoria scandalului cuprinde volume întregi. Cei care izbutesc să precizeze mai bine lucrurile formează două şcoli: unii spun că numărul deputaţilor care şi-au vândut voturile se ridică la 150, alţii cred că la 104. Se spune că primului ministru Floquet, i s-au plătit 250.000 de franci. Lesseps declară, că a trebuit să dea 375.000 ministrului de interne, Baïhaut, şi Baïhaut termină prin a mărturisi în formă patetică: „Sunt vinovat, timp de cincisprezece ani am servit Franţa leal, ca deputat şi ca ministru, nu pot să-mi explic cum am căzut în păcat...”

Scandalul nu are limite. Într-o zi, deputatul Déroulède are destul curaj pentru a afirma: „Există un nume, domnilor deputaţi, care se află pe buzele tuturor, dar pe care nimeni nu îndrăzneşte să-l pronunţe de teama a trei lucruri: spada, pistolul şi limba lui... ei bine, eu voi sfida aceste trei lucruri şi-l voi numi: este domnul Clemenceau!!!...” Clemenceau, în alte împrejurări, apare într-adevăr ca primind bani pentru ziarul său *La Justice.* Vine provocarea la duel. Se schimbă focuri de armă. În acest caz, domnul Clemenceau nu nimereşte ţinta.

Să ne întoarcem un moment înapoi în această poveste şi să o luăm pe altă parte. În Şcoala Politehnică din Paris studiază un tânăr ambiţios, hotărât să facă din

viaţa lui un roman, pentru că are suflet de aventurier. Se relatează că într-o zi, citind veştile despre deschiderea canalului de Suez, i-a spus mamei sale: „Sunt nenorocit pentru că nu am avut prilejul să-mi leg numele de această operă”. „Nu te mâhni – îi răspunde mama – Suezul s-a sfârşit, dar rămâne de făcut canalul Panama, poţi să-l faci tu”. În şcoală are un coleg care mai târziu va plăti foarte scump sângele său evreiesc: Alfred Dreyfus.

Vine ziua când se proiectează canalul Panama şi apoi încep lucrările. Se înalţă figura lui Lesseps, şi tânărul, care în acest moment primeşte titlul de inginer al Şcolii de poduri şi şosele, vrea să se încorporeze imediat ultimei mari aventuri a secolului. Dar Panamá este o întreprindere particulară şi, potrivit regulamentului şcolii, el trebuie să servească cinci ani în lucrări publice. Merge în Africa, apoi participă la construirea şoselei dintre Paris şi Cherbourg, până ce i se realizează visul: Panama. Prin împrejurări accidentale ajunge acolo inginer şef. Are douăzeci şi şase de ani. Studiază încă o dată proiectul canalului şi, deşi e târziu, izbuteşte ca versiunea sa să fie adoptată de compania franceză. Totodată se iniţiază în două aspecte ale vieţii în Panamá: frigurile şi oamenii. Din cauza frigurilor trebuie să se întoarcă în Franţa. Şi pe măsură ce se amestecă în diferite afaceri, vede scufundându-se

compania lui Lesseps. Se gândeşte atunci că ceea ce nu a putut face Lesseps, destinul i-a rezervat lui însuşi, să realizeze. Acest inginer cu suflet de muşchetar şi de negustor, perspicace, ambiţios, bun vorbitor, intrigant, se numeşte Philippe Buneau-Varilla. Renunţă la titlul de inginer al Şcolii de poduri şi şosele pentru a intra în tot felul de speculaţii, şi în puţini ani este inginer în Congo belgian, la construirea căilor ferate, lucrează la regularizarea râurilor în România, este preşedinte al societăţii de cale ferată Madrid-Cáceres-Portugalia, devine unul din principalii acţionari ai jurnalului *Le Matin* din Paris, scrie articole de fond, îşi lansează candidatura la alegerile de deputaţi, cu ideea de a împinge Franţa încă o dată, de la tribuna Camerei, spre întreprinderea canalului. E înfrânt în alegeri şi termină prin a publica o carte: *Panama – Le passé – Le présent – L'avenir.*

Într-un tren, Buneau-Varilla face cunoştinţa contelui rus Sergiu Witte, îi vorbeşte de Panama şi se străduieşte să-i demonstreze că Panama reprezintă viitorul marelui imperiu rus. Aşa cum canalul de Suez este coloana vertebrală a lumii anglo-saxone şi continuarea drumurilor de fier care străbat continentul american, canalul Panama – îi spune – trebuie să fie dezvoltarea naturală a căii ferate transsiberiene. Contele rămâne uluit şi convins. Fără şovăială, îi

promite lui Buneau-Varilla că îndată ce va sosi la Petersburg va supune problema ţarului...

În timp ce în Rusia lucrurile înaintează şi nu prea, Buneau-Varilla se îndreaptă spre englezi şi le spune tot ce i-a spus contelui, dar invers. Pentru că acum ceea ce are la inimă Buneau-Varilla este gloria imperiului britanic.

Cum însă lucrurile avansează în Anglia foarte puţin, Buneau-Varilla îşi întoarce privirea spre Statele Unite, pentru că în canalul Panama se află viitorul Statelor Unite, în care îşi pune toată încrederea convingătorul inginer...

Interesul lui Buneau-Varilla de a căuta un mare specialist se explică prin arzătoarea sa dorinţă de a salva gloria Franţei. Şi mai este ceva: atunci când Franţa a primit vestea falimentului lui Lesseps, singura soluţie care s-a găsit pentru a nu se pierde totul a fost înfiinţarea unei noi companii, şi Buneau-Varilla a investit în această speculaţie finală o bună parte din banii săi, care nu sunt puţini. Concesiunea columbiană e pe punctul de a expira şi dacă Rusia, Anglia sau Statele Unite nu intră în vreo operaţie oarecare, inginerul îşi va pierde importantul capital investit.

În Statele Unite primul lucru pe care trebuie să-l facă Buneau-Varilla este să convingă guvernul şi Congresul că Nicaragua nu este locul potrivit pentru a construi

canalul, aşa cum gândeşte, poate, majoritatea cetăţenilor. Îşi începe deci lucrul pe culoarele Congresului, în ziare, în cluburi, la dineuri. I se asociază alt aventurier: avocatul Cromwell, din New York. Publicul şi-a dat seama de urgenţa construirii unui canal datorită unei împrejurări accidentale: în timpul războiului din Cuba, cuirasatul „Oregon”, care se afla la San Francisco, a trebuit să navigheze cu viteza maximă pentru a participa la bătălia din apele oraşului Santiago. A fost necesar să bată recordurile, străbătând 13.000 de mile ale rutei ocolite, trecând prin strâmtoarea lui Magellan în 68 de zile. Era evident că atât timp cât dăinuia această situaţie, Statele Unite aveau să fie la discreţia adversarilor. Buneau-Varilla publică o broşură. Insistă asupra marii greşeli a soluţiei Nicaragua, unde lucrările vor fi mult mai lungi şi unde canalul va trebui să străbată o zonă presărată cu vulcani. Harta Americii Centrale pe care o întocmeşte francezul este plină de guri de foc. Numai Panamá este pământ ferm. Argumentul este psihologic. În Martinica tocmai făcuse erupţie Mont Pelée, şi oraşul Saint Pierre fusese îngropat sub propriile-i ruine. Publicul american, de felul lui impresionabil, este dominat de publicitatea spectaculoasă care se dă acestor veşti. Francezul nu mai are nevoie să facă decât o precizare: „Priviţi-vă în această oglindă, domnilor prieteni ai

canalului prin Nicaragua: în Nicaragua vă aşteaptă Momotombo; în Panamá suntem atât de departe de un cutremur încât, din zilele în care Morgan a asaltat oraşul, a rămas în picioare arcul Catedralei din San Domingo, care a fost printre puţinele clădiri ce au scăpat de flăcări; acest arc rupt şi subţire s-a păstrat intact pentru că Panamá este un pământ ferm”.

Propaganda cutremurelor este atât de intensă încât guvernul Nicaraguei se consideră obligat să intervină. În Nicaragua nu există nici cutremure de pământ nici zguduiri, spune un comunicat oficios, din 1835. Francezul sfărâmă această afirmaţie, invocând următoarea întâmplare veridică: în 1902 Momotombo a făcut erupţie, şi, cu un gust italian pentru cărţile poştale ilustrate, guvernul nicaraguez a lansat un timbru poştal în care apare, în fund, vulcanul ca un Vezuviu, iar jos, lacul şi drumul-de-fier. Buneau-Varilla cumpără de pe piaţa filatelică a New York-ului câte timbre poate găsi şi le lipeşte pe foi subţiri ca cele de anunţuri mondene, pe care le aşază pe pupitrul fiecărui senator în Washington, cu o legendă care începe astfel:

„Martor oficial al activităţii vulcanice în istmul din Nicaragua...”

În fundal, ca spectator interesat de aceste dezbateri, stă un personaj aproape mut: Columbia. Panama este teritoriu columbian şi republica ştie că aici se află cheia

viitorului său. Pe stema ţării se vede, la bază, istmul, desenat ca un braţ de pământ aurit între două mări albastre: deasupra au mai desenat graficienii pricepuţi în heraldică boneta frigiană a libertăţii, iar jos, două cornuri ale abundenţei. Mai mult decât o stemă, pare o stampă a întregii istorii a poporului columbian, care a început să se pună în mişcare cu trei-patru sute de ani în urmă, chiar de aici, din această bucată de pământ iluminat de speranţa că într-o zi va găsi libertatea şi abundenţa.

Columbia a trebuit însă, pentru a se organiza şi consolida, să sufere vărsările de sânge din timpul războaielor civile şi să treacă prin romantica şi eroica dezordine din secolul al XIX-lea. Chiar acum, partidele se zbat într-o luptă violentă. Conservatorii, aflaţi la guvern, îl dau jos pe propriul lor preşedinte, un bătrân de peste optzeci de ani, şi îl pun în locul lui pe vicepreşedinte, de aceeaşi vârstă, cu lăcomia şi uşurătatea care aţâţă certurile de familie. Noul mandatar, sceptic şi şovăitor, se găseşte în acel moment al vieţii în care, dacă nu află pacea în politică, ştie că o va afla foarte curând, când îşi va odihni capul pe perna de piatră.

Din balconul îndepărtat care este Bogota, pe un podiş atât de înalt încât depăşeşte norii, panorama apare confuză. Acea Franţă, venerată cu pasiune ca leagăn al

libertăţilor, ca mamă a progresului şi centrul inteligenţei – totul la superlativ, cum se cuvine într-o epocă romantică – este acum teatrul scandalului. Numele Panama, în mâinile marelui francez, după calificativul dat de Gambetta, s-a prefăcut într-un cuvânt murdar, într-un cuvânt tabu. Ţara vede cum tragedia se precipită în formă de coşmar pentru că e vădită imobilitatea Columbiei. În defileurile Anzilor, căile ferate nu se pot construi cu aceeaşi uşurinţă cu care se aştern şinele pe preriile lui Mississippi, aşa încât trebuie încă mers pe catâri. Panama este mai aproape de New York, pe mare, cu vaporul, decât de Bogota, pe drum de care.

Se adună oameni amăgiţi, şmecheri, traficanţi şi agenţi ai progresului, care plănuiesc, în Franţa şi Statele Unite, combinaţii pentru o întreprindere care trebuie realizată pe teritoriul columbian. În Washington se ajunge la un acord referitor la trecerea companiei franceze în mâinile guvernului american, pe bazele elaborate de Buneau-Varilla. Între secretarul de stat şi ministrul Columbiei se stabileşte, într-un tratat, că, pentru a folosi acest acord şi a face canalul, cele două guverne vor supune înţelegerea senatorilor din Washington şi Bogotá. Ministrul columbian a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a obţine clauze acceptabile, dar textul definitiv al tratatului, care în mare parte este

opera avocatului Cromwell, angajat de compania franceză, nu-i satisface pe columbieni. Acordul Buneau-Varilla şi tratatul lui Cromwell, aşază, evident, în primul plan, interesele companiei franceze: Statele Unite îi vor plăti patruzeci de milioane de dolari, ceea ce este un preţ foarte mare pentru un cadavru. Francezii cereau numai 10.141.500 de dolari. Nu aceasta este, însă, partea cea mai gravă, ci termenii în care e conceput tratatul: Columbia îşi vede ştirbită suveranitatea sa asupra istmului şi ţara se consideră în aceeaşi situaţie în care a voit să pună Statele Unite secretarul de stat Hay, când a semnat acordul anglo-american asupra canalelor din America Centrală cu ministrul englez Pauncefote. Apărând interesele Statelor Unite, senatul american a refuzat să aprobe tratatul, şi cine a îndemnat, într-o arzătoare campanie, la acest refuz, a fost chiar Theodore Roosevelt. Este dreptul elementar al Parlamentelor.

Acum, acelaşi Roosevelt, de la preşedinţie, izbuteşte ca Senatul să aprobe la Washington tratatul care s-a semnat cu Columbia şi aşteaptă ca şi Columbia să facă acelaşi lucru, iar pentru aceasta îşi propune să o oblige mai mult cu forţa decât cu raţiunea. Preşedintele este un om care clocoteşte de energie, vânător de tigri, fermier, şi crede că destinul manifest al Statelor Unite este să domine Caraibele. Priveşte ţărişoarele

latino-americane ca pe nişte şobolani. Într-o zi, Anglia, Italia şi Germania blochează coasta Venezuelei şi bombardează două forturi pentru a încasa o datorie în stil european. Roosevelt lasă la o parte, pentru moment, doctrina Monroe, fiindcă i se pare excelent „să-i tăbăcească fundul” – sunt cuvintele lui – neruşinatei de Venezuela, care trebuie să înveţe să-şi îndeplinească angajamentele. Preşedintele se mişcă înlăuntrul unui optimism insolent, pentru că ţara lui e pe cale să se impună lumii din cauza unui vertiginos progres. Anglia a declarat că ar vedea cu ochi buni dacă Statele Unite şi-ar asuma tutela Americii Latine pentru a ieşi din încurcături şi a trata cu o putere responsabilă.

În Bogotá, preşedintele este un iubitor de tertipuri, de pantofi de casă şi de scufie de lână, înconjurat de guerilieri şi de conspiratori. Urcă la putere pe cărări piezişe: o părăseşte pe altele mai compromiţătoare.

Când tratatul este adus în faţa Congresului Columbiei, nu sunt speranţe să fie aprobat. Patrioţii îl atacă cu argumentul încălcării suveranităţii. Cei prudenţi, pe terenul îndemnizaţiilor pe care urmează a le primi Columbia. Toţi, pentru că Washingtonul nu vrea să discute, ci să impună. Ministrul Statelor Unite la Bogotá transmite guvernului său o sugestie: din cele patruzeci de milioane oferite companiei franceze, zece

să fie pentru Columbia, iar în loc de zece pentru concesiune, să i se dea cincisprezece. E o treabă de *pesos* şi centime, care va impresiona totuşi în Columbia, unde s-a văzut cum compania americană de căi ferate a câştigat în câtiva ani cincizeci de milioane de *pesos.* Columbia consideră, de asemenea, ca o jignire faptul că este estimată şi aşezată mult mai jos decât compania franceză, care apare ca fiica naturală a mamei scandalului. Roosevelt respinge *de plano* orice modificare. „Deşi preşedintele – spune Miles P. Duval – îşi formase părerea în favoarea soluţiei Panama, trebuie să se înţeleagă cu Senatul american şi să se pregătească pentru alegerile din noiembrie”.

Alt lucru remarcat este că Roosevelt, care a determinat respingerea tratatului Pauncefote de către Senatul american, nu acceptă ca Senatul în Columbia să poată fi un corp deliberant. În presa americană, Senatul Columbiei este apostrofat în aceşti termeni: „Preşedintele Roosevelt a optat pentru ruta canalului prin Panama. Nu are intenţii să înceapă negocieri cu Nicaragua... Ştirile primite zilnic din Bogotá arată că s-a format o mare mişcare de opoziţie faţă de tratat... De asemenea, sosesc informaţii în acest oraş că Panama este gata să se separe de Columbia şi să semneze tratatul cu Statele Unite... Se va organiza o nouă republică... Preşedintele Statelor Unite ar fi pregătit să

recunoască noul guvern...” La rândul său, secretarul de stat telegrafiază ministrului american în Bogotá: „Dacă tratatul ar fi respins de Columbia sau s-ar întârzia nejustificat ratificarea lui, înţelegerea prietenească dintre cele două naţiuni ar fi compromisă în asemenea grad încât toate măsurile pe care le-ar lua Congresul nostru în iarna viitoare vor fi deplânse de toţi prietenii Columbiei”. Şi Buneau-Varilla, care se consideră un personaj tot atât de important, telegrafiază preşedintelui Columbiei: „Neratificarea tratatului ar deschide două căi: sau construcţia canalului prin Nicaragua... sau construcţia prin Panamá după separarea şi declararea independenţei istmului sub protecţia Statelor Unite, cum s-a întâmplat în Cuba...” Se înflăcărează discuţia în Bogotá. Notele secretarului de stat cad ca o bombă. Roosevelt devine nerăbdător şi, în limbajul său inimitabil, îi spune secretarului de stat: „Fă cunoscut, cât se poate de categoric, domnului Beaupré (ministrul american la Bogotá), că trebuie să arate pigmeilor de nimic din Bogotá cât de mult îşi compromit propria lor situaţie şi ne stânjenesc viitorul”. Ministrul Beaupré, urmând reţeta, se adresează ministrului de externe columbian, tocmai când se discută tratatul, şi îi scrie „... Dacă într-adevăr Columbia doreşte să menţină relaţiile prieteneşti care există între cele două naţiuni... tratatul pendinte trebuie

ratificat exact aşa cum este, fără nicio modificare".

În Columbia, Senatul respinge tratatul.

Reacţia lui Roosevelt apare limpede în aceste cuvinte dintr-o scrisoare intimă pe care o trimite secretarului de stat: „Dragă John, mă tem că va trebui să le dăm o lecţie iepurilor ăstora de pădure..." (aşa îi numeşte întotdeauna pe columbieni).

Prietenului său Schurman îi scrie: „Dacă Congresul mi-ar da o anumită libertate de mişcare şi o anumită cantitate de timp, cred că lucrul cel mai bun pe care l-aş putea face ar fi o acţiune imediată. Dar bineînţeles, nu ştiu ce va face Congresul". Cinci zile mai târziu, îi scrie secretarului de stat: „Deocamdată, văd două alternative: 1. Să ne decidem pentru Nicaragua; 2. Într-o anumită formă sau prin vreun mijloc oarecare să intervenim la momentul oportun pentru a ne asigura ruta Panama fără alte tratative cu nerozii cumpăraţi şi sângeroşi din Bogotá. Eu înclin să nu mai avem nimic de a face cu indivizii aceştia din Bogota".

Desigur, acesta este temperamentul preşedintelui şi acesta este limbajul epocii. Când ziarele americane sugerează că există oarecare distanţare între preşedinte şi secretarul său de stat, preşedintele îi scrie „mult iubitului său John" o scrisoare în care îi spune: „fără îndoială, nu trebuie luate în seamă niciun moment

ziarele şi celelalte porcării care se desfată inventând poveşti despre relaţiile noastre...” Senatorul Hanna îi scrie lui Roosevelt: „Trebuie să facem unele concesii datorită situaţiei politice a Columbiei şi naturii acestor animale cu care tratăm...” Răspunsul lui Roosevelt: „Nu sunt chiar atât de sigur ca dumneata că singura virtute pe care trebuie să o folosim este răbdarea. Mai util ar fi să ne gândim dacă nu e cazul să-i avertizăm pe aceşti iepuri că, oricât de mare este răbdarea noastră, ea poate să se termine...”

Încă înainte de a se semna tratatul pe care trebuia să-l studieze cele două congrese, Roosevelt luase măsuri. Doi ofiţeri americani care se aflau în Venezuela au primit ordinul de a se duce în Panamá, îmbrăcaţi civil şi ascunzându-şi identitatea. Trebuia să pară că fac călătoria din proprie iniţiativă. Ofiţerii îşi îndeplinesc misiunea, se întorc la Washington şi-l informează pe preşedinte că în Panamá se crede că va izbucni o revoluţie separatistă. Buneau-Varilla scrie în *Le Matin* un articol de fond, anunţând că în Panamá va fi o revoluţie care va declara independenţa sa faţă de Columbia şi că Roosevelt va negocia cu Panamá, imediat, un tratat. „Pentru că drepturile naţiunilor de felul Columbiei – afirmă – au o limită: binele umanităţii”. Şi Roosevelt – adaugă – va acţiona

bazându-se pe acest principiu. Buneau-Varilla trimite articolul preşedintelui, călătoreşte apoi în Statele Unite şi se instalează în camera 1162, la hotelul „Waldorf Astoria”. În Panamá s-a format un grup de prieteni ai independenţei şi unul din conducătorii lor, doctorul Amador, vine la New York şi are o întrevedere cu Buneau-Varilla în camera 1162. Aici, Buneau-Varilla îi sugerează un plan complet: Buneau va servi drept intermediar spre a obţine vasele de război necesare pentru ca trupele Columbiei să nu poată debarca şi zădărnici revolta. Panamá îl va numi pe Buneau-Varilla ca primul ei ministru plenipotenţiar la Washington şi el va obţine să se semneze imediat tratatul pentru construirea canalului. Totul este acceptat.

Buneau-Varilla se deplasează la Washington, discută cu Roosevelt şi rămâne convins că acesta nu va pierde ocazia, când se va ivi. Roosevelt consemnează, într-o scrisoare către un prieten, impresia pe care i-o lasă această întrevedere. „În particular, aş putea spune că m-ar încânta ca Panama să fie un stat independent, sau să se transforme astfel în acest moment, dar pentru mine, să o spun în public, ar însemna o instigaţie la revoltă şi, ca atare, nu o pot face...”

Buneau-Varilla lucrează. Redactează o constituţie şi o proclamaţie de independenţă. Inventează un steag naţional, pe care îl brodează soţia lui. Îşi răsuceşte

bogata mustaţă franţuzească şi visează: „Fac o republică”. În Panama nu ia seama la aceste lucruri, dar adevărul este că toţi se gândesc la promisiunile de bani, de recunoaştere, de sprijin militar. Fără să i se spună ceva direct, Buneau-Varilla ştie că Washingtonul va trimite vasele, şi dă asigurări în acest sens prietenilor panamezi. Niciun om nu pare să fi practicat cu atâta succes ca el arta de a citi printre rânduri şi nici să fi avut un dar mai mare de a auzi cuvintele care nu se rostesc.

La Colon sosesc câteva trupe columbiene. E ceva incidental. De revoluţie, nici urmă. Trupele trebuie să treacă de la Colon la Panamá şi, de acolo, poate la frontiera cu Costa Rica. Domnul Shaler, însărcinat cu problemele căii ferate la Colon, îi primeşte pe ofiţeri cu atenţie şi amabilităţi în vagonul lui de lux şi face să plece locomotiva. „Şi trupele?” întreabă ofiţerii. „Am dat dispoziţii să vină cu primul tren”. Ofiţerii sosesc la Panamá. Recepţie solemnă la sediul guvernatorului. Ofiţerii sunt încântaţi, dar nu au venit pentru asta. Insistă ca guvernatorul să ceară companiei de căi ferate transportarea trupelor. De la calea ferată: „Nu le transportăm dacă nu se plătesc cu anticipaţie biletele”. Ofiţerii: „Se plătesc biletele imediat, dar aduceţi trupele”. Spune guvernatorul: „Nu vă îngrijoraţi, că sosesc...” Nu sosesc: este contribuţia domnului Shaler la reuşita revoluţiei fără vărsare de sânge... Revoluţia

nu a izbucnit.

Mister Loomis, prietenul lui Buneau-Varilla, secretar al departamentului de stat, trimite de la Washington o telegramă alarmată consulului american la Panamá: „Ni se comunică ştirea că ar fi avut loc o revoltă în istm. Informaţi departamentul complet şi rapid”. Răspunsul consulului: „Revoltă nu a avut loc încă. Se spune că va fi astă-noapte”.

Şi izbucneşte revoluţia. Niciun mort. O minusculă canonieră columbiană, care izbuteşte să se apropie, trage singurele şase încărcături pe care le are, şi cad pe străzile oraşului un locuitor şi un măgar. Conform planului, două vase de război americane se situează automat la intrarea portului pentru a împiedica debarcarea trupelor columbiene: sunt Mashville şi Dixie. La 6 noiembrie – după o zi, 17 ore şi 41 de minute de la primirea, la Washington, a depeşii consulului american despre revoluţie – secretarul de stat declară: „Poporul panamez, într-o mişcare aparent unanimă, a rupt legăturile politice cu republica Columbiei şi şi-a asumat independenţa”. Imediat, expediază instrucţiuni ministrului american la Bogota pentru a comunica faptul că Statele Unite au recunoscut noua republică şi că lucrul cel mai bun ar fi ca republica Columbia să intre în relaţii cu noul stat.

Între timp, Buneau-Varilla este numit trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al republicii Panamá pe lângă guvernul Statelor Unite. În 13 noiembrie, Roosevelt îl primeşte oficial la Casa Albă. În 15 – duminică – primeşte de la secretarul de stat Hay proiectul de tratat. În 16, ora 10 noaptea, Buneau-Varilla a terminat textul complet şi definitiv pe care îl restituie pe ziua de 17 secretarului de stat. Când soseşte la New York comisia de jurişti pe care Panamá o trimite pentru a revedea textul unui tratat care va decide viaţa viitoare a ţării, Buneau-Varilla telegrafiază membrilor comisiei: „Rămâneţi pe loc şi nu spuneţi pentru ce veniţi...” În 18, cu mare solemnitate, se semnează tratatul între secretarul de stat Hay şi Buneau-Varilla, în numele celor două guverne. Folosesc călimara care a aparţinut lui Lincoln, iar pentru sigilare, Hay oferă două inele: acela pe care-l purta Byron în ziua morţii sau acela cu emblema şi armele familiei Hay. Buneau-Varilla sigilează cu inelul acesta, Hay cu acela al lui Byron. Avocatului care l-a ajutat pe Buneau-Varilla să perfecţioneze textul tratatului, duminică noaptea, i se plătesc 10.000 de dolari. În 24, se trimite tratatul cu vaporul care pleacă de la New York la Colon. Vasul ajunge la Colon în ziua de 1 decembrie. În 2, guvernul Panamá aprobă tratatul. În 4, este înapoiat cu toate sigiliile. În 7, Roosevelt

deschide congresul cu un mesaj în care relatează cele întâmplate. Deşi scandalul Panamá izbucneşte din nou cu putere şi chiar se ajunge să se ceară în Senat deschiderea unei anchete asupra procedeurilor lui Buneau-Varilla, tratatul este aprobat şi ancheta nu se mai face. În definitiv, Buneau este reprezentantul oficial al unei naţiuni prietene.

Comentariul lui Roosevelt, într-o scrisoare către directorul ziarului *Out West,* din Los Angeles: „... Despre această afacere, impresia mea este că dacă se poate obiecta ceva este că nu am mers atât de departe cât trebuia. Afară de Turcia, nu există în lume un despotism asemănător acelui al aşa-numitei republici Columbia, sub actuala ei conducere politică şi ecleziastică... Celor mai rele caractere ale Spaniei lui Filip al II-lea, Columbia le-a adăugat propria ei sălbăticie, murdară şi a combinat cu admirabilă scrupulozitate cele mai detestabile forma de despotism şi anarhie, de violenţă şi prostească fragilitate, de lugubră ignoranţă, cruzime, perfidie, lăcomie şi vanitate absolută. E imposibil să simt mai puţin respect decât simt pentru o astfel de ţară...” Aceste elegante expresii ale lui Roosevelt au drept cauză faptul că parlamentul columbian nu a aprobat un tratat pe care nu l-a considerat bun.

La trei luni şi douăzeci de zile de la proclamarea

independenţei republicii Panama, Senatul din Washington aprobă, fără nicio modificare, tratatul lui Buneau-Varilla, cu 66 de voturi contra 14. În 25 decembrie se schimbă instrumentele de ratificare. Buneau-Varilla scrie: „Am apărat opera geniului francez, am servit Franţa”. Două luni mai târziu, trezoreria Statelor Unite emite un cec în valoare de 40 de milioane de dolari în favoarea companiei franceze. „Marele mister care nu s-a lămurit niciodată – scrie Flagg Bemis – a fost să se ştie cine a luat cele patruzeci de milioane”. Buneau-Varilla se retrage din diplomaţie, renunţând la postul său de ministru. Misiunea lui e împlinită, spune că nu a luat decât puţin mai mult de o sută de mii de dolari, valoarea acţiunilor sale. Franţa îl face ofiţer al Legiunii de Onoare.

În 1906 Academia Suediei îi conferă lui Roosevelt Premiul Nobel pentru Pace. În 1911, la universitatea din California, cu toga academică învăluindu-i umerii puternici, Roosevelt vorbeşte în faţa tineretului american reunit în teatrul grec din frumosul „campus”. Construcţia canalului este aproape terminată şi în curând se vor uni oceanele. Cu voce răsunătoare şi în cuvinte sarcastice, Roosevelt spune, stârnind râsetele şi aplauzele ascultătorilor: „Din fericire, criza a venit în momentul în care eu puteam acţiona fără impedimente. Ca urmare, am luat istmul, am început canalul şi am

lăsat congresul să discute, nu despre canal, ci despre mine...”

Trec timpurile furtunoase ale imperialismului. Roosevelt se duce în pădurile Braziliei să exploreze, să omoare şerpi şi caimani. Wilson se urcă la preşedinţie. El este cel care, apăsând pe un buton electric la Washington, face să sară în aer ultima stâncă şi să unească oceanele. Atitudinea lui internaţională este de ratificare. Faţă de Columbia, recunoaşte că Roosevelt a procedat cu violenţă. Condamnă, în discursurile lui, imperialismul. Se proiectează un tratat, care începe cu o clauză în care guvernul american exprimă regretul său sincer pentru cele întâmplate. Când Roosevelt, la înapoiere din junglă, găseşte noua situaţie, izbucneşte în aceste cuvinte: „Tratatul care se propune este o crimă împotriva Statelor Unite. E un atac la onoarea naţională, şi, dacă se va aproba, va acoperi de infamie Statele Unite... Despăgubirea propusă a se plăti ar putea să se justifice numai pe baza că ţara a jucat rolul unui hoţ sau a acţionat ca depozitar de lucruri furate...”

Senatul american aprobă tratatul abia în 1922, la trei ani după moartea lui Roosevelt.

Canalul este o realizare magnifică. Franţa a plătit experienţa. Columbia a primit lovitura, Gorgas a omorât ţânţarii, s-au făcut ecluzele, au trecut vapoarele.

E un fel de minune, un fel de teatru pentru copii să vezi, de departe, cum intră enormele transatlantice, cum urcă nivelul ecluzelor şi trec apoi din Atlantic în Pacific, trase de un fel de măgăruşi mecanici. Par elefanţi pe care nişte câini îi trag de lanţ. Truslow Adams, marele istoric al Statelor Unite, nu deplânge decât faptul că Roosevelt nu a avut răbdarea să facă lucrurile în mod cinstit. Bemis notează: „Intervenţia din 1903 este, în realitate, pata neagră a politicii latino-americane a Statelor Unite şi, pe deasupra, o mare pată neagră”. În Nicaragua nu s-a făcut nimic, dar din Nicaragua a pornit expresia lirică, prin care toată America hispanică, l-a condamnat pe Roosevelt. Pentru oamenii acestei Americi, apostrofa lui Rubén Darío reprezintă ceea ce reprezintă poemele lui Whitman pentru America de Nord.

Cronologie

1451 Naşterea lui Columb, la Genova.

1454 Naşterea lui Vespucci, la Florenţa.

1475 Simonetta Vespucci e aleasă Regină a Frumuseţii la Florenţa.

1476 Moare Simonetta Vespucci.

1485 Henric al VII-lea e încoronat rege al Angliei.

1492 Descoperirea Americii

Regii Catolici cuceresc Granada.

Moartea lui Lorenzo de Medici.

1493 Papa Alexandru al VI-lea emite o bulă prin care împarte între Spania şi Portugalia noile pământuri descoperite.

1493–1496 A doua călătorie a lui Columb.

1497 Prima călătorie a lui John Cabot.

Vasco da Gamma înconjoară Capul Bunei Speranţe.

1498–1500 A treia călătorie a lui Columb.

1499 Călătoria lui Sebastian Cabot.

1500 Cabrai descoperă Brazilia.

1502–1504 A patra călătorie a lui Columb.

1504 Moartea reginei Isabel a Spaniei.

1505 Moartea Papei Alexandru al VI-lea.

1506 Moartea lui Columb.

Filip cel Frumos intră în Spania; moare în acelaşi an.

1509 Moartea lui Henric al VII-lea al Angliei. Îi urmează Henric al VIII-lea (n. 1491).

1510 Sunt aduşi în Antile primii sclavi negri.

1513 Balboa descoperă Pacificul.

Ponce de Léon descoperă Florida.

1515 Francisc I (n. 1494) e încoronat rege al Franţei.

1516 Moare Fernando Catolicul. Începe regenţa lui Cisneros.

1517 Carol Quintul (n. 1500) e încoronat rege al Castiliei.

1519 Carol Quintul al Spaniei e ales împărat al Germaniei.

1519–1521 Mişcarea „*los comuneros*” şi războiul contra ei în Spania.

1519–1522 Călătoria lui Magellan.

1519–1522 Cortés cucereşte Mexicul.

1519 Apar corsarii englezi.

1523 Verrazano capturează un vas încărcat cu metale preţioase, trimis de Cortes în Spania.

1525 Francisc I e luat prizonier la Pavia.

1527 Expediţia lui Pánfilo de Narváez în Florida.

1528 Călătoria lui William Hawkins în Brazilia.

1531 Pizarro cucereşte Peru.

1534 Rabelais publică *Gargantua.*

1536–1538 Jiménez de Quesada cucereşte Noua Granada.

1538 Se întemeiază la Santo Domingo prima Universitate din America.

1539 Expediţia lui Hernando de Soto în Florida.

1539 În Mexic se publică prima carte.

1547 Moartea lui Henric al VIII-lea al Angliei. Îi urmează la tron Eduard al VI-lea.

Moare Francisc I al Franţei. Îi urmează Henric al II-lea. Moartea lui Hernán Cortés la Sevilia.

1551 Se întemeiază Universitatea din Mexic.

1553 Moare Eduard al VI-lea al Angliei. Îi urmează la tron Maria Tudor.

1556 Carol Quintul abdică în favoarea lui Filip al II-lea. *1558* Elisabeta se urcă pe tronul Angliei.

1562 Prima călătorie a lui John Hawkins.

1564 A doua călătorie a lui John Hawkins.

1567 A treia călătorie a lui John Hawkins şi înfrângerea sa la San Juan de Ulúa.

1572 Incursiunile lui Drake în Panamá.

1577 Drake navighează în jurul lumii.

1585 Raleigh întemeiază colonia Virgina.

1586 Incursiunile lui Drake în Santo Domingo şi Cartagena.

1587 Incursiunea lui Drake în Cádiz.

1588 Dezastrul Invincibilei Armada.

1595 Prima călătorie a lui Raleigh în Guayana.

Ultima călătorie a lui Hawkins şi Drake şi moartea lor.

1598 Moare Filip al II-lea. Îi urmează la tron Filip al III-lea.

1600 Se întemeiază. În Anglia, „*East India Company*".

1603 Moare regina Elisabeta a Angliei. Îi urmează Iacob I. *1605* Se publică *Don Quijote de la Mancha.*

1610 Asasinarea lui Henric al IV-lea al Franţei.

1612 Călătoria lui La Ravardiére în zona

Amazoanelor.

1617 Ultima călătorie a lui Raleigh în Guayana.

1618 Raleigh e decapitat.

1620 Garda Girón de Loaisa respinge incursiunile corsarilor în Cartagena.

1625 Piraţii olandezi atacă Puerto Rico.

1635 Se organizează, sub auspiciile lui Richelieu, *„Compagnie des Isles de l'Amerique".*

Naşterea lui Henry Morgan.

1648–1661 Spania pierde Ţările de Jos.

1655 Pen şi Venables ocupă Jamaica.

1658 Naşterea lui William Paterson.

1664 Se întemeiază, sub auspiciile lui Colbert, „*Compagnie de la France Equinoctiale*".

1665 Englezii ocupă San Eustasio, Saba şi Tobago.

Carol al II-lea e încoronat rege al Spaniei.

1666 Francezii ocupă Antigua, Monserrate şi San Cristóbal.

1666 Olandezii ocupă Guayana.

1667 Pacea de la Breda.

1668 Morgan capturează Portobello.

1671 Danezii ocupă Santo Tomás.

Morgan cucereşte Panama.

Ia fiinţă, „*Compania daneză a Indiilor Occidentale*".

1678 E publicată cartea lui Esquemeling.

1685 Ludovic al XIV-lea decretează Codul pentru

Negri.

1688 Moartea lui Morgan.

1695 Ducasse atacă Cartagena.

Se întemeiază „*Company of Scotland Trading to Africa and the Indias*”.

1698 Paterson ocupă Dariénul.

1700 Moartea lui Carol al II-lea al Spaniei şi sfârşitul dinastiei Habsburgice. Coroana trece asupra lui Filip al V-lea, care inaugurează domnia Burbonilor din Spania.

1702–1713 Războiul de Succesiune pentru coroana Spaniei. *1704* Englezii ocupă Gibraltarul.

1707 La Havana se publică prima carte.

1713 Tratatul de la Utrecht. Anglia concesionează monopolul traficului de sclavi.

1717 Ia fiinţă în Franţa „*Compania fluviului Mississippi*”.

1718 E fundat Noul Orléans.

1719 Se publică *Robinson Crusoe.*

1721 Ia fiinţă Universitatea din Caracas.

E fondată Universitatea din Havana.

1722 Apare în Mexic primul număr al jurnalului *Hoja Volante.*

1728 Se organizează „*Compania Guipuzcoana*”.

1729 Apare *Gaceta de Guatemala.*

1739 Vernon cucereşte Puerto Cabello.

1741 Vernon ridică asediul Cartagenei.

1746 Moare Filip al V-lea al Spaniei. Îi urmează Fernando al VI-lea.

1746–1804 În Spania iau fiinţă Societăţile Prietenilor Ţării.

1749 Moare Fernando al VI-lea al Spaniei. Îi urmează la tron Carol al III-lea.

1759–1772 În Franţa se publică *Enciclopedia.*

1761 Se semnează Pactul de Familie: Franţa şi Spania contra Angliei.

1762 Englezii ocupă Havana.

1763 Franţa cedează Angliei Florida, Canada, San Vicente, Tobago, Dominica şi Granada prin tratatul de la Paris.

1767 Expulzarea iezuiţilor din America Spaniolă. Expulzarea iezuiţilor din Spania.

1788 Moartea lui Carol al III-lea. Îi urmează Carol al IV-lea.

1789 Izbucneşte Revoluţia Franceză.

1795 Toussaint L'Ouverture instituie guvernarea sa în Haití.

1796 Napoleon se căsătoreşte cu Josefina.

1801 Haití declară deplina sa independenţă.

1802 Leclerc îl arestează pe Toussaint L'Ouverture.

1803 Statele Unite cumpără Luisiana.

1803 Franţa se retrage din Haití.

1806 Miranda debarcă în Venezuela.

1808 Răscoala din Aranjuez, în favoarea lui Fernando al VII-lea.

Fernando al VII-lea şi Carol al IV-lea abdică la Bayona. Joseph Bonaparte devine regele Spaniei.

1808–1814 Războiul poporului spaniol împotriva lui Napoleon.

1809 Englezii ocupă Martinica şi Guadelupe.

1810–1824 Războaie de independenţă hispano-americane.

1810 Piratul filibuster Jean Lafitte e şeful contrabandiştilor din Barataria.

1812 Constituţia de la Cádiz.

1814 Fernando al VII-lea se întoarce în Spania şi abrogă Constituţia de la Cádiz.

1822 Iturbide se încoronează ca împărat al Mexicului.

1823 Proclamarea Doctrinei Monroe.

1830 Moare Simón Bolívar.

1836 Spania recunoaşte independenţa republicilor sud-americane.

1851 Walker pleacă în America Centrală.

1855 William Walker, preşedinte al Nicaraguei.

1860 Walker este executat în Honduras.

1863 Trupele lui Napoleon al III-lea ocupă Mexicul.

1867 Împăratul Maximilian al Mexicului este executat.

1868–1878 Primul război pentru Independenţa Cubei.

1869 Inaugurarea Canalului de Suez.

1879 Are loc la Paris *Congres Internaţional d'Etudes du Canal Interocéanique.*

1880 Lesseps începe lucrările pentru Canalul Panama.

1895 Al doilea război pentru independenţă al Cubei. Moartea lui Martí.

1898 Spania pierde Cuba şi Puerto Rico.

1902 Cuba se declară independentă.

1903 Roosevelt hotărăşte construirea Canalului Panama. *1903* Panamá se separă de Columbia.

germán arciniegas

DIN VIITOARELE APARIȚII ALE „BIBLIOTECII PENTRU TOȚI"

Gheorghe Șincai :
Hronica românilor, 3 vol.

E. Lovinescu :
Critice, 2 vol.

* * *
Antologie de proză scurtă românească de la Negruzzi la Pavel Dan, 4 vol.

Homer :
Iliada, 2 vol.

Cardinalul de Retz :
Memorii, 3 vol.

Oliver Goldsmith :
Vicarul din Wakefield, roman

Francis Parkman :
Pe calea Oregonului

José Antonio Ramos :
Caniquí, roman

J. B. Priestley :
Prieteni de nădejde, roman, 3 vol.

Meto Jovanovski :
Brumă pe florile de migdal

Vol. I – II, lei 10

editura minerva